NEMZETISÉGI ISKOLÁK MAGYARORSZÁGON, SZLOVÁKIÁBAN ÉS SZLOVÉNIÁBAN

LE SCUOLE DELLE COMUNITÀ NAZIONALI IN UNGHERIA, SLOVACCHIA E SLOVENIA

NÁRODNOSTNÉ ŠKOLY V MAĎARSKU, NA SLOVENSKU A V SLOVINSKU

NARODNOSTNE ŠOLE NA MADŽARSKEM, NA SLOVAŠKEM IN V SLOVENIJI

Szerkesztő ● Curatore ● Editor ● Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár

2011

Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában

Le scuole delle comunità nazionali in Ungheria, Slovacchia e Slovenia

Národnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku

Narodnostne šole na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji

Szerkesztő / Curatore / Editor / Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2011

Lektorálta / Consulenti / Recenzenti
KOLLÁTH Anna, SZÍJÁRTÓ Imre

Olasz fordítások / Traduzioni in italiano / Talianske preklady / Italijanski prevodi
KIRÁLYNÉ BELCSÁK Eszter, PÁNCZÉL Edina

Magyar fordítások / Traduzioni in ungherese / Maďarské preklady / Madžarski prevodi
ZÁGOREC-CSUKA Judit

Szlovák fordítások / Traduzioni in slovacco / Slovenské preklady / Slovenski prevodi
HORVÁTHNÉ FARKAS Éva, Gregor PAPUČEK, SZABÓMIHÁLY Gizella

Szlovén fordítások / Traduzioni in sloveno / Slovinské preklady / Slovenski prevodi
SOÓS Brigitta, SZILÁGYI Károly, ZÁGOREC-CSUKA Judit

Olasz lektor / Consulente italiano / Jazykový redaktor – taliančina / Italjanski lektor
Marco FECCHIO

Szlovák lektor / Consulente slovacca / Jazykový redaktor – slovenčina / Slovaški lektor
SZABÓMIHÁLY Gizella

Szlovén lektorok / Consulenti sloveni / Jazykoví redaktori – slovinčina / Slovenski lektorji
Olga PAUŠIČ, Mladen PAVIČIĆ

RUDA Gábor

Előszó

A kötet a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) azonos című konferenciasorozatának előadásaiból áll. Az első részbe a 2010 szeptemberében, a budapesti Szlovák Intézetben, és októberben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem esztergomi Vitéz János Karán megrendezett konferencia anyaga került. Novemberben a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán folytatódott a konferenciasorozat, előadásait a második rész tartalmazza. A kötet harmadik és negyedik részéhez a 2011. évi szlovéniai – februárban a lendvai Bánffy Központban, márciusban pedig a koperi „Palazzo Gravisi"-ban tartott – konferenciák tartoznak.

A konferenciasorozatnak mind az öt részéhez kulturális programok is társultak: Budapesten Gregor Papuček megzenésített verseit hallgathatták meg a résztvevők, Esztergomban Kulcsár Barbara nyitrai egyetemi hallgató kiállítását tanára, Czafrangó Sylvia festőművész nyitotta meg, Komáromban Székely András Bertalan az MBKKE gondozásában megjelent, *Közép-európai szőttes* című kötetét Szarka László, a Tanárképző Kar dékánja és A. Kis Béla, a Kálvinista Szemle szerkesztője mutatta be. Lendván Hagymás István fotókiállítása volt látható, továbbá Zágorec-Csuka Judit az MBKKE és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság közös kiadásában megjelent, *A muravidéki magyar könyvek világa* című kötetét Bence Lajos irodalomtörténész mutatta be. Koperben Zágorec-Csuka Judit mutatta be a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és az MBKKE két- ill. többnyelvű kiadványait.

A kötet első három részének előadásait olasz, szlovák és szlovén nyelvű összefoglalók követik. Kivételt képez az előszó és a nyitó előadás, amelyeknek teljes szövege olvasható e három másik nyelven. A negyedik rész olasz nyelvű előadásai után – kivéve a magyar nyelvű koperi nyitó előadást – általában és a tengermelléki olasz–szlovén kétnyelvűség miatt terjedelmesebb szlovén, ill. rövidebb magyar és szlovák nyelvű összefoglalók találhatók.

A kötet internetes változata az MBKKE honlapján (www.muravidek.eu) olvasható, ahol megtekinthetők a konferenciasorozat meghívói és plakátjai is. Mindez CD formában is kiadásra került.

A konferenciasorozat és a kiadványok az Európai Unió „Európa a polgárokért" program támogatásával, valamint magyarországi, szlovákiai és szlovéniai partnerszervezetek / partnerintézmények segítségével valósultak meg. A konferenciakötet kiadásához a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány résztámogatást nyújtott. A budapesti konferencia megvalósulását a Szlovák Intézet támogatta.

Magyarországi partnerintézmény: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar (Esztergom). Szlovákiai partnerszervezetek / partnerintézmények: Gramma Egyesület (Dunaszerdahely), Selye János Egyetem Tanárképző Kar (Komárom). Szlovéniai partnerszervezetek / partnerintézmények: „Carlo Combi" Kultúrcentrum (Koper), HETÉS Kultúregyesület (Göntérháza), Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Lendva), Tengermelléki Olasz Önkormányzati Nemzeti Közösség (Koper).

Az MBKKE ezúton is szeretne köszönetet mondani a támogatóknak és a partnerszervezeteknek / partnerintézményeknek.

Prefazione

L'„Associazione Culturale degli Amici dell'Oltremura" (MBKKE) ha indetto una serie di incontri e conferenze con titolo il nome stesso dell'Associazione e ha pubblicato i diversi interventi. Nella prima parte di questa pubblicazione sono stati inseriti i discorsi ed i materiali del convegno del settembre 2010 organizzato dall' „Istituto Slovacco" a Budapest e di quello di ottobre organizzato a Esztergom dall' „Università Cattolica Péter Pázmány", Facoltà „János Vitéz". La serie di conferenze è proseguita nel novembre dello stesso anno presso la „Facoltà di formazione magistrale insegnanti János Selye", e i lavori sono stati raccolti nella seconda parte del volume. Nella terza e nella quarta parte del volume ci sono le conferenze tenute in Slovenia nel febbraio del 2011 al „Centro Bánffy" e a marzo in palazzo Gravisi a Koper. A tutti e cinque i cicli di conferenze erano abbinati anche altri programmi culturali: ad esempio a Budapest i partecipanti hanno potuto ascoltare i brani di musica di Gregor Papuček; a Esztergom, grazie alla sua insegnante Sylvia Czafrangó, è stata anche inaugurata una mostra della studentessa di pittura di Nyitra, Barbara Kulcsár. A Komárom il decano della „Facoltà di formazione magistrale insegnanti" László Szarka ed il redattore della „Rassegna Calvinista", Béla A. Kis, hanno presentato il libro di Bertalan András Székely con il titolo „Stoffe della Mitteleuropa", pubblicato a cura della MBKKE. A Lendva era possibile vedere la mostra fotografica di Istvan Hagymás; poi lo storico della letteratura Lajos Bence ha presentato il libro "Il mondo dei libri ungheresi dell'Oltremura" scritto da Judit Zagorec-Csuka in edizione congiunta fra la MBKKE e la „Società Scientifica Ungherese dell'Oltremura". A Koper, J. Zagorec-Csuka ha presentato le pubblicazioni in due o più lingue dell' „Istituto di Cultura della Nazionalità Ungherese" di Lendva e della MBKKE. Nelle prime tre parti della pubblicazione, i singoli testi sono seguiti da sintesi in italiano, slovacco e sloveno. Fanno eccezione la prefazione e il discorso di apertura il cui testo completo è leggibile nelle tre lingue. Nella quarta parte ci sono i testi delle conferenze in lingua italiana – eccetto il discorso di apertura che è in ungherese – a cui fanno seguito le sintesi, più corpose quelle in sloveno nonché più brevi quelle in ungherese ed in slovacco. La versione internet della pubblicazione si può trovare sul sito MBKKE (www.muravidek.eu) dove sono inseriti anche gli inviti ed i poster del ciclo di conferenze. Esiste anche un'edizione in forma CD (CVD).

Questa serie di conferenze è stata realizzata con le sovvenzioni del Programma „Europa per i cittadini" e con la collaborazione di istituzioni partner di Ungheria, Slovacchia e Slovenia. La Fondazione „Pro Renovanda Cultura Hungariae" ha versato un proprio contributo. L'„Istituto slovacco" ha patrocinato la realizzazione del convegno di Budapest.

Istituzioni partner in Ungheria: Facoltà „János Vitéz" dell' „Università Cattolica Péter Pázmány" di Esztergom. Istituzioni partner in Slovacchia: Associazione „Gramma" (Dunaszerdahely), „Facoltà di formazione magistrale insegnanti János Selye" dell'Università di Komarom. Istituzioni partner in Slovenia: Centro Italiano "Carlo Combi" di Koper, l'Associazione Culturale „HETÉS" di Göntérháza, l'„Istituto di Cultura della Nazionalità Ungherese" di Lendva, la Comunità Autogestita Costiera della Nazionalità Italiana di Capodistria.

Il MBKKE desidera ringraziare gli sponsor, gli organizzatori e le istituzioni partner.

Predslov

Zborník obsahuje príspevkov zo série konferencií s rovnomenným názvom Kultúrneho spolku kruhu priateľov Pomuria (MBKKE). Do prvej časti boli zaradené príspevky z konferencií, ktoré sa konali v septembri 2010 v Slovenskom inštitúte v Budapešti, resp. následne v októbri v Ostrihome, na Fakulte Jánosa Vitéza Katolíckej Univerzity Pétera Pázmánya. Séria konferencií sa pokračovala v novembri 2010 na Pedagogickej fakulte Univerzity Selyeho v Komárne, druhá časť zborníka obsahuje práve príspevky z tohto podujatia. Tretia a štvrtá časť zborníka je venovaná konferenciám v Slovinsku: ďalšie časti série sa uskutočnili vo februári 2011 v Kultúrnom stredisku Bánffy v Lendave, resp. v marci 2011 v Koperi v Palazzo Gravisi. Všetky zastávky tohto putovného podujatia boli spojené aj kultúrnymi aktivitami: v Budapešti si účastníci mohli vypočuť zhudobnené básne slovenského básnika z Maďarska, Gregora Papučeka. V Ostrihome bola inštalovaná výstava študentky Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Barbary Kulcsárovej, výstavu obrazov svojej žiačky otvorila maliarka Sylvia Czafrangóová. V Komárne dekan Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho, László Szarka a redaktor časopisu Kálvinista Szemle (časopis reformovanej cirkvi na Slovensku), Béla A. Kis predstavili verejnosti knihu Andrása Bertalana Székelya. Publikáciu *Közép-európai szőttes* (Stredoeurópska tkanina) vydal práve Kultúrny spolok kruhu priateľov Pomuria. V Lendave sme mohli vidieť výstavu fotografií Istvána Hagymása; o publikácii autorky Judity Zágorec-Csuka s názvom *A muravidéki magyar könyvek világa* (Svet maďarských kníh z Pomuria) rozprával literárny historik Bence Lajos. Kniha vyšla v spoločnej edícii občianskeho združenia MBKKE a Maďarskej vedeckej spoločnosti na Pomurí. V Koperi Judita Zágorec-Csuka prezentovala dvoj- a viacjazyčné publikácie Maďarského národnostného osvetového inštitútu v Lendave a občianskeho združenia MBKKE. Za príspevkami v maďarskom jazyku, ktoré boli zaradené do častí 1.-3., sa nachádzajú krátke resumé v talianskom, slovenskom a slovinskom jazyku. Výnimku tvoria predslov a úvodná prednáška, ktoré sú publikované v celom rozsahu nielen v maďarčine, ale aj v ostatných troch jazykoch. Štvrtá časť obsahuje príspevky v talianskom jazyku (len úvodná prednáška odznela v maďarskom jazyku). Vzhľadom na taliansko-slovinskú dvojjazyčnosť tejto prímorskej oblasti, za príspevkami sa nachádzajú obšírnejšie slovinské a kratšie maďarské a slovenské resumé. Elektronická verzia publikácie je prístupná na webovej stránke združenia MBKKR (www. muravidek.eu), kde sú vystavené aj pozvánky a plagáty k jednotlivým konferenciám, ktoré sa konali v rámci tohto projektu. Celý materiál bol vydaný aj na CD (DVD).

Konferencie i publikácie boli realizované za finančnej podpory programu Európa pre občanov a v spolupráci s partnerskými organizáciami/inštitúciami z Maďarska, Slovenska a Slovinska. K vydaniu konferenčného zborníka poskytla finančnú pomoc aj nadácia Pro Renovanda Cultura Hungariae; realizácia konferencie v Budapešti bola podporovaná Slovenským Inštitútom v Budapešti.

Partnerské organizácie a inštitúcie: Maďarsko – Fakulta Jánosa Vitéza Katolíckej Univerzity Pétera Pázmánya (Ostrihom). Slovensko: Občianske združenie Gramma (Dunajská Streda), Pedagogická fakulty Univerzity Selyeho (Komárno). Slovinsko: Talianske stredisko „Carlo Combi“ (Koper), Kultúrne stredisko HETÉS (Genterovci/ Göntérháza), Maďarský národnostný osvetový inštitút (Lendava/Lendva), Prímorská talianska samosprávna národná komunita (Koper).

Združenie MBKKE aj touto cestou chce vyjadriť svoje poďakovanie partnerským organizáciám/inštitúciám, ako aj všetkým, ktorí finančne podporili tento projekt.

Predgovor

Knjiga obsega vrsto predavanj s serije konferenc, ki jo je organiziralo Kulturno društvo Krog prijateljev Prekmurja (KDKPP). V prvem delu so zajeti materiali konference v budimpeštanskem Slovaškem inštitutu septembra 2010 in teksti s konference, ki je bila prirejena v organizaciji Katoliške univerze Pétra Pázmánya na njeni estergomski katedri Jánosa Vitéza. Ciklus predavanj, ki je potekal novembra na Pedagoški katedri Univerze Jánosa Selyeja v Komarnu, je objavljen v drugem delu. V tretji in četrti del knjige so razvrščeni materiali konference, ki je bila februarja leta 2011 prirejena v Sloveniji v lendavskem Bánffyjevem centru, in marca istega leta v Kopru, v Palači Gravisi. Vsak del ciklusa predavanj je spremljal tudi kulturni program: v Budimpešti so udeleženci poslušali uglasbene pesmi Gregorja Papučka, v Estergomu je bila prirejena razstava študentke iz Nitre Barbare Kulcsár, ki jo je odprla njena profesorica, slikarka Sylvia Czafrangó; v Komarnu sta knjigo Bertalana Andrása Székelya Közép-európai szőttes (Srednjeevropska tkanka), ki jo je izdal KDKPP, predstavila dekan Pedagoške fakultete László Szarka in urednik lista Kálvinista Szemle (Kalvinistična revija) Béla A. Kis. V Lendavi so priredili razstavo fotografij Istvána Hagymása in predstavitev knjige Judit Zágorec-Csuka A muravidéki magyar könyvek világa (Svet prekmurskih madžarskih knjig), ki sta jo izdala Krog prijateljev Prekmurja in zavoda Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Zavod za kulturo madžarske narodnosti), predstavil pa jo je literarni zgodovinar Lajos Bence. V Kopru je Judit Zágorec-Csuka prikazala dvo- in večjezične knjige Zavoda za kulturo madžarske narodnosti in KDKPP. Predavanjem, ki so zajeta v prvih treh delih, sledijo povzetki v italijanščini, slovaščini in slovenščini. Izjema sta predgovor in uvodno predavanje, ki ju lahko v celoti preberemo tudi v omenjenih jezikih. V četrtem delu uvodnemu koprskemu madžarskemu predavanju sledijo predavanja v italijanščini, nato pa povzetki, med katerimi so slovenski zaradi italijansko–slovenske dvoječnosti na Primorskem dokaj obširni, madžarski in slovaški pa so nekoliko krajši. Knjige so dosegljive tudi na spletu, in sicer na KDKPP-jevi strani (www.muravidek.eu), skupaj z vabili in plakati ciklusa konferenc. Material je objavljen tudi na DVD-ju.

Ciklus konferenc in izdajo so realizirani zahvaljujoč programu EU Evropa za državljane in pomoči madžarskih, slovaških in slovenskih partnerskih ustanov. Objavo knjige je sofinanciral tudi sklad Pro Renovanda Cultura Hungariae. Pri organizaciji budimpeštanske konference je pomagal Slovaški inštitut.

Partnerske ustanove iz Madžarske: Katoliška univerza Pétra Pázmánya, Katedra János Vitéz v Estergomu. Partnerske ustanove iz Slovaške: Društvo Gramma (Dunajska Streda), Univerza János Selye, Pedagoška katedra (Komarno). Partnerske ustanove iz Slovenije: Italijansko središče „Carlo Combi" (Koper), Kulturno društvo HETÉS (Genterovci), Zavod za kulturo madžarske narodnosti (Lendava), Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti Koper (Koper). KDKPP bi se želel tudi ra tem mestu zahvaliti za pomoči sponzorjem in partnerskim ustanovam.

SZÉKELY András Bertalan

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kisebbségikonferencia-sorozatának margójára[1]

Nyitó előadás a budapesti Szlovák Intézetben, 2010. szeptember 13-án

A tudományos kutatás, azon belül a társadalomkutatás helyszínei többnyire akadémiai, egyetemi, esetleg minisztériumi vagy önkormányzati fenntartású intézmények. Elvétve akad csupán példa arra, hogy egyesületi vagy alapítványi formában folyjék ilyen jellegű tevékenység. Ez utóbbiak egyike a Pilisvörösvár székhelyű Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE).

Az előző évben megkezdett programszervezést követően, 1997-ben alakították meg formálisan e civil szervezetet, amely mára a közép-európai kulturális, művészeti és tudományos együttműködés figyelemre méltó tényezője. Már maga a tagság is a Kárpát-medence egészéből toborzódik, emellett német- és olaszországi, svájci meg kanadai tagjai is vannak. Alapszabálya szerint a MBKKE a határon túli magyar közösségek – főként a muravidéki magyarok–, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kultúrájával kapcsolatos tevékenységet végez: művészeti kiállítások, alkotótáborok, irodalmi estek, könyvbemutatók, beszélgetések, tudományos konferenciák szervezését, a nemzetiségi oktatással kapcsolatos tudományos kutatómunkát, könyv- és folyóirat-kiadást. 2001 óta, Muravidék címmel művészeti-irodalmi folyóirata is jelenik meg.

A tudományos kutatómunka motorja az egyesület mai elnöke, *Ruda Gábor*, aki egyfelől a kisebbségi oktatás, a különböző kétnyelvűségi modellek jeles kutatója, másrészt számos konferenciát szervezett, az azok anyagát közreadó tanulmánykötetet pedig ő szerkesztette.

A pedagógiai kutatások részeként az első konferencia összehívására 2000-ben került sor a szentgotthárdi Szlovén Kulturális és Információs Központban. A *Nemzetiségi iskolák – kétnyelvű oktatás* címet viselő rendezvény a kisebbségi oktatásügy pedagógia, lélektani, társadalmi-politikai és kulturális vonatkozásait választotta témájául. Nem kevesebb, mint 24 hazai, szlovéniai, ausztriai, németországi és svájci előadó járta körül a szlovéniai, magyarországi és ausztriai nemzetiségi iskolák, továbbá egyes németországi és svájci kétnyelvű oktatási formák elméletét és gyakorlatát. Az egyesület a konferencia anyagát magyar–német–szlovén háromnyelvű kötetben jelentette meg, a dél-stájerországi szlovénnek egyesületével, az Artikel-VII-Kulturverein-nel közösen, 2002-ben.

Ezt követte még ugyanebben az évben *Az iskola mint asszimilációs gépezet* című, magyar–szlovén nyelvű tanulmánykötet, amely a muravidéki kétnyelvű oktatás és a rábavidéki nemzetiségi iskolák kérdéseivel foglalkozott. A témához kapcsolódó több kerekasztal-beszélgetés anyagára épült egy ismét magyar–német–szlovén nyelven közzétett könyv 2003-ban, amely a *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom* címet kapta. A megjelenés évében újabb konferenciát tartottak Esztergomban a muravidéki és szlovákiai magyar, valamint a magyarországi szlovák gyermekiro-

[1] Lásd erről még: Székely András Bertalan 2011: Közép-európai kisebbségkutató műhely – civilszervezeti keretek között. In: Kolláth Anna–Gróf Annamária (szerk.) 2011: Szépbe szőtt hit… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet: Maribor–Lendva. Muratáj ’10/1–2. 234–244.

dalomról, ezt szerkesztette kötetté Ruda Gábor 2005-ben, *Kisebbségi gyermekirodalmak* címmel.

A Miniszterelnöki Hivatal, ill. a Külügyminisztérium támogatásával 2006-ban Kulturális identitás az Európai Unióban, 2007-ben pedig Népek és nemzetek Európája címmel hat-hat részes előadás-sorozatot szervezett az MBKKE. Az EU „Európa a polgárokért" programja támogatásával szintén 2007-ben került megvalósításra a *Kisebbségek és népcsoportok Európája* elnevezésű, hatrészes konferenciasorozat. A még ugyanebben az évben saját eu-domainnévvel rendelkező honlapra került anyag azonos címen, kötetben is megjelent, magyar–román–szerb–szlovák–szlovén nyelven. Tematikailag a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kérdéseit ugyanúgy felöleli, mint a határon túli magyarokéit.

A következő, 2008-ban közzétett, hatodik tanulmánykötet egy két évvel korábbi konferencia előadásait tartalmazza, amely a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége (KITÁSZ) XV. – *Híd a régiók között* tematikájú – vándorgyűléséhez kapcsolódott. A tanácskozást az esztergomi katolikus tanítóképző főiskolán rendezték meg, *Identitás – nyelv – irodalom* /címmel. Az egyesület a megegyező című, magyar–szlovák–szlovén nyelvű dokumentumát a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával közösen tette le az olvasó szakemberek asztalára.

Az utolsó konferencia, ill. tanulmánykötet már az egyesület idei eredményeként könyvelhető el. 2010 májusában, az alsólendvai magyar önkormányzat épületében került megrendezésre a *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásért* című tanácskozás, amelyet az anyaországi szervezet az ottani Göntérháza Hetés Kultúregyesületével karöltve szervezett. Gyorsaságukat dicséri, hogy a konferencia lenyomata, Göncz László ljubljanai nemzetiségi országgyűlési képviselő vitaindítójával és az előadások magyar szövegével, szlovén nyelvű összefoglalóival, már hónapokkal ezelőtt kézbe vehető volt könyv alakban, a Hetés Kultúregyesülettel közös kiadásban.

Ha e konferenciakötetek mellé hozzávesszük az egyesület folyóirata, a *Muravidék* számaiban megjelent tanulmányok, esszék sokaságát és a mintegy tíz tudományos igénnyel kiadott további kötetet, amelyek egy-egy szerző – pl. a Lendvavidéki Zágorec-Csuka Judit és Hagymás István vagy a Pest megyei jómagam – saját művei, azzal válik teljessé a kép, amelyet a szervezet a humán- és társadalomkutatás terén teljesített a '90-es évek második fele óta.

A mostani konferenciasorozat három ország – Magyarország, Szlovákia és Szlovénia – kisebbségi iskolaügye időszerű gondjainak a számbavételére vállalkozott. Ma és holnap, tágabb szövegösszefüggésben, az északi szomszédságunkban a magyarság, határon innen pedig a szlovákság körében zajló folyamatok kerülnek megvilágításra, jeles oktató és kutató kollégák előadásában. Októberben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem esztergomi Vitéz János Kara veszi át a stafétabotot, majd novemberben a révkomáromi Selye János Egyetem ad otthont a folytatásnak. 2011. február hónapban Alsólendva lesz a helyszín, végül márciusban a szlovén tengermelléki Koperben fejeződik be a konferenciasorozat, kitágítva a kört az ott élő olasz és a Trieszt környéki szlovén kisebbség viszonyainak a bemutatása irányában.

A most induló eszmecsere – a 2007-es konferenciasorozathoz hasonlóan – az EU „Európa a polgárokért" programban történt sikeres pályázat nyomán valósulhat meg. A számba vett korábbi és most induló tanácskozások meggyőzően bizonyít-

ják, hogy kellő szakmai felkészültséggel, pályázatíró képességgel civil keretekben is lehet határokon átívelő, közép-európai tudományos tevékenységet folytatni. Gratulálok a szervezőknek, és nagy szeretettel kívánok minden kedves előadónak, valamint a vendégeknek tartalmas szakmai tapasztalatcserét a következő két napban, a kulturális tárca meg a magam nevében.

Considerazioni a margine della conferenza sulle minoranze a cura dell'Associazione Culturale degli Amici dell'Oltremura (Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, MBKKE)

Discorso di apertura tenuto nell'Istituto Slovacco a Budapest il 13 settembre 2010

Nella maggior parte dei casi la ricerca scientifica, compresa la ricerca sulle scienze sociali, si svolge nell'ambito di istituzioni accademiche, universitarie o a volte ministeriali o comunali. Ci sono pochi esempi per lo svolgimento di tale attività nell'ambito di associazioni o fondazioni. Un tale esempio però è l'Associazione Culturale degli Amici dell'Oltremura (MBKKE), la cui sede si trova a Pilisvörösvár.

La MBKKE è stata ufficialmente fondata nel 1997 in seguito alla programmazione cominciata nell'anno precedente. Oramai l'associazione è diventata un punto di riferimento per quanto riguarda la cooperazione culturale, artistica e scientifica dell'Europa centrale. I membri sono provenienti per lo più dal territorio del bacino dei Carpazi, ma ci sono anche tedeschi, italiani, svizzeri e canadesi. A seconda la regola fondamentale Secondo i principi statutari la MBKKE svolge attività incentrate sulla cultura delle comunità ungheresi oltre i confini – sopratutto nell'Oltremura – e delle minoranze nazionali ed etniche in Ungheria.

Tale attività consistono in: esposizioni, laboratori artistici, serate letterarie, presentazioni di libri, riunioni, conferenze, ricerche sull'istruzione delle minoranze, edizione di libri e riviste. Da 2001 l'associazione pubblica la sua rivista, "Oltremura" ("Muravidék"). Il motore del lavoro di ricerca è Gábor Ruda, presidente attuale dell'associazione. Egli si occupa da una parte della ricerca sull'istruzione delle minoranze e sui vari modelli bilingui, dall'altra ha coordinato parecchie conferenze e ne ha anche redatto i contenuti.

La prima conferenza è stata realizzata nel 2000 a Szentgotthárd, presso il Centro Culturale e d'Informazione Sloveno. Il programma, intitolato "*Le scuole delle minoranze– Educazione bilingue"*, affrontava le connotazioni pedagogiche, psicologiche, socio-politiche e culturali dell' istruzione pubblica delle minoranze. Non meno di 24 conferenzieri, provenienti da Ungheria, Slovenia, Austria, Germania e Svizzera, hanno esposto le opinioni sulla teoria e la pratica delle scuole delle minoranze in Slovenia, Ungheria e Austria e anche su sistemi scolastici bilingui applicati in certe scuole in Germania e Svizzera. L'associazione ha pubblicato nel 2002 la materia della conferenza in un volume trilingue (ungherese, tedesco e sloveno) con l'appoggio dell'Unione dei Sloveni della Stiria del sud, l'"Artikel-VII-Kulturverein".

Successivamente a questo, nello stesso anno, è uscito un altro volume bilingue (ungherese e sloveno) con il titolo "*La scuola come meccanismo per*

l'assimilazione". Esso consisteva in una raccolta di saggi che affrontavano le questioni dell'educazione bilingue nell'Oltremura e nelle scuole delle minoranze nella regione della Rába. Questa tematica ha anche generato varie tavole rotonde i cui frutti si sono concretizzati nella forma di un ulteriore testo ungherese–tedesco–sloveno, *"L'educazione delle minoranze e la letteratura infantile"*, pubblicato nel 2003. Nell'anno della pubblicazione si è tenuta, questa volta a Esztergom, un'altra conferenza il cui soggetto era la letteratura infantile ungherese nell'Oltremura e in Slovacchia, e quella slovacca in Ungheria. I contenuti della conferenza venivano redatti da Gábor Ruda e pubblicati nel 2005 sotto il titolo "*Letterature infantili delle minoranze*".

La MBKKE ha organizzato due serie di conferenze: la prima nel 2006, con l'appoggio delle Presidenza del Consiglio dei Ministri, intitolata „Identità culturale nell'UE"; la seconda nel 2007 con il sostegno del Ministero degli Affari Esteri e intitolata „L'Europa dei popoli e delle nazioni". La serie di conferenze, in tutto sei incontri, intitolata *"L'Europa delle minoranze e gruppi etnici"*, è stata realizzata nel 2007 con l'appoggio del programma "Europa per i cittadini". I discorsi delle sei conferenze sono apparsi sul sito e sono andati in stampa tradotti in ungherese, rumeno, serbo, slovacco e sloveno nel 2007 sotto lo stesso titolo. Il libro affronta le questioni concernenti la situazione delle minoranze nazionali ed etniche in Ungheria, e quella delle minoranze ungheresi oltre i confini della madrepatria.

La raccolta successiva, pubblicata nel 2008, contiene le relazioni di un convegno tenuto due anni prima come parte del XVesimo Congresso annuale (*Ponte tra le regioni*) dell'Alleanza delle Società Letterarie del Bacino dei Carpazi (KITÁSZ). Il convegno si era svolto al Magistero Cattolico d'Esztergom, sotto il titolo "*Identità – lingua – letteratura"*. La documentazione trilingue (ungherese, sloveno e slovacco) del convegno è stata compilata sotto il medesimo titolo in collaborazione con l'Ufficio Linguistico Gramma di Dunaszerdahely.

L'ultima conferenza e la conseguente pubblicazione degli atti possono già essere annoverate come risultato dell'attività di quest'anno. (ich habe deinen Ergaenzung uebersetzt) Nel maggio del 2010 il comune ungherese di Alsólendva ha ospitato la conferenza intitolata "*Scuole e biblioteche dell'Oltremura per la conservazione della lingua materna"*, organizzata in collaborazione con l'Associazione Culturale "Hetés" a Göntérháza. Dimostra la rapidità d'azione delle due istituzioni il fatto che gli atti della conferenza, incluse la prolusione di Göncz László, deputato delle minoranze a Lubiana, e le relazioni in ungherese con riassunti in sloveno, sono state pubblicati già in precedenza come edizione congiunta dell'MBKKE e dell' Associazione Culturale "Hetés".

Se aggiungiamo alle raccolte e conferenze sopra elencate i numerosi studi pubblicati nella rivista "Oltremura", e inoltre i quasi dieci testi di valore accademico – tra questi le opere di Zágorec-Csuka Judit e Hagymás István (die Namen wie auf Deutsch schreiben) dalla regione di Lendva e le stesse mie opere in tal caso di Pest – allora abbiamo un quadro completo del ruolo della MBKKE svolto nel campo della ricerca sociale e umana sin dalla seconda metà degli anni '90.

L'attuale serie di conferenze è dedicata al resoconto dei problemi odierni delle minoranze in tre paesi: Ungheria, Slovacchia e Slovenia. I processi di interazione riguardanti gli Slovacchi in Ungheria e gli Ungheresi del confine settentrionale

saranno chiariti oggi e domani con l'aiuto di colleghi scientificamente riconoscuti. In ottobre la conferenza sarà ospitata a Esztergom presso la facoltà Vitéz János dell'Università Cattolica Pázmány Péter, poi in novembre a Révkomárom nella sede dell'Università Selye János. Nel febbraio del 2011 si va ad Alsólendva, e infine, la serie si chiude in marzo sulla costa slovena a Capodistria, dove la tematica sarà estesa anche alle caratteristiche della minoranza italiana in Slovenia e a quella slovena nei pressi di Trieste.

Questa prossima conferenza – similmente alla serie dell'anno 2007 – si svolgerà grazie al sostegno del programma "Europa per i cittadini". I convegni citati fino a questo punto e la presente conferenza ben confermano che, con un' adeguata competenza professionale e con appropriate modalità nel richiedere contributi e forme di sostegno, è possibile anche per dei semplici cittadini svolgere un'attività scientifica di portata internazionale. Ora faccio le mie congratulazioni agli organizzatori e in mio e in nome del Ministero per i Beni e le Attività Culturali auguro per i prossimi due giorni a tutti gli ospiti e ai conferenzieri un ricco scambio di esperienze ed idee.

Na margo série konferencií o menšinách organizovaných Kultúrnym spolkom kruhu priateľov Pomuria (MBKKE)

Odznelo v Slovenskom inštitúte v Budapešti 13. septembra 2010 ako úvodné vystúpenie na otvorení série konferencií s názvom Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában (Národnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku).

Vedecké výskumy, vrátane spoločenských sa spravidla realizujú na pôde akademických a univerzitných inštitúcií, resp. takých ustanovizní, zriaďovateľom ktorých sú ministerstvá alebo samosprávy. Len málokedy sa stáva, že organizačný rámec pre vedeckú činnosť poskytujú občianske združenia alebo nadácie. Jedným z nich je Kultúrny spolok kruhu priateľov Pomuria z Verešváru v Maďarsku (Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület).

Občianske združenie MBKKE – v súčasnosti významným subjektom v oblasti kultúrnej, umeleckej a vedeckej spolupráce v regióne Strednej Európy – bolo založené v roku 1997, pričom prípravné práce formou organizovania programov sa už začali v predchádzajúcom roku. Členovia združenia väčšinou žijú v rôznych krajinách strednej Európy, združenie však má členov aj z Nemecka, Talianska, Švajčiarska a Kanady. V súlade so stanovami hlavná činnosť združenia je zameraná na aktivity v oblasti kultúrneho života maďarských menšinových komunít v strednej Európe – predovšetkým v Slovinsku –, ako aj národnostných a etnických menšín v Maďarsku. Takými aktivitami sú: organizovanie výstav, tvorivých táborov, literárnych večierkov, prezentácií kníh, rozhovorov, vedeckých konferencií. Ďalšou aktivitou je vedecká činnosť, ťažiskom ktorej sú témy súvisiace s edukáciou národnostných menšín. Združenie vykonáva aj publikačnú činnosť, od roku 2001 vydáva umelecko-literárny časopis s názvom *Muravidék* (*Pomurie*).

Hlavným iniciátorom a organizátorom výskumných aktivít je terajší predseda združenia Gábor Ruda, ktorý je sám významným bádateľom v oblasti menšinového

školstva a rozličných modelov bilingválneho vzdelávania, organizátorom viacerých konferencií a editorom zborníkov príspevkov z týchto konferencií.

V rámci výskumného projektu zameraného na oblasť edukácie sa prvá konferencia uskutočnila v Slovinskom kultúrnom a informačnom stredisku v meste Szentgotthárd v roku 2000 a to pod názvom *Nemzetiségi iskolák – kétnyelvű oktatás* (*Národnostné školy – dvojjazyčné vyučovanie)*. Hlavnými témami konferencie boli pedagogické, psychologické, spoločensko-politické a kultúrne aspekty menšinového školstva. Na podujatí odzneli príspevky 24 maďarských, slovinských, rakúskych, nemeckých a švajčiarskych odborníkov na tému teórie a praxe rôznych foriem bilingválneho vyučovania na národnostných školách v Slovinsku, v Maďarsku, v Rakúsku, respektíve na vybraných školách v Nemecku a vo Švajčiarsku. Príspevky z konferencie boli publikované v roku 2002 v trojjazyčnom (maďarsko-nemecko-slovinskom) zborníku v spolupráci so spolkom Slovincov z Južného Štajerska (Artikel-VII-Kulturverein).

V tom istom roku bola vydaná aj dvojjazyčná maďarsko-slovinská zbierka štúdií pod názvom *Az iskola mint asszimilációs gépezet (Škola ako asimilačný mechanizmus),* zameraná na otázky dvojjazyčného vyučovania na Pomurí v Slovinsku a na problematiku národnostných škôl na južnom Maďarsku. Na túto tému bolo organizovaných niekoľko diskusií okolo okrúhleho stola, na základe týchto materiálov vznikla publikácia *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom (Národnostné školstvo a detská literatúra).* Táto maďarsko-nemecko-slovinská trojjazyčná publikácia vyšla v roku 2003. V tom istom roku sa v Ostrihome konala ďalšia konferencia na tému maďarská literatúra pre deti v Slovinsku a na Slovensku, resp. slovenská literatúra pre deti v Maďarsku. Zborník z ostrihomskej konferencie bol vydaný v roku 2005 pod názvom *Kisebbségi gyermekirodalmak (Menšinové detské literatúry),* editorom publikácie bol Gábor Ruda.

S finančnou podporou Úradu vlády a Ministerstva zahraničných vecí MR v roku 2006 a 2007 organizovalo združenie sériu šiestich prednášok pod názvom *Kulturális identitás az Európai Unióban (Kultúrna identita v Európskej únii,* 2006), resp. *Népek és nemzetek Európája (Európa národov a etník* 2007). S finančnou podporou programu Európa pre občanov (zo zdrojov EÚ) taktiež v roku 2007 sa realizovala séria šiestich konferencií pod názvom *Kisebbségek és népcsoportok Európája (Európa menšín a národnostných skupín).* Materiál, ktorý ešte v tom istom roku bol uverejnený na webovej stránke s vlastnou doménou .eu bol zároveň vydaný aj v tlačenej podobe pod tým istým názvom, a to v maďarsko-rumunsko-srbsko-slovensko-slovinskej verzii. Zbierka tematicky zahŕňa rôzne aspekty života národných a etnických menšín v Maďarsku, ako aj Maďarov žijúcich za hranicami Maďarska.

Ďalší zborník z roku 2008 obsahuje príspevky z konferencie v roku 2006, ktorá sa konala ako súčasť 15. putovného stretnutia Spoločnosti literárnych spolkov Karpatskej kotliny (Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége – KITÁSZ) pod názvom *Híd a régiók* között *(Most medzi regiónmi).* Konferencia sa uskutočnila na pôde ostrihomskej katolíckej pedagogickej vysokej škole pod názvom *Identitás – nyelv – irodalom (Identita – jazyk – literatúra).* Maďarsko-slovensko-slovinský trojjazyčný zborník vyšiel v spoločnom vydaní združenia MBKKE a Jazykovej kancelárie Gramma v Dunajskej Strede.

Posledná konferencia, resp. posledný zborník štúdií je už výsledkom činnosti združenia v tomto roku. V máji 2010 v budove maďarskej samosprávy v slovinskom meste Lendava/Lendva sa uskutočnilo zasadnutie pod názvom *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért (Školy a knižnice na Pomurí za zachovanie materinského jazyka),* spoluorganizátorom podujatia bol Kultúrny spolok Hetés z obce Genterovci/Göntérháza. Vďaka organizátorom materiál z konferencie, vrátane úvodného príhovoru poslanca slovinského parlamentu v Ľubľane Lászlóa Göncza, príspevkov v maďarskom jazyku spolu s resumé v slovinskom jazyku bol dostupný v knižnej podobe už mesiace pred konaním konferencie. Aj tento zborník vyšiel v spoločnej edícii s Kultúrnym spolkom Hetés.

Okrem spomenutých konferenčných zborníkov obraz o vedeckých aktivitách združenia v oblasti humanitných a spoločenských vied od druhej polovice 90. rokov dotvárajú desiatky štúdií a esejí publikovaných v časopise združenia *Muravidék*, ako aj 10 knižných publikácií na vysokej vedeckej úrovni od rôznych autorov, ako napr. Judity Zágorec-Csukaovej, Istvána Hagymása zo Slovinska a autora týchto riadkov z Maďarska.

Cieľom súčasnej série konferencií je zmapovanie aktuálnych problémov národnostného školstva v troch štátoch – v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku. Dnešné a zajtrajšie prednášky významných odborníkov z oblasti vzdelávania a výskumu sú zamerané na osvetlenie širších súvislostí procesov, ktoré prebiehajú v rámci minoritných komunít: v maďarskej komunite u našich severných susedov a u Slovákov v Maďarsku. V októbri prevezme štafetu organizátorov Fakulta Jánosa Vitéza Katolíckej univerzity Petra Pazmáňa v Ostrihome, v novembri sa uskutoční ďalšie podujatie na Univerzite J. Selyeho v Komárne. Miestom konferencie vo februári 2011 bude Lendava v Slovinsku a záverečné podujatie sa bude konať v slovinskom prímorskom meste Koper. Tematika poslednej konferencie bude rozšírená o prezentovanie situácie talianskej a slovinskej menšiny z okolia mesta Triest.

Podobne, ako konferencie v roku 2007, aj táto séria vedeckých diskusií, ktorú odštartujeme teraz, sa bude môcť realizovať vďaka programu Európa pre občanov. Konferencie a aktivity, ktoré som tu vymenoval, ako aj plánované podujatia sú dôkazom toho, že s potrebnou odbornou pripravenosťou a schopnosťou vypracovať úspešné projekty aj v rámci občianskej iniciatívy je možné venovať sa cezhraničnej vedeckej činnosti v strednej Európe so širokým diapazónom. Gratulujem organizátorom tohto podujatia, a dovoľte mi, aby som v mene ministerstva kultúry i vo vlastnom mene poprial všetkým referujúcim, ako aj hosťom úspešný priebeh konferencie a obsažný odborný dialóg.

Ciklusu manjšinskih konferenc KDPKP-a na rob

Uvodno predavanje v Slovaškem inštitutu, 13. septembra 2010

Prizorišča znanstvenih raziskav, posebej družbeno-znanstvenih so večinoma akademske, univerzitetne, morda ministrske ali občinske inštitucije, zelo redko pa se zgodi, da se dejavnost te vrste odvija v okviru društev ali skladov. V primeru Kulturnega društva krog prijateljev Prekmurja (KDPKP) – s sedežem v Pilisvörösváru – pa se dogaja ravno to.

Leto dni po prvih organiziranih programih je bilo leta 1997 ustanovljeno civilno društvo KDPKP in je do danes postalo pomemben faktor kulturnega, umetniškega in znanstvenega sodelovanja v Srednji Evropi. Članstvo se rekrutira s področja celotnega Karpatskega bazena, nekateri člani so tudi iz Nemčije, Italije, Švice in Kanade. Po svojem statutu se KDPKP ukvarja s kulturo čezmejnih madžarskih manjšin (predvsem s prekmursko), pa tudi s kulturo nacionalnih in etniških manjšin, ki živijo na Madžarskem. Društvo organizira umetniške razstave, kolonije, literarne večeri, prezentacije knjig, pogovore, znanstvene konference, znanstvene raziskave, povezane z manjšinjskim izobraževanjem. Izdaja knjige in od leta 2001 tudi umetniško-literarni časopis *Muravidék* (Prekmurje).

Glavni pobudnik znanstvenih raziskav je današnji predsednik *Gábor Ruda*, ki je po eni strani znan raziskovalec manjšinjskega izobraževanja in različnih dvojezičnih modelov, po drugi strani pa organizator številnih konferenc in urednik esejističnih knjig.

V okviru pedagoških raziskav je bila prva konferenca organizirana leta 2000 v Slovenskem kulturnem in informacijskem centru v mestu Monošter/ Szentgotthárd. Prireditev pod imenom *Dvojezično izobraževanje* je imela za temo pedagoške, psihične, družbeno-politične in kulturne aspekte manjšinskega izobraževanja. Nekaj manj kot 24 domačih, slovenskih, avstrijskih, nemških in švicarskih predavateljev je razglabljalo o vprašanjih teorije in prakse dvojezičnega izobraževanja v slovenskih, madžarskih, avstrijskih, nemških in švicarskih manjšinskih šolah. Referate s konference je društvo izdalo leta 2002 v madžarsko–nemško–slovenski trijezični knjigi skupaj z društvom južnoštajerskih Slovencev Artikel-VII-Kulturverein.

V istem letu je izšla madžarsko-slovenska dvojezična knjiga študij *Šola kot asimilacijski mehanizem*, ki se ukvarja z vprašanji dvojezičnega izobraževanja v prekmurskih in porabskih manjšinskih šolah. Naslednja knjiga podobne tematike je bila trijezična – madžarsko–nemško–slovenska. Izšla je leta 2003 z naslovom *Manjšinsko šolstvo in otroška literatura*, urejena pa na temelju referatov z različnih posvetovanj. Tega leta je bila prirejena tudi konferenca v Esztergomu o otroški literaturi v Prekmurju, na Slovaškem in med slovaško manjšino na Madžarskem. Referate s konferenc je uredil Gábor Ruda leta 2005 in izdal v knjigi *Manjšinska otroška literatura.*

S podporo Urada predsednika vlade oziroma Ministrstva za zunanje zadeve je KDPKP leta 2006 in 2007 organiziral dva ciklusa šestih predavanj pod naslovom *Kulturna identiteta v Evropski uniji* oziroma *Evropa narodov in narodnosti*. V okvirih programa Evropske unije *Evropa za državljane* je bil leta 2007 organiziran ciklus šestih konferenc z naslovom *Evropa manjšin in narodnih skupnosti*. Referati so bili že istega leta objavljeni na spletni strani društva, potem pa še v posebnem zvezku z istim naslovom v madžarščini, romunščini, srbščini, slovaščini in slovenščini. Zvezek tematsko zajema vprašanja narodnosti in manjšin znotraj Madžarske in izven njenih mej.

Šesti zvezek študij je izšel naslednjega leta in vsebuje snov s konference, prirejene pred dvema letoma, ki se navezujejo na potujoče zasedanje Zveze literarnih društev Karpatskega bazena z naslovom *Most med regijami*. Zasedanje je prirejeno na katoliški višji šoli v Esztergomu pod naslovom *Identiteta – jezik – literatura.* Trijezično, madžarsko–slovaško–slovensko tiskano verzijo je društvo v sodelanju s Jezikovnim uradom Gramma iz mesta Dunaszerdahely izdalo pod istim naslovom.

Zadnja konferenca oziroma zadnji zvezek je rezultat tekočega leta. Meseca maja leta 2010 je bilo v stavbi madžarske samouprave v Lendavi prirejeno posvetovanje pod naslovom *Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika* v skupni organizaciji KDPKP-ja in Kulturnega društva Hetés iz Genterovcev. Vso pohvalo si zasluži dejstvo, da so prispevki s konference v madžarskem jeziku in s slovenskimi povzetki z uvodnim tekstom poslanca iz slovenskega parlamenta Lászla Göncza že nekaj mesecev dostopni v knjižni izdaji.

Da bi podoba o dejavnosti društva na področju humanističnih in družbenih raziskav od druge polovice devetdesetih let do danes bila popolna, moramo k temu dodati še množico esejev in študij, objavljenih v časopisu društva *Muravidék* (Prekmurje), zraven tega pa še druge zvezke, izdane z znanstveno zahtevnostjo, kot lastna dela avtorjev Judite Csuka Zágorec in Istvána Hagymása iz okolice Lendave in Bertalana Andrása Székely iz županije Pest.

Sedanja konferenca si je postavila za cilj pogovor o aktualnih vprašanjih manjšinskega šolstva v treh državah, na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji. Danes in jutri bomo obravnavali procese, ki se dogajajo pri naših severnih sosedih glede madžarske manjšine ter pri nas glede slovaške, v interpretaciji odličnih profesorjev in raziskovalcev. Oktobra bo štafetno palico prevzela Fakulteta Vitéz János iz Esztergoma, ki je del Katoliške univerze Pétra Pázmánya, novembra pa delo nadaljuje Univerza János Selye v Komarnu. Februarja leta 2011 bo gostitelj Lendava, ciklus pa se bo končal marca na slovenskem primorju v Kopru, kjer bo tematika razširjena na razmere italijanske manjšine v Sloveniji in slovenske na Tržaškem.

Razpravo, ki jo pravkar začenjamo – podobno kot v primeru ciklusa konferenc leta 2007 – prirejamo po zaslugi uspešne prijave na program Evropske unije *Evropa za državljane*. Posvetovanja, ki smo jih imeli in ki jih načrtujemo, dokazujejo, da lahko s primerno strokovnostjo in spretnostjo pri udeležbi na natečajih civilne organizacije realizirajo pomembno čezmejno znanstveno dejavnost. Čestitam organizatorjem, hkrati pa v svojemu imenu in v imenu ministrtstva za kulturo želim vsem predavateljem in gostom uspešno izmenjavo iskušenj.

I. MAGYAR–SZLOVÁK VISZONY / RELAZIONE UNGHERESE–SLOVACCA / MAĎARSKO–SLOVENSKÉ VZŤAHY / MADŽARSKO–SLOVAŠKI ODNOSI

VANČÓNÉ KREMMER Ildikó

Az oktatáspolitika és a kisebbségi nyelvek viszonya

Az Európai Unió bővítése új geopolitikai, társadalmi helyzetet teremtett a közép-kelet-európai régióban, gyökeresen átformálva a térség államainak társadalmait. A nemzeti és nemzetiségi nyelvek, identitások szerepe, jelentősége sok esetben újraértelmeződött. Ebben az új helyzetben szükségessé vált, hogy a régió nemzetei és nemzetiségei újragondolják a többségi és kisebbségi nyelvek helyzetét, kapcsolatát és szerepét. A nyelvek megőrzéséhez, a nyelvhasználat kérdéskörének vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges a nyelv és az oktatás kapcsolatának vizsgálata. Az Európai Unió a deklarációk szintjén a többnyelvűség mellett foglal állást, a European Comission and the Council of Europe a többnyelvűség elérését mint célt tűzte ki. Az oktatás reformja tekintetében azonban a csatlakozott államokra bízza a nemzeti, a kisebbségi nyelvek és az idegen nyelvek oktatása mikéntjének és arányának meghatározását. Miközben a nyelvi és kulturális sokszínűség, a nemzeti és nemzetiségi identitás megőrzése és a célul kitűzött többnyelvűség elérése az Európai Unióban a demokrácia alapvető követelményeként folyamatosan jelen van, a valóságban bizonyos kétnyelvűségi helyzetekben a kis nyelvek eltűnése, bizonyos kisebbségek már folyamatban levő nyelvcseréje megállíthatatlan folyamatnak tűnik. A kérdés az, hogy hogyan lehet megtalálni az egyensúlyt a nemzeti nyelvek és kultúrák dominanciája és a nemzetiségi nyelvek, identitások és kultúrák megőrzésének szükségessége között, s hogy ezen belül az oktatás, az oktatáspolitika és a nyelvpolitika milyen szerepet tölt be.

Politikán jelen esetben érdekérvényesítést értek, oktatáspolitikán az adott kisebbségeknek az iskolához és az oktatáshoz fűződő érdekérvényesítését. Tágabb értelemben a politika a közéletben való megjelenést abból a célból, hogy valamely csoport érdekei megjelenjenek és érvényre jussanak (Kozma 2003).

Az oktatáspolitika az oktatásra vonatkozó azon döntések összessége, melyek megváltoztatják az adott közösség helyzetét. „A nyelvpolitika azon elvek és szabályok összessége, mely egy ország nyelvi repertoárjának használatára vonatkozik” (Puskás 2000). A nyelvpolitika a nyelvhasználat milyenségére, a nyelvnek nyelvhasználati színtereken való megjelenésére vonatkozó döntések összessége, s mint ilyen, befolyással van minden közösség oktatáspolitikai döntéseire, céljaira is.

A kisebbségek önazonosságának alapja az elkülönülés, a többséghez képesti másságának meghatározása. Ugyanakkor a többséggel való együttélés számukra

megkerülhetetlen és létérdek is egyben. Ebből adódik a kisebbségi oktatáspolitika alapvető dilemmája, a szeparálódás és az integrálódás, annak mikéntjét és mértékét tekintve egyaránt. Másképp megfogalmazva, hogyan és milyen mértékben különüljön el a kisebbség a többségtől, és mi módon és hogyan találja meg a többséggel összekötő értékeket. Kozma Tamás a kisebbségek oktatáspolitikájára irányuló kutatásai során kapott eredményei alapján megállapítja, hogy a „kisebbségi oktatáspolitikák egyszerre visznek az integráció és a szeparáció felé. Nincs tisztán integrálódásra és nincs tisztán szeparálódásra való törekvés" (Kozma 2003: 41). A hangsúlyok váltakoznak a kisebbségek adott társadalmi és történelmi helyzete és lehetőségei szerint.

Megállapítható azonban, hogy a legtöbb esetben sem az integrációra, sem a szeparációra való törekvés nincs deklarálva a döntéshozók által hozott oktatáspolitikai intézkedésekben. Ennek legfőbb oka, hogy a kisebbségek oktatáspolitikája sok esetben védekező magatartásból ered. A többségi politikusok törekvései Közép-Kelet-Európában (de Európa más tájain is) az egységes nemzetállam megteremtésére irányulnak, az erre irányuló intézkedések hol nyíltan, hol burkoltan jelennek meg. A kisebbségek erre adott válaszai egyrészt a túlélés stratégiájából másrészt a felzárkózásra való törekvésekből következnek, ily módon maradhat el a kisebbségi oktatáspolitika pontos – többek között nyelvi – céljainak meghatározása. A kisebbségi döntéshozók aszerint választják meg azokat az eszközöket, melyek stratégiájuknak, céljaiknak megfelelnek, hogy a törvényhozásban jelen vannak-e vagy sem. A kisebbségek legitim képviselőiként céljuk – a sok esetben a rejtett vagy kevésbé rejtett – asszimilációs szándékok ellensúlyozása, s hogy a túlélés stratégiáját felválthassa a felzárkózásra való törekvés. Mivel a kisebbségi politizálást a kisebbségi önmeghatározásra és megőrzésére való szándék határozza meg, ez válik az oktatáspolitika alapjává is. A történeti nemzetfogalom és az ebből származó identitás azonban ugyanúgy meghatározója a kisebbségeknek, mint ahogy a hatalmon levő többségnek a nemzetállamra irányuló törekvései. E helyzet egyenes következménye, hogy az oktatáspolitika szeparációs és integrációs törekvései, ennek nyelvi vetületei, sok esetben ad hoc jellegűek, és a napi politikai csatározások által meghatározottak. (Jól példázza mindezt a szlovákiai magyar kisebbség felsőoktatásának alakulása, melynek elemzése azonban jelen tanulmánynak nem célja.)

A kisebbségi oktatás nyelvi céljainak meghatározása, mint az eddigiekből is kitűnik, összetett feladat, és szoros kapcsolatban van az adott közösség nyelvpolitikájával. A nyelv a kisebbségek önazonosságának megőrzésében más és más szerepet tölt be Európa különböző tájain. Közép-Kelet-Európában a nyelv az identitás alapelemét képezi. Szélesebb régiónkban a nyelv eltűnésével eltűnik az azt használó kisebbség és kultúrája egyaránt. „Egy nyelv kihalásának közvetlen előzménye mindig a nyelvleépülés, illetve az egynyelvű beszélők fogyása. Maga az *ok* azonban az esetek zömében a nyelv státusának süllyedése, a gazdasági és politikai ellehetetlenítés, és a nyelv utánpótlási vonalainak elvágása: vagyis az anyanyelven való oktatás korlátozása, illetve megszüntetése" (Cseresnyési 2004: 142; vö. Skutnabb-Kangas 2000). Ugyanakkor a kisebbségben élők tagjai mindig kétnyelvűek, az egynyelvű beszélőket csak a nagyon idősek vagy a nagyon fiatalok képviselik. A hatalommal bíró többség politikai és nyelvpolitikai törekvései teremtik meg azt a társadalmi helyzetet, amelyben egy nyelv értéke és presztízse a nyelvi piacon meghatározásra kerül és fel- vagy leértékelődik.

A nyelv a nemzetállamok kialakítása esetében mind az etnikai többség, mind az etnikai kisebbség számára a közösség központi értékét jelenti, s így a nyelv kérdése politikai és oktatáspolitikai kérdéssé is válik (a nyelvi kérdés politizálásától nem mentesek a nyugat-európai államok sem). Az etnikai kérdés politizálása lehetőséget nyújt a domináns etnikai közösség számára, hogy a más nyelvet beszélők döntéshozatalban való részvételét korlátozza. Amennyiben az állam nyelvpolitikája segítségével biztosítja a többségi nyelvet beszélők társadalmi erejét, ily módon hátrányos helyzetbe hozva a kisebbségeket nyelvi szempontból is (l. az 1995. évi szlovákiai nyelvtörvényt és annak 2009-ben módosított változatát) (Puskás 2000), a kisebbségek nyelvpolitikája újra csak a védekezés és a felzárkózás stratégiáját kénytelen alkalmazni. Mivel ennek központi eleme a nemzetiségi önazonosság megőrzése, a kör bezárul, a nemzetiségi nyelv- és oktatáspolitika nem a kor szakmai kihívásaival, hanem a megmaradás problémakörével kénytelen foglalkozni.

Az államnak az etnikai kisebbségeket érintő nyelvpolitikája lehet támogatást biztosító, toleráns illetve kevert politika (Schiffman 1996). Szlovákia jó példa a kevert nyelvpolitika kialakítására, amely elsősorban a többségi nyelv használatát támogatja, de törvények által meghatározott jogokat biztosít a kisebbségi nyelv használatára.

A nemzetben és nem állampolgárokban gondolkozó állam az etnikai identitáshatárok (Szlovákia esetében a valós földrajzi határok is) megerősítésének, megmásíthatatlanságának módját az egynyelvűsítés útján véli megvalósíthatónak. A nyelvi sokféleséget átmeneti nehézségként kezeli, amely a kisebbségek egynyelvűvé válásával megszüntethető. Ez a féle nemzeti csőlátás azt eredményezi, hogy a többség nyelv- és oktatáspolitikájában csak a nemzeti nyelv jelenik meg, a többségi oktatás nyelvi célja minden esetben az egynyelvűsítés.

A kisebbségek kétnyelvűsége ennek következtében mindig egyoldalú, s így természetesnek mondható, hogy a kétnyelvűség fogalmát másként értelmezik a kisebbségi és a többségi helyzetben élő közösségek. A hatalommal bíró többség domináns nyelvét anyanyelvként beszélők számára magától értetődő, hogy a kisebbségi nyelvet beszélő egyének sajátítják el a domináns nyelvet, hiszen csak a demográfiailag, politikailag, kulturálisan és gazdaságilag domináns nyelv tökéletes elsajátítása biztosíthat számukra azonos esélyeket. Kérdéses azonban, hogy a domináns nyelv anyanyelvi szintű elsajátítása (ennek lehetőségeit és glottodidaktikai hátterét jelen tanulmányban nem elemezve) a kisebbségiek számára, akik nyelve kisebb presztízzsel bír, milyen következménnyel jár. A mai közép-kelet-európai kisebbségi nyelv- és oktatáspolitikák nem adnak hiteles választ arra a közkeletű mítoszra, amely szerint a többségi nyelvű iskolaválasztás a társadalmi mobilitás előfeltétele (mítoszra lehet választ adni?). Ennek egyik következményeként a nem nemzetiségi iskolát választó nemzetiségi gyermekek aránya pl. Szlovákiában mintegy 20% (www. nemzetpolitika.gov.hu; www.uips.sk).

Ha az egyén által tökéletesen elsajátított második nyelv lesz az egyén domináns nyelve, a saját kisebbségtől való elidegenedés, gyökértelenné válás esélye megnő. Szlovákiai példák bizonyítják, hogy a nyelvcsere sokszor egy generáción belül megtörténik (Sándor 2000). A hatalommal bíró többség nyelvének a kisebbség általi anyanyelvi szintű elsajátítása a szubtraktív kétnyelvűség kialakulását eredményezi, miközben a többségi nyelvet anyanyelvként beszélő közösség egynyelvű. Ily módon a hatalomnak alárendelt kisebbségi nyelv tovább veszíthet presztízséből,

ezért is élik meg sok esetben a kisebbségi közösség tagjai a kétnyelvűséget veszélyforrásként, a nyelvcsere felé vezető útként. Ha a nacionalista ideológia a nemzetállam keretén belül lehetőséget teremt a nyelvválasztás fölötti hatalom megszerzésére, azoknak a kisebbségeknek az esetében, ahol a nyelv a legfőbb identitásjelző tényező, lehetőség nyílik az identitástudat átformálására is, s így a nyelvi és az etnikai asszimilációra is (Puskás 2000). Az oktatás szerepe ebben a helyzetben kulcsfontosságú, fő tényezővé válik a kisebbségi nyelv- s ezen keresztül a kultúra megtartásában. Az iskolaválasztás meghatározó a következő generációk számára is. Egy szlovákiai kutatás szerint (Bálint–Vincze 2009), az a magyar anya, aki szlovák tannyelvű iskolába járt, 17,2-szer nagyobb valószínűséggel fogja gyermekét is többségi nyelvű iskolába küldeni.

A fentiekből kitűnik, hogy Közép-Európa kisebbséglakta térségeiben az oktatáspolitika nem elsősorban pedagógiai vagy intézményszervezési kérdés, fő szerepe a nemzeti identitás megőrzésében és a kisebbségek érdekérvényesítésében van. Sok esetben azonban a kisebbségi politikai döntéshozók az oktatás- és nyelvpolitika kialakítása során nem az e téren folytatott, statisztikailag is releváns kutatások eredményeire, s a kisebbségkutatók és nyelvészek által létrehozott elméleti tudásra támaszkodnak, hanem azokra az érzelmeken alapuló 19. és 20. századi nemzeti mítoszokra, amelyek ugyan hangzatosak, de a mai megváltozott európai és térségi társadalmi viszonyok között nem adhatnak megoldást a kisebbségek létét meghatározó problémákra.

Hivatkozások

Bálint Annamária–Vincze László 2009. Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez. 126–129. In: Educatio 2009/1. szám. Felsőoktatás és tudománypolitika. Budapest.

Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája* Tinta Könyvkiadó. Budapest.

Kozma Tamás 2003. Kisebbségi oktatás Közép-Európában. Research papers. Hungarian Institute for Educational Research. No. 248. Budapest.

Puskás Tünde 2000. Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában. Fórum Társadalomtudományi Szemle II. évfolyam, 2000/1. szám

Sándor, Anna 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban.* Pozsony [Bratislava]. Kalligram.

Schiffman, Harold F 1996. *Linguistic Culture and Language Policy*. New York, Routledge.

Sktunabb-Kangas, Tove 2000. *Linguistic Genocide in Education – or Worldwide Diversity and Human Rights?* Lawrence Erlbaum. Mahwah, New Jersey.

Rapporto tra politica dell'educazione e lingue minoritarie

L'allargamento dell'Unione Eurpea ha creato una nuova situazione geopolitica e sociale nel centro-ovest Europa, trasformando radicalmente le società degli stati in quest'area. In molti casi quindi il ruolo e il significato delle lingue e delle identità

nazionali e minoritarie sono stati ridefiniti. Con questa nuova situazione è diventato necessario riconsiderare il ruolo e la relazione tra lingue minoritarie e nazionali. Per la conservazione delle lingue e per esaminare le questioni importanti dell'uso della lingua è indispensabile prestare attenzione al rapporto tra lingua e insegnamento. La domanda a cui dobbiamo rispondere adesso è quella di com'è possibile trovare l'equilibrio tra la dominanza delle lingue e culture nazionali e la necessità di conservare le lingue e l'identitá delle minoranze.

Edukačná politika a menšinové jazyky

V dôsledku rozšírenia Európskej únie v regióne strednej a východnej Európy vznikla nová geopolitická a spoločenská situácia, ktorá zásadne zmenila spoločnosť v týchto štátoch. V mnohých prípadoch došlo k reinterpretácii úlohy a významu jazykov a identít národov a národnostných menšín. V tejto novej situácii je potrebné nanovo sa zamyslieť nad situáciou, vzťahom a úlohami väčšinových a menšinových jazykov v regióne. Aby sme mohli skúmať problematiku zachovania a používania jazykov, je nevyhnutné skúmať vzťah medzi jazykom a vzdelávaním. Základnou otázkou je, ako možno nájsť rovnováhu medzi dominanciou národných jazykov a kultúr a potrebou zachovania jazykov, identít a kultúr menšinových komunít.

Odnos med politiko izobraževanja in manjšinskih jezikih

Širitev Evropske unije je povzročila novo geopolitično in družbeno situacijo v srednje-evropski regiji in s tem korenito spremenila družbe v določenih državah. Vloga in pomen narodnih in narodnostnih jezikov in identitete sta v mnogih primerih dobila nov pomen. V novi situaciji je postal imperativ, da narodi in narodnosti znova razmislijo o položaju, vlogi in zvezi med večinskimi in manjšinskimi jeziki. S stališča ohranjanja jezika in preučevanja vprašanja uporabe jezika je nujno potrebno preučiti odnos med jezikom in izobraževanjem. Vprašanje je, kako najti ravnotežje med dominacijo narodnih jezikov in kultur po eni in potrebe po ohranjanju narodnostnega jezika in kulture po drugi strani.

PÉNZES István

Egy vegyes lakosságú – magyarok, szlovákok által lakott – járás kulturális életének látlelete (különös tekintettel az iskolaügyre)

Előadásom témája – mindazok ellenére, hogy csupán egy járás nemzetiségeinek kulturális életét szándékozik bemutatni, feltérképezni – igen sokoldalú és szinte kimeríthetetlen. Tehát akaratom ellenére is maradhatnak beszámolómat követően „fehér foltok", amelyek figyelmem látókörén kívül estek; mindezek ellenére igyekszem a legátfogóbb képet nyújtani.

Önkéntelenül is felmerül a kérdés: miért az Érsekújvári járást választottam? Hiszen magyar nemzetiségű lakosság él Szlovákia több járásában is. Igen, de a Nyitraiban már csupán szórványban, a Dunaszerdahelyiben pedig egységes, magyar tömböt alkotva. Az Érsekújvári járásban néhány évtizede még azonos arányban éltek magyarok és szlovákok; az arány mára a szlovák nemzetiségűek oldalára billent, mint ahogy ez a folyamat a Felvidék egész területén tapasztalható. Mindezek ellenére ez a járás tükrözi (ugyan parányiban, de) leghűbben a Felvidékre jellemző valós helyzetet.

Az Érsekújvári járás Szlovákia Nyitrai kerületének (megyéjének) közigazgatási egysége. Területe 1347 négyzetkilométer, lakosainak száma (2001. január 1-jei adat szerint) 149 594. Székhelye Érsekújvár. Lakosságának 38,3 százaléka, azaz 57 271 személy magyar nemzetiségűnek vallja magát.

A járás mesterségesen létrehozott területi egység (mint szinte mindegyik Szlovákiában), fittyet hányva az egykori történelmi megyerendszernek: a járás területén 3 város (Érsekújvár, Nagysurány és Párkány) valamint 59 község található.

A terület legnagyobb része (az északi) az egykori Nyitra vármegye területére esik, délen egy kis rész a volt Komárom vármegye része volt. Az északkeleti települések az egykori Bars vármegye területét alkották, egy nagyobb rész keleten Esztergom vármegyéhez tartozott. Az említetteken kívül egy kisebb egység Hont vármegye területe volt.

A jelenlegi járási egységet az ötvenes évek második felében három járásból kreálták létre: a túlnyomórészt szlovákok lakta Nagysurányi járásból, a magyarok és szlovákok által lakott Érsekújvári járásból, valamint a zömében színmagyar falvakat magába foglaló Párkányi járásból.

A javarészt (50 százalék felett) magyarok lakta települések száma viszonylag magas[1], azonban ezek a települések zömében kis lélekszámúak (általában 400 és 2000 lélekszám között mozognak)[2], s összességében a tízezer fölötti létszámú, zömében szlovák lakosságú települések összegzésekor ezek a magyar falvak arány-

[1] 2001-es adatok alapján: Andód: 66,83%, Bajta: 91,27%, Bart: 90,73%, Béla: 76,52%, Bény: 89,64%, Csúz: 64,39%, Ebed: 88,07%, Fűr: 85,27%, Garamkövesd: 78,23%, Garampáld: 94,78%, Helemba: 86,75%, Ipolykeszi: 97,12%, Kamocsa: 84,38%, Kéménd: 89,86%, Kicsind: 93,83%, Kisgyarmat: 91,98%, Kisújfalu: 87,98%, Köbölkút: 74,34%, Kőhídgyarmat: 90,04%, Kürt: 88,80%, Leléd: 86,62%, Libád: 86,90%, Muzsla. 84,67%, Nagykér: 64,29%, Nána: 74,96%, Párkány: 68,74%, Pozba: 77,04%, Sárkányfalva: 85,71%, Szalka: 93,12%, Szímő: 74,74%, Szőgyén: 77,01%, Tardoskedd: 71,35%, Udvard: 71,70%, Zsitvabesenyő: 80,09

[2] Kivételt képez Köbölkút: 2 311, Kürt: 2 233, Nagykér: 3 190, Párkány: 11 708, Szímő: 2 201, Szőgyén: 2 649, Tardoskedd: 5 120, Udvard: 5 138

száma eltörpül. Maga a járási székhely, Érsekújvár 42 262-es lélekszámával (27,52% magyar) döntően meghatározza a nemzetiségi arányokat. Az Érsekújvári járás nemzetiségi látlelete szinte tükrözi a felvidéki arányokat: a szlovákiai magyarok 90 százaléka vidéken, kétharmada falun él.

A történelmi múltat csupán nagyvonalakban szeretném vázolni, mégpedig Orbán Balázs által megfogalmazott gondolat szellemében: *„A múlt iránytűje a jelennek. A népeknek szükségük van visszapillantaniuk múltjukra, hogy jövőjükkel tisztában legyenek."*

Az első világháború befejezésétől, Csehszlovákia megalakulásától, 1918 októberétől beszélhetünk felvidéki magyar irodalomról, kultúráról. A napjainkig ívelő időszakot négy, jól elkülöníthető korszakra szokás osztani:

1. korszak (1918-1938): közel egymillió magyar került Csehszlovákiába. Az új politikai, történelmi viszonyok közé sodródott magyarok irodalmi, kulturális élete kezdetben szegényes és szórványos volt. A magasabb szintű társadalmi élet megindítását a régebbi irodalmi társaságok felújítása jelentette: Pozsony – Toldy Kör, Losonc – Madách Kör, Kassa – Kazinczy Társaság, Komárom – Jókai Egyetem… stb. Ezen időszakban a vidéki városok szinte mindegyikének volt magyar folyóirata, némelyeknek (Kassa, Pozsony, Komárom, Érsekújvár, Léva, Rozsnyó…) egyidőben kettő is, de magyar lap jelent meg Prágában (Prágai Magyar Hírlap) és Osztraván (Magyar Nap) is. A gyermeklapok is ismertek és közkedveltek voltak, a rádió is sugárzott magyar nyelven. A 30-as évekre változatos és tartalmas irodalmi élet alakult ki. E kor legismertebb írói Fábry Zoltán, Győry Dezső, Forbáth Imre, Sellyei József, Vozári Dezső, Szalatnai Rezső, Dobossy László voltak.

2. korszak (1938-1945): Az 1938. november 2-i bécsi döntéssel Szlovákia és a szlovákiai magyarság jelentős része visszakerült Magyarországhoz; egy, mindössze hatvanezres lélekszámú magyar kisebbség azonban az 1939. március 14-én kikiáltott első Szlovák Köztársaság keretei között maradt. Ezzel kulturális-szellemi-művészeti élete is alaposan összeszűkült: jobbára működedvelői keretek között zajlott. A pozsonyi Toldy Kör kis terjedelmű füzetsorozataival igyekezett menteni a menthetőt: 1940-1943 között 43 kötet jelent meg.

A töredékkultúra másik központja ez időben Nyitra volt, a hol a Magyar Album című antológiasorozat 1941-1944 közti tíz kötete mellett elsősorban helyismereti kiadványok láttak napvilágot (pl. Mártonvölgyi László munkái).

3. korszak (1945-1989): 1945 májusában elhallgattak a fegyverek, visszaállították a trianoni határokat – s ez az időszak a csehszlovákiai magyarság történelmének legválságosabb időszaka. A magyarokat kollektív büntetéssel sújtották: a magyar iskolák nem nyíltak meg, magyar lapok megjelenését betiltották, a magyar lakosságot csehországi kényszermunkára deportálták, beindult a reszlovakizáció és sor került a szégyenletes magyar-szlovák lakosságcserére; megfosztották őket állampolgárságuktól, aminek következtében a magyarok nem vehettek részt a közügyek intézésében, nem választhattak, és nem voltak választhatók. A magyar értelmiség nagy része az áldatlan körülmények miatt Magyarországra költözött.

Az 1948-as politikai fordulat biztosította a magyarság számára a polgári jogokat: 1948 decemberében megjelenik az Új Szó (amely mindmáig a felvidéki magyarság egyetlen, országos hatósugarú napilapja), megalakul a CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete), 1950-től ismét megnyílnak a magyar iskolák ka-

pui, 1951-ben Fáklya címmel a Csemadok politikai és kulturális lapot indít, majd újabb folyóiratok látnak napvilágot, ismét sugároz magyar nyelven a rádió, megalakul Komáromban a MATESZ (Magyar Területi Színház), amely napjainkban Jókai Színházként tartja előadásait. 1953-tól a Csehszlovákiai Magyar Kiadó, majd a Madách Könyv- és Lapkiadó jelenteti meg a felvidéki magyar költők, írók munkáit, kialakul az országos könyvterjesztői hálózat, és szinte minden magyar településen megalakul a Csemadok helyi szervezete, amely a nemzetiségi kultúra ápolását, az anyanyelv megőrzését, a hagyományok ébrentartását tűzte zászlajára.

4. korszak (1989-től napjainkig): Az 1989. novemberi „bársonyos forradalom"-nak nevezett rendszerváltás alapos változásokat hozott a nemzetiségi életbe is: Csehszlovákia 1992-es felbomlása, Szlovákiának az Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozása, az ország politikai berendezésében, gazdasági szerkezetében bekövetkezett változások, az alulról kibontakozó kezdeményezések a kisebbségi magyarság szellemi életét is érintette: az évtizedek óta alig változó intézmények szerkezete szűnt meg, s születtek újak. Hamarosan megszűnt a Madách Könyv- és Lapkiadó (1993-tól Madách-Posonium) korábbi egyeduralma. Új kiadók alakultak, szinte egy időben a Kalligram, a Nap, a Lilium Aurum, később a Méry-Ratio, a KT, az AB-ART, a Plectrum, a Glória, vagy a Terra, amely a magyar nyelvű tankönyvek megjelentetését vállalta fel. Egyidejűleg Pozsony elveszítette a hazai magyar könyvkiadáson belüli súlyponti szerepét: kiadóink nagy része vidéken (Dunaszerdahelyen, Komáromban, Losoncon…) fejti ki áldásos tevékenységét. Az ezredfordulótól pedig a Fórum Intézeten belül, Somorján kialakult a szlovákiai magyarság tudományos műhelye.

Az Érsekújvári járás területén – mint ahogy a Felvidék legtöbb, magyarok által is lakott járásban – könyvkiadó nem működik, a járási hatósugarú, a régió településit felölelő folyóirata sincs: sem magyar, sem szlovák nyelvű.

Míg a szlovákiai szlovák lapok már a megyei szintű városokban a koncentrált (tehát helyi s ezáltal olcsó) terjesztéssel is nyereséget tudnak produkálni, addig a szlovákiai magyar sajtótermékeket – a szétszórtság és a gyér lakosság következtében – néha olyan helyekre is el kell(ene) juttatni, ahol már maga a terjesztőhálózat felvállalt - felvállalandó munkája is eleve veszteséges. (A felvidéki magyarok 90 százaléka vidéken él.) Vagyis, aki Felvidéken magyar nyelvű lapalapítás gondolatát mérlegeli, eleve számolnia kell a vidéki terjesztés minden gondjával.

Viszont a járás magyarok által is lakott két városában (Párkányban és Érsekújvárott) következetes rendszerességgel jelenik meg két (magyar és szlovák)-nyelvű, tájékoztató jellegű folyóirat: Párkány és Vidéke (Štúrovo a okolie) illetve a Novum Castrum (Érsekújvár latin elnevezése.) A községek közül csupán Szőgyénben jelenik meg havi rendszerességgel Dobra néven tájékoztató, szórakoztató jellegű, színes folyóirat. A járás többi községe csak a községi hangszóró illetve a központi lapok megrendelése révén juthat információhoz.

Az ötvenes-hatvanas évek közepéig a mára művileg létrehozott járás minden településén működött kis (1–5)-, vagy teljes felépítésű (1–9 évfolyamot magába foglaló) alapiskola. (Felvidéken az általános iskola tükörfordításban *alapiskola*-ként honosodott meg.) Sőt, még tanyákon is gondosan kiépített, öltözőkkel, mosdóhelyiségekkel, sportpályákkal, megfelelő és elégséges segéd- és taneszközökkel ellátott iskolák léteztek. A huszadik század hetvenes éveiben megkezdődött köz-

pontosítási hullám áldozata lett számos nemzetiségi iskola: számuk mára minimálisra zsugorodott. A leépítési illetve körzetesítési hullám érintette ugyan a szlovák tanítási nyelvű alapiskolákat is, azonban zömével a magyar tanítási nyelvűek estek a centralizálás áldozatául. A járás 59 községe és három városi jellegű települése közül az 1. számú lábjegyzetben felsorolt 34 településen még napjainkban (2001-es adat) is a magyar nemzetiségű lakosság van többségben. (Az ötvenes években sokkal több településen érték el ezt az 50 % feletti arányszámot!) Jelen korunkban érzékelhető nemzetiségi arányeltolódás ellenére is a járás 59 községének több mint a felében (34) számbeli többségben magyar nemzetiségűek élnek: vagyis 59 településből 34-ben a magyar lakosság arányszáma 50 % feletti, iskoláik száma viszont az eltelt két évtizedben radikálisan lecsökkent. Napjainkban 32 szlovák tanítási nyelvű és 12 magyar tanítási nyelvű, 1–9 évfolyamos alapiskola működik a járás területén.[3] A járási székhelyen, Érsekújvárott a hat szlovák nyelvű (Devinská utcai, Bethlen utcai, Hradná utcai, Mostná utcai, Nábrežná utcai és az Anton Bernolák Egyházi Alapiskola) ellensúlyozásaként csupán egy magyar tanítási nyelvű várja az anyanyelvi oktatást igénylő gyermekeket. A lábjegyzetben említett 12 magyar tanítási nyelvű alapiskola közül a legnépesebb a párkányi.

A járás területén, kuriózumként egy közös igazgatású, magyar–szlovák nyelvű alapiskola is létezik, Nagykéren.

A kisiskolák (1–4. évfolyam) száma drasztikusan lecsökkent: hat szlovák és hat magyar nyelvű maradt[4], amelyekben zömében összevont (1-3, 2-4) osztályokban zajlik az oktatás. Meglepő, hogy számos, 80% fölött, magyarok által (is) lakott településen nincs magyar nyelvű oktatás (igaz, szlovák sem). Kilenc azon községek száma (Bény, Bart, Muzsla, Nána, Kisújfalu, Pozba, Fűr, Szalka, Kürt), ahol csupán magyar nyelvű intézmény van; e kilenc közül öt településen – tehát számarányban több mint a települések felében – csak 1–4-es kisiskola létezik.

Magyar tanítási nyelvű gimnázium a járás területén Párkányban és Érsekújvárott várja a továbbtanulásra vágyókat, magyar nyelvű szakoktatásra (villanyszerelő, asztalos, kőműves, festő, vízvezetékszerelő, tetőfedő, műbútorasztalos stb.) ezidáig csak Párkányban, Udvardon és Érsekújvárott volt lehetőség, az utóbbi időben Magyar Nyelvű Magán Szakiskola nyílt Szőgyénben is.

Magas színvonalú szakmai oktatás zajlik a közös igazgatású, magyar s szlovák osztályokat is nyitó Jedlik Ányos Építészeti Szakközépiskolában Érsekújvárott. A járási székhelyen működő egészségügyi szakiskolában – amely évente egy-egy magyarnak meghirdetett osztályt is nyit – a magyar irodalmon és történelmen kívül minden egyéb tantárgy oktatása államnyelven zajlik.

---

[3] Érsekújvárott a Czuczor Gergely Alapiskola, Udvardon a Majthényi Adolf Alapiskola, Köbölkúton a Stampai János Alapiskola, Kéménden a Petőfi Sándor Alapiskola, Muzslán az Endrődy János Alapiskola, Párkányban az Ady Endre Alapiskola, Tardoskedden a Szemerényi Károly Alapiskola, Szőgyénben a Csongrády Lajos Alapiskola, Szímőn a Jedlik Ányos Alapiskola valamint teljes felépítettségű magyar tannyelvű alapiskola működik Kürtön, Pozbán és Szalkán. E utóbbi három még nem vett fel nevet; az utóbbi időben hagyománnyá vált, hogy a magyar tanítási nyelvű intézetek a község neves szülöttjének, meghatározó személyiségének vagy nemzetünk nagyjai egyikének nevét veszik fel.

[4] A magyar tanítási nyelvű kisiskola Bényben, Besenyőn, Barton, Nánán, Kisújfalun és Fűrön vívja mindennapi küzdelmét a megmaradásért.

A járáson belüli nemzetiségi iskolahálózat „feltérképezésekor” mindenképp szót kell ejtenünk a Párkányban működő Liszt Ferenc Művészeti Alapiskoláról, amely a város fiataljai mellett a zenekultúrát magukba szippantani akaró régióbeli fiatalok tömkelegét oktatja immáron évtizedek óta főként zenére és képzőművészetre.

A művelődés meghatározó eleme a könyvtárhálózat és a Felvidékre tipikusan jellemző Csemadok-tevékenység (önkéntes népművészeti, néphagyományt, színjátszókultúrát ápoló szabadidős elfoglaltság). Ennek a (cseh)szlovákiai magyar kulturális intézménynek a legkisebb (magyarok által is lakott) településen is van helyi szervezete; a lélekszám fogyásával viszont tevékenységük csupán alkalomhoz kötött. Az 1. számú lábjegyzetben feltüntetett településen kívül még Barsbaracskán, Baromlakon és Érsekújvárott fejt ki érdemdús tevékenységet a maroknyi magyarság.

Magyar nyelvű könyvekkel ellátott helyi könyvtár a magyarok által is lakott települések közül 36 községben létezik, mindegyikben a fenntartó a község önkormányzata.

Rengeteg helyen olvashatjuk a reklámként is felfogható, a könyv szeretetére buzdító szállóigéket:

A könyvre kiadott pénz látszólag kidobott pénz – mint a vetőmag. (Gárdonyi Géza)*;*

Nem szükséges, hogy mindent elolvass; csak azt kell elolvasnod, ami választ ad a szívedben megfogalmazott kérdésekre. (Lev Tolsztoj)

Olvasottság, irodalmi tájékozottság nélkül nem létezik általános műveltség. A tévé, a rádió, a mozi semmiképp sem pótolhatja a könyvet. (Lőrincze Lajos)

Könyvtáraink állapota tükrözi a valós gazdasági helyzetet: egyre kevesebben látogatják, egyre kevesebb a meglevő állomány új könyvvel való feltöltése, egyre kevesebb jut az érdeklődést kiváltó folyóiratok megrendelésére…

A legtöbb könyvtár már biztosítja az internetes szolgáltatást, az ismeretek új hozzáférhetőségi lehetőségét is.

Az Érsekújvári járás magyarok által lakott településeinek össz-könyvállománya 378 940[5].

Nem mindenütt tartják számon, hogy a könyvállomány hány százaléka magyar, s mennyi a szlovák nyelvű, de néhány településen ezt példásan vezetik[6].

Mit s mennyit jelent az a tény, hogy az adott településen magyar nemzetiségű a polgármester, s zömében magyarok a képviselőtestületi (önkormányzati) tagok többsége?

Ez megmutatkozik a nemzetiségi kultúra ápolásához (a könyvtárállomány feltöltéséhez) való viszonyulásban is. 2010-ben a világot s térségünket is érintő anyagi megszorítások miatt a legtöbb könyvtár nem élhetett az új könyvek vásárlásának lehetőségével. De akadtak polgármesterek (képvislőtestületi tagok), akik a gazdasági helyzet ellenére is szorgalmazták az új könyvek vásárlását, és anyagi lehetőséget

[5] Ez a 2009. december 31-i állapot. A számadat magába foglalja a járás magyarok által is lakott 36 településének adatait.

[6] Például Ebeden a 4159 könyvből 3200 magyar nyelvű, Fűrön a 6400-ból 4964 magyar, Helembán 4715-ből 2189, Kiskeszin 2670 kiadványból 2370 magyar nyelvű, Köbölkúton a 11 546 kiadványból 6 123 olvasható magyarul, Kőhídgyarmaton a 3503-es könyvállományból 2646 magyar nyelven íródott, Leléden a 2501 könyből 2101 olvasható magyarul, Muzslán a 7 605 bejegyzett könyvből 5891 magyar nyelvű, Nagykéren 12 482 a könyvállomány, ebből csak 5715 íródott magyar nyelven, Párkányban az 51 262 könyv 60%-a magyar nyelvű, Szőgyénben a 12 971 raktári példányból 11 652 magyar nyelvű, Udvardon a 17 935 kötetből 9554 magyarul íródott.

is biztosítottak erre. Pl. Ebeden 24 könyvvel (mindegyik magyar nyelvű), Helembán 10/10 (= szlovák/magyar), Kiskeszin 31/31, Köbölkúton 94/52, Kőhídgyarmaton 74/74, Muzslán 53/53, Szalkán 21/20, Szőgyénben 131/93, Udvardon 86/24 könyvvel gazdagodott a könyvtár állománya. Elszomorító, hogy számos településen a kultúrára, a könyvtárak anyagi ellátására az önkormányzatok nem tudták még a minimális összeget sem biztosítani. Ugyanis a legtöbb helyen a könyvtári munkát másodállásban, alkalmi vagy részmunkaként, s nem egy helyen önkéntesek végzik a kultúra- s irodalomterjesztői feladatra vállakozók.

A közömbösség jeleként vehetjük számba, hogy több helyen a helyi könyvtár vegetál: van, ahol más épületbe való átköltözés miatt, van, ahol – a hivatalos indoklás szerint – „több okból kifolyólag nem működik". Elszomorító, hogy akad oly település is (pl. Bény, Kéménd), ahol létezik, s eredményesen működik a magyar tanítási nyelvű alapiskola, a könyvtára viszont zárva tart.

A régió éli, élhetné mindennapjait békésen, ha a felső politikai hatalmak nem zavarnák öncélú politikai csatározásaikkal a vegyesen (magyarok, szlovákok által) lakott területek lakóit. A mindennapok látlelete tükrözi: irodalom, kultúra és művelődés is lehet kölcsönösen egymást gazdagító, a közösen szervezett rendezvényeken is békésen megfér a két nemzet, ha nincs túlfűtött, másokat gyalázó, népcsoportok önrendelkezési jogát soviniszta jelszavakkal ellenző politikai irányzat.

Felhasznált irodalom

Magyarok Szlovákiában – összefoglaló jelentés. Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Lilium Könyvkiadó kiadványa.

A (cseh)szlovákiai magyar könyvkiadás 1918-tól napjainkig. A Katedra folyóirat melléklete, 2010.

Kecskés Ildikó: Az érsekújvári járás magyarlakta települései (a könyvtárak könyvállományának nyelvi összetétele – 2010. 1. félév), kézirat.

Quadro della vita culturale di un'area plurilingue abitata da ungheresi e slovacchi con particolare riguardo

L'articolo fa un resoconto sulla situazione e sulle condizioni della vita culturale nei villaggi abitati da comunità ungheresi nel circondario di Érsekújvár. Un'area ben selezionata può perfettamente rappresentare la vita quotidiana dei territori plurilingui: vita culturale, sistema scolastico, carenza di informazioni.

Gli abitanti dell'area plurilingue vivono o potrebbero vivere tranquillamente a meno che le autorità non li disturbino con le loro scaramucce politiche. Ad ogni modo il quadro della vita quotidiana dimostra che la letteratura e la cultura possono essere fonti di arricchimento reciproco e le che due nazioni interagiscono proficuamente nell'ambito dei programmi insieme organizzati.

Sonda do kultúrneho života okresu so zmiešaným maďarsko-slovenským obyvateľstvom (s osobitným zreteľom na školstvo)

Situačná správa má za cieľ zmapovať kultúrny život a možnosti obcí v okrese Nové Zámky, kde žijú aj občania maďarskej národnosti. Aj na príklade jediného vhodne vybraného regiónu možno priblížiť každodenný život v mestách a obciach s národnostne zmiešaným obyvateľstvom: kultúrne možnosti, siete škôl a najmä nedostatok informácií.

V regióne sa žije, bolo by možno žiť v pokoji, keby vyššie politické mocnosti svojimi samoúčelnými politickými potýčkami nevyrušovali obyvateľov etnicky heterogénnych regiónov. Sonda do každodenného života ukazuje, že maďarská a slovenská literatúra, kultúra aj vzdelávanie sa môžu navzájom obohacovať, na spoločných podujatiach dobre vychádzajú spolu príslušníci oboch národov.

Diagnoza kulturnega življenja neke županije z mešanim – slovaško-madžarskim –prebivalstvom (s posebnim obzirom na šolstvo)

Poročilo obravnava kulturno življenje in življenjske možnosti vasi županije Érsekújvár, za katero je značilno mešano slovaško-madžarsko prebivalstvo. Ustrezno izbrana regija lahko odraža vsakdanjost večnacionalnega področja: kulturne možnosti, šolska mreža – in primanjkljaj informacij!

Regija bi lahko v miru preživljala svoj vsakdan, če je vrh politične oblasti ne bi motil s svojimi samim sebi namenjenimi političnimi spopadi. Diagnoza vsakdanjosti kaže: literatura in kultura sosedov se lahko vzajemno bogatita, na skupno organiziranih prireditvah mirno soobstajajo pripadniki obeh narodov.

KŐRÖSI Mária

Oktatás és/vagy nevelés?

A nemzettudat tanítása és a politikai földrajz

„Csak csonka nép felejthet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket.
A lelkes eljár ősei sírlakásához,
S gyújt régi fénynél szövetneket.
S ha a jelennek halványul sugára,
A régi fény ragyogjon fel honára!”
(Garay János)

Minden tudomány az igazságot keresi. A természettudományok a természetben keresik, a társadalomtudományok a társadalomban, a bölcsészetik a saját lelkükben és így tovább. Az igazság pedig, alkalmazásának gyakorlatában különféle nevet ölt: az államtudományban a közjólét a neve, az orvostudományokban az egészség, a logikában a következetesség, a művészetekben a szép, a politikai földrajzban az állam, jelenünk hazai pedagógiájában pedig a nemzettudat. Ám amíg az előbbiek esetében a történelmi sorsfordulók hatására sem kellett az igazságnak e tekintetben a gyakorlatban nevet változtatni, addig a pedagógia e téren mindig változtatásra kényszerült, többnyire a politika irányítóinak épp-érdeke, vagy le- és elkötelezettsége szerint, amely érdekek minden esetben határainkon kívülről érkeztek! Mára már ott tartunk, hogy ha az oktatás bármely szintjét nézzük – az általános iskolát, a középiskolát s az egyetemet –, nagyítóval kell keresni az olykor minden logikát nélkülöző –döntően humán – tantárgyi programokban, tantárgyakban azt a mentalitást, amely a klasszikus magyar oktatást mérföldekre meghatározta. S nemcsak meghatározta, hanem olyan szintű minőséget adott, amelynek alapja a hazafiság, a nemzettisztelet megértetése, megértése és gyakorlata volt.

A magyarság sorsa ma különösen függ attól, hogy hogyan fogalmazza meg önmagát a további évezredre, sikerül-e olyan küldetéstudatot meghatározni a tanítás rendszerében, amely elsősorban történelmi, irodalmi, szaktudományos ismereteink tradíciójára építkezve tart lépést a mindenkori fejlődéssel. Mert a magyarságnak olyan új küldetéstudatot is meg kell tudni valósítania, amely ismét elismert és megbecsült nemzetté teszi elsősorban önmaga számára, de Európa és a Világ számára is. Az említett tradíció az alap!

A szülőföld nekünk történelem. De olyan történelem, amelynek sem múltja, sem létrejötte, sem távolabbi, s közelebbi jelene senkiéhez nem hasonlítható. Itt minden tenyérnyi, talpalatnyi földnek olyan érzelmi kisugárzása van, amelyet egyetlen fogalommal így nevezünk, így hívunk: Haza. És mi tudjuk, hogy ez a Haza jelenti a Kárpát-medencét, Pannónia-Magyarországot. A világon úgy is egyedülálló nemzetet, amely mára – az 1920-ban elcsatolt területeinkkel együtt – önmagával határolt ország. Mi tudjuk, az idősebbek. Az elcsatolt területeken élők. Az erőszakkal ide-oda ki- és betelepítettek. A túlélők. A néhány tisztességes pedagógus és tanár. És néhány érdeklődő fiatal. Az igaz történelmet nem volt szabad tanítani, mint ahogy az igaz földrajzot sem, és sorolhatnám.

Milyen tudásalapú társadalomról beszélünk?

„A tudomány tartalmát elismeri ma minden művelt ember, igazságait törvényekként, tanácsait parancsként fogadja el… Tudományos az iskola, tudományos a tanítás ott, de csakis ott, ahol tudósok tanítanak. Hozzátehetem, hogy tudósnak nem a sokat tudót, hanem a tudomány kutatóját nevezem… Megmutattuk azért mi is, hogy tudunk nagyot tenni, csakhogy a mi erőnk nem egyesek millióiban, hanem milliók hazaszeretetében rejlik. A magyar nemzetnek nem szokása gúnnyal visszautasítani az olyan fiát, aki tőle sokat kér, kívánságait talán kissé soká fontolgatja, de ha lassabban is, bizonyosan teljesíti azt, amikor jogosultságáról meggyőződött. Vajha ez volna sorsa az én kívánságomnak is." (Eötvös Loránd: Rektori székfoglaló beszéd a Budapesti Tudományegyetemen. 1891. szeptember 15.) Ezt az idézetet John Kenneth Galbraith: Rohanás a kapitalizmusba c. cikkéből kölcsönöztem, amely írás a The New York Rewiew of Books, 1990. október 20-i számában jelent meg. És 10 esztendő bőven elég volt ahhoz, hogy írójának jelzései, tudományos pontossággal előre látott figyelmeztetései pontról pontra megvalósulhassanak. S mert számomra és bizonyára sokunk számára a magyar tradicionális oktatásnevelés, a hozzá kötődő hit és meggyőződés az alap és a cél, báró Eötvös Loránd fentebb idézett sorait olvasva talán mások is gondolkodóba esnek. Tanulságos olvasmány ma is. Miről is van szó, mi mindenről kell(ene) gondolkodniuk a „jóra összeesküvőknek"? A kapitalizmus szentszékéről ki kell hirdetni, mi több, parancsba kell adni, hogy a gazdaságilag tönkretett országoknak mit és hogyan kell tenniük. Kik is lehetnének szakavatottabbak a tanácsadásra és az útmutatásra, mint a sikeres rendszer legkönyörtelenebb szószólói. Véleményem szerint a tanácsok egy része, valószínűleg a túlnyomó többsége, amellyel a közép- és kelet európai országokat ellátják, abból az úgynevezett kapitalista vagy szabad versenyt hirdető nézőpontból fogalmazódik meg, amelynek a realitásokhoz vajmi kevés köze van. Ezt a fajta gondolkodást nevezi Galbraith primitív ideológiának.

Ezen a ponton máris elgondolkodhatunk az éppen időszerű honi felsőoktatásunk helyzetén. Így: a már önmagában sem konzekvens szakregiszter (a Bolognai Bizottság és albizottságai gondozásában) alapszakokat nevesített úgy, hogy nem minden szakterületet bontottak továbbképzési ágakra. Talán a legkirívóbb a műszaki szakterület, amelyen belül előbb tíz, majd tizenöt mérnöki szakot írtak le! S nemcsak e szakokat, hanem az e területet megalapozó, s egyúttal szakmai és emberi példaképet jelentő mérnökeink emlékezetét is! Ezek között nem szerepel pl. a bányamérnök, egybekapcsolódott a fa- és könnyűipari mérnök, a kohómérnök, s irány a mindent elsöprő, új öntetű, ráadásul a graduális képzésben pont a szakmát jelentő képzést nélkülözve: az ún. műszaki menedzserképzés! E fiatalok megtanulnak szervezni, de a mérnöki szakmát egyáltalán nem tudják. Nos, bárhogy is alakul hazánkban, pl. az alapanyagipar, a bányászat, a más ipari lehetőségünk és intézményeik sorsa, a több évszázados tradíciót, az európai-, majd világhírnévre is jogosan szert tett műszaki-mérnöki (lásd pl. Selmecbánya) hagyományainkat, szakterületeinket, egyszerűen nem hagyhatjuk leírni!

A magyar oktatás hagyományőrző útja olyan magas szintű szakmai útjelzők nyomán halad, amelyek nem hagyhatók ki mai tanításainkból, neves tudós tanáraink, kutatóink munkásságának élő-elevenen tartásával kötelező tanítani. Mert miért

is jönnek elsősorban nagy múltú egyetemeinkre, s miért választják a leendő hallgatók elsősorban ezen egyetemeket? Mert érték a tradíció. Mert a tradíció egyszersmind nemzeti szellemi valutánk. S e valutát nem lehet amúgy még csak összehasonlítani sem a tőzsdéken folyó manipulációkkal.

Az egyetemeknek elsődleges feladata tudást adni, tudományt adni, embereket képezni. Észrevenni bennük az önálló, alkotó-fejlesztő, leendő értelmiséget, a partnereinket, a jövőt. E fiatalok tanítása, nevelése, segítése, patronálása viszont nem foghat kezet az emberi tudat manipulálásával. Az emberi tudat manipulálása igen sokak szerint nem más, mint „a győzelem eszköze". Ebben az értelemben egyike azon módszereknek, amelyek segítségével az „uralkodó elit" igyekszik céljai szolgálatába állítani mindent és mindenkit. Ma már világosan látni, hogy kezdetben ezen „elit" a társadalom féken tartására használta a manipulációt, így az oktatás legkülönbözőbb szintjein is. Durvább módon és formában akkor folyamodtak e módszerükhöz, amikor a nép, ha naivan is, de kezdett kiemelkedni az adott kor történelmi folyamatából: s a társadalom már nem működött úgy, hogy az egyik oldalon állt a művelt elit, a másikon a műveletlen tömeg. Ezekben az időkben ismeretlen fogalom volt a szó szoros értelmében vett manipuláció. Ugyanis az uralom eszköze a totális elnyomás, mert ha az elnyomottak fölött szinte már összecsapnak a hullámok, nem is kell őket manipulálni. Az elnyomás – vagyis az egyén totális alárendelése és/vagy korlátozása – nem szorult szűk földrajzi vagy politikai keretek közé. Az idők folyamán a világ legtöbb népére ránehezedett a nincstelenség állapota, amely olykor a természet képét ölti fel, de többnyire a társadalmi egyenlőtlenségből ered. Elgondolkodtató, hogy szinte egészen a közelmúltig csak néhány ország élvezte a kedvező földrajzi fekvésnek, az erőforrások kellő tartalékának és szerencsés történelmi fejlődésének olyan nagyszerű kombinációját, amely lehetővé tette, hogy megszabaduljon az ínségtől, ha nem is abszolút értelemben a visszatérő gazdasági katasztrófától.

Észak-Amerikában kezdettől más volt a helyzet. Ez a dúsgazdag kontinens javarészt mentes volt azoktól a társadalmi kötelékektől, amelyek Európát és Ázsiát béklyóba verték, őslakosságát erőszakkal és csellel úgy eltávolították az útból, hogy úgyszólván nyomuk sem maradt. A gazdasági élet pedig adott etikai elvek alapján gyors fejlődésnek indult, amelyhez Nyugat-Európában, majd az egész európai kontinens országaiban évszázadokra volt szükség. Egyetemi tanulmányaim idején alaposan megjegyeztem Gore Vidal következő megállapítását: „Az amerikai politikai elit mindenkor bámulatosan értett hozzá, miként kell rávenni a népet, hogy saját jól felfogott érdeke ellen szavazzon." (Gore Vidal: Homage to Daniel Shays. The New York Rewiew of Books, 1972. augusztus 10. 12. old.) Csakhogy e folyamatban alaposan kiveszi részét az ún. irányított oktatás. A betűvetés elsajátításától a diplomák megszerzéséig. Honi történelmünkben e vonatkozásban is igen „változatos" a kép, kapaszkodó úgyszólván alig látható, ami a tradíciók követését, fejlesztését, megőrzését illetné. Vaknak, süketnek, megfélemlítettnek kell ahhoz lenni, hogy ne lássuk, hogy a magántulajdonon alapuló piacgazdálkodás szabályos működése állandóan hogyan gyarapítja a népesség ún. felsőbb rétegét.

Gróf Széchenyi István A Kelet népe (1841) c. munkája preambulumában így ír: „Minekünk magyaroknak elemünk… érezzük kebelünket isteni tűztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk fertőzetlenségérül van szó,

mikor ezeket fenyegeti veszély… Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a mi elemünk, ez azon kútfő, melybül mindennek folynia kell… Ismerjük meg végképp palladiumunkat…”

Haza, ahol a szív lakik

„Talán nincs még egy olyan területe Európának, ahol a történelem forgataga annyi népet sodort volna egymás mellé, mint a Duna völgyében, Magyarországon. Ady Endre írta 1907-ben A Duna vallomása c. versében a következőket: »A Duna-táj bús villámhárító, / Fél-emberek, fél-nemzetecskék / Számára készült szégyenkaloda. / Ahol a szárnyakat lenyesték / S ahol halottasak az esték.« Ugyanez az Ady hirdette azt, hogy »Dunának, Oltnak egy a hangja«, mert »…magyar, oláh, szláv bánat / Mindégre egy bánat marad. / Hiszen gyalázatunk, keservünk / Már ezer év óta rokon.« De az itt élő népek »tejtestvériségét« hirdette a horvát Miroslav Krleža, a becskereki születésű szerb Todor Manoljović, a zombori szerb Veljko Petrović, a csongrádi születésű Miloš Crnjanski, a román Emil Isac, a szlovák Pavol Országh-Hviezdoslav, Emil Boleslav Lukáč is, hogy csak az ismertebbeket említsük. A Duna-völgyi népek sorsközösségét hirdették és vallották valahányan, olyan néma testvériségre gondolván, amelyet – Németh László szavaival élve – » nem a politika csinált, s a politika sem szaggathat el«.” (Ács Zoltán: Nemzetiségek a történelmi Magyarországon. Budapest, 1984. 7. old.)

Egy terület politikai hovatartozását nem döntheti el, hogy milyen azon pillanatnyilag a lakosság etnikai vagy nyelvi többsége. S nem döntheti el ez különösen olyan területen, ahol a földrajzi tényezők és gazdasági érdekek a társadalmasodott ember közösségi élete számára határozott kereteket írtak elő, és ahol a nemzetiségi, nyelvi viszonyok területén nincs egyöntetűség. A nyers terület azé, aki azt magának meghódította, aki abból kultúrtájat alakított, aki azt megmunkálta és munkálja, védi és védte, s aki azon rendet tud tartani.

Politikailag a szervezés és vezetés joga azé, aki ezt a szervezést népe, nemzete érdekében a legjobban tudja ellátni. Erre vonatkozólag pedig döntő jelentősége van a múltnak, mert hosszú időre csak abból lehet megállapítani, hogy ki hogyan állotta ki a próbát. A Kárpát-medencéből a magyarság épített hazát. Ez a nép hódította, szervezte s védte meg. A nyers tájból ő formált kultúrtájat a maga évszázadokat felölelő testi munkájával és szellemével.

A XVIII. sz. eleje a nagy népmozgalmak kora. Nemzetünk legkiválóbbjai érzik ekkor, hogy amit az államfenntartó magyar nép számerőben vesztett, azt lélekben és műveltségben pótolnia kell. Mert csak így tudja a sors által neki szánt történelmi hivatását a Kárpát-medencében betölteni. Érzi azonban a magyarság új európai feladatát is: tudásban, szellemiségben fel kell zárkóznia Európa államaihoz. Így azután azok a magyar férfiak, akik e században bejárják Európát, tapasztalataikkal ők maguk lesznek a legtisztább forradalom harcosai. Hisz tanítással, neveléssel, buzdítással, meggyőződéssel, meggyőzni tudással igyekeznek nemzetünk felvilágosításában. Ebben a forradalomban a szellemi erő kap kiemelkedő szerepet. Költők, írók, tudósok, tanítók és tanárok műveit teljesen át- meg átszövi az országépítés, a nemzetnevelés céljainak szolgálata! És ma, itt és most újra és újra ki kell hangsúlyozni, s tanítani: hogy e kor, a XVIII. sz. vége, s a XIX. sz. eleje a magyar irodalom, a magyar tudomá-

nyok, a tudás fénykora! Ezen idő a szabadságharc előkészítésének tekinthető forradalom időszaka. Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Károly, Katona József, Jókai Mór, Vörösmarty Mihály, Madách Imre, Petőfi Sándor, Arany János neve és munkássága jellemzi e kort. Soha ilyen virágzásban a szellemi élet Magyarországon nem volt, de ami még fontosabb, írók és költők a magyar nemzet egészére ekkora hatással sem azelőtt, sem azután nem voltak, mint ekkor.

A Párizs környékén létrehozott békeszerződések a népek önrendelkezési jogát hangoztatva, nemzetiségi területek szerint igyekeztek Közép-Európában államokat alkotni. Ez a törekvés éppen a Magyar-medencében, Pannónia-Magyarországban a legképtelenebb állapotokra vezetett. A „békét" diktáló hatalmak úgy szabdalták össze-vissza, keresztül-kasul a Magyar-medencét, hogy annak áldatlan következményeit, tarthatatlanságát azóta is tapasztalja elsősorban a nyolc elszakított területével, így önmagával határos nemzetünk, de maga Európa is…

90 év alatt a politika – döntően a nemzetközi – próbálta a magyarság ellen nevelni az eredetileg is soknemzetiségű lakosainkat: szlovákokat, ruténeket, románokat, szászokat, horvátokat, szerbeket, rácokat. De e népek ősei évszázadokon át éltek itt, s utódaik génjeikben őrizték meg e táj varázsát, lelkületét, s e haza immár az ő hazájuk is… A magyar tájak ismerősek számukra, sokkal inkább, mint más táj a Kárpátokon kívül, az együttélés hosszú évszázadai alatt itt honosodtak meg, itt az ő helyük, az otthonuk. Tudomásul kell venni, és tanítani kell, hogy a Kárpát-medence a jelen népességi viszonyai, valamint a földrajzi helyzet szabta parancs folytán az egyetlen lehető politikai haza, a magyar haza! Minden itt lakó népnek saját érdeke ezt a hazát erősíteni, fenntartani, építeni. Aki ezt nem érzi és érti meg, idegen e területen. E megértést az oktatás, tanítás és nevelés területén a politikai földrajz elnevezésű tantárgy is hivatott nagymértékben segíteni.

A politikai földrajz a XIX. sz. végén születő, s a XXI. sz. elején megerősödő, új szempontú csoportosítása és hasznosítása a földrajzi ismereteknek. Elsősorban a társadalomtudományok felé közvetíti a földrajztudomány legkülönbözőbb területeinek eredményeit. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a korábbinál még pontosabban, gondosabban tanulmányozzuk a természeti keretek által nyújtott, földrajzi egységekbe foglalt államok történelmét. A politikai földrajz célja a fentebb említett összefüggések kutatása, s a leszűrt összefüggésekből és kölcsönhatásokból eredményeket mutat fel, s így segíti a politikusokat abban, hogy jó döntéseket hozzanak a bonyolult politikai helyzetekben. A politikai földrajz tudományának előtérbe kerülését a jelen szükségletei és problémái szülték, természetes, hogy feladatai is a legidőszerűbbek. Célok a tudomány feladatainak kitűzésében: meg kell ismernünk mindazokat a fogalmakat, eseményeket, viszonyokat és törekvéseket, amelyeket a gyakorlati élet és a többi tudomány fejlődése ebben a témakörben felvet. Helyes ítéletet kell ezekről a fogalmakról és dolgokról alkotnunk, átfogó, együttes képpé alakítva a részletismereteket, hogy állást foglalhassunk, és a politikai szervezés és vezetés terén hasznos tanulságokra jussunk (politika alatt itt szervezést, a feladatok és törekvések koordinálását, egyeztetést, harmonizálást kell érteni). Ezért célszerű a földrajzi hatások érvényesülését feleleveníteni az államok megjelenésénél. A földrajzi viszonyok jelentős szerepet játszanak az emberi társadalmak, a szervezett együttesek létrejöttében. Csakhogy ezen együttesek szerkezete, célja, értelme más és más a különböző tájakon.

Az állam történeti felfogása a politikai földrajzban

Földrajzi szemmel nézve az államnak három lényeges alapeleme van: a terület, a nép és az ezeket egybefűző szervezet. A földrajz elsősorban az államok területi megjelenésében, helyzetében, viszonyaiban keres jellegzetes vonásokat, hogy ezáltal a földrajzi viszonyok és az államalakulatok közötti összefüggésekre tapintson rá. A jó államterületekről, a jó határokról megállapított tények igazolják, hogy miért van olykor nyugtalanság, viszály, és/vagy harc az egyes államok között, és azt is, miért vannak másutt egymással békében államok, és évszázadokon keresztül változatlan határok. A történelem kendőzetlenül szolgáltat példákat arra is, hogy egyes emberek törekvései, szuggesztiói, vagy eszmék születése és terjedése is teremtett és máig teremthet expanziós törekvéseket.

Ha csoportokba foglaljuk az államok közötti súrlódásokat, amelyeknél a földrajzi indítékok pontosan kimutathatók, akkor a következőket célszerű evidenciában tartani. Harc a nagyobb térért, jobb határokért, jobb határterületekért, a mezőgazdasági kincsekért, a természeti erőforrásokért, a fontos stratégiai és/vagy forgalmi pontokért, a kikötőkért, a piacokért, a gyarmatosítható területekért, a nemzeti egységért, a saját nyelvterület bekebelezéséért, a saját életfelfogás, ideológia és vallás terjesztéséért (olykor más felfogások megsemmisítéséért), a területi egységesítésért.

A magyar politikai földrajz és a földrajzi irodalom elsősorban a harmonikus államterületet megszabó erők vizsgálatával foglalkozott. Nemcsak a természet adta kereteket dokumentálta, hanem a nemzetiségi együttélés feltételeit és lehetőségeit is feltüntette. Az egyik legkiemelkedőbb és legkiválóbb magyar politikai földrajzi munka az 1919. évi béketárgyalásokra kidolgozott diplomáciai anyag volt. A honi politikai földrajz művelői közül ki kell emelni Kogutowicz Károly, Milleker Rezső, Mendöl Tibor, Hézser Aurél, Prinz Gyula, Hantos Gyula, s a legsokoldalúbb, kiváló földrajztudós, Cholnoky Jenő nevét. Egyedüli átfogó és világviszonylatban is kiváló művelője a politikai földrajznak gróf Teleki Pál volt.

Teleki Pál geográfusi szaktekintélyét mind Európában, mind Amerikában, szerte a világban messzemenő tisztelettel ismerték el. Különösen a határmegállapítások terén vették igénybe páratlan tudását. Teleki Pál politikai földrajzi gondolatainak, mondanivalóinak kiemelkedő fontosságú területe a magyar államnak, mint politikai térnek fejlődéstörténeti megfigyelése (oknyomozó módszerrel), és az általa kifejlesztett politikai módszerrel történő (határmegállapítások, kisebbségek stb.) meglepően új térképábrázolása. Mindennek megvan a földrajzi oka. Teleki Pál elsősorban az okokat, a gazdasági, politikai események kiváltó okait kutatta a földrajz eszközeivel, mert nem elégedett meg a „pusztán okozati helyzetekkel, eredményekkel". Teleki Pál jól ismerte Közép-Európa földrajzát, történelmét, népi, gazdasági viszonyait. A magyar békedelegáció hatalmas dokumentációjában, amelyet a már említett 1919. évi párizsi békekonferenciára nyújtott be, de amelyet sem akkor, s azóta sem vettek figyelembe, nemcsak a viszonyok ismertetését találhatjuk meg, hanem annak lényegében előre való megjósolását is, ami azóta bekövetkezett. Teleki Pál munkáiban a politikai földrajz beépül a földrajz általános fejezeteibe és szervesen beleépült a gazdasági földrajz tárgykörébe. Ma különösen két témakört emelek ki, amelyekben elsősorban időszerűsége miatt fordulhatunk földrajzi munkásságához: Magyarország, valamint a magyarság helyzete Európá-

ban, Európa helyzete, jelene és jövője. Ez a két téma, amelyek a legidőszerűbbek ma. Azonban sem az egyik, sem a másik nem kezelhető Teleki politikai földrajzi gondolatai nélkül. „A politikai földrajzhoz érteni kell, és a gyökereknek le kell mélyedniük mindazon tudományok talajába, amelyekről nekünk geográfusoknak tudnunk kell valamit. Érteni kell tehát a földrajzhoz, a történelemhez, a szociológiához, geológiához, botanikához stb., és ezt meg is kell próbáljuk. Mert a politikai földrajz a legfőbb tudomány arra, hogy az ember egy ország földjének, népének mivoltába bele tudjon mélyedni. A földrajz szintézise annak, hogy valaki összefoglalni és egyeztetni tudja mindazokat a tulajdonságokat, amelyek egy földben és egy népben vannak" – fogalmazott Teleki Pál. (Gróf Teleki Pál élete és munkássága a magyar revízió szolgálatában. Összeállította: dr. Matolay Géza. Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1941.)

1938-ban Európában mindenki tudta, hogy az I. világháború utáni – és itt földrajzi szempontok alapján összefoglalt – területrendezés rossz volt. Ezt Münchenben mind a négy nyugati nagyhatalom elismerte. Közép-Európában 1947-ben mégis visszaállították az 1920-ban létrehozott, semmivel értelmesen – máig – nem indokolható állapotokat. Teleki Pál már 1931-ben figyelmeztetett az Európai probléma c. írásában (Különnyomat, a Magyar Szemle 1931. március 3-i száma): „Európát nem lehet kompromisszumos szerződésekkel meggyógyítani. Európát csak saját organikus valóságának önereje, életakarása, tehát népeinek és e népek vezéreinek egészséges, melléktekintetektől nem befolyásolt akarata gyógyíthatja meg… Európa természetes életösztönével fog ráeszmélni, hogy a sokat hangoztatott „háborús felelősséggel" szemben egy sokkal súlyosabb felelősség, a »békének felelőssége« áll."

Van feladatunk, s nem is kevés, felhozni „valamit", valami mentséget oktatási rendszerünk több évtizedes vétkére, de inkább közös összefogással, jóvá, igazzá tételére. A mi hazánkról van szó, a hazáról, ahol a szív lakik.

Istruzione e/o educazione

L'insegnamento dell'identità nazionale – e la politica geografica

Il trattato, che prende come motto una poesia di János Garay, sottolinea l'importanza della tradizione nell'ambito dell'attività didattico-educativa, e la concepisce come „valuta intellettuale" di una nazione. L'autore richiama l'attenzione sulla contradittorietà di certi „consigli" provenienti da fuori.

Scrivendo della disciplina della geografia politica, l'autore accentua la grandezza del conte Pál Teleki e l'attualità della sua opera, su cui ci possiamo largamente basare anche oggi nei temi concernenti la situazione dell'Europa e dell'Ungheria.

Vzdelávanie a/alebo výchova

Vyučovanie národného vedomia – a politická geografia

V príspevku s úvodným mottom z básne maďarského básnika 19. storočia Jánosa Garayho sa zdôrazňuje dôležitosť tradícií ako „národnej valuty" v oblasti

vzdelávania a výchovy, pričom autorka poukazuje na rozpornosť niektorých „rád“ pochádzajúcich zvonka.

Pri charakterizácii politickej geografie ako disciplíny autorka podčiarkuje význam osobnosti grófa Pála Telekiho, pretože pri témach ako pozície Maďarska a Európy sa do značnej miery i v súčasnosti môžeme opierať o jeho dielo.

Izobraževanje in/ali vzgoja

Poučevanja narodne zavesti – in politična geografija

Moto na začetku pesmi Jánosa Garayja, s katerim se začenja članek, poudarja na področju poučevanja in vzgoje pomen tradicije, ki jo ima za duhovno valuto. Avtor opozarja na tiste »nasvete«, ki prihajajo od zunaj in so antagonistični.

Pri vrednotenju politične geografije kot discipline izpostavi pomen grofa Pála Telekija, posebej pa njegovo delo, na katero se lahko naslanjajo tako na Madžarskem kot v Evropi.

KÖRTVÉLYESI Klaudia

Egy európai formátumú közvetítő a szlovákiai magyar irodalomban – Fábry Zoltán közírói munkássága

Negyven évvel ezelőtt hunyt el Fábry Zoltán (1897–1970), a szlovákiai magyar irodalom „*emberi hangja*“, a haladó európai kultúra közvetítője. Tanulmányom középpontjában Fábry Zoltán közírói tevékenysége áll, mivel „*életművében a közíráson van a hangsúly, ezen a területen emelkedik az egyetemes magyar irodalom számontartottjai közé*.“[1] Elsősorban azokra a publicisztikai írásaira összpontosítottam, amelyekben a kultúra közvetítő szerepét, a kulturális párbeszéd fontosságát hangsúlyozza és az összmagyar kultúra európai irányultságát szorgalmazza.

Fábry Zoltán 1897-ben a Kassához közeli Stószon született, kétnyelvű, német–magyar nemzetiségű családban.[2] Gyermekkorától kezdve ismerkedett e két nemzet kultúrájával, ami a különböző kultúrák iránti toleranciára nevelte őt.

Fábry azok közé a haladó európai publicisták közé tartozott, akik a kultúra népeket békéltető szerepét hangoztatták, mert szerinte a kultúra nem más, mint a „*vox humana, azaz emberséggel telített hang*“.[3]

Nyitott, emberközpontú értékrendjének kialakulásában az I. világháborúban gyermekkatonaként átélt barbárság és az általa elnevezett „gyilkos élmény“ tette örökre a béke és a humánum elkötelezettjévé: „*...felettem is ott állt a szuronyra kapott és döfésre lendülő végzet. Az orosz altiszt már szúrásra emelte fegyverét, amikor szememmel találkozott. Gyerekifjú voltam: lehetett a szememben valami csodálkozó szomorúság, mely kíváncsiság és búcsú is volt egyben. Nem tudom, mi történt, hogy történt: a gyilkolásra kész ember legyintőn intett egyet és továbbment. Mintha a horogra került halat visszadobta volna a vízbe: növekedj! Mintha itt és ekkor – 1916. szeptember 30-án – születtem volna másodszor. Itt és ekkor indultam útnak...*“,[4] „*...Azóta mondom és írom: Fegyver s vitéz ellen.*“[5] Ettől kezdve vált írói küldetésének értelmévé, és egyben szlovenszkói feladattá a vox humana eszméje. Sziklay László így emlékszik vissza Fábryra: „*Leglényegesebb vonása a humanizmusa. Minden barátjától és magától is minden helyzetben emberséget követelt, és minden ellenségének az embertelenséget hányta a szemére.*“[6]

Fábry a kultúrát a népek és nemzetek találkozási pontjának tekintette. „Szlovenszkói” magyarként elsőként hívta fel a figyelmet arra, hogy mennyire fontos a nemzetek közötti közeledés: „*Ma mindenütt népek megbékéléséről beszélnek. De népek megbékülésének előfeltétele: a népek megértése*“,[7] ami viszont nem valósulhat meg egymás kultúrájának megismerése nélkül, mert „*Aki önmagán kívül másokat is ismer, az itt is látja: kelet és nyugat immár elválaszthatatlan.*“[8]

---

[1] Szeberényi 2000: 46.
[2] Édesanyja német, édesapja magyar nemzetiségű volt.
[3] Fábry 1986[b]: 53.
[4] Fábry 1967[a]: 562.
[5] Fábry 1967[b]: 513.
[6] Sziklay 1973: 114.
[7] Fábry 1977: 128.
[8] Fábry 1962[a]: 178. Fábry ezt Goethe Nyugat-keleti díván versciklusából idézte, amely

Fábry pontosan ezért vállalta írásaival a kulturális közvetítő szerepét, amelynek fontosságáról a következőképpen nyilatkozik: „*Kétszeres munkával kell belekapaszkodnunk az egyedüli emberi közösség: a kultúra értéket kiváltó légkörébe*“ – írja, „*Befelé dolgozva, mindig nyitott füllel és szemmel a határmezsgyére kell állnunk, oda, ahol új hangok, más hangok beszélnek idegenül; fontos értéket, hasznot, tanulságot. Szobánk sötét, levegőtlen zugaira itt-ott ablakot kell nyitni, ajtót tárni, a közös nap melegét érezni, mérlegelni a magunk dermedtségét vagy halálra fojtogató füstös tüzét – és másképp, újból hozzáfogni. Minden alkalmat meg kell ragadni, oda kell állni a kapukhoz, és néha egy-egy percre kinyitni. Úgy gondolom, nem végzek felesleges munkát, amikor az irodalom és művészet külföldi visszhangjait… néha-néha lejegyzem.*“[9]

Fábry Zoltán már korán felismerte, hogy ha egy népközösséget a kultúra javára aktivizálunk, ezzel az olyan alapokra tesz szert, amelyek lehetetlenné teszik a fegyver uralmát. Szilárdan hitt abban, hogy a kultúrember vitathatatlan kötelessége gyengíteni a tudatlanságot, minimumra redukálni a kulturális analfabetizmust. E célból Fábry már az I. világháború utáni években felvette a kapcsolatot a kortárs német irodalom képviselőivel és levelezett a külföldi, főleg német kiadókkal, akik recenziós példányokat juttattak el hozzá.

A két világháború közötti időben az összmagyarság felé a kulturális közvetítő szerepét vállalta a legmagasabb fokon. Írásaival közelebb hozta az anyaországi és a határon túl élő magyar közösségekhez a cseh és a szlovák irodalom, valamint a kortárs német kultúra képviselőit. Balogh Edgár[10] így emlékszik Fábry ezen tevékenységére: „*Az erdélyi magyar kultúra kialakításában többszörös volt a részvétele. Először is: közvetítette a haladó csehszlovákiai magyar irodalmat, az „emberirodalom“ általa került köztudatba nálunk. Ismertetéseket küldött a cseh és szlovák írókról, de nagyobb szerepet játszott abban, hogy a fasiszta német veszélyre figyelmeztetett, de annak kontráját a haladó német irodalmat is bemutatta.*“[11]

Fábry mindig azon haladó gondolkodású írók munkáiról közölt ismertetéseket, akik erősítették a kultúrák közötti párbeszédet és hozzájárultak a nemzetek közötti békés közeledéshez. Leginkább Ady emberköltészete, Hviezdoslav, Goethe és Thomas Mann humanista, háborúellenes gondolatai hatottak rá. Fábrynak valamennyi tanulmánya közvetítőkapocs a más nemzetek kultúrájának megismeréséhez és megértéséhez. Akár a cseh, akár a szlovák, vagy a magyar szellemi élet jelenségeiről írt, vagy az általunk alig ismert kulturális területeket tárta fel, valamint a német szellem legjobbjairól Goetheről, Brechtről, Mannról közölt publikációt, ezt mindig a legmagasabb mércével tette, az aktuális feladatok tudatában. Megállapíthatjuk, hogy „Thomas Mann szerint (is) az ember egyetlen nagy ügye a béke. Ez tulajdonképpen a következő találkozási pont Fábry Zoltánnal. József Attila is úgy köszöntötte Thomas Mannt, mint egy tisztességes, a békéért felelős embert. S ezen a ponton újra találkozik a József – Mann – Fábry hármas.“[12]

2001-ben jelent meg először magyar fordításban.

[9] Fábry 1980: 99.

[10] Szlovákiai, később romániai magyar publicista. Cikkeiben a közép-európai népek összefogásának szükségességét hangsúlyozta és a „barna önkényuralom” terjeszkedése ellen tiltakozott.

[11] Batta 1990: 31.

[12] Šenkár Patrik foglalkozik ezzel a kérdéskörrel József Attila jelenléte Fábry Zoltán gondo-

Fábry mindvégig igyekezett felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy a kultúra nem más, mint eleven kölcsönhatás. A kultúrák találkozásának eredménye egymás kiegészítése, szellemi gazdagítása, de főképpen jobbítása. Mert szerinte „*adni, kapni, újjal és régivel gazdagodni és visszagazdagítani: mi más a kultúra? A legszebb folyamatosságról, a legreálisabb folyamatosságról, a legtermékenyítőbb és legemberítőbb kölcsönhatásról van itt szó*.“[13] S ez az interakció semmiképpen sem valósulhat meg a kölcsönös csodálat nélkül. Mert szerinte nincs annál emberibb, mint a másikban azt csodálni, ami benne nincs meg, s leszögezi, hogy éppúgy a népek életében is így kellene, hogy legyen. A kölcsönös elismerés ugyanis a nemzetköziség alappátosza, amely „*...csak irigység nélkül valósíthatja meg a humánum lényegét: az egymásrautaltság tudatát és módját, az adni és kapni zavartalanságát. Ha itt nincs gát és zavar, a kisebbség a többség tanítványa és társa lesz, gazdagodó, gazdagító: továbbvivő, hozzáadó és továbbadó. Közvetítő! Híd!*“[14] Fábry szerint a kisebbségnek a közeledés és közelítés az életeleme, mert „*A kisebbség a született, az adódott közvetítő: idegenkedése, első durcássága után a kíváncsiság, majd nyomában a csodálat kerekedik felül: a másnak, a másfélének színe, hangja, változatos jó íze, gondolathökkentő és ébresztő újdonsága magával ragadja.*“[15]

Az Európát hazájának tekintő Fábry a szlovákiai magyar kultúrát úgy fogta fel, mint egyfajta új adalékot, amely a különböző kulturális hatások eredményeképpen jött létre. Ebből kifolyólag fontos jellemzője az, hogy európai tudattal és nemzetközi eszmeiséggel rendelkezik. Fábry szilárdan kitartott amellett, hogy a szlovákiai magyar kultúrának az összeurópai kultúrához kell csatlakoznia. Ezért szerinte a jövőre nézve csak egyetlen kiút van: tájékozódás Európa irányába, amely egyben létkérdés, és a további fejlődés útja. Fábry szerint ugyanis a nyugati kultúra az európaiak közös öröksége és ez biztos alapokat nyújt az összmagyar kultúra fejlődéséhez is: „*Vallom és mondom: az Európát kiteljesítő nyugati kultúra kimeríthetetlen és elherdálhatatlan ősforrás, kincs, mely pótolhatatlan. Szókratésztől Thomas Mannig terjed e csoda, mely mint kultúrörökség, kultúralap és folyamatosság, mindenképpen megérdemli a hűséget és kiállást*.“[16]

Rámutatott arra is, hogy kultúránk csak akkor lehet európai, ha vágyunk, célunk egybeesik az európai értékrenddel. Ellenkező esetben nemcsak az európai kultúra megtermékenyítő körforgásából zárjuk ki önmagunkat, hanem az azt kiteljesítő erkölcsi elkötelezettségből is. Számára a magyarságtudat és az európai célkitűzés egyet jelentett kultúránk megmaradásával, ugyanis „*ha máról holnapra, a minden mindegy rezignációjával mi is feladjuk Európa-igenlésünket, akkor önmagunkat adjuk fel, örökségünket...*“[17] Fábry Zoltán ezen kijelentését nagyon komolyan vette, és küldetését szó szerint teljesítette.

Fábry számára a kultúra nem ismert határt és korlátot. Írásaival kapcsolatot teremtett népek és kultúrák között. A következőképpen vall erről a feladatról: „*Írhattam akármit*

---

lataiban és munkáiban című tanulmányában, melyben kitér az említett „gondolkodók“ egymáshoz fűződő kapcsolatára is. Vö.: Šenkár 2010: 112.

[13] Fábry 1962[a]: 179.

[14] Fábry 1971[a]: 336.

[15] Uo.

[16] Fábry 1986[c]: 125.

[17] Fábry 1971[e]: 237.

és akárkiről: írók, költők, tudósok, filmek, képek, még ha időben messze is estek egymástól: hidakká váltak, embertelenség árkait átívelő, árkokat hatálytalanító, háborús buktatókat elkerülő találkozásokká.“[18] A vox humana elkötelezettje ablakot nyitott, hidat vert a kultúrák között, mert szerinte a híd az emberség, a megismerés és megértés eredménye: a gondolat és a béke igaza.

Fábry szilárdan hitt abban, hogy a népek, nemzetek, kultúrák közlekedési útja a híd, amely azért fontos, mert a Duna menti nemzetek összetartozását szimbolizálja: „*A Duna-völgyi népek régi törekvése az egymásra találás s e törekvés jelképi kifejezője: a híd. A híd a szomszéd népekhez mutatja az utat. Azzal a törekvéssel, hogy a kultúra összekapcsolja a sok nemzetiségű Duna-völgyének népeit; hogy megváltoztassa az évszázados gonosz hagyományokat*“,[19] mert a híd a béke útja. Fábry maga is híd akart és tudott is lenni, ezért közvetített. Írásaival kilépett a szűk nemzetiségi szemlélet határai közül. Európai szempontból, európai hangon írt.

Elmondhatjuk, hogy a „világtávlatban“ gondolkodó Fábry kultúrmissziós törekvése közben is mindvégig hű maradt magyarságához. Nemzetiségi hovatartozását soha nem tagadta meg. Olyan természetes állapotnak tekintette azt, amely szerinte nem a hivalkodás, vagy a különállás, hanem a népek közötti összefogás és együttműködés, valamint a kölcsönös tisztelet forrása. Így ír erről az „*Emberi hang*“ című írásában: „*Magyar vagyok, író, ki emberként érzi és a ...humanizmus elkötelezettjeként hirdeti, vállalja és éli magyar voltát… Közel fél évszázad munkája a megmondhatója. Itt és most ember beszél, e fogalom minden nehezékével, embersége jogán, nyelve emberi mivoltának, szépségének tudatában. Védőn és támadón.*”[20] E hitvallásából is látszik, hogy milyen felelősséget érzett e közösség iránt, hiszen őt is a kisebbségi lét formálta íróvá: „*Ez a kisebbségi élet írásaimon át pontosan követhető és érzékelhető. Az írói pálya ötven éve hajszálra egybeesik különlétünk életkorával. A kisebbségi lét tett íróvá, és a kisebbségi adottság végig osztályrészem maradt. Az, ami lettem, ami vagyok, amit írok és ahogyan beszélek: a kisebbségi életforma eredménye.*“[21] Fábry ilyen helyzetben lett író, „*magyar író a periférián, e cím és jelleg minden ismérvével: nehezével és buktatójával, elkötelezettségével és – hűségével*.“[22]

Fábry, az emberség elkötelezettjeként többször felemelte szavát anyanyelve védelmének érdekében, mert a nyelvvédelem: szellemvédelem, embervédelem. Jó példa erre a „*Cservenülve*“ című írása is, amelyben felhívta a figyelmet a magyar szó térvesztésére az utcákon, nyilvános helyeken és anyanyelvünk jövőjét firtatva kérdezi: „*Lehet ilyen nyelvnek tömegvalósága és jövőlehetősége? Lehet-e tömegvalósága, amikor a szülők szlovák iskolába járatják gyermekeiket, akik soha magyarul írni nem fognak, mert nem tudhatnak. Lehet itt jövőlehetőségben hinni, amikor az ifjú generáció írása, beszéde csupa »cservenülve«? A magyar nyelvnek magyar analfabétái élnek velünk és köztünk.*“[23] Fábry szerint a baj igazi forrását az embereknek saját magukban kell keresniük: a beletörődésben, gőgös némaságukban és szorongó gyávaságukban. Fábry ugyanis szilárdan meg volt arról győződve, hogy

[18] Fábry 1962[b]: 13.
[19] Kovács 1970: 131.
[20] Fábry 1971[b]: 284.
[21] Fábry 1971[a]: 328.
[22] Fábry 1971[c]: 8.
[23] Fábry 1970[b]: 180.

a határon túl élő magyaroknak az anyanyelvüket elsősorban magukban kell felépíteniük, megerősíteniük. Minden rajtuk múlik, *„mert a nyelvet mindennapja élteti, biztosítja és fejleszti. A hétköznapok valóságán múlik minden, a hétköznapok szürke hősein, e legfőbb realitáson és biztosítékon.“*[24] Mint látjuk Fábry a *Kazinczy elkötelezettségében* című esszéjében is a szlovákiai magyarság *„...anyanyelvhűségéről beszél, helytállásra buzdít. Kulcsszavai a hit, emberség, hídépítés. Akár üzenet is a tegnapnak, s a mának, mert a kisebbség nagyság“*.[25] A szellem embere, az írástudó pedig példaként és őrként szolgálhat, mert *„nincs elveszett poszt, ha az őr egy nagyobb cél, egy nagyobb közösség – egy önként választott küldetés – elkötelezettjeként áll térben és időben.“*[26] A „szlovenszkói“ küldetés pedig egy egyetemes, átfogó cél felé vezérli őt, mert mint mondja *„mi nem élhetünk csak magyar életet, posztunkról világot figyelünk, és ez a világkép bennünk és általunk vetíthet sugarakat a magyar egészre, és bennünk teljesedik ki a noszogató korparanccsá: változni, változtatni...“*,[27] mert *„másult és másító magyarság vagyunk, mert korszerű Európát akarunk: néptudattá lényegült szociális humanizmust… Mi legyünk európaibbak! Itteni magyar küldetésünket ma csak ez nyugtázhatja.“*[28]

Lassan megvalósulni látszik az – amire Fábry Zoltán egész életében törekedett –, hogy a haladó európai értékekhez való kötődésünket valóra válthassuk, hiszen mind Szlovákia, mind pedig Magyarország 2004. május 1-től az Európai Unióhoz csatlakozott, és felerősödött az európai értékek irányába való orientáció.

Fábry Zoltán publicisztikai életműve örökértékű, mivel *„...Fábry és a hozzá hasonlók bármely irodalomban és kultúrában időtállóak maradnak..., mert nemcsak a szlovákiai magyar nemzetiségi irodalom egyik pillérének tartom őt, hanem nemzetiség feletti és nemzetfeletti személyiségnek is, aki a demokratizmus magyar változatának védelmezőjeként együtt formálta a két világháború közötti Csehszlovákia szellemi klímáját, amely e nemzet történelmi tapasztalataiból, fejlődéséből, küldetéséből, történelmi és jelenkori szerepvállalásából adódott.“*[29] – Így értékelte munkásságát Peter Andruška irodalomtörténész.

Fábry humanista szellemű írásai máig a haladó európai gondolkodást képviselik, mert *„lankadatlanul buzdít, ösztönöz az előrehaladásra, hogy ne azért ragaszkodjunk a régihez, mert a megszokás vezényel. Igaz ugyan, hogy közvetíti a múlt értékeit is a feledékeny jelen felé, de tudós érveivel, szépírói választékosságával egyúttal az új, a jövő felé is terel.“*[30]

Fábry Zoltán közírói munkássága igazolja, hogy széles látókörű európéer volt, aki megfelelő tudással és rálátással rendelkezett, hiszen kultúrközvetítői tevékenységével aktívan hozzájárult a szlovákiai magyar irodalom és az egyetemes magyar kultúra európai látókörű fejlesztéséhez. Különösen a mai kor embere tanulhatna tőle humanizmust, emberiességet.

---

[24] Fábry 1971[d]: 296.
[25] Hrbácsek 2009: 185.
[26] Fábry 1971[a]: 330.
[27] Fábry 1967[d]: 59.
[28] Fábry 1967[e]: 473.
[29] Andruška 2010: 77.
[30] Dobsony 2009: 174.

Felhasznált irodalom

Peter Andruška 2010: *Prítomnosť Zoltána Fábryho*. In: Maďarská literatúra na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 77–86. p.

Batta György 1990: *Színek Fábry Zoltán portréjához*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó.

Dobsony Erzsébet 2009: *Valahol Európában Fábry Zoltánnal.* In: *Zošity č. 13/2009. Kultúra a súčasnosť 7*. Szerkesztette: doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD. Nitra: Katedra areálových kultúr FSŠ UKF 2010, 174–178. p.

Fábry Zoltán 1957: *Hidak és árkok*. Bratislava: Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, 359–360. p.

Fábry Zoltán 1962[a]: *Világbéke – világirodalom*. In: *Emberek az embertelenségben*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. 177–184. p.

Fábry Zoltán 1962[b]: *A műfaj neve antifasizmus (előszó helyett)*. In: *Emberek az embertelenségben*. Pozsony: Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, 7–22. p.

Fábry Zoltán 1967[a]: *Az emberhez méltó gond*. In: *Hazánk Európa*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 559–563. p.

Fábry Zoltán 1967[b]: *Gyilkos élmény*. In: *Hazánk Európa*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 513–517. 513. p.

Fábry Zoltán 1967[c]: *Irodalom és magyarság*. In: *Hazánk Európa*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 9–18. p.

Fábry Zoltán 1967[d]: Szlovenszkói küldetés. In: Hazánk Európa. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 53–70. p.

Fábry Zoltán 1967[e]: Hazánk Európa. In: Hazánk Európa. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 467–473. p.

Fábry Zoltán 1970[a]: *A kultúra védelmére.* In: *Fegyver s vitéz ellen*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 13–52. p.

Fábry Zoltán 1970[b]: *Cservenülve.* In: *Fegyver s vitéz ellen*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 177–181. p.

Fábry Zoltán 1971[a]: *Nincs elveszett poszt, utószó a hűségről*. In: *Vigyázó szemmel*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 326–337. p.

Fábry Zoltán 1971[b]: *Emberi hang*. In: *Vigyázó szemmel.* Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 283–289. p.

Fábry Zoltán 1971[c]: *Pesten jártam iskolába*. In: *Vigyázó szemmel.* Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 5–8. p.

Fábry Zoltán 1971[d]: *Kazinczy elkötelezettségében.* In: *Vigyázó szemmel.* Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 290–296. p.

Fábry Zoltán 1971[e]: *Európa és mi*. In: *Vigyázó szemmel*. Pozsony: Madách Könyv és Lapkiadó, 237–238. p.

Fábry Zoltán 1977: *Üzenet Kassán át*. In: *Ady igaza*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 127–131. p.

Fábry Zoltán 1980: *Külföldi glosszák 1. Tallózás külföldi lapokból*. In: *Fábry Zoltán összegyűjtött írásai I*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó. 99. p.

Fábry Zoltán 1986[a]: *A könyv a béke*. In: *Fábry Zoltán összegyűjtött írásai, 6.* Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 92–97. p.

Fábry Zoltán 1986[b]: *Thomas Mann köszöntése*. In: *Fábry Zoltán összegyűjtött írásai 6*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 53–55. p.
Fábry Zoltán 1986[c]: *Divattudósítás*. *Fábry Zoltán összegyűjtött írásai 6*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó. 125–126. p.
Fónod Zoltán 1987: Megmozdult világban. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó.
Hrbácsek Magdaléna: *A kisebbség nagyság*. In: *Zošity č. 13/2009. Kultúra a súčasnosť 7*. Szerk: doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD. Nitra: Katedra areálových kultúr FSŠ UKF 2009, 184–186.
Kovács Győző 1970: *Fábry Zoltán*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
Šenkár Patrik: *József Attila jelenléte Fábry Zoltán gondolataiban és munkáiban*. In: *Zošity č. 16/2010. Kultúra a súčasnosť* 9. Szerk.: doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD. Nitra: Katedra areálových kultúr FSŠ UKF 2010, 108–113. p.
Szeberényi Zoltán 2000: *Magyar irodalom Szlovákiában. I.* Pozsony: AB-ART.
Sziklay László 1973: *A „vox humana" írója, Fábry Zoltán halálára*. In: *Fábry Zoltán kortársai szemével*. Pozsony: Madách Könyv- és Lapkiadó, 112–117.

Un mediatore europeo nella letteratura ungherese in Slovacchia – L'attività pubblicistica di Zoltán Fábry

Zoltán Fábry (1897–1970) "la voce umana" della letteratura ungherese in Slovacchia e mediatore della cultura europea più avanzata è morto quarant'anni fa. Il presente saggio si concentra sui suoi scritti pubblicistici che trattano del ruolo di mediazione della cultura e dell'importanza del dialogo culturale, perché "*Chi conosce se stesso e gli altri*, qui *riconoscerà: / Oriente e occidente non sono più* distinguibili".[31] Per questa sua ottica, tutti i saggi di Fábry rappresentano un tramite, un mezzo per la conoscenza e la comprensione della cultura di altri popoli.

Fábry è diventato il portavoce della mediazione nel rapporto slovacco–ungherese perché anche ai tempi delle guerre sosteneva la nuova altrenativa della convivenza pacifica dei popoli, vera „vox humana" per mezzo della sua attivitá diplomatico-culturale.

L'opera pubblicistica di Zoltán Fábry è universale. „*... Fábry e i suoi simili sono sempre validi in qualsiasi cultura e letteratura... perché oltre a essere un pilastro della letteratura della minoranza ungherese in Slovacchia, Fábry è anche un personaggio che sta al di sopra della minoranza edella nazione,dato che, difendendo la visione ungherese dei valori democratici, formava il clima intellettuale della Cecoslovacchia interbellica"* così stima la sua attività Peter Andruška, storico della letteratura.

L'opera pubblicistica di Zoltán Fábry testimonia il suo europeismo di larghi orizzonti. Come un mediatore interculturale fornito di una vasta conoscenza del panorama europeo lui ha potuto contribuire attivamente allo sviluppo della lettereatura ungherese in Slovacchia e a quello della cultura ungherese in Europa.

[31] Nell'originale: „*Wer sich selbst und andere kennt, wird hier erkennen: / Orient und Okzident sind nicht mehr zu erkennen.*" (Goethe)

Sprostredkovateľ európskeho formátu v maďarskej literatúre na Slovensku – publicistická činnosť Zoltána Fábryho

Pred 40-timi rokmi zomrel Zoltán Fábry (1897–1970), „*ľudský hlas*“ maďarskej literatúry na Slovensku, sprostredkovateľ pokrokovej európskej kultúry. Predmetom štúdie „*Sprostredkovateľ európskeho formátu v maďarskej literatúre na Slovensku*“ je Fábryho publicistická činnosť, lebo vo svojom životnom diele kládol dôraz na túto činnosť, a v tejto oblasti sa zaradil medzi velikánov maďarskej literatúry ako takej. Štúdia sa zameriava najmä na tie práce, v ktorých Fábry zdôrazňoval sprostredkujúcu úlohu kultúry a potrebu kultúrneho dialógu, lebo „*Kto okrem seba pozná aj iných, ten aj tu vidí: východ a západ je už takmer nerozlučiteľné*.“[32] Preto všetky práce Fábryho pomáhajú spoznať a pochopiť kultúru iných národov. V podmienkach maďarskej národnosti na Slovensku sa stal hlásateľom sprostredkovania, lebo so svojou kultúrno-diplomatickou činnosťou aj v rokoch vojny zdôrazňoval novú alternatívu mierového spolunažívania národov, ideu „*vox humana*“.

Fábry už hneď po I. svetovej vojne nadviazal spoluprácu s predstaviteľmi nemeckej literatúry a dopisoval so zahraničnými, najmä nemeckými vydavateľstvami, ktoré mu posielali recenzné výtlačky. V medzivojnovom období Fábry zastával rolu kultúrneho sprostredkovateľa smerom k celému maďarstvu na najvyššej úrovni. Vo svojich prácach priblížil kultúrnej verejnosti materskej krajiny a maďarským spoločenstvám spoza hraníc reprezentantov českej a slovenskej literatúry, taktiež aj predstaviteľov nemeckej kultúry. Na jeho tvorbu najviac vplývali Endre Ady so svojou poéziou, ako aj humanistické a protivojnové myšlienky Hviezdoslava, Goetheho a Thomasa Manna. Podľa Fábryho totiž európske smerovanie maďarskej menšinovej kultúry úzko súvisí s jej zachovaním: „*totiž keď sa zo dňa na deň oddáme rezignácii, že nám je všetko jedno, ak sa vzdáme aj my schvaľovania sa európanstva, tak konáme sebazaprene, vzdávame sa svojho dedičstva*...“ Práve preto sa snažil Fábry písať vždy európskym tónom, zodpovednosťou Európana.

Môžeme konštatovať, že životné dielo Zoltána Fábryho je večne živé, lebo Fábry „*a mnohí jemu podobní v akejkoľvek literatúre a kultúre neprestávajú byť aktuálni nikdy ..., lebo ho pokladám nielen za jeden z pilierov maďarskej národnostnej literatúry na Slovensku, ale aj za osobnosť nadnárodnostnú a nadnárodnú, ktorá spoluvytvárala duchovnú klímu medzivojnového Československa a neraz sa ocitala /ba stále sa nachádzala/ v pozícii záchrancu maďarskej podoby demokratizmu...*“ – píše o jeho diele literárny historik Peter Andruška.

Publicistická činnosť Zoltána Fábryho je dôkazom toho, že bol Európanom so širokým rozhľadom, lebo so svojou kultúrno-sprostredkovateľskou činnosťou aktívne prispel k rozvíjaniu maďarskej literatúry na Slovensku a celomaďarskej kultúry v európskom kontexte.

---

[32] Originál: „*Wer sich selbst und andere kennt, wird hier erkennen: / Orient und Okzident sind nicht mehr zu erkennen.*“ (Goethe)

Posrednik evropskega formata v madžarski literaturi na Slovaškem – Publicistično delo Zoltána Fábryja

Pred 40 leti je umrl Zoltán Fábry (1897–1970), „človeški glas" madžarske literature na Slovaškem, posrednik napredne evropske kulture. Študij se osredotoča na njegova publicistična dela, v katerih govori o posredniški vlogi kulture in poudarja pomen kulturnega dialoga, pri čemer se sklicuje na Goetheja: »*Kdor razen sebe tudi druge pozna, lahko spozna: vzhod in zahod sta zares neločljiva.*«[33] Zato je vsaka študija Zoltána Fábryja povezovalna točka za spoznavanje in razumevanje kulture drugih narodov.

Med Madžari, ki živijo na Slovaškem, je Fábry postal pravi zagovornik povezovanja, ko je prek svoje kulturno-diplomatske dejavnosti – tudi v vojnem času – poudarjal alternativo miroljubnega sožitja narodov in idejo vox humane.

Življenjsko delo Zoltána Fábryja predstavlja samo po sebi trajno vrednost: »…Fábry in njemu podobni ostajajo brezčasni v vsaki literaturi in kulturi… On v mojih očeh ni samo eden od opornikov madžarske narodnostne literature na Slovaškem, temveč oseba nadnarodnostnega in nadnacionalnega formata, ki je bil kot zaščitnik madžarske variante demokratičnosti soudeležen pri formiranju duhovne klime na Čehoslovaškem med svetovnima vojnama« – je o njem napisal literarni zgodovinar Peter Andruška.

Njegovo publicistično delo potrjuje, da je bil Fábry oseba širokega evropska obzorja, velikega znanja in visoke perspektive, ki je s svojo kulturno-povezovalno dejavnostjo aktivno pripomogel k razvoju tako madžarske literature na Slovaškem kot tudi vseobsežne madžarske kulture v evropskih razmerjih.

[33] V originalu: „*Wer sich selbst und andere kennt, wird hier erkennen: / Orient und Okzident sind nicht mehr zu erkennen.*"

CSICSAY Alajos

A szlovákiai magyar iskolák és a tanulók szabadidős tevékenysége

A (cseh-)szlovákiai magyar iskolákkal 1920 óta foglalkozik az iskolatörténet, vagyis az óta, amióta az első világháború győztes hatalmai átrajzolták Európa térképét. A trianoni döntés következtében létrejött új csehszlovák államot nemzetközi szerződések kötelezték arra, hogy a területén élő nemzetiségeknek, így a magyaroknak is, meg kell adnia az anyanyelvükön való tanulás (művelődés) lehetőségét. Ennek következtében Dél-Szlovákia magyarok által lakott területén megmaradt az eddig meglévő általános iskolák hálózata. Léteztek tehát állami, községi és felekezeti (római katolikus, evangélikus, református és zsidó) népiskolák. Ezek alapján előfordult, hogy egy-egy településen egyszerre akár négy elemi iskola is működött. 1933-ban Szerényi Ferdinánd középiskolai tanár állította össze A csehszlovákiai magyar tanítók almanachját. Felhívására, Szlovákia engedélyezett 784 magyar iskolájából és óvodájából, 1964 tanító (óvónő) küldte el neki az adatait, Kárpátalja 123 iskolájából és óvodájából pedig 320-an. (Szlovákiában ekkor 28, Kárpátalján pedig 13 magyar óvodát tartottak számon.) Tehát Szerényi almanachja szerint a dél-szlovákiai és a kárpátaljai magyarságnak összesen 907 elemi iskolájában és óvodájában 2 289 tanító(nő) és óvónő működött, akik 88 104 gyereket neveltek-oktattak. Ez a számadat ekkor Szlovákia iskoláskorú gyermekeinek 18,91%-át tette ki. Sajnálatos, hogy nem minden tanító bocsátotta Szerényi rendelkezésére az adatait, ezért más statisztikák, más számokat mutatnak. (Több ilyen is létezik, de a bennük található számok kevésbé reálisak, mint Szerényiéi.)

A középiskolák hálózatát teljesen átszervezték, a már meglévőknek csak egy töredékét hagyták meg. A két háború között mindössze tizenhárom önálló és nyolc magyar tagozatos gimnázium működött Szlovákiában. Felsőfokú képzés pedig magyarul nem volt.

A második világháborút követően, 1945 februárjában a szlovákiai magyarokat megfosztották állampolgári jogaiktól. A jogfosztottság évei 1948 végéig tartottak, ám önálló anyanyelvű iskoláikat csak 1950-ben kapták vissza. A több mint 2 500 pedagógusból (beleértve a középiskolai tanárokat is) mindössze 110 maradt. 1950 szeptemberére több mint 35 000 gyereket írattak át szüleik szlovákból magyar iskolába, akiket képesítés nélküli tanítók voltak kénytelenek tanítani. Ez az állapot a hatvanas évekig tartott. Az 1950–51-es tanévben – mivel közben is folytatódott az átíratás – 45 497 gyermek tanult magyar iskolában, a szlovákiai iskolaköteles gyerekek 8,18%-a, az 1960–61-es tanévben ez az arány 10,13%-ra emelkedett (72 144 tanuló). Az 1991–92-es tanévben a százalékarány 6,77%-ra csökkent (47 882 tanuló), az 1999–2000-es tanévben pedig már csak 6,71%-ot tett ki (45 092 gyerek). Sajnos a fogyás évről évre folytatódik, aminek több oka is van, de ezek taglalása, mivel más témával foglalkozunk, most nem lehet szándékunk.

Az iskoláskorú gyerekek szabad idejének lekötése évszázadokon át nem okozott gondot a felnőtteknek. Nem, mert természetes volt, hogy a gyerek, ahogyan cseperedett, testi és szellemi képességei fejlődésének megfelelően bekapcsolódott a család mindennapi tevékenységébe. Ez az életmód viszonylag hosszú időn át lehetővé tette, kiváltképpen a lakosság többségét kitevő falusi családokban, hogy a gyere-

keknek foglalkoztatásuk (baromfi és nagyobb háziállatok őrzése, gondozása) mellett jusson idejük játékra, szórakozásra is. Szerencsére így jöttek létre és maradtak meg a legértékesebb, ám mára már feledésbe ment társas gyermekjátékok, dalok, mondókák és egyéb népi hagyományok. Legfeljebb színpadokon lehet időnként látni kissé már groteszk reprodukcióikat.

A közös játékokhoz való időt megadta az iskola is, egészen a 20. század közepéig. (Az újra megnyílt magyar iskolákban a hatvanas évekig élt, illetve az utolsó évtizedben már haldokolt e hagyomány.) A falusi iskolák óraközi szünetei nem öttíz percesek voltak, mint a mai modern épületekben, hanem a tanító legjobb belátása szerint, az udvaron töltött ún. nagyszünet, a játékok hevéhez igazodva, akár fél óráig is eltarthatott. A régi tanítók tudták, mekkora szerepük van a mozgással, dalokkal, ritmusos mondókákkal járó, feszültségoldó, a gyermekvilág törvényei szerint működő szabályjátékoknak, amelyekbe felnőtt, így a tanítóság is, soha be nem avatkozott. Ez nem azt jelenti, hogy nem kísérte figyelemmel.

Aztán rövid tíz esztendő leforgása alatt feje tetejére állt a világ. Azaz hogy – jóllehet nem szándékosan – felforgatták valakik. Mondjuk azt, hogy a kor. Ha a szociológusok egyszer arra szánják rá magukat, hogy feltárják, miért vált mármár elviselhetetlenül idegessé a 21. század elejére az emberiség, tanácsos lenne, ha kiindulópontnak, legalábbis ránk (szlovákiai magyarokra) vonatkoztatva, a hatvanas éveket tennék meg. Csak nehogy mondókájukat a szocializmus, illetve a kommunizmus kárhoztatásával kezdjék, mert ami akkor történt, világjelenség volt. Akkor dobtuk sutba a gyermeknevelésben felbecsülhetetlen jelentőséggel bíró (nép) meséket, a klasszikus gyermekirodalmat, hagytuk, hogy helyettük a tankönyvekbe is beszivárogjanak az erőltetett cselekményű történetecskék, az unalmas moralizáló és a gyerekek számára nehezen érthető „ismeretterjesztő” írások, de már ezt megelőzően is az oktatás hivatott szakértői elkezdték posztamensre állítani csak az értelmi képességeket fejlesztő racionalitást.

S aztán, egyszer csak hirtelen, ránk köszöntött a rendszerváltozás. Csodaként éltük meg, pedig nem az első volt. A mai Szlovákia területén élő magyaroknak a huszadik század folyamán öt rendszerváltozást kellett elszenvedniük. Megmaradásuk egyik, de talán kulcsfontosságú előfeltétele volt a már említett, általános iskoláiknak a teljes és a középiskoláik részbeni megmaradása, illetve a bennük működő pedagógusok iskolán kívül (is) végzett közösségformáló tevékenysége. Ehhez azonban tudni kell, hogy ez utóbbit nem csupán önszántukból vállalták. Bármily furcsán hangzik is, törvény kötelezte rá őket. A csehszlovák kormány iskolaügyi minisztere 1919. április 22-én rendeletet bocsátott ki, amelyben előírta, hogy a néptanítók (csekély) bérezésük ellenében, állomáshelyükön kötelesek a lakosság körében „szociális-közművelődési” tevékenységet kifejteni, s ez persze vonatkozott a magyar tanítókra is. Az említett almanach huszonötféle iskolán kívüli munkát jelöl meg, amit a tanítók végeztek, mondjuk ki nyíltan, ingyen. „Vállalásaikat” és azoknak teljesítését az igazgatók külön naplóban vezették, amit a tanfelügyelők rendszeresen ellenőriztek.

A kormány másik intézkedése ugyancsak hasznára vált a magyarságnak. Elrendelte, szintén már tizenkilencben, hogy minden település köteles népkönyvtárat alapítani, és azt is megszabta, hogy költségvetéséből (akkor ezt másképp nevezték), a lakosság számának arányában, évente hány koronát köteles a vezetőség könyvvá-

sárlásra, illetve a könyvtár működtetésére fordítani. Minden településen könyvtártanácsot kellett létrehozni, amelynek tagjai kellett legyenek a tanítók is, de nemcsak ők, hanem azok a személyek (értelmiségiek, olvasó emberek), akiket a lakosság e posztra megválasztott. Ezek a törvények 1938-ban, a visszacsatolt területeken hatályukat vesztették, s nem újították fel őket a második világháború után sem. Viszont a tanítók e munkákat nem hagyták abba, és a lakosság a jogfosztottság évei után az újra megnyílt (magyar) iskolák tanítóitól elvárta, hogy ugyanúgy végezzék népnevelő tevékenységüket, mint elődeik tették a két háború között. Ez a hagyomány fennmaradt a nyolcvanas évek végéig.

Témánk címében szerepel a szabadidő szó, ami úgy tűnik, magában rejti a szabadság fogalmát. Meg egy ellentmondást is. Ugyanis az emberi társadalom a megkötöttségek rendszeréből épül fel. Ezek egyikének megtestesítője éppen az iskola. A benne zajló foglalkoztatás óráról órára, perctől percig szigorúan beszabályozott. Ami ezen kívülre esik, kapta a szabadidő nevet. Ez is magában rejt egyfajta ellentmondást. Gondoljunk bele, mi történne azzal a gyerekkel, aki nem tanulna meg gazdálkodni a szabadidejével. Másik kérdés, hogy vajon szabadidő-e az, amivel mások (hozzátartozók, rá felügyelő felnőttek, esetleg vele egykorú társak) is rendelkezhetnek?

Ha egy felnőtt ember visszagondol a fölötte elszállt évtizedekre, akarva akaratlan felidéződik benne, hogy neki miből mennyi jutott. Mármint lekötöttségből és szabadságból. Most tegyük félre a háborút, a katonaságot, a hadifogságot és hasonló dolgokat, mert ezek szélsőséges esetek, de még bennük is ott bujkált a szabadság lehetősége, főként az, hogy egyszer véget érnek. S épp a kemény kötöttségek alóli felszabadulás szokta megszépíteni a múltat. Vajon ki az a felnőtt, aki ne idézné fel néha nosztalgiával a gyermekkorát? A spontánul szerveződött gyermekközösségeket, amelyekhez hosszabb rövidebb ideig maga is tartozott. Ha rákérdez az ember barátai, ismerősei, volt tanulói, diákjai hajdani élményeire, nem tudom, hány akad közülük, aki a tanítási órák átizgulásával, a felelésektől való rettegésekkel kezdené visszaemlékezéseit. Annál inkább szól a szabad idejében, szünetek alatt, gyermek- és ifjúsági szervezetekben (mozgalmakban), nyári táborokban töltött idő alatt szerzett élményeiről, ahol életre szóló barátságok, vagy tán még szerelmek is köttettek. Sokaknak emlékezetes maradt a szakkörökben eltelt idő is, pláne ha valamilyen alkotó munkát (modellezést, csillagászati-, mikroszkópos megfigyeléseket, kémiai, fizikai kísérleteket) sikerült önállóan elvégeznie, vagy éppen színdarabot játszott, énekelt vagy táncolt.

Álljunk meg egy pillanatra a mozgalmak, szerényebben szólva a gyermek- és ifjúsági szervezetek hajdani szerepénél.

A gyermek, de leginkább a serdülő ifjúság szabad idejének szervezett formában való lekötése valószínűleg már az ókorban elkezdődött. Magyarországon a legrégibb ifjúsági szervezet az 1560-ban létrehozott Mária-kongregáció volt. A 18. században az iskolák mellett szerte Európában önképzőköröket alakítottak. Vajon kinek jut ma eszébe, hogy a 19. század magyar költői, köztük maga Petőfi is, az önképzőkörökből emelkedtek ki?

A magyar ifjúsági mozgalmak kezdetei a 18–19. század fordulójára nyúlnak vissza, s legfőbb céljuk a vallási és nemzeti érzelmek erősítése volt. Viszont az első polgári ifjúsági szervezetnek kétségtelenül a Robert Baden-Powel tábornok által

1908-ban, Angliában létrehozott cserkész-mozgalmat kell tekintenünk. Baden-Powel olyan vonzó programot fogalmazott meg és kínált az ifjúságnak, hogy szervezete pár év leforgása alatt behálózta egész Európát, s a 20. század végére már a világ 110 országában működtek cserkészcsapatok.

A cserkészet térségünkben a második világháborúig, illetve annak befejezéséig létezett, ám már az 1920-as években kezdték átvenni szerepét Magyarországon a leventeintézmény, Csehszlovákiában pedig a Sokol (sólyom) és az Orol (sas) szervezetek. Mindegyiknek a hazafias (mi tagadás, erősen nacionalista) nevelés volt a fő célja. Hogy aztán ez hová vezetett, taglalni fölösleges. Legelrettentőbb példa rá a német Hitler-Jugend tényked és.

S aztán Európa keleti felére, így hát a Kárpát-medencére is ráköszöntött a szocializmus, a kezdetben tömegeket lelkesítő ideológiájával, az ideális társadalom megvalósítására tett ígéreteivel.

Míg az előbb említett gyermek- és ifjúsági szervezetek iskolán kívül fejtették ki tevékenységüket, nem titkolva nevelési céljuk és módszereik fél-katonai jellegét, a szocialista rendszer az iskolákon belül hozta létre az úttörő (Szlovákiában pionír) szervezetet és a kommunista (Szlovákiában szocialista) ifjúsági szövetséget (rövidítve: KISZ és SZISZ). Köztudott, hogy az utolsó rendszerváltás (1989–90) e szervezeteket egy csapásra elsöpörte, nem csekély értékű vagyonukat pedig szemfüles bennfentesek privatizálták.

Ma úgy tűnik, a gyermek- és ifjúsági szervezetek kora lejárt. A felnőtt nemzedék tagjai közül sokan úgy vélekednek, ha a fiatalok szükségét érzik annak, hogy szervezeteik legyenek, majd létrehozzák azokat maguk. Ha ez megtörténne, amire vannak már jelek, abban nem sok köszönet lesz. Ezt sejtik a nagyobb politikai pártok vezetői is, különben miért mesterkednének azon, hogy megalakítsák pártjuk ifjúsági tagozatát? Csupán a gyerekek lógnak még árván a levegőben. Vannak, azaz hogy inkább csak voltak tétova próbálkozások gyerekszervezetek alapítására, főként a cserkészet felújítására Magyarországon és Szlovákiában is, de leginkább anyagi források hiányában nem sokat értek el a szervezők. Hogy az államok politikai vezetőit nem izgatja e probléma, nem kell hozzá jósnak lenni, hogy előre lássuk e mulasztás következtében ránk leselkedő veszélyt. Pedig a jelei már a rendszerváltás utáni első hónapokban jelentkeztek. Emlékezzünk vissza az első diszkó-termek megnyitásának idejére. Amikor a kisvárosok utcáit éjszakákba nyúló esteken elárasztották a randalírozó kiskamaszok. Amikor megjelentek közöttük az első drogdilerek, amikor egyre gyakoribbá váltak a gyerek-galerik, víkend- és családi házakba, valamint középületekbe, leginkább óvodákba és iskolákba való betörései, a gyerekek agresszív szembefordulása a felnőttekkel, leginkább a nevelőikkel. S hogy reagál minderre a társadalom? Követeli a büntethetőség leszállításának határát tizenkét éves korra. Hát nem tragédia ez?

E lehangoló kép után mégis azt mondom, van kiút, mint ahogy mindig is volt, a legsúlyosabb katasztrófákból is. Persze attól függ, milyen irányban lesz képes haladni a társadalom, ha úgy tetszik, az emberiség. El tudja-e kerülni a társadalmi rétegek átrendeződésével, még inkább a hatalmi pozíciók megszerzéséért vívott küzdelemmel járó súlyos konfliktusokat úgy, hogy újabb katasztrófákat ne zúdítson magára.

Hogy milyen lehetőségek rejlenek egy gyerekszervezetben, engedtessék meg nekem, hogy ezt saját tapasztalatomból vett példával illusztráljam.

Ha kimondom e szavakat úttörő (pionír) szervezet, sokakban, nem indokolatlanul, ellenérzést váltok ki velük. Ismétlem, nem ok nélkül, hiszen e szervezet hangsúlyozottan a kommunista párt ifjúsági szervezetének gyermektagozata volt, olyan ideológiai küldetéssel, amely arra lett volna hivatva, hogy teljesen megváltoztassa a felnövekvő nemzedék(ek) lelkivilágának elődeiktől örökül kapott belső rendjét. Hiába tagadnánk, sokak éltek ezen eltökéltség hatása alatt, s igyekeztek a rájuk rótt nevelési feladatot a lehető legjobban teljesíteni. Ki azért, mert hitt megváltó szerepében, ki meg azért, mert érdekeit látta általa teljesülni. Akik a nyolcvankilences rendszerváltozás után másképp gondolkodónak, mi több, ellenzékinek vallották magukat, többen lettek, mint a második világháború utáni partizánok. Én azt sem tartottam dicséretre méltó megnyilatkozásnak, amit az egyik, cselekedetei által a legnagyobb elismerést érdemlő volt ellenzéki politikus tett, miszerint annak idején gyerekként, a cipőjét demonstratíve a pionír-nyakkendőjével törülte meg. Még akkor sem, ha igaz volt, mert e tett nem valamiféle politikai, netán ideológiai érettségnek volt (lehetett) a tanújele. A gyerekek mindig hajlamosak lázadni a kényszer ellen. Márpedig pionírnak lenni az ötvenes évektől kezdve (Cseh)Szlovákiában kötelező volt. Az is tény, hogy egy iskolai gyerekszervezet munkájának tartalmát az adott iskola vezetői határozták meg. Lehetett igazodni kizárólag a központi irányelvekhez, de a tessék-lássék gyűlések és a „parádézás" (zászlós felvonulások, egyenruha, dobpergés, harsonázás, ami a gyerekek többségének fölöttébb tetszik, mi tagadás még egyfajta tartást is ad) mögött ott voltak a szakkörök, a kirándulások, a nyári táborozások szervezésének lehetőségei, de hadd ne soroljam tovább. Inkább azt mondom el, mit jelentett a párkányi magyar iskola számára a gyerekek tanításon kívüli foglalkoztatása.

A szóban forgó iskola (ma Ady Endre nevét viseli) a nyolcvanas évek közepére, tíz év leforgása alatt, Dél-Szlovákia legnagyobb magyar iskolái közé tornászta fel magát. Nyílt titok volt, hogy a politikai hatalom lassú elhalásra ítélte. A hetvenes évek elejére tanulóinak számát sikerült 712-re csökkenteni. (Ez volt a mélypont.) Az említett évtized közepétől kezdve sikerült elérni a tanulók számának előbb fokozatos, majd hirtelen történt megnövekedését. 1984–85-ös tanévben már 1275 tanulója volt az iskolának. Sokan úgy vélekedtek, ez a falusi fiatalok tömeges városba költözésének volt az eredménye. Más peremvidékeken is lejátszódott hasonló, vagy még nagyobb migráció, mint Párkányban és környékén, ám a magyar iskola mégis leépült. (Lásd az erre vonatkozó statisztikai adatokat!) De hát mi volt mégis a párkányi iskola nemcsak számbeli gyarapodásának az oka? Egy nagyon fontos esemény a szlovákiai magyarok életében. Lelkes értelmiségiek (írók, költők, újságírók és ún. kulturális dolgozók, nagyrészt a Csemadok apparátusából) elindítottak egy mozgalmat, amely a kultúrának szinte minden területére kiterjedt. A vetélkedőknek, mert szervezési szempontból valóban azok voltak, megtervezték a felmenő, tehát helyi-, körzeti-, járási-, kerületi-, országos rendszerét. A csúcsra többlépcsős megmérettetés alapján lehetett feljutni. A központi rendezvények helyei a következő városok voltak, sőt részben még ma is azok:

Komárom – Jókai Napok (ifjúsági színjátszók, vers- és prózamondók részvételével)

Galánta – Csengő énekszó (énekkarok fesztiválja)

Dunaszerdahely – Dunamenti Tavasz (gyermeki báb- és színjátszó csoportok vetélkedője)

Zselíz – Folklórcsoportok (gyermek néptánc csoportok) versenye
Gombaszög – Néptáncfesztivál

A párkányi iskola tanulói kivétel nélkül minden központi rendezvényre eljutottak, sőt a vetélkedők első, illetve nagydíjait is elhozták. Ezek a következő csoportok voltak: két színjátszó csoport (Hahota és a Csángálók), egy énekkar, két bábjátszó csoport (Nevenincs és a Kuckó), egy gyermek-néptánc csoport (Kisbojtár). Mára csupán kettő maradt meg közülük, a Kuckó és a Kisbojtár, ám ez utóbbinak már nem az iskola a fenntartója, illetve csak részben az. Ezeken kívül működtek még olyan kulturális csoportok, amelyek nem vettek részt versenyeken, vagy azért, mert nem állt szándékukban, vagy, mert nem volt olyan kategória, amelyikbe benevezhettek volna, mint például a citerások. A tanulóknak mintegy harmada tevékenykedett rendszeresen valamelyik csoportban. A toll iránt érdeklődő gyerekeknek rendelkezésére állt a kéthavonta megjelenő iskolai gyermeklap, a Nyitnikék. A benne megjelenő legjobb verseket, prózai írásokat a szerkesztők továbbították a központi gyermeklapoknak (Kis Építő, később Tücsök és a Tábortűz), valamint azoknak az újságoknak, amelyeknek gyermekrovata volt. Meg is jelentek rendre az írások. Az iskola szorosan együttműködött a helyi művészeti alapiskolával (ma Liszt Ferenc nevét viseli), amelyben több száz gyerek tanult valamilyen hangszeren játszani, énekelni vagy a képzőművészeti tagozatban fejleszthette képességeit. A pionírcsapat pedig a gimnázium és a helyi szakmunkásképző ifjúsági szervezetével állt szoros kapcsolatban. Az ottani fiatalok közül kerültek ki a (segéd-) rajvezetők. Így sikerült a formális „rajgyűléseket" játékos összejövetelekké formálni. Megszámlálhatatlanul sokan voltak az iskolában a sportoló gyerekek. Legkiemelkedőbbek közülük a két futballcsapat tagjai és a kézilabdások szintén két csoportja. Akik a vízisportokat kedvelték, a városi sportegyesületben kajakosok vagy kenusok voltak, s ugyanott sorakozhattak be a súlyemelők és a dzsúdósok közé. Az előbbiek közül később ketten országos bajnokok lettek. Rendelet írta elő, hogy a negyedikeseket meg kellett tanítani úszni és a hetedikesek többségét síelni. Ez utóbbi feladat teljesítésében igénybe vettük az egyik besztercebányai szlovák iskola segítségét, amelyllyel évtizedekig tartó baráti kapcsolatot tartottunk fenn. Az alsó tagozatosokat évente autóbuszokkal hordtuk fel Érsekújvárba, az ottani közlekedési játszótérre, ahol fiatal rendőrök segítségével sajátították el, gyakorolták be a közlekedési szabályokat. A negyedik osztályosok évente mentek a közép-szlovákiai hegyek közé erdei iskolába, ahol a tanítóik és a napközis nevelőik külön napi- és órarend szerint foglalkoztak velük. Kérdezhetnénk, honnan volt minderre pénz? Részben a járási nemzeti bizottság iskolaügyi osztályának költségvetéséből, amihez a pionírszervezet járási bizottsága és a tanulók szülei munkahelyén működő szakszervezetek is hozzájárultak, meg egy ún. patronáló üzem is (ma szponzor), a garamkövesdi földműves-szövetkezet (téesz) is besegített a tanulók szállításában autóbusszal.

Viszont egy dolgot nagyon fontosnak tartok megjegyezni. Iskolaigazgatóként, mert hát húsz évig az voltam, az osztályfőnökökkel rendszeres nyilvántartást vezettettem a tanulók szabadidőben való foglalkoztatásáról. Név szerint ki milyen szakkörre jár, melyik civil- (akkor tömeg-) szervezetben sportol, fejt ki valamilyen más tevékenységet, mit tanul a művészeti alapiskolában, milyen körnek tagja a városi pionírházban (ma szabadidő központ). A nyilvántartás egy példánya az asztalomon volt. Ha egy tanulónál nem volt bejegyezve semmi sem, vagy éppen öt-hat szak-

körre, magánórára járt, kértem az osztályfőnököt, figyelmeztesse a szülőket, vagy a gyerek túlterhelésének veszélyére, vagy ajánlja az iskolában lévő és az iskolán kívül kínálkozó lehetőségeket. Sok esetben magam beszéltem a szülőkkel. És volt egy apróság, amit ha az iskola vezetősége elmulasztott volna hangsúlyozni, nem valószínű, hogy a vázlatosan felsorolt dolgok megvalósulhattak volna. Minden tanításon kívüli munka, még a hivatásos színészekkel, írókkal (persze munkásmozgalmi veteránokkal) való találkozások szervezése is a pionírszervezet égisze alatt zajlott. Ugyan ki mert volna ebbe belekötni? A szakkörök vezetőinek munkáját csak a 80-as évek közepétől tudtuk, majdnem csak szimbolikus pénzösszeggel honorálni az iskola mozgóbéréből. De csak azokét, akik a tantestület tagjai voltak, viszont az óvónőknek, más iskolák pedagógusainak és szülőknek, a puszta köszönömön kívül semmit sem tudtunk adni. Mégis épp olyan lelkesedéssel dolgoztak, mint a kollégáink.

Ilyenformán tehát más társadalmi körülmények között és más elnemzetlenítő fondorlatok közepette, tán nem túlzás, ha azt mondom, hogy méltó utódai lettünk a két háború közötti magyar tanítóknak.

Hasonló eredményekről más szlovákiai magyar iskolák pedagógusai is számot adhatnának, azok, akik ugyanazt tették, mint mi Párkányban. Én csupán egyik szervezője, irányítója és koordinátora voltam e munkának. A legnagyobb érdem azoké a kollégáké volt, akik a gyerekcsoportokkal közvetlenül és rendszeresen foglalkoztak.

Sajnos a nyolcvankilences rendszerváltás után nagy törés állt be. Mint említettem, a gyermekszervezet megszűnt létezni, és mindmáig nem hoztak létre helyette újat. Annak ellenére sem, hogy a kilencvenes évek elején a Tábortűz gyermeklap szerkesztőbizottságában kidolgoztunk rá egy koncepciót, mely szerint olyan gyermekszervezetre lenne szükség, amely a gyerekek kulturális életbe való bekapcsolását, sporttevékenységét és környezetvédelmi aktivizálását szervezné, irányítaná. Mentorként a Csemadok országos választmányára (akkor még megvolt teljes apparátusa, mintegy 90 ember) és az újonnan létrejött magyar pedagógusszövetség országos választmányára (mindkettőnek tagja voltam hosszú évekig) gondoltunk. Egyiket sem sikerült az ügynek megnyerni. Ma némi reményt ad, hogy a Csemadok (régebben a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesülete, ma a Szlovákiai Magyarok Közművelődési Szervezete) egyre intenzívebben kezd tevékenykedni. Megmaradtak az előbb felsorolt rendezvények és a gyerekcsoportoknak egy töredéke is. Tehát van mihez nyúlni. Egy dolgot azonban ne felejtsenek el. Nem szabad, hogy a gyerekek kötött iskolai és szabadidős foglalkoztatása az iskola számára reklámfogás legyen. Ma ugyanis az ún. fejkvóta miatt versengés folyik a gyerekekért. Számomra már-már bosszantó, ha azt hallom, egy-egy iskola igazgatója azzal büszkélkedik, hogy milyen idegen nyelveket és számítástechnikát tanítanak, meg hogy milyen versenyeken vettek részt tanulóik. Mintha maga a verseny lenne a cél, nem pedig a rendszeres tanításon kívüli foglalkoztatás. Nincs az az ember, aki valamilyen formában, leggyakrabban lelke rezdüléseivel ne tiltakozna az ellen, ha észreveszi, hogy eszközként kívánják felhasználni. Ezért hát jól jegyezzék meg mindazok, akik a nevelés-oktatásban szerepet vállalnak, a közvetlen ráhatástól kezdve az intézmények vezetésén át, az oktatáspolitika legfelsőbb szinten való irányításáig, hogy minden tettük, gondolataik és szándékaik, s pláne az elmulasztott lehetőségek, messzemenő következményeket vonnak maguk után.

Le scuole ungheresi in Slovacchia e le attività extrascolastiche degli studenti

L'autore dà un panorama, con i dati statistici, della storia delle scuole ungheresi in Slovacchia dal 1920 fino ai nostri giorni. Esamina l'importanza delle attività extracurriculari che fanno parte del percorso educativo, accennando al ruolo degli intervalli fra le lezioni. Si occupa più ampiamente della storia e dell'importanza delle comunità giovanili e richiama l'attenzione sui pericoli che la dissoluzione di queste comporta.

Školy s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku a voľnočasové aktivity žiakov

Autor pomocou štatistických údajov podáva prehľad o histórii maďarských škôl na Slovensku od roku 1920 až po dnes. Analyzuje význam voľnočasových aktivít ako súčasť výchovno-vzdelávacej činnosti, pritom sa zmieňuje aj o funkcii prestávok medzi hodinami. Obšírnejšie sa zaoberá históriou a významom detských a mládežníckych organizácií. Upozorňuje na možné nebezpečné dôsledky zániku týchto organizácií.

Madžarske šole na Slovaškem in dejavnosti učencev v prostem času

Avtor s statističnimi podatki poda pregled zgodovine madžarskih šol na Slovaškem od leta 1920 do danes. V učno-vzgojnem procesu analizira dejavnosti učencev v prostem času, posebej pa v šolskih odmorih. Bolj poglobljeno se ukvarja z zgodovino in s smiselnostjo otroških in mladinskih organizacij. Opozarja na tiste nevarnosti, ki so nastale pri njihovi ukinitvi.

SZABÓ Mónika

A magyarországi szlovák írásbeliség 1918-tól napjainkig

Dionýz Ďurišín a nemzetiségi irodalomról úgy vélekedik, mint egy történeti jelenségéről.[1] „Meghatározott eszmei-politikai és társadalmi feltételek között keletkezik, és alakul. A fogalom tartalma – azoktól az igen változatos körülményektől függően, amelyek az egyes történelmi korszakokban egy-egy nemzetiségi irodalom keletkezéséhez hozzájárulnak, s további fejlődése folyamán alakítják – esetenként más és más."[2] A szerző e cikkében szintén említést tesz egy „*szűkebb"* (nemzeti irodalmi) és „*tágabb"* (interliteraturális) irodalomról. Kifejti, hogy a nemzetiségi irodalmak két alapvető fokozata kodifikálható. Mégpedig: „Az egyik a „kisebbségi irodalom" fogalmával jelölt stádium, amely a két világháború közötti, s bizonyos értelemben a felszabadulás utáni időszak sok nemzetiségi irodalmi formációjára jellemző volt. A másik fejlődési stádiumot eszmei-művészi szempontból a „nemzetiségi irodalom" fogalma jelöli a legpontosabban."[3] E kérdéskört vizsgálja Béládi Miklós is a Kisebbségi irodalom – nemzetiségi irodalom cikkében.[4] Ő szorosan összeköti ezt a kapcsolatot az anyairodalomhoz való viszonnyal, mely az „egész és a rész közötti viszony meghaladásának képtelenségéből és az „egész", azaz az egész magyar irodalom képviseletének hamis tudatából következett. Minél erősebb volt ez a kötődés az egészhez, annál gyengébb volt a saját identitás tudata, és a „kisebbségi irodalom" annál kevésbé fejezte ki saját magát, nem lelve értelmét önmaga létének. Nem sajátos rendeltetésű és feladatkörű konkrét irodalomtörténeti egységként fejlődött sem a magyar nemzeti irodalom, sem a saját állama irodalmának a viszonylatában."[5]

Mindezeket tudomásul véve megállapíthatjuk, hogy a nemzeti irodalmak közt egy specifikus kapcsolat létezik, melyek valójában a történelmi „együttélés"-ből származik. Ahhoz, hogy megértsük bármely nemzetiségi, kisebbségi irodalom szerepét bizonyos összefüggésben, kontextusban kell ezt vizsgálnunk. Ekkor válik világossá a kutató, de az olvasó számára is, hogy egy irodalmat nem csupán magában, hanem a többihez való viszonyulásában kell figyelnünk, beillesztenünk. Tehát magát a magyarországi szlovák irodalmat bemutathatjuk, de teljes képet csupán akkor kaphatunk, ha ezt az irodalmat behelyezzük a magyarországi magyar irodalom kereteibe, illetve a szlovákiai szlovák irodalom kereteibe, de említést teszünk a többi kisebbségi szlovák irodalomban betöltött szerepéről.

A dolnozemská literatúra jellemző jegyei

Akkor, amikor meg kell határoznunk az anyaország határain kívül élő, de az anyaország nyelvén író, alkotó költők munkásságának jellemző jegyeit, mindenekelőtt

[1] Dinoýz Ďurišin: A nemzetiségi irodalom mint irodalomtörténeti egység. In: Kontextus. Budapest, 1985. 109. p.
[2] uo. 110. p.
[3] uo.110. p.
[4] Béládi Miklós: Válaszutak. Budapest, 1983.
[5] Dionýz Ďurišín: A nemzetiségi irodalom mint irodalomtörténeti egység. In: Kontextus. Budapest, 1985. 110. p.

meg kell magyaráznunk a **dolnozemská literatúra** fogalmát. Az irodalomtudomány ezt a fogalmat úgy határozza meg, hogy azt az irodalmat tekinti „alsóföldi" irodalomnak, amely délre esik Szlovákiától. Ennek alapján ide tartozik a magyarországi szlovák irodalom, a romániai szlovák irodalom, illetve a vajdasági (volt jugoszláviai) szlovák irodalom. Az előző fejezetben tárgyalva láthatjuk, hogy az államhatárok meghúzásával a szlovák kisebbség három Szlovákiától délre eső országban megtalálható. A 18–19. században a szlovák nép vándorlása során egyre délebbre keresett magának jobb megélhetés céljából otthont. Ezért ez a szétszórtság.

Michal Harpáň, a vajdasági (volt jugoszláviai) szlovák irodalom jelentős irodalomtörténésze a Slovenské pohľady-ban a következőket írja: *„A dolná zem sajátságos kulturális fenomént képvisel – benne a szlovák kisebbségi irodalom »sajátos szellemi szervezetet«, amely fejlődik és változik."* („Dolná zem predstavuje svojrázny kultúrny fenomén – a slovenské menšinové literatúry v ňom »osobitný duchový organizmus« ktorý sa vyvíja a mení.").[6]

Peter Andruška a hármas kontextusról a következőket írja: „Az alsóföldi szlovák írók hármas kontextusa abból a valóságból ered, hogy saját nemzetiségi – »kisebbségi« – irodalmi kontextust alkotnak, alkotásaik ugyanakkor érvényesülnek annak az országnak (kultúrának) az irodalmában, amelyben élnek, és végül meghatározó – bár csak részlegesen és többnyire csak mellesleg – az anyanyelvi »őshoni« irodalom kontextusa is. („Trojkontextovosť dolnozemských slovenských spisovateľov vyplýva zo skutočnosti, že tvoria vlastný národnostý – »menšinový« – literárny kontext, ich tvorba súčasne pôsobí v kontexte literatúry (kultúry) krajiny, v ktorej žijú, a napokon je determinovaná – alebo determinuje, hoci len čiastočne a väčšinou veľmi okrajovo – kontext literatúry materinského jazyka, a či »starej domoviny«.)[7] Továbbá kifejti, hogy a *„háromas kontextusnak, mint a magyarországi, romániai és a vajdasági (volt jugoszláviai) szlovák nemzetiségi irodalmak közös jellemzőjének (bizonyos értelemben ezek az irodalmi közösségek egy negyedik kontextusba, a „dolnozemský"-be kapcsolhatók) minden országban megvan a specifikus sajátossága"*. [„Trojkontextovosť ako spoločný znak slovenskej národnostnej literatúry v Maďarsku, Rumunsku a vo Vojvodine (v istom zmysle spájajúci tieto literárne spoločenstvá do kontextu štvrtého, dolnozemského) má v každej krajine aj svoje špecifické črty."]

Gyivicsán Anna a magyarországi szlovák költők helyzetét az alábbiakkal jellemezte: *„Az eddigi költészetünk közvetlenül a nemzetiségi problematikából merít, ennek példája Papucsek Gergely alkotása, de ezzel a jelenséggel találkozhatunk más szerzőknél is. Gondolom, hogy ebből az aspektusból sajátos jegyeket hordoz a mi szlovák költészetünk, hiszen ezzel a problematikával a volt jugoszláviai szlovák irodalom abszolút nem foglalkozik, és ritkán fordul elő a Romániában élő szlovákok irodalmában."* („Naša doterajšia poézia čerpá i priamo z národnostnej problematiky, príkladom toho je najmä tvorba Gregora Papučeka, ale stretáváme sa s týmto javom aj u iných autorov. Myslím, že z tohto aspektu je naša domáca poézia nositeľkou istých svojráznych čŕt, veď napríklad slovenská poézia

[6] Michal Harpáň: … In: Slovenské pohľady. 1969. 9. sz.
[7] Andruška, Peter: Niekoľko poznámok na úvod. In: Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme. Bratislava. 1994. 19. p.

v Juhoslávii sa tejto otázke vôbec nevenuje a zriedkakedy sa objavuje aj v poézii Slovákov žijúcich v Rumunsku.")[8]

Hazánkban a szlovák kisebbség irodalmát a 80-as években egyre kisebb számú művész, alkotó képviseli. Szépirodalmat bármely szlovák nyelvet beszélő, ismerő egyén írhat, de a tendencia sajnos csökkenést mutat e téren, mely esetleg megmagyarázható a többséghez való alkalmazkodással, az asszimilációval is. Felvetődik a kérdés, hogy miért? Talán magyarázatul szolgálhat az a tény, hogy a kisebbséget összefogó szervezetek semmilyen motivációt nem szolgáltattak. Jelenleg a pályázatok, versenyek kiírásával már az általános iskolai generáció is megmozdul, és törekszik irodalmi szintű rövidebb „művek" megírására. A hazai szlovákság ma is ismert és neves irodalmi képviselői megpróbálnak egyre több egyént bevonni e tevékenységbe, de mint a tapasztalat mutatja, eredményeket csak a saját gyermekeiknél érnek el.

A magyarországi szlovák irodalom helyzetével nem szabad kibékülni, hanem keresni kell azt az utat amely a szlovák irodalom részévé válhat, illetve a magyar irodalom egy részét is képezheti. Amíg a magyarországi nemzetiségi irodalom nem állt stabil lábakon, nem bizonyítottak az alföldi alkotók, addig nehéz volt meghatározni a nemzetiségi irodalmat. A II. világháború előtt a békéscsabai kalendárium (Čabianský kalendár) közölte a dél-alföldi szlovákság műveit, majd kezdtek megjelenni a gyűjtemények, könyvek, színdarabok a kisebbség nyelvén. E generáció legnevesebb képviselői közé a Korbeľ testvérek, Gerči, Kašník, Nemčok, Hudák, Andrášik, Sekerka, Tomková, Mlznaričíková stb. tartoztak. A Békéscsabán megjelenő Slovenská rodina c. folyóirat hasábjain a gyermekek számára íródott irodalmi mellékletek gazdagították a szlovákság irodalmát. 1939–44-ig az alkotók publikációs lehetőségei a Slovenská jednota-ra tevődtek át. 1945–48 között a hetente megjelenő Sloboda adott lehetőséget az irodalmi alkotások megjelentetésére. A világháborút követő lakosságcsere egyezmény következtében (1946–48) az irodalmi életet a legtermékenyebb irodalmi alkotás korszakaként jellemezhetjük. Az ezt követő időszakot (1955–1974) a versenyek korszakával magyarázhatjuk, melynek legnagyobb képviselője Pavel Sámuel lett a Hrušky mamovky Špiakovej című művével. 1975–1978-ig bizonyos mértékű csökkenés figyelhető meg a nemzetiségi irodalom területén. Majd 1978-ban számos verses gyűjtemény, jelent meg (Výhonky; Fialôčka, fiala atď). A fejlődés szempontjából nagy előrelépést jelentett a 70-es 80-as években a budapesti szlovák iskola növendékei közti tollragadás. Sajnálatos módon a fiatal generáció iskolaújságjaként szerkesztett Plamienok-ból nem lett nagyobb lélegzetvételű irodalmi folyóirat, bár néhány alkotója a szlovák nemzetiségi irodalom neves képviselőjévé vált. Szerkesztői szétszéledtek a továbbtanulás következtében. Néha-néha találkozhatunk műveikkel a Ľudové noviny hasábjain. Az 1981-es évben negyedévente kezd megjelenni a ZROD című folyóirat, mely számos irodalmi alkotást, nemzetiségünkhöz kapcsolódó tanulmányt tartalmaz. Ezt a folyóiratot követte 1988-tól 1990-ig a negyedévente megjelenő SME. Ennek a folyóiratnak az elindítása óriási sikernek örvendett.

Itt kell megemlítenünk azt a tényt is, hogy számos kiváló szakember, aki a szlovák nemzetiséghez tartozik, szlováknak vallja magát, kutatásait, szépirodalmát mégse a sa-

[8] Divičanová, Anna: … In: Zrod. 1984. 3. sz.

ját anyanyelvén, hanem magyarul írja, majd azt fordíttatni adja szakemberek számára. Összegzésképpen elmondható, hogy az irodalom minden keretek közt egy fontos részét képezi egy adott nemzetiség életének. Tükrözi az adott korszak problémáit, eseményeit, aktualitását. Egy nemzetiség saját irodalma nélkül nem létezhet.

De térjünk vissza a hazai szlovák kétnyelvű, kettős kötődés témájára. Mint már említettük jelentős szerepet kapott hazánkban a kettős nyelvhasználat szépirodalom területén is. Úgy gondoljuk, hogy e kettősség nem csupán az alkotó, szerző nemzetiségi identitásából, hanem a kialakult helyzetből kifolyólag is e irányba terelte a képviselőket. A jelenlegi nyelvi helyzet szempontjából a két nyelvet is ismerő, ismerni kénytelen irodalmárok a szépprózа kettős nyelvhasználatával segítséget nyújtanak a felnövekvő, tanuló generáció számára.

A kisgyermekkor az emberi élet fejlődése, értelmének kinyilvánulása és a gyermeki világ képzeletbeli országánál legfontosabb mozzanata a mese. Ezekből merít a gyermek, ismeri, tanulja meg a nyelvet, mely általában az anyanyelvévé válik. Így a mesék történésével alakul ki szorosabb kapcsolata az édesanyjához és az ő nyelvéhez. Bármennyire is zárt közegben szeretné tartani az édesanya saját gyermekét saját nyelvéhez a szocializáció során 3 éves korban ez olyan közegbe kerül, ahol a kétnyelvűség kerül előtérbe egy adott nemzetiségi településen. A mese továbbra is fontos eszköze lesz a nyelv elsajátításában.

A kétnyelvű mesék egyik legszebb változatát a hazai szlovákság számára Krupa András gyűjtötte össze és adta közre az 1984-ben kiadott Zsofka néni meséi című kötetben. Megvizsgálva e könyv tartalmát elmondhatjuk, hogy egy jól felhasználható, a gyermeki világba jól beilleszthető mesékről van itt szó. A könyv egy nagybánhegyesi mesemondóról, Zsofka néniről kapta a címét, aki szlovákul és magyarul mesélt a közvetlen és tágabb környezetében. Érdekességként említhetjük meg, hogy a Békéscsabán (1920-tól) megjelenő Čabiansky kalendár, amely a szlovákságnak szólt és szinte minden család könyvespolcán megtalálható volt, csak hagyományos Grimm meséket közölt. A kettős nyelvhasználatról bebizonyosodik, hogy bizonyos mértékben e mesemondó is kettős kötődést tanúsít, sőt a magyarországi szlovák irodalom egyik képviselőjévé válik. Nemzetiségét tekintve szlováknak tartotta magát, de a környezetében felbukkanó magyarnyelvűség befolyásolta őt a magyar nyelv megtanulásában. Kétnyelvűsége az apai magyarságból, anyai szlovákságból, kétnyelvű oktatásból, szlovák–magyar lakosságcseréből, tömegkommunikációból alakult ki. Végigolvasván ezeket a meséket, felfedezhetjük a szlovák szokásvilág apró mozzanatait, eseményeit. Kettős nyelvhasználatát a szükség szülte, ugyanis a fővárosból Nagybánhegyesre költöző családok gyermekei nem tudtak magyarul. Ekkor történt meg a változás, szlovák meséit magyar nyelven kezdte mesélni. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a mesék nem szó szerinti fordítások, ugyanis akadnak részek, amelyek hiányoznak az egyik nyelvből, de a másikban kiegészülnek. E mesék szövegével a mai gyermekek számára is megfelelő élményt nyújthatunk. A kisgyermek mesehallgatása folyamán egy olyan pillanatnyi állapotba jut, amelynek során beleéli magát az adott cselekménybe. Éveinek múlásával természetesen aktívabb, tanulékonyabb lesz és ezért fontos a rövidebb versek memorizálása.

A nemzetiségi, kettős kötődésű szülők, óvónők, pedagógusok számára nyújt nagy segítséget Gregor Papuček Keby svet bol drozdom című, Weöres Sándor Ha

a világ rigó lenne című művének fordítása. A szerző szlovák nyelvhasználata bizonyíték arra, hogy a fordítás során a versek nem veszítenek értékükből, játékos módon könnyen elsajátíthatóvá válnak a gyermekek számára. A szerzőről elmondhatjuk, hogy a magyarországi szlovák nemzetiségi irodalom egyik jelentős képviselője, számos kiadványában, szerzőpárosokkal megjelent antológiájában gazdagítja az ország határán belüli nemzetiséghez tartozó szépirodalmát. Mint köztudott, ő is alkalmazkodott a többség nyelvéhez, hiszen hivatásánál ez nélkülözhetetlen volt, bár ő csak a legszükségesebb helyzetekben használja a magyar nyelvet, példát szolgálva a nemzetiségiek számára. Kiváló szlovák verselőként vált ismertté.

Az iskolás korban a gyerekek már érettebbek, főleg a felső tagozattól vállalkozhatunk arra, hogy a kétnyelvű, pilisszentkereszti születésű Fuhl Imre verseit sajátítsák el tanítványaink. Ő volt az egyik szerkesztője az 1980-ban induló Plamienok újságnak. Már ebben az időben megjelenteti verseit szlovákul, illetve magyarul. Kétnyelvű költő, és bátran mondhatjuk, hogy magas szintű verselő. Prózájában és lírájában a kétnyelvűség fontos szerepet kap, a nyelv és főleg az anyanyelv szépségét illetve a kétnyelvűség problémáját fejezi ki. Szabadverselésű, metaforákkal gazdagított verseiben a hasonlatokon keresztül ismerjük meg a költő érzelem, értelemvilágát. Szereti a grafikus megjelenésű verseket, melyek akár csak számokból is állhatnak. Műveiben megtalálható az emberi összetartozás és a nyugodt harmónia szentimentalizmus nélkül. Érdekességképpen említhetjük nála a felmerülő pesszimizmust, amelyet a szlovák nyelv jövőjében látja. Saját vallomása szerint kétnyelvű költő és bevallja, hogy a számára anyanyelvül szolgáló szlovák nyelv kihal a fiatalokból. Fuhl Imre költészetében a kétnyelvűség mint önvallomás szintén szerepet kap. Kétnyelvű, bár teljes mértékben törekszik e nyelv kihalása ellen. Ő és az előtte bemutatott Gregor Papuček törekvését követik fiaik, akik adott magyar, illetve nemzetiségi környezetben a szlovák verselést kezdik űzni, ami a mai szlovákul tanuló generációra nem jellemző, és példa lehet az egész nemzetiségünk számára.

E rövid jellemrajzon keresztül láthattuk, hogy a hazai szlovák nemzetiség számára milyen fontos a nyelv továbbadása, megtanulása, bár az adminisztratív helyzet és az adott nyelvi szint ismerete nélkül a kettős nyelvhasználat és kötődés egy nemzetiség számára inkább jelent túlélést, mint kihalást. A jövőbe vetett hitünk, hogy a fiatal generáció e nemzetiség kultúráját megőrzi, nyelvét elsajátítja, és fel meri vállalni kötődését.

Iskolai újságok

A békéscsabai szlovák általános iskola és gimnázium az 1974/75-ös tanévben ***Náš hlas*** címmel egy diáklap elindítását kezdte, amelynek felelős kiadója Chlebniczki János, az iskola igazgatója, és főszerkesztője Tóth István volt. Ennek a diáklapnak a kezdeményezése sajnos nem igazán sikerült, mivel folytatását csak rá tíz évre, 1986-ban találjuk, immár hivatalos lapként. Ugyan Chlebniczki János igazgató maradt a kiadásért felelős személy, de a felelős szerkesztő már Kunovacné Gulyás Zsuzsanna lett. Ez a diáklap évente kétszer jelent meg, kezdetben csak szlovákul, majd kétnyelvű folyóirattá válik. 1987-től a kiadásért felelős Uhrin Erzsébet igazgató lesz, majd az 1988. III. évfolyam 6. számától Korcsokné Varga Anna, illetve az 1990. V. évf. 10. számától a felelős szerkesztő személyét Albertiné Kozsuch Ilo-

na tölti be. Sajnálatos módon az 1992-es VII. évfolyam 14. száma után 7 év szünet következett. Az iskola fennállásának 50. évfordulója kapcsán ismét felmerült a diákújság kiadásának gondolata, ***Čabiansky kokteil*** címmel.

Az első iskolaújság gondolata felmerült a budapesti szlovák tanítási nyelvű általános iskola és gimnázium növendékei közt is. Maga a gondolat Kormos Sándor visszaemlékezéséből még 1979-re tehető, amikor az irodalmi szakkör tagjai Gregor Papuček vezetése alatt elgondolkoztak egy iskolai újság elindításán. Az első szám az 1979/80-as tanév végén, májusban jelent meg az újságíró és szlováktanár Kormos Sándor vezetésével, amelynek a ***Plamienok*** (Lángocska) címet adták.

Az első szám kiadása gimnazisták, irodalomkedvelők kitartó munkájának eredménye. Azért mondhatjuk, hogy kitartó, hiszen az első szám igen primitív sokszorosító eljárással készült. A szerkesztői beköszöntőben meghatározzák az iskolaújság célját:

„Z príležitosti 30. výročia založenia našej školy rozhodli sme s vydávať vlastný časopis. Vždy sa u nás nachádzalo niekoľko žiakov, pre ktorých nebola literatúra len učebným predmetom, lebo sa vedeli do nej vhĺbiť, sami tiež tvorič a takým spôsobom byť užšie spojení s literárnou činnosťou.

Chceli by sme, aby sa »Plamienok« stal fórom pre žiackych básnikov a spisovateľov.“[9]

(Iskolánk megalapításának 30. évfordulója alkalmából úgy döntöttünk, hogy saját újságot fogunk megjelentetni. Mindig volt néhány diák, akik számára az irodalom nemcsak tantárgyat jelentett, hanem bele tudtak mélyülni, maguk is alkotva, és ily módon szűkebb kapcsolatba kerülve az irodalmi tevékenységgel.

Szeretnénk, hogy a „Lángocska” fórumot jelentsen a diákköltők és írók számára.)

A következő számtól kezdődően – 1980/81. október – az igazgatónak, Petró Lászlónak, aki egyben a felelős kiadó volt, sikerült az Épületgépészeti és Villamossági Tervező Vállalt Sokszorosító Üzemét felkérni arra, hogy ezt a kezdeményezést a lap sokszorosításával támogassa, amiért cserébe az „Egy iskola – Egy üzem” jelszavával jellemezve az iskola évente 1-2 kulturális rendezvényt biztosít az üzemnek.

A ***Plamienok*** (Lángocska) felépítésére jellemző, hogy különböző kulturális, társadalmi, művészeti eseményekről számol be, illetve megjelennek benne a diákírók művei, illetve egy kis humor, keresztrejtvény.

Célom, hogy jellemezzem a ***Naša múza*** (A mi múzsánk) írásait, hiszen ez volt az a folyóirat, amelyben először jelentek meg a hazai szlovák irodalom jeles képviselőinek írásai, illetve a fent említett intézmény folyóiratán keresztül mutatkozott be az az író generáció, amelyet az 1980–90-es években a kisebbségi irodalom jeles képviselői közé sorolunk. Sajnálatos módon néhányan csak elkezdték, de nem folytatták az írást, mély hallgatás következett be iskolai tanulmányaik befejeztével. Feltehetjük a kérdést, hogy vajon miért. Talán a nyelvhasználat szűnt meg? Vagy egyszerű érdektelenség miatt?

Naša múza

A folyóirat e részére érdemes egy pillantást vetnünk. Ez a rész volt az, amely lehetőséget adott a diákok költői megnyilvánulásainak, fordítási kedvének. A költészet-

[9] Plamienok. Ročník I. číslo 1. 1980. május 2. p.

tel, prózaírással próbálkozó diákok törekedtek – jó vezetés alatt – az irodalmi alkotásokra. Néhány valóban csak próbálkozás, de sokuk számára ebben a lapban való publikálás jelentette az ugródeszkát. A kor akkor már jeles irodalmi képviselői felfigyeltek a próbálkozásokra és megkísérelték terelgetni útjaikat kisebb-nagyobb sikerrel. A költői pályán való elindulás kettős volt. Kettős, hiszen nem zárta ki a magyar nyelvű próbálkozásokat sem, illetve voltak olyanok, aki megpróbálkoztak mindkét nyelven írni.

A magyarországi szlovák irodalom

Mára annak köszönhetően, hogy a magyar népművelés az 1970-es években erősen felfelé ívelő tendenciát mutatott, a szlovák nyelv művelésének is új formái jöttek létre. Mindezt a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének (megalakulása 1948. december 18.) köszönhetően, amely a cél érdekében szlovák klubokat, irodalmi színtársulatokat, ismeretterjesztő-tudományos előadásokat szervezett, illetve megpróbált kisebb-nagyobb sikerrel felnőttek számára esti iskolákat szervezni. Ennek a sorozatnak az eredményeként emelhetjük ki azt a tényt, hogy a magyarországi szlovák kisebbség körében kialakult az a szlovák értelmiségi réteg, amelyhez tartozók a kisebbségi oktatási rendszer keretei közt végezték tanulmányaikat. Ez a folyamat tette lehetővé azt, hogy ma nemcsak a szlovák kultúráról, hanem saját irodalmi alkotások születéséről is beszélhetünk.

Ebben az irodalomban vezető szerepet tölt be a költészet. Generációs és művészi szempontból is három csoportot különböztethetünk meg.

1. Idősebb generáció: a volt népi verselők – a Čabiansky kalendár-ba írtak – utódai. Rájuk jellemző a belső „muszáj” „kell” írás. Költészetük intellektuális jegyeket hordoz. Ebbe a generációba tartozik Samuel Pavol, és Antal György, írói néven Dolnozemský. Mindketten a mezőgazdaságban dolgoznak. Samuel az ötvenes években a lírai-epikai formáktól indul el és költészete egészen az önirónáig jut el. Dolnozemský a nemzetiségi léten keresztül ábrázolja a szeretetét a szülőföld iránt.

2. Második generáció: nemzetiségi intelligencia köreiben nőttek fel, szlovák nemzetiségi iskolákban végezték el középiskolai tanulmányaikat, majd a szlovák irodalommal és a szlovák nyelvvel mélyebben a felsőoktatásban, főiskolákon, egyetemeken ismerkedtek meg. Marik György, Papucsek Gergely, Kormos Sándor költők, Hrivnák Mihály és Kondacs Pál írók tartoznak ebbe a generációba. Kormos költészete kifejezi a világ összetettségét, az emberi hangot melyben a csöndes szomorúság nyilvánul meg. Papucsek Gergely költészetére jellemző, hogy a nemzetiségi létet ábrázolja, az anyanyelv iránti szeretetet. Marik György költészetében az előző kettő ötvözete Kormos univerzalitása Papucsek hangja egy szuggesztív alkotásban fejeződik ki.

2. a) Azok a költők, írók tartoznak ebbe a csoportba, akik magyarul írnak, de tudatosult bennük a szlovák eredet és ez a valóság tükröződik munkájukban. Ezt a vonalat képviseli Filadelfi Mihály és Dér Endre, kinek munkáit a Náš kalendár (A mi kalendáriumunk) közölte le.

3. Legfiatalabb generáció: középiskolások, főiskolások, akik lelkesen törekszenek arra, hogy a szlovák írásbeliség, kultúra ne halljon ki Magyarországon.

A felszabadulás utáni szlovák irodalom Magyarországon

Magyarország felszabadulása után a szlovák nemzetiség irodalma sajátos módon fejlődött, kisebb-nagyobb nehézségeken ment keresztül a nemzetiségi politika következtében. A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége irodalmi versenyeket írt ki abból a célból, hogy ösztönözze a szlovák kisebbségi lakosságot az anyanyelven való alkotásra.

Magyarország felszabadulásának 10. évfordulójára kiírt irodalmi pályázat eredménye az első irodalmi antológia megjelenése volt, amely jelentős mérföldkőnek számított a hazai szlovák irodalom területén, hiszen egy hosszabb hallgatást követően változásnak induló irodalmi ébredés figyelhető meg. Az 1955-ben Samuel Pavol verscímével egyező antológia, a Hrušky mamovky Špiakovej három prózai alkotást tartalmaz Chlebnicky Jánostól, Samuel Pavoltól és Zahoran Imrichtől, illetve Samuel Pavoltól három verset. Ebben a kötetben látott napvilágot Chalupka Samo-tól a Turčin Poničan, dramatizált vers formájában, és Jánosík életének bemutatása, szintén dramatizált formában. Megjegyezendő, hogy ez az antológia tartalmaz továbbá két néprajzi kutatást is. Az antológiában megjelenő irodalmi alkotások még egyszerűek, de a hazai irodalmi fejlődés folyamatában értékes inspirációknak tekinthetjük a további alkotások terén. Krajčík Michal a szövetség akkori elnöke, a könyv jelentőségét bevezetőjében a következőképpen jellemezte: „…*výsledok dosiahnutej práce na ceste vytvárania sa slovenskej inteligencie.*“[10] („a szlovák értelmiség kialakulásának útján végzett munka eredménye.”)

Az 1956-os év nagy változásokat hozott a nyomtatott sajtóban is, hiszen megváltozott a magyarországi szlovákok újságjának, a Ľudové noviny jellege is. A lap úgy jelent meg, mint egy politikai hetilap, melynek külön rovata közölte az irodalmi alkotásokat is. Itt kaptak teret a kezdetleges, spontán és még éretlennek mondható diákversek.

A következő versenykiírásra 1958-ban az irodalmi alkotások dominanciája a jellemző, közülük is a még gimnazista Papucsek Gergely versei, kinek költészetéhez nagy reményt fűztek a bírálók. Sajnálatos módon Papucsek Gergely kezdő költő, illetve a kor egyedüli aktív költője Samuel Pavol ettől a korszaktól kezdődően mély hallgatásba került. Papucsek csak évekkel később az 1970-es években tűnt fel újra, költői hallgatását azzal magyarázva, mivel verseit nem jelentették meg úgy vélte nem érett még meg alkotása. A bírálat eredményét csak a következő év májusi Ľudové noviny-ban közölték. Itt olvashatjuk a debreceni Futala Ctibor „Nedele” és Samuel Pavol „Nemôžem zostať“ című versét.

Az 1959-ben kiírt irodalmi pályázatra, melynek témája a *Szlovákok részvétele a Magyar Népköztársaságban* nem érkezett be egyetlen egy pályamű sem. Ez az érdektelenség figyelhető meg az 1970-es évek derekáig, ami kissé paradox, hiszen a népművelés területén, a néprajzi, történeti kutatások terén fellendülés ment végbe a szépirodalomra viszont nem helyeztek túl nagy figyelmet.

Mintegy tízévi irodalmi hallgatás után a szlovákok évkönyvében a Náš kalendárban prózai alkotásokat olvashatunk Kondacs Pavol-tól (Rozvod), illetve Lami István.-tól (Ako bránil švagor Bubenka Budapešť). Az utóbbi szerző falusi eseteket, többnyire

[10] Krajčík, Michal: Úvod. In: Hrušky mamovky Špiakovej. Budapest, 1955. 5. p.

szülőfalujáról Püspökhatvanról, mutat be. Sajnálatos módon ezeket az elbeszéléseket nem sorolhatjuk a magyarországi szlovák irodalmi alkotások körébe, mivel a szerző magyarul írta és fordíttatta szlovák anyanyelvű fordítókkal műveit. Nem tudni mi okból, de a szerző neve alatt jelennek meg a művek és csupán hosszas kutatás eredménye a tények valós látása, mivel a művek alján nincs feltüntetve a fordító személye.

Erre a korszakra erősen jellemző mindaz, ami a magyar politikai élet „automatizmus"-ával definiálható, tehát a kisebbségekkel való törődés, odafigyelés. A szocialista társadalomban a kisebbségeket érintő kérdéseket tekintve automatikussá vált, hogy a nemzetiségi kérdés majd automatikusan megoldódik, illetve a sajátos nemzetiségi problémákkal nem kell foglalkozni. Mindezt az alkotmányban meghatározott kisebbségi jogok érvényesítésével 1968-ban törölték, egyértelműen meghatározták az anyanyelv használatát, kultúra, hagyományok ápolását, illetve az irodalom fejlődését.

Mindezt figyelembe véve érezhetővé válik az irodalom jelentősége, az, hogy az irodalom tovább akar élni, de célja egyelőre nincs kitűzve, ideológiai-esztétikai kritériuma nincs meghatározva. Ennek a célnak az elérése érdekében az 1974-ben kiírt irodalmi pályázatra már számos mű került versenybe. Kiemelném a minőségileg fejlődést mutató Hrivnák Mihály, Kondacs Pál prózáit, Kormos Sándor költészetét. Ebben az évben a próza első díját Hrivnák Mihály (Metamorfóza) megosztva kapta Lami Istvánnal (Spomienka motivovaná piesňou). A második helyezést Molnár Hana a Rozvod és dr. Zwada András a Prekrásna budúcnosť című elbeszélésekkel vívták ki maguknak. Harmadik helyezettek Kondacs Pál Prevrat és dr. Zwada András műve, a Žiť by bolo dobre lettek. A versek kategóriájában csak második helyezést adták Kormos Sándornak, aki a Jarná pieseň és a Pieseň v jeseň o jari verseivel indult a megmérettetésen.

Ezzel egy új korszak kezdődik el a magyarországi szlovák irodalomban, amikor is a művek költői kifejezése, irodalmi alkotás művészi hatása a tökéletesre törekszik, számuk növekedésével a költői mondanivaló sokasága jellemző. Ettől a fellendüléstől kezdve mintha költőink, íróink bátorságot kaptak volna, hiszen a szlovákok folyóiratában számos új elbeszélés kapott helyet. Így volt ez Hrivnák Mihállyal is, akinek a Bažanty, Torzo és a Hodvábna sieť című elbeszélései láttak napvilágot, illetve Papucsek Gergely versekkel és Marik Juraj elbeszéléssel (Maco Chudák v minulom roku) is elkezdték költői, írói szárnyaikat kibontakoztatni.

Mindezek tudatában azt a következtetést, tényt vonhatjuk le mindebből az irodalmi téren tanúsított passzivitásból, hogy a két világháború közt, illetve a második világháború utáni társadalmi-politikai viszonyok teljes mértékben ellehetetlenítették a magyarországi kisebbséget a saját anyanyelven való alkotásban, illetve a magasabb fokon való anyanyelvi művelődés, oktatás terén. Filadelfi Mihály a Szavak udvarán nyomozok (Pátram po dvore slov) esszéjében nem ok nélkül írja a következő gondolatokat: „… *Čabianski Slováci nemali takú kultúru, ktorá by mohla znamenať pre kohokoľvek perspektívu intelektuálneho vývoja. Intelektuálny život predstavovala evanjelická cirkev, no a Čabiansky kalendár…*" („…a csabai szlovákoknak nem volt olyan kultúrájuk, amely bárki számára a szellemi fejlődés perspektíváját jelenthette volna. A szellemi életet az evangélikus egyház képezte, no meg a Čabianský kalendár [Csabai Kalendárium]…")

A szlovák irodalmi nyelv elsajátítása, mint azt már fentebb említettem nem adatott meg mindenkinek, csupán a szlovák iskolák létrejöttével költőink, íróink kis létszáma

tett érettségit és szerzett ezen a szakon felsőoktatási intézményben diplomát. Ezért a hazai irodalomra az 1920–1970-es évekig erősen jellemző a szlovák nyelvjárás használata, illetve a többség nyelvén való publikálás. A békéscsabai Dér Endre, Filadelfi Mihály és a püspökhatvani Lami István, illetve a szarvasi humorista, dr. Zwada András ezért írnak magyarul, mert a szlovák nyelvet csak nyelvjárásban ismerik.

Kormos Sándor cikkében – „Felszabadulás utáni magyarországi szlovák irodalom”[11] – a magyarországi felszabadulás utáni szlovák irodalmat a következő három nagy korszakra bontja:

1. 1945–1954
2. 1955–1974
3. 1974-től napjainkig.

Ugyanezt a hármas tagoltságot állítja fel Bartalská Ľubica is Ozveny rovín című könyvében, melyben ismerteti a magyarországi szlovák népi költők, prózaírók munkáit.

A szerző mérföldkőnek tekinti az 1955-ben megjelent első nagyobb lendületet adó antológiát, mivel a Hrušky mamovky Špiakovej kiadási événél húzza meg a határvonalat. A második világháborút követően volt egy nagyobb politikai vonatkozású egyezmény, mely érintette a magyarországi szlovákokat, ami nem más, mint az 1946/1947-es lakosságcsere egyezmény volt. Ennek következtében számos olyan személy hagyta el az országot, kiknek munkái gazdagították a magyarországi szlovák irodalmat. Ezek a szerzők többnyire az alföldi szlovákság jeles képviselői voltak, rendszeresen publikáltak a Csabai Kalendáriumban, de a lakosságcsere mozgalomnak szerves részét képezték. Verseikben már az 1946-48-as években a „szlovákok vissza az anyaországba” mozgalom erősen jellemző volt. Mint a propagálás, mint az anyaország jelentősége megfigyelhető ezekben a versekben. Ennek tudatában a felszabadulásunk utáni irodalmat a következő kategóriákba oszthatjuk:

1. 1945–1947
2. 1948–1974
3. 1974-től napjainkig.

Úgy vélem, ha a magyarországi szlovák irodalmat, beleértve a népi költők munkáit, 1918-tól vizsgáljuk, akkor a következő felosztás a helytálló:

1. 1918–1945
2. 1946–1947
3. 1948–1974
4. 1975-től napjainkig.

A magyarországi szlovák irodalom 1918–1945

A magyarországi szlovák népi költők

Az első világháborút követően az új államhatárok kialakulásával az országban diaszpórákban élő szlovák anyanyelvű emberek elszakadtak anyaországuktól, más államhatárok közé kerülve alkalmazkodtak a többségi nemzethet, illetve próbálták kultúrájukat megtartva, anyanyelvüket megőrizve egy közösséghez tartozóként élni életüket. A mindennapi élet mellett törekedtek egy magasabb kultúrát is létrehozni. Ez

[11] Kormos, Alexander: Slovenská literatúra v Maďarsku po oslobodení. In: Náš kalendár 1977. 184–188. p.

a magasabb kultúra számukra az irodalmi megnyilvánulásokban teljesült ki, olyan népi írók tollából, akik a költészet, dalszöveg írás és színjátszás terén alkottak.

A két világháború közt kialakult népi költészet az akkori lapokban, az Evanjelický Hlásnik-ban és a csabaiak kedvelt évkönyvében, a Čabiansky kalendárban jelentek meg. A Čabiansky kalendár 1936-os számában a 49–64. oldalon Szeberényi Lajos és Francisci Mihály, a két evangélikus lelkész egy tanulmányban dolgozta fel a szlovák írók életrajzi adatait és műveit.

Gercsi János (Ján Gerči) (1909–) békéscsabai születésű legismertebb népi író első verse magyarul jelent meg 1934-ben, majd 1940-ben látott napvilágot 500 példányban a békéscsabai Kossuth Kiadó gondozásában a Zornička (Hajnalcsillag) 62 számozott oldalból álló önálló kötete, amelyet feleségének, Fábián Erzsébetnek és lányának, Erikának ajánl. Mottóként a következő verssorokkal indítja könyvét:

„Rečniť, spievať, ľúbiť, siať a kosiť – vedieť treba.
Prácou v nádeji ísť s dňa, na deň – žitia núti.
Hovoriť aj vlastnou materčinou – srdce káže!
A to všetko, všetko opísať – dobre padne.“

Maga a könyv szerkezetileg elhatárolt részekből tevődik össze, amelyben szlovák verseit a következő csoportosításban közli:

1. Nemzet (ebbe a kategóriába sorolja az 1932–1939 között írt e tematikájú verseit, mint pl.: Pútnikov žiaľ 1932; Otčina 1934; Príval na poli 1935; Ideš brat? 1936; Oženil sa môj priateľ 1937; Žijeme 1938; Pozdrav 1939)

2. Vallásosság (Tranoscius 1936; Predtým a teraz 1933; Slávny večer 1932; Daj nám Ježiško 1932; Štedrý večer 1936; Začo umrel Ježiš 1939; Prečo rada spávam 1933; Zažni matka 1933; Upozornenie 1934; Venčok matkám 1933; Vravela mi moja mať 1939; Mladosť moja 1932; Nezákonné dieťa 1934)

3. Élet (Sjednali ma 1933; Sme sa odvážali 1937; Povedz mi otecko 1934; Kraviar je môj otec 1936; Drevorubač 1938; Stará studnička 1934; Starý peniaz 1934; Jeď mať nebola doma 1935; Po Veľkej noci 1934; Naša nevestička 1934; Škoda nad škodu 1934; Dobre tebe súseda 1936; Kurdišova Muca 1932)

4. Földművesség (Sedliak 1933; Hotujte kosy sedliaci 1935; Zasmej sa sedliak náš 1939; Hruda 1933)

5. Természet (Cez prah nového roku 1937; Ponáhľaj sa Matej 1938; Jarné sklamanie 1934; Prichádza jaro 1939; Prišiel máj 1932; Leto 1932; Odkázalo slnko deťom 1936; Jesenné slniečko 1932; Prišla zima 1934; Na Silvestra 1935)

6. Állatok (Sýkorka a lastovička 1936; Náš Sivko 1933; Strakine slzy 1934; Svadba s rozsobášom 1934; Hlavný popis 1934; Mám ja koňa dreveného 1933; Strukuľ tašiel kopať 1936)

7. Szerelem (Od Čaby je pravá cesta 1936; Príď šuhajko 1934; Chudobná je moja milá 1938; Už je jeseň 1932; Poď Janko 1934; Ber sa šuhaj 1933; Anča moja, Anča 1935; Šuhaj som ja z Mederu 1938; Na čabianskej túrni 1938; Vyrútil sa plevínec 1933; Keď za rána 1936; Prevracaj sa 1935)

8. Részegség (Vínko 1932; Korheli 1934; Opilá vdovica 1934; Železničiar 1939)

9. Munka (Oberačka 1939)

„… A tu stojí pred nami žatva týchto básnických plodov, ktoré sú pozoruhodné tým viac, lebo pochádzajú z pera samouka, syna prírody, city ktorého sú práve preto úprimné, prosté všetkých zbytočných modernizmov a okrás. Čo nás ponajprv

uchvacuje, to je jeho rýdzosť vo forme vyjadrenia sa, tá írečitá dolnozemská, lepšie rečeno čabianska slovenčina, pdržiaca si takmer nezmenene všetky vlastnosti naších stredoslovenskýcj nárečí, z ktorých sa vykrištalizovala, čo už aj trochu prefarbená vplyvom rovín a pustatín a menším vplyvom maďarčiny.“[12] (…És itt van előttünk az aratása annak a költői termésnek, amely annál figyelemre méltóbb, mert egy autodidakta, a természet gyermeke tollából való, akinek érzései éppen ezért őszinték, mert mentesek mindenfajta modern dologtól és cicomától. Ami mindenekelőtt megragad minket, az a kifejezés formájának valódisága, az az eredeti alföldi, jobban mondva csabai szlovák nyelv, amely megőrizte a mi középszlovák tájszólásunk csaknem valamennyi jellemzőjét, ha már kissé átfestve is a róna és pusztaság, és kis mértékben a magyar nyelv hatásával.) A Peštianske Slovenské Noviny ezekkel a szavakkal bírálta a kötetet és a költő működését, mely kritika a Čabiansky kalendár 1941-es számában is megjelent.

A népi verselők műveiben megfigyelhető az őszinte érzések kifejezése, a néphez, hazához, anyaországhoz való tartozás bizonyítása, anyanyelvük iránti szeretet költői kinyilvánítása. Mindannyian szívükből fakadóan írnak, nyíltan vállalják a másságot, a többségi nemzethez képesti kisebbségi helyzetet. Megérinti őket a háború szele, a harcok, a színterek, de mindezek mellett próbálják kedélyüket leplezni.

A magyarországi szlovák irodalom 1948–1974

Ezt a korszakot nevezhetnénk a magyarországi szlovákság körében úgy is, mint egy bizonyos saját irodalom kialakulásának szükségességét. A kisebbséghez tartozó, az itthon maradtak közül aktív szerepet játszó, tevékeny generációról van szó, akik észrevették a saját anyanyelv és kultúra megőrzésének fontos szerepét. Ebben az időszakban számos versenykiírásnak eleget téve bukkannak fel költőink, íróink a mély hallgatásból, illetve kapcsolódnak be az irodalmi élet vérkeringésébe.

Műveiket a szlovák újság, a *Ľudové noviny* – amelyet ennek a korszaknak az elején politikai lapnak kell tekintenünk – hasábjain jelentették meg, illetve a *Náš kalendár*-ban. Mint azt már feljebb említettem, erre a korszakra bizonyos versenyek voltak a jellemzőek. Az irodalmi versenyek jelentősége, mérföldköve, az 1955-ben kiadott *Hrušky mamovky Špiakovej* című antológia, amely inspirálja a következő évek gazdag irodalmi vonulatát.

A szocialista rendszer tükröződése figyelhető meg mind a hetilapunkban, mind az évkönyvünkben. Jelentős irodalmi vonulata a lapnak, az évkönyvnek az 1960-as évektől kezdődően lesz, amikor elbeszélőink, költőink megszólalnak, műveiket publikálják e kiadványokban. Itt már az irodalom mellett feltűnik a néprajzi adatok gyűjtésének, publikálásának a jelentősége, az egyes nyelvszigeteken élő szlovákság kultúrájának ismertetése.

A magyarországi szlovák irodalom 1975-től napjainkig

Az 1974-ben megrendezett irodalmi versenynek köszönhetően új utak nyíltak a szlovák nemzetiségi irodalom kifejlődése terén annak ellenére, hogy az anya-

[12] Čabiansky kalendár 1941. 77. p.

nyelv használata az oktatási kereteken kívül visszaeső tendenciát mutat. Az anyanyelven való megnyilvánulás jelei a kulturális rendezvényeken kívül sajnálatos módon nem mutatkoznak meg a magyarországi szlovák fiatalok körében. Mégis e fiatalabb generáció az, amely törekszik a nyelvhasználatra, a saját érzéseik kifejezésére, településük bemutatására művészi jelleggel.

A magyarországi szlovák irodalom első antológiája utáni mély hallgatást követően 1978-ban jelent meg a *Výhonky* (Hajtások) című verseskötet, amely tartalmaz néhány elbeszélést is. Sziklay László a neves irodalomtörténész a könyv bevezetőjében rámutat arra a tényre, amely szerint ez az első jelentősebb megnyilvánulása a magyarországi szlovák íróknak, költőknek, akik szintén ráébredtek az intelligencia hiányára, az okok az iskolákra, a szlovák iskolákra vezethetők vissza. A népi írók után saját magunknak kell felvállalni annak a szándéknak az elérését, amelyben célunk a nyelv, a kultúra megőrzése irodalmi megnyilvánulásokon keresztül. Még magát a szlovák irodalmat nem a legtökéletesebbnek tekinti, de már a következő szavakkal illet: *„V tejto knižke sú básne a novely, a ich značná časť je na úrovni dobrej beletrie.“*[13] (Ebben a könyvben olyan versek és novellák találhatók, amelyek nagy része jó szépirodalmi szinten van.) Elfogadva a szerző gondolatait, egyet kell vele érteni, hogy ebben a kötetben még nem beszélhetünk önálló szlovák irodalomról Magyarországon. Még nem értek fel költőink a magyarországi kortárs magyar irodalom, illetve a szlovákiai szlovák irodalom képviselőinek szintjére. Az antológiában megjelenő versek nyelvi szintje még nem szakad el a nyelvjárás szintjétől, de a szépirodalmi szlovák nyelv felé tendálnak. Az önálló irodalom kialakítása hídként funkcionál a többségi nemzet irodalma és az anyaország, anyanemzet irodalma közt. Ebben az antológiában már érezhetővé válik Kormos Sándor költői énje, aki a többoldalúságát bizonyítja, amikor a legkomplikáltabb érzelemvilágát hagyományos formákkal, illetve modern módszerrel ábrázolja. Már ebben a kötetben érződik Kormos Sándor tökéletesebb kinyilvánulása, amely pár évre rá, 1981-ben egy saját kötetben jelenik meg. Marik György belső érzéseit kifejező verseiben a sajátos hangvétel dominál. A két prózaíró, Hrivnák Mihály és Kondacs Pál törekszik a művészi kifejezés eszközeivel a világ égető problémáit allegorikus, néhol szatirikus módon jellemezni az emberi gyengeséget és jellemeket.

A saját magyarországi szlovák irodalom létrehozásának szándékát szélesebb társadalmi mozgolódás eredményeként kell felfognunk. E törekvés eredménye az úgynevezett három generációs tagolódás, ami a fiatal, közép- és idősebb generáció felosztásban nyilvánul meg. A középgenerációhoz tartozó Papucsek Gergely, Kormos Sándor, Kondacs Pál, Hrivnák Mihály, Medvegy Pál és Bárkányi-Valkán Zoltán a legerősebb tendenciát képviselik abban, hogy a szlovák nyelven való írás egyre több olvasóhoz jusson el, ezzel érzékeltetve a kisebbség nyelvének egyenrangúságát. Céljuk az irodalmi alkotások tökéletessége, az irodalom magasabb szintű művelése. Az olvasóközönség megnyerésével próbálták a fiatalabb generációt is maguk köré gyűjteni és felvirágoztatni a magyarországi szlovák irodalmat. Ennek a törekvésnek az eredménye 1979-től a szlovák hetilap *Škola milovníkov literatúry* című külön rovatában Papucsek Gergely szerkesztésében nyilvánult meg. Ennek a törekvésnek a folytatásaként Kormos Sándor vezetésével a budapesti Szlovák Ál-

[13] Sziklay László: Úvod. In: Výhonky. Budapest, 1978. 5. p.

talános Iskola és Gimnázium-ban egy szlovák folyóirat lát napvilágot, amelynek része a *Naša múza*, ahol a diákversek, fordítások jelennek meg. Ezzel a szándékkal is ösztönözve a diákokat az anyanyelven való írásra, költészettel való barátkozásra.

Az 1980-as év Nemzetközi gyermekév volt, amelynek tiszteletére a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, gondolva a hazai szlovák kisebbség gyermekeire, hat szerző műveiből állított össze egy verseskötetet, amely Kormos Sándor azonos című verséről a ***Fialôčka, fiala*** elnevezést kapta. Ez az antológia folytatása annak a folyamatnak, amelynek legfőbb célja a magyarországi szlovák irodalom kialakítása. A kötetben gyerekekhez szól az a hat szerző, aki a szavak játékosságával, a mondatok egyszerűségével és a gyermeki lélek tisztaságával adja vissza a saját irodalom kialakításának törekvését. A kötet legfiatalabb szerzői közé Fuhl Imre és Kara Gábor tartozik, akik bemutatkozásként nagyobb teret kapnak költői mivoltuk kinyilvánítására. Mindeketten a budapesti szlovák iskola diákjai voltak, verseiket a Ľudové noviny hasábjain olvashatja az érdeklődő 1978 óta. Kormos Sándor, Marik György, Papucsek Gergely és Szabó Gyula középgenerációhoz tartozó költők verseiben a ritmusosság, az egyszerű szavak használata, hangutánzás, rímekkel való játszadozás teszi érdekessé a gyermek számára a költészet szépségét.

A fejlődés folyamatát vizsgálva a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének Irodalmi szekciója 1981-től a három generáció számára megjelentetést biztosítva kiadja a ZROD irodalmi évkönyvet, amelyben irodalmi alkotásokat, kritikákat és recenziókat olvashat az érdeklődő. A nyolcvanas évek elejétől a tollat ragadottak számára a Ľudové noviny, a Náš kalendár és a ZROD mellett lehetőség nyílik a szlovák folyóiratokban – Romboid, Nové slovo, Matičné čítanie – való publikálásra is. A Tankönyvkiadó Vállalat 1976 óta figyelmet fordított a hazai kisebbségek alkotásainak írott formájában való kiadására, amelynek érdeme az 1977 és 1987 közt megjelent mintegy 40 kiadvány. A Tankönyvkiadó Vállalat segítségével a szlovák betű, a szlovák szó egyre több nemzetiségi településre jut el, megismertetve a hazai szlovák kisebbséghez tartozó költők, írók munkáit. Az anyaországban a Slovenský spisovateľ vállalta fel ennek a kultúrának a közvetítő szerepét azzal, hogy Kormos Sándor és Papucsek Gergely különálló köteteit megjelentette.

Mindezek tudatában, egyetértve Sziklay Lászlóval és Gyivicsán Annával, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyarországi szlovák irodalom 1918-tól az 1980-as évekig valójában több fázison ment keresztül. Mind az irodalmi mozgalmak, mind a törekvések egy saját irodalom kialakításában azt a célt szolgálták, hogy a hazai irodalom elterjedtebb legyen az egyszerű nép körében, olvasóközönséget szerezzen magának, ezzel a szándékkal növelve az anyanyelven való kommunikálást. A Čabiansky kalendár oldalain megjelent naiv költők, írók munkái a haza szeretetét, az anyanyelv iránt érzett őszinte tiszteletet, az identitástudatunk megőrzését táplálja az olvasóban. Népi íróink a paraszti, illetve az iparos társadalmi réteg képviselői voltak, akik szerepet játszottak egy bizonyos magasabb, irodalmi kultúra kialakításában, a szándékuk messzemenően nem tudatos, inkább automatizmussal jellemezhető. Egyetértve Gyivicsán Anna gondolataival, amelyek szerint a *„nemzetiségi kultúra csak a társadalmilag összetett közösségeknél újul meg, nem az egész közösség, hanem csak egyes rétegei, pl. a közép- és a kisparasztság, az iparosok válnak a nemzetiségi kultúra hordozóivá és megújítóivá. Más rétegek pedig nagyon tudatosan próbálnak kiszakadni a közösségekben kialakított etnikai kulturális mo-*

dellből, pl. az értelmiség, a leggazdagabb parasztrétegek."[14] A délalföldi naiv íróink szlovák nyelven való megnyilvánulását többek között az evangélikus lelkészek személyében kereshetjük, ugyanis a „*paraszti rétegek gyakran az ő irányításukkal váltak a szlovák nyelvhez kötött magaskultúra befogadóivá, illetve elsősorban e kapcsolatainak köszönhetően válhatott a délalföldi városokban a szlovák középparasztság és az iparosság a szlovák polgári kulturális intézmények megteremtőjévé.*"[15]

Három antológiánk úttörő szerepet játszott a magyarországi szlovák irodalom kialakításában, hiszen mind a *Hrušky mamovky Špiakovej* (1955), mind a *Výhonky* (1978), mind pedig a *Fialôčka, fiala* (1980) mérföldkőként említhető saját irodalmunk kialakulásában. Ennek köszönhetően költőink, íróink további fejlődését már külön szerzői kötetekben kísérhetjük figyelemmel.

Fentebb rámutattam az irodalom és a nemzetiségi élet kölcsönös kapcsolatára, ahol megjegyeztem, hogy a nemzetiségi élet szerves alkotója lesz az irodalomnak. A természet és a szerelem, reális értékek és az életigazságok mind-mind összefonódnak a nemzetiségi problémákkal, amelyek értékei társadalmi, személyes és objektív-szubjektív ellentétpárban nyilvánulnak meg az egyes szerzőknél.

Mindezek mellett a kisebbségi önkormányzatok, a szlovák kisebbséghez tartozó elhivatottságot érző emberek törekszenek arra, hogy kisebbségünk nyelve, kultúrája fennmaradjon az utókor számára. Az utóbbi évek tendenciái azt mutatják, hogy kisebbségünk értelmiségi rétege döntő szerepet játszik abban, hogy a naiv írók munkái, írásai napvilágot lássanak, megismerje őket a szélesebb közönség is. Számos publikáció jól dokumentálja íróink, költőink munkásságát, érzelmeik, vágyaik kifejezéseit. Említést érdemelnek a 90-es években kiadott kétnyelvű verseskötetek (Kormos: Lobogó szárnyam, Bp. 1995.; Juraj Dolnozemsky: Doma, Bp. 1998.; Príležitostné básne, SK–BP. 2002.; Oldrich Kníchal: Mlyny Prozreteľnosti, Bp. 2002.; Michal Čičeľ: Túžim po tichu..., BČ. 2004.; Michal Blaško: Výlet domou – A gyönyörű novemberek, Szarvas 2001.; Kormos Sándor: Szítsuk a lefojtott lángot – Rozdúchať stlmený plameň, Bp. 2003.; Oldřich Kníchal: Jagavé bozky hviezd, Nadlak–Bratislava 2002.; Pavel Samuel: Pred odchodom, Bp. 2002.; Laco Klaus: Vďaka, Mylnky–Bp. 2001.), a fiatal szerzők művei (Zlatko Papucsek: Dvomi chodníckami, Bp. 2002.; Eva Fábiánová: Na margo slov, Bp. 2004.), és folytathatnám a sort.

La produzione letteraria degli slovacchi in Ungheria dal 1918 ai nostri giorni

Il saggio fornisce un quadro completo sulla letteratura slovacca in Ungheria dal 1918 ai nostri giorni articolata cronologicamente e per generi letterari, e presenta gli autori e le edizioni più rilevanti (periodici, antologie, singoli volumi). L'autore valuta l'importanza delle riviste studentesche presso le quali i giovani di talento, che poi diventavano scrittori, poeti ed editori, potevano svilupparsi con l'assistenza di professionisti.

Il saggio stabilisce che la letteratura è una componente sempre importante della vita culturale di una certa minoranza, poiché essa riflette il presente, gli

[14] Gyivicsán Anna: Anyanyelv, kultúra, közösség. Budapest, 1993. 36. p.
[15] Uo. 211–212. p.

avvenimenti e i problemi di quell'epoca. Una minoranza non può esistere senza la propria letteratura.

Slovenské písomníctvo v Maďarsku od 1918 až po súčasnosť

Štúdia podáva komplexný obraz o slovenskej literatúre v Maďarsku od roku 1918 až po súčasnosť podľa žánrov a v chronologickom poradí. Autorka predstavuje dôležitejších autorov a publikácie (periodiká, antológie, samostatné zväzky); vyzdvihuje význam študentských časopisov, v ktorých – popri odbornom vedení – publikovali tí nadaní mladí ľudia, ktorí neskôr obstáli ako básnici, spisovatelia, redaktori.

Autorka zdôrazňuje, že literatúra tvorí dôležitú súčasť života každej národnostnej menšiny. Reflektuje problémy, udalosti a aktuality danej epochy. Žiadna menšinová komunita nemôže existovať bez vlastnej literatúry.

Zapisana slovaška beseda na Madžarskem od leta 1918 do danes

Študija podaja celovito sliko o slovaški literaturi na Madžarskem od leta 1918 do danes, razčlenjeno po zvrsteh in kronologiji, in predstavlja pomembnejše avtorje in publikacije (revije, zborniki, posamezne knjige). Poudarja pomen študentskih časopisov, v katerih nadarjeni mladi ljudje z ustreznim strokovnim vodenjem pokažejo svoj talent in ga razvijejo, kar jim omogoči, da se kasneje razvijejo v odlične pesnike, pisatelje in urednike.

Študija ugotavlja, da literatura predstavlja v vseh okvirih pomemben del življenja določene narodnosti, saj odraža probleme in dogodke, značilne za neko dobo. Narodnost brez literature ne more obstajati.

UHRIN Erzsébet

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete az oktatás szolgálatában

Az intézet rövid története

A szlovák kutatóintézet megalapításának gondolata a 80-as évek végén született, abban az időben, amikor úgy a szakirodalomban, mint a politikai nyilatkozatokban a magyarországi szlovákokat Közép-Európa leggyorsabban asszimilálódó nemzetiségeként jellemezték. A kezdeményezők – a csabai származású genetikus, egyetemi tanár, Sipiczki Mátyás, valamint a békéscsabai szlovák értelmiség – azt feltételezték, hogy a szlovák nemzetiség kedvezőtlen állapotát a szlovák nyelv és kultúra kritikus helyzetét a felgyorsult asszimilációs folyamatot pozitívan befolyásolhatná egy olyan intézmény létrehozása, amely a magyarországi szlovákok nyelvének, kultúrájának és hagyományainak megőrzése érdekében alkalmas lenne a nemzetiség múltját és jelenét érintő társadalmi folyamatok tudományos elemzésére.

A kutatóműhely a maga nemében az első nemzetiségi tudományos intézet volt hazánkban. A többi nemzetiség hasonló intézményeit később hozta létre. Kutatóintézetünk közvetlenül a társadalmi, politikai változások után még az 1993-as kisebbségi törvény elfogadása előtt jött létre. Az alulról jövő kezdeményezést egy társadalmi szervezet a Magyarországi Szlovákok Szövetsége valósította meg, amely az intézetet 1990-ben békéscsabai székhellyel hivatalosan is megalapította.

A kutatóintézet célját és feladatait az alapítók koncepciója alapján az intézet első igazgatónője, Gyivicsán Anna egyetemi tanár, dolgozta ki, együttműködésben a tudományos műhely első munkatársaival, Krupa András néprajzkutatóval, és Chlebniczki János tudományos titkárral. A célkitűzéseket és a kutatási területeket az alapító okirat valamint a szervezeti és működési szabályzat tartalmazza, melyek szerint a fő kutatási területek a szociológia, történelem, néprajz, pedagógia, pszichológia, dialektológia. Később a kutatások a kulturális antropológia és a szociolingvisztika területeivel bővültek. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete interdiszciplináris társadalomtudományi intézet, az alapító dokumentumai értelmében kizárólag az itt élő szlovák nemzetiség múltját és jelenét kutatja. Az intézmény az alapfeladatai, a kutatás és kiadói tevékenység mellett, a magyarországi szlovák értelmiség továbbképzését az iskolák szakmai segítését és az utánpótlás nevelést is szolgálja. Nem utolsó sorban közvetíti, terjeszti, népszerűsíti a tudományos kutatómunka eredményeit a szlovák és magyar szakemberek, diákok és érdeklődők körében.

Az ígéretes kezdetek után a bizonytalanság évei következtek, 1997-2001 között a Szlovák Kutatóintézet nagyon nehéz időszakot élt át, az elégtelen és rendszertelen finanszírozás miatt a megszűnés veszélye fenyegette. 2001-ben átvette az intézményt az Országos Szlovák Önkormányzat (OSZÖ) azóta működése stabil és kiszámítható. Az MSZKI helyzete 2003-tól lényesen javult, amikor is először különítettek el hazánkban az állami költségvetésben a kisebbségi intézmények támogatására 440 millió forintot, melyből intézetünk is részesült és azóta is folyamatosan részesül. A költségvetési támogatás fedezi a béreket, a működési költségeket és nagyon szerény mértékben a tartalmi tevékenységet is. A tudományos kutatásokra a kiadói tevékenységre a tudományos és tudományos-ismeretterjesztő programokra pályázatokkal teremtjük meg a szükséges fedezetet.

A szlovák intézet a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának békéscsabai épületében van elhelyezve. Munkafeltételeink megfelelőek.

Intézetünk tudományos tevékenységével az érdeklődők elsősorban a publikációkon keresztül ismerkedhetnek meg. Az intézmény létrehozása óta 46 szlovák, ill. kétnyelvű könyvet jelentettünk meg a magyarországi szlovákok történelméről, jelenéről, népi és modern kultúrájáról, nyelvéről beleértve az oktatási segédkönyveket is. Munkatársaink közreműködtek számos más kiadvány és periodika elkészítésében.

A *tudomány szemszögéből* című ismeretterjesztő előadássorozatot 2002-ben vezettük be azzal a céllal, hogy tájékoztassuk a széles közvéleményt kollégáink kutatási eredményeiről, hogy ismertté tegyük a kutatóintézet munkáját. Másodsorban, a döntő többségükben szlovák nyelvű előadások a magyarországi szlovák értelmiség továbbképzését és a pedagógusok továbbképzését is szolgálják. Az előadássorozatban eddig összesen 71 előadás hangzott el Az előadások a magyarországi szlovákok történelme, migrációja, genealógiája, nyelvészeti, szociológiai kutatások eredményei, néprajz, népi gyógyászat, modern irodalom, vasúti közlekedés története, genetika, művelődés és egyháztörténet stb. voltak. Az előadók intézményünk külső és belső munkatársai, hazai és szlovákiai tudományos és felsőoktatási intézmények képviselői. Fokozatosan bővült az előadások helyszíne, Békés megyén kívül elhangozottak előadások Nógrád megyében, Budapesten, Tatabányán, Piliscséven, Zalaváron is. A hallgatók száma 10 és 50 fő között mozog, minden korosztálynak vannak képviselői, kezdve a középiskolásoktól a nyugdíjasokig. Az előadások után sokszor élénk vita alakul ki, szintén általában szlovák nyelven, amelyek jó alkalmai a felmerült problémákon való elmélkedésnek és a szlovák nyelv használatának.

Nevelő-oktatómunka

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, illetve jogelődje az intézmény megalakulása óta az egyik legfontosabb feladatának tartja az iskolák a pedagógusok felelősségteljes munkájának a segítését. Különböző módon, elsősorban publikációin keresztül végzi ezt a tevékenységet. A kutatóintézet által kiadott könyvek áttanulmányozása gazdagítja az olvasókat a magyarországi szlovákok múltjáról, jelenéről, szokásairól, hagyományairól, nyelvéről és kultúrájáról szóló ismeretekkel, a szlovák nyelvű szöveg hallás utáni megértése, gyakorlása mellett. Ezek az ismeretek jól használhatók a tanítás folyamatában, a népismeret és a szlovák nyelv és irodalom órákon. Hasonló célokat érhetünk el a különböző tudományos programokon, ismeretterjesztő előadásokon való részvétellel, melyeket intézetünk rendszeresen szervez. A helytörténeti olvasókönyvprogram közvetlenül szolgálja a pedagógusokat, diákokat, hallgatókat. Jó oktatási segédanyagoknak tartjuk a Chlebniczki János által összeállított *Csabai* (1996), *Komlósi* (2000), *Szarvasi* (2002) olvasókönyvet. Ugyanígy a *Nyelvvizsgára készülünk* (Barková-Uhrin szerk. 2004.) című nyelvkönyv- csomagot, amely a könyv mellett tartalmaz munkafüzetet és hallás utáni feladatokat *CD*-én (Kraszlán – Tóth - Dózsa szerk. 2005) valamint nyelvtani teszt gyűjteményt (Uhrin felelős szerk, Tóth szerk. 2007). Kollégáink közül többen szerzői, társszerzői különböző oktatási dokumentumoknak, ill. munkatársai, társszervezői különféle pedagógus továbbképzéseknek. Az államvizsgákon, ill. érettségiken, doktori védéseken, különböző vetélkedőkön való részvétellel, szakdolgozatok vezetésével szintén a pedagógusok és oktatási intézmények munkáját segítjük.

Tudományos diákkutatások, diákkonferenciák

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete kollektívája 2002-ben úgy határozott, hogy a pedagógusoknak és a diákoknak új együttműködési formát kínál. Az eddigi passzív befogadókból aktív együttműködő partnereket, kollegákat kívántunk nyerni. Az Oktatási Minisztérium anyagi támogatása mellett, az általános iskolák, középiskolák, a felsőfokú intézmények hallgatói valamint a dolgozó ifjúság számára vetélkedőket írtunk, ill. írunk ki, amelyek a résztvevők önálló kutatásán alapul.

A tudományos diákkutatásokkal és az ehhez kapcsolódó vetélkedőkkel kutatóintézetünk célja az utánpótlás nevelés biztosítása valamint az, hogy felkeltsük a fiatalokban a kutatómunka iránti érdeklődést. Reméljük, sikerül követőket találnunk. A diákok számára kiírt pályamunkák által tehetséges fiataljaink számára további lehetőséget szeretnénk kínálni, képességeik és készségeik megmérettetésére, önálló kutatási feladatok megoldására, amelyek ismereteik gazdagítását, a magyarországi szlovák kisebbség jobb megismerését, az elődök életének és a jelen nemzetiségi kérdések megismerését szolgálják. A dolgozatokat szlovák nyelven kell leadni. Három témában szerveztünk eddig vetélkedőt: 2003-ban és 2006-ban *Az iskolapadból az életbe*, 2004-ben, 2007-ben és 2010-ben *Én és az elődeim*, 2005-ben és 2008-ban *Elmúlt idők élő üzenete*, 2010-ben *Alma mater* címmel. Ez idáig összesen nyolc diákkonferenciát rendeztünk, amelyre 232 dolgozattal 267 résztvevő nevezett be (lásd Táblázat) A vetélkedőket három kategóriában írtuk ki: általános iskola 7.-8. osztályosok, középiskolások és főiskolások, egyetemisták, fiatal felnőttek (30 éves korig) számára A pályamunkákat írásban kell előre benyújtani, melyeket írásban értékelnek a bírálóbizottság tagjai. A legjobb dolgozatokat szóban is bemutatják a résztvevők, s ez után alakul ki a díjazottak végső sorrendje. Az ünnepélyes eredményhirdetésen jutalmat kap valamennyi induló és a felkészítő tanáraik egyaránt.

Az iskolapadból az életbe című vetélkedő elsődleges célja a szlovák iskola hatásának a feltérképezése volt a végzős diákok életére. A résztvevőknek egy fogalmazást kellett írniuk a volt diáktársakról, azokról akikre valamilyen ok miatt büszkék, akiket példaképüknek tekintenek. A műfajt nem határoztuk meg pontosan, lehetett életrajz, elbeszélés, interjú, az érdekelt bennünket elsősorban, hogy a volt diáknak van-e valamilyen magán és/vagy hivatalos munkakapcsolata a szlovák kultúrával és nyelvvel a jelenben. Hogyan őrizte meg emlékezetében volt iskoláját, hova jutott, mi lett belőle. Az *Alma mater* című vetélkedővel a fennállásuk 60. évfordulóját ünneplő szlovák iskolák és pedagógusaik előtt kívántunk tisztelegni.

Ezzel a programmal az iskolákat is ösztönözni kívántuk arra, hogy kövessék volt tanítványaik későbbi sorsát, hogy tartsák velük a kapcsolatot, hogy tanulmányaik befejezése után ne vesszenek el nemzetiségünk számára. Meg kell azonban itt jegyeznünk, hogy azt a nézetet valljuk, hogy ez a feladat nem lehet egyedül csak az iskola kötelessége. A szlovák önkormányzatok, civil szervezetek, kulturális intézmények együttműködése nélkül ezen a területen sem lehet eredményt elérni.

A kutatóintézetünk második vetélkedője *Az én és az elődeim* című genealógiai kutatásra irányult, a feladat családtörténeti kutatás volt. Ez a legnépszerűbb téma a diákok körében, bebizonyosodott, hogy a fiatalokat is érdekli családjuk története.

A következő vetélkedőnk *Az elmúlt idők élő üzenete* Dedinszki Gyula evangélikus lelkész, helytörténész etnográfus születésének 100. évfordulójához kapcsolódott, a ren-

dezvénysorozat keretében volt a dolgozatok szóbeli bemutatása és az ünnepélyes eredményhirdetés. A résztvevők feladata jelentős magyarországi szlovák személyiség életsorsának, életművének a bemutatása volt. Olyan kutatási alanyokat kellett találniuk, akik valamilyen módon beírták magukat a település történetébe. A kutatás szakirodalom tanulmányozására, levéltári munkára, a még élő szemtanúk visszaemlékezéseinek az összegyűjtésére alapult. A vetélkedő célja a jelentős személyiségek életének és munkásságának a megismerésével követésre méltó példát adni a jelen és a következő generáció számára. A vetélkedő kiírásával a kollegákat is ösztönözni kívántuk arra, hogy foglalkozzanak településük történetével, hogy a fiatalok megismerjék és tiszteljék elődeiket. Kutatóintézetünk volt az egyik társszervezője a már említett Dedinszki Gyula emlékére rendezett jubileumi rendezvénysorozatnak, konferenciának. Intézetünket a kollégákon kívül (Gyivicsán A., Krupa A., Gombos J.) nagy sikerrel képviselték az *Elmúlt idők élő üzenete* című vetélkedő díjnyertesei, a békéscsabai szlovák gimnázium diákjai (Bereczky Zs. és Pecsenya P.).

Táblázat: **Az MSZKI tudományos diákkonferenciái (2003–2010)**

Év	**Helyszín**	**Elnevezés**	**A pályamunkák száma**	**A résztvevők száma**
2003	Békéscsaba	*Az iskolapadból az életbe I.*	28	32
2004	Szarvas	*Én és az elődeim I.*	25	25
2005	Békéscsaba	*Elmúlt idők élő üzenete I.*	13	14
2006	Békéscsaba:	*Az iskolapadból az életbe II.*	24	25
2007	Szarvas	*Én és az elődeim II.*	22	27
2008	Budapest	*Elmúlt idők élő üzenete II.*	25	30
2009	Sátoraljaújhely	*Alma mater – Az én iskolám a mi iskolánk*	42	59
2010	Tótkomlós	*Én és az elődeim III.*	53	55
Összesen: 8			232	267

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete által rendezett diákkonferenciák a vetélkedők fő célkitűzése - a magyarországi szlovák kisebbség, az elődök életének és a jelen nemzetiségi kérdések megismerése – mellett jól szolgálják az identitástudat erősödését, továbbá jó alkalmat nyújtanak új

kapcsolatok teremtésére, a szlovák iskolák jobb megismerésére, valamint a köztük levő egészséges konkurenciára az adott feladatok megoldása során. A pedagógusok tapasztalatcserére, a diákok barátságok megkötésére használhatják fel ezeket az alkalmakat. A diákvetélkedők kutatóintézetünk számára jó lehetőséget nyújtanak az intézet bemutatkozására, az itt folyó munka iránti érdeklődés felkeltésére, a fiatalok bevonására és kiadványaink leendő olvasóinak a megnyerésére. A program nagy nyeresége az értékes kutatási anyag, a résztvevők dolgozatai, amelyek jól használhatók példaként és tényekként, kiindulási anyagokként az intézményünk különböző kutatásaiban. (lásd még Uhrin 2005.) A rendezvénysorozatról 2008-ban kiadványt is megjelentettünk, amely szemelvényeket tartalmaz 139 pályamunkából. A könyv az egyik legnépszerűbb publikációja intézetünknek (Tóth - Uhrin 2008).

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetéről jubileumi kiadványok is készültek, melyekben az érdeklődők részletesen megismerkedhetnek a kutatóműhely tevékenységével (Gyivicsán – Chlebniczki 2003, Gyivicsán - Uhrin 2005, Uhrin 2010).

Irodalom

Čabianska čítanka - Csabai olvasókönyv. Chlebniczki János szerk. Békéscsaba: MSZKI,1996.

Komlóšska čítanka-Komlósi olvasókönyv. Chlebniczki János szerk Békéscsaba: MSZKI,2000.

Sarvašská čítanka-Szarvasi olvasókönyv. Chlebniczki János szerk Békéscsaba: MSZKI, 2002.

Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu – A Szlovák Kutatóintézet első évtizede 1990 – 2000. Eds. Gyivicsán Anna – Chlebniczki János.: Békéscsaba MSZKI, 2003.

15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku – A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 15 éve. Gyivicsán Anna – Uhrin Erzsébet szerk. Békéscsaba: MSZKI, 2005.

20 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku – A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 20 éve. Uhrin Erzsébet szerk. Békéscsaba: MSZKI, 2010.

Pripravujeme sa na jazykovú skúšku, učebná pomôcka na jazykovú skúšku stredného stupňa, typu „C“ – Nyelvvizsgára készülünk. Uhrin Erzsébet - Viera Barková szerk. . Békéscsaba: MSZKI, 2004.

Pripravujeme sa na jazykovú skúšku – CD a Pracovné listy. – Nyelvvizsgára készülünk. Munkafüzet és CD. Uhrin Erzsébet felelős szerk. Zenta Dózsová – Erika Kraslánová – Alexander Ján Tóth szerk. Békéscsaba: MSZKI, 2005.

Pripravujeme sa na jazykovú skúšku – CD testy. Nyelvvizsgára készülünk CD Tesztek Uhrin Erzsébet felelős szerk Tóth János Sándor szerk Békéscsaba: MSZKI, 2007

Uhrinová, Alžbeta: O študentsko-vedeckých aktivitách Výskumného ústavu Slovákov

v Maďarsku. In: *Slovenčinár 2005*. Metodický časopis Celoštátnej slovenskej samosprávy CSS. Budapešť: THORA BT, s. 9 – 19

Ukážky zo súťažných prác. Szemelvények a diákok pályamunkáiból. Uhrin Erzsébet-Tóth János Sándor szerk Békéscsaba: MSZKI, 2008.

L'Istituto di Ricerca degli Slovacchi in Ungheria al serivzio dell'educazione

Lo studio presenta la breve storia e il programma educativo dell'Istituto degli Slovacchi in Ungheria. L'attività pedagogica dell'Istituto è ben rappresentata dalle numerose pubblicazioni: *"Libro di lettura di Csaba, Komlós e Szarvas"*, libro di lingua *"Ci prepariamo per l'esame di lingua"* con *"Libro degli esercizi, CD e Test"*; e dalle conferenze studentesche intitolate: *"Dal banco alla vita"*, *"Io e i miei antenati"*, *Il messaggio vivo di tempi passati"*, *"L'alma mater – la mia scuola la nostra scuola"*. Sin dalla sua nascita, l'Istituto e il suo predecessore in tale ambito hanno avuto la finalità di sostenere il lavoro pieno di responsabilità degli insegnanti e delle scuole. L'istituto si pone l'obiettivo di educare la nuova generazione organizzando progetti di ricerche scientifiche e concorsi studenteschi, e di suscitare la curiosità degli studenti per la ricerca scientifica. Le conferenze studentesche forniscono ulteriori opportunità per gli studenti dotati di mettere alla prova le loro abilità e competenze, e di svolgere autonomamente progetti scientifici che, oltre ad arricchire le loro conoscenze, servono a comprendere meglio la minoranza slovacca in Ungheria, la vita delle generazioni precedenti e le questioni attuali delle minoranze.

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku v službách vzdelávania

V príspevku sú predstavené krátke dejiny a pedagogický program Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Výchovno-vzdelávaciu činnosť inštitúcie prezentujú publikácie ústavu *Čabianska/ Komlóšska/ Sarvašská čítanka* a učebné pomôcky *Pripravujeme sa na jazykovú skúšku,* knižka, *CD, Pracovné listy* i *Testy* a predovšetkým študentsko-vedecké aktivity a konferencie: *Zo školských lavíc do života, Ja a moji predkovia, Živý odkaz osobností zašlých čias, Alma mater – Moja škola, naše školy*. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, resp. jeho právny predchodca od založenia inštitúcie pokladá za jednu zo svojich najdôležitejších úloh podporu škôl, poskytnutie pomoci k zodpovednej práci pedagógov. Cieľom výskumného ústavu so študentsko-vedeckými aktivitami je v prvom rade vzbudiť záujem o bádateľskú činnosť v kruhu mladých v nádeji získať nasledovníkov pre túto prácu. Chceme ponúknuť nadaným žiakom ďalší priestor na vyskúšanie ich schopností a zručností, na samostatné riešenie daných výskumných úloh, ktoré obohacujú ich vedomosti a slúžia aj k lepšiemu poznaniu slovenskej menšiny, priblíženiu dávneho života predkov a súčasných otázok menšinového bytia.

Raziskovalni inštitut Slovakov na Madžarskem v službi izobraževanja

Naloga predstavlja kratko zgodovino in pedagoški program Raziskovalnega inštituta Slovakov na Madžarskem. Vzgojno-izobraževalno delo predstavljajo knjige, ki jih je izdal inštitut: čitanke Csabai, Komlósi in Szarvasi, jezikovni priročniki *Nyelvvizsgára készülünk (Pripravljamo se na jezikovni izpit), Delovni*

zvezek, CD in *Testi* ter predvsem študentske konference *Az iskolapadból az életbe (Iz šolske klopi v življenje),* az *Én és az elődeim (Jaz in moji predniki), Az elmúlt idők élő üzenete (Živo sporočilo minulih časov),* az *Alma mater – Az én iskolám mi iskolánk (Alma mater – Moja šola naša šola).* Ena od najpomembnejših nalog Raziskovalnega inštituta Slovakov na Madžarskem oziroma njegovega pravnega prednika vse od njegove ustanovitve je nuditi pomoč pri odgovornem delu pedagogov in šol. Cilj našega raziskovalnega inštituta je, da z znanstvenimi raziskavami študentov in z njimi povezanimi tekmovanji vzgaja mlade generacije ter vzbuja zanimanje mladih za raziskovalno delo. Študentske konference ponujajo nadaljnje možnosti nadarjenim mladim za primerjanje znanja in sposobnosti, za reševanje samostojnih raziskovalnih nalog, s pomočjo katerih lahko bogatijo svoje znanje, bolje spoznajo slovaško manjšino na Madžarskem, življenje svojih prednikov in se seznanjajo z aktualnimi manjšinskimi vprašanji.

Gregor PAPUČEK

Gregor PAPUČEK

Magyarországi szlovák gyermekirodalom

A magyarországi szlovák irodalmat a két világháború közötti időszakban a szlovákok lakta városokban (Békéscsaba, Szarvas) és nagyobb településeken (Tótkomlós, Pitvaros, Nagybánhegyes, Ősagárd, ...) lakó népi írók és költők tartották életben. Verseiket, prózájukat, színdarabjaikat az eke szarva mögött, vagy munka után alkották meg és vetették papirra. Közép- vagy attól magasabb fokú szlovák tanintézmény nem lévén, csak alapvégzettséggel rendelkeztek. Műveiket tájnyelven írták, de volt irodalmi élet, jelentek meg újságok, volt könyvárusítás, voltak színházi előadások, és volt erős evangélikus egyházi élet (lásd Ľubica Bartalská: Ozveny rovín /A rónák visszhangjai, 1985). Ezek az irodalmi alkotók a legöntudatosabb szlovákok közé tartoztak, nem csoda tehát, hogy háború után az elsők között áttelepültek Szlovákiába. A Magyarországon maradt szlovákok új generációjának tehát szinte a nulláról kellett újra kiépítenie irodalmi életét.

1949-ben Magyarországon újászervezték a nemzetiségek iskolarendszerét. A szlovákok iskolarendszere 5 szlovák tannyelvű általános iskolából (Budapest, Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós, Sátoraljaújhely), egy középszintű tanítóképzőből (Budapest) és egy gimnáziumból (Békéscsaba) állt, valamint 112 szlovák falu magyar iskolájában bevezették a szlovák nyelv oktatását. Az ilyen iskolát nálunk szlovák nemzetiségi iskolának nevezik, pedig nem az. Összességében ez volt az az alap, amelyen fenn kellett volna maradnia a szlovákságnak és újra kellett volna teremtenie irodalmi életét, az 1948-ban alakult Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége közreműködésével.

Irodalmi életünk beindításának első kísérleteként 1955-ben megjelent a Hrušky mamovky Špiakovej (Špiak anyó körtéi) c. irodalmi antológia. Egyik legjelentősebb szerzője a tótkomlósi Pavel Samuel, aki megírta az antológia címadó versét is, és aki a későbbiek során jellegzetes költővé nőtte ki magát. Ám ez az időszak nem kedvezett az ilyen kezdeményezéseknek. A szerzők Samuellel együtt hosszú időre elhallgattak. Közben a budapesti szlovák tanítóképző is átalakult gimnáziummá, de 1961-ben a néhány szlovák iskolát is kétnyelvűvé alakították. Csak a 70-es évek hoztak némi enyhülést.

1975-ben a pilisszentkereszti szlovák szakos pedagógusok szlovák nyelvi tábort szerveztek, ahová előadónak meghívták azokat a személyeket is, akikről tudták, hogy már jelentek meg írásaik a Ľudové noviny (Népújság) című szlovák hetilapban. Az itt összejött kezdő írók és költők rájöttek, hogy többre mennek, ha együttműködve haladnak tovább. Ebből az együttműködésből született 1978-ban a Výhonky (Hajtások) c. irodalmi antológia három költő (Juraj Marik, Gregor Papuček, Alexander Kormos) és két prózaíró (Pavol Kondač, Michal Hrivnák) munkáiból. Ezt az antológiát tartjuk a hazai szlovákság irodalmi mérföldkövének. Találunk benne két olyan gyermekverset is (Pavúk /Pók/, Voz /Szekér/), amelyek a kialakuló gyermekirodalmunk kezdetét is jelentik. Megzenésített változatuk megtalálható a gyermekvers „karrierjének“ csúcsát jelentő, 2007-ben megjelent CD-n is. A Výhonky antológia és a CD megjelenése közötti 29 év során megy végbe a hazai szlovákok gyermekirodalmának kialakulása. Érdekes módon nem a pró-

za, hanem sokkal inkább a költészet területén. E kezdetektől fogva érezhető egyfajta igény a gyermekekkel való foglalkozásra, a gyermekolvasó megszólítására.

A 70-es években Ladislav Petro igazgató és Paula Dudášová tanárnő támogatásával irodalmi szakkört vezettem a Budapesti Szlovák Iskolában. A gyerekek tanulták a poétika alapjait (rím, ritmus, metafora, stb.), versikéket írtak és küldték be a Ľudové noviny szerkesztőségébe. Ezek áttekintés, esetleg némi korrekció után, ODKAZY (Üzenetek) kíséretében megjelentek az újság Škola milovníkov literatúry (Irodalomkedvelők iskolája) c. rovatában (népszerű nevén Ešemelka). Hasznos, a jövőbe mutató munka volt ez.

Az 1980-ban megjelent - hat szerző (Imrich Fuhl, Gabriel Kara, Alexander Kormos, Juraj Marik, Gregor Papuček, Július Szabó) gyermekverseiből összeállított - Fialôčka, fiala (Ibolyácska, ibolya) c. antológia is mutatja ennek az igyekezetnek az értelmét. A 47 gyermekverset tartalmazó könyvecske a hazai szlovák költők gyerekeknek szánt ajándéka volt a Nemzetközi Gyermekév alkalmából.

Verselméleti foglalkozásainkon komolyan elgondolkodtunk azon, tulajdonképpen milyennek is kell lennie a gyermekversnek? A gyakorlatban azt tapasztaljuk, hogy a gyermek figyel bennünket, várja, hogy szóljunk hozzá. Falvainkban a felnőttek igen sok mondókát ***(Iď e baran po mosť e, / ňese dudy na chvosť e. / Ďéjď eš baranko? / Do Chochola pána…),*** játékos szöveget ***(Vím já jeden žinka-brinka-kundacinka hájíček…),*** találós kérdést ***(Peče sa, varí sa, praží sa, ňezí sa, čo je to?),*** kiszámolós versikét ***(Jeden, dva, tri, my sme bratri, kerí je to medzi nami…)*** tudnak, és mondják is, mihelyt kis gyermek kerül a kezük ügyébe. A gyereknek sokszor az se számít, hogy a felnőtt beszéde üres, értelmetlen halandzsa ***(vemeno ranca, išpitanca…).*** Vajon miért tetszik ez nekik? A magyar gyermekköltészet egyik iskolateremtő nagyja, Weöres Sándor erre a következőket mondta: *„A gyerek versigénye ősi jellegű, kissé úgy fogja fel a képet, a zenét, a ritmust, mint az ősember. A gyerekversnek sokszor varázsige jellege van, éppen mert közel került a nyelvi ősi világhoz, de ennek semmi köze a gügyögéshez."*

Vagyis, a verset nem a gügyögés teszi gyermekverssé. Mi tehát a gyermekvers? „ *Minden olyan vers utólag gyermekverssé nyilvánítható, ami nem elvont, nem komplikált, dallamos, ritmikus, a hangzásával, a dinamikájával hat. Ami csak egyszerű életdarabkát tartalmaz. Az ilyen utólag gyerekverssé nyilvánított versek 1:1 arányban állnak az olvasóval, tehát nem oktatják ki: fiacskám, így fogd a szalvétát, úgy tanulj. Szerintem gyerekvers az, ami közvetlenül, szavakkal nem oktat, hanem olyan hangulatot, dallamot, élet- vagy természetdarabkát próbál adni, ami a gyerek – és a felnőtt – lelkét gazdagabbá, finomabbá teszi."* Majd évekkel később így folytatja:

„Ha valóban gyereknek írok, nyoma sincs a gügyögésnek. A gügyögés akkor jelenik meg, amikor az ember egy kárhozott órájában fél szemmel a pedagógusra kacsintva írja a gyerekverset. (...) A gügyögés a felnőtt érzelmi kitörése, de nemcsak a gyerek, hanem egy szép virág, vagy a kedves kanárimadár láttán is. A gügyögés gyengédséget feltételez, márpedig ez a gyermekből eleinte hiányzik. A pólyás pár hetes korában a torkából zönge hangokat ad, a levegő áramlásával. Ezt aztán szájával, ajkával alakítja."

Tehát a gyerekversnek egyszerű, ritmikus, zenei, strukturális, dallamos a hangzásával és dinamikájával ható anyagnak kell lennie. Ehhez igyekeztünk tartani magunkat.

Összességében azt lehet mondani, hogy minden versírónknak van olyan verse, amely a gyerekvers kategóriába sorolható, de olyan szerzőnk, aki különös hangsúlyt fektet a gyermekversek írására, csak kettő van: Alexander Kormos és Gregor Papuček. Mind a ketten programszerűen írták gyermekverseiket, hogy szép, illusztrált verseskönyvet tudjanak adni a gyerek kezébe.

Közben egy nagyjelentőségű esemény történt a hazai szlovák írók életében. 1981. május 6-án a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége (MSZDSZ) Sajtó és Kiadványozási Bizottsága keretében 11 alapító taggal megalakult a szlovák írók Irodalmi Szekciója. Elnöke: Gregor Papuček, titkára Ondrej Medveď. Ez új lendületet adott irodalmi életünk további fejlődésének. Megkezdődhetett a tervszerű alkotói és kiadványozási munka, Még az évben megjelent A. Kormos első kétnyelvű önálló verseskötete, a Polyfónia I, majd 1986-ban a Polyfónia II., mind a kettőben egy-egy gyermekvers-ciklussal. Ezt követően – latba vetve zenei képességeit – többszólamú zenét komponált a saját és költőtársai versszövegeire (köztük 44 gyermekversre). Ez a gyűjtemény 1988-ban jelent meg SPIEVAJ S NAMI! (Dalolj velünk!) címmel. Ez volt a csúcs, az a nem kis teljesítmény, amit a gyermekversek vonalán sikerült elérnie. Elgondolkodtató, hogy önálló gyermekvers-kötetet – annak ellenére, hogy nem kevés gyermekverset írt, - mind ez ideig nem sikerült kiadnia. 1986-ban Michal Hrivnák Tulipánok c. kötetével a rövid próza terén is komoly lépés történt a gyermekirodalom felé. Elbeszéléseiben a gyermekek világa jelenik meg nagyszerű jellemrajzokkal. Kár, hogy a mai napig több ilyen könyv prózában nem jelent meg.

Az 1980-as évek elején a budapesti szlovák iskola szlovák irodalmi körének egyik foglalkozásán felvetődött egy iskolai újság létrehozásának ötlete, amit a diákok lelklesen támogattak. A bátor szlovák betyárok tábortüzére gondolva javasoltam, hogy adjuk neki a Vatra (Tábortűz) nevet. Közismert költőnk Imro Fuhl, akkor még gimnazista, jó ráérzéssel megjegyezte: - Nem lesz az akkora tűz, legyen a neve inkább Plamienok (Lángocska). Így indult útjára az iskola későbbi büszkesége, a Plamienok (később Študentské pero /Diáktoll/) iskolai lap. Hamarosan aranyos kis elbeszélések tűntek fel benne, a Bodrík, a Rozprávka o snehovej vločke (Mese a hópehelyről), meg a többiek. Szerzőjük a gimnazista Marta Glücková. Elbeszélései az országos Ľudové novinyben is megjelentek. De jött az érettségi, az egyetem, s az új feladatok másfelé vitték Marta figyelmét... Ma úgy látjuk, hogy ennek a megkezdett írói tevékenységnek még lesz folytatása.

Végül szólnom kell a saját gyermekverseimről is. Már az 1950-es években irogattam őket, vagyis még gyerekkoromban. Meg is jelentek a Naša Sloboda (Szabadságunk) újság gyermekrovatában. Ezek még gyerek-, sőt, gyerekes versikék voltak Zsengéknek is szoktuk nevezni őket. Samuel is írt és még mások is. De akkoriban még nem volt, aki a kezdőket felkarolja – elhallgattunk. Csak a 70-es évek második felében kezdtünk újra ébredezni. Talán ezek a mostoha körülmények is hozzájárultak ahhoz, hogy mindig szem előtt tartottam a fiatalokat, segítettem őket. Irodalmi szakkörben foglalkoztam velük, fórumot teremtettem nekik a Ľudové novinyben, majd jóval később a Budapeštiansky Slovákban. Bennük láttam a jövő hazai szlovák íróit, méltó utódainkat. Voltak is szép számmal. És én saját példamutatással is igyekeztem ösztönözni őket. Írtam, vagy fordítottam gyerekverseket is.

Amikor már jelen voltam gyerekverseimmel az újságunkban, az évente megjelenő Náš kalendárban (A mi naptárunk), és minden verseskötetemben (Pilíšske ozveny /Pilisi visszhangok/ 1982, Ako mám ďalej žiť /Hogyan éljek tovább/ 1983, Tvrdé hrudy /Kemény rögök/ 988) ott voltak a gyerekversek is, igyekeztem egy önálló gyerekvers-kötetet kiadni. 1990-ben meg is jelent a HRAJME SA! (Játsszunk!) c. könyvem szép kemény kötésben, Ján Mušto illusztrációival. Versek terén ez volt az első ilyen „fecske" nálunk.

Ez, persze, még csak a kezdet. Az 1994-ben megjelent Dozvuky (Utóhangok) c. verseskötetemben a leggazdagabb versciklus az V., a Strieborný pohárik (Ezüstpohárka). A dolog érdekessége, hogy ezek Weöres Sándor gyerekversei szlovák fordításban. Az 1980-as években ezeket a gyerekek szájíze szerint alkotott ritmikus, dallamos versikéket mindenütt lehetett hallani, szavalták, énekelték őket úton-útfélen. Nem lehetett nem lefordítani őket a mi gyerekeink számára, hogy ők is részesei lehessenek ennek az irodalmi élménynek. A nehéz témájú felnőttversek írása közti szünetekben, pihenésképpen, nagy élvezettel fordítottam a Galagonyát, Kutyatárat, a Libapéket... Ennek nyomán 1997-ben megjelent a Keby svet bol drozdom (Ha a világ rigó lenne) című szépen illusztrált verseskötetem Weöres Sándor szlovákul szóló verseiből, a Zimzizim, a Bóbita és a Ha a világ rigó lenne kötetekből szinte minden. Összesen 150 gyermekvers.

1996-ban létrejött a Budapesti Szlovák Önkormányzat, majd ennek keretében egy Debnička (Ládika) nevű zenekar is. Főszervezője és mozgatója a zenéhez is értő, gitározó Katka Hollósyová (később Noszlopyová), aki a fülében - egyikmásik gyerekversem hallatára - felcsendülő dallamot időről-időre lejegyezte. Ezekből a megzenésített versekből összeállt a Zaspievajme si! (Énekeljünk!) c. szöveges-kottás daloskönyv. Akadt az I. kerületben egy ügyesen rajzoló-festő művész, Eva Konczošová (a Békés megyei Csanádalberti szlovák település szülötte), aki gazdagon ellátta szép illusztrációkkal. E könyvben tehát három művészeti ág (költészet, zene, rajz) egymást erősítve jelenik meg s ez a könyvet a gyerekek számára vonzóvá teszi.

Ezzel a Debnička programja két blokkra bővült: Weöres S. megzenésített versei + saját megzenésített versek. Fel is léptünk velük egy-két budapesti óvodában, óriási sikerrel a Szlovák Intézetben, majd volt egy nagy sikerű dél-szlovákiai turnénk is (Komárno, Dulovce, Dunajská Streda, Iža, Sv. Peter…). Érdekességként megemlítem, hogy zenekarunkban saját gitárosaink, ütőhangszereseink mellett, a szlovák-magyar együttműködés remek példáját prezentálva, a Kóborzengő magyar együttes hegedűse és nagybőgőse is besegített. Támadt egy elképzelésünk, hogyan lehetne gyermekirodalmunk hatását még tovább fokozni és a bélyeggyűjtési CarteMax mintájára eljutni a gyermekköltészeti CarteMaxig. Katka Hollósyová kis zenekarával még ezt is sikerült megvalósítani:

2007-ben megjelent a Zaspievajme si s Debničkou (Énekeljünk a Debničkával) CD lemez!

Közben a megírt versek között továbbra is voltak gyermekversek is. Tetten érhetők a NEZABÚDAJ (1998) kötet Išpitanca c. gyerekvers-ciklusában, és vannak gyerekversek a Dvoma chodníčkami (Két ösvényen) 2002-ben – Zlatko fiammal közösen kiadott - kötetben is, hozzátéve, hogy az ő versei mind gyerekversek. Ez egyben pozitív válasz arra a kérdésre is, hogy lehet-e az említett „Carte Maximu-

mot" még tovább fokozni. Lehet! Neveljünk a gyerekünkből is gyerekversíró palántát, aki majd, ha a mi fánk kidőlt, tovább folytatja ott, ahol mi abbahagytuk. A fiam máris túltett rajtam, amikor közös kötetünket ellátta saját illusztrációkkal, s a versekhez két kis prózát is mellékelt. Az egyik a Kuchtík obrov (Az óriások szakácsa), a másik pedig a humortól sistergő Reinkarnácia.

2003-ban megjelent egy második – tartalmában és illusztrációkban is gazdag gyerekverses kötetem, a KONVALINKY (Gyöngyvirágok). A szép illusztrációk ismét Eva Konczošová művészetét dicsérik. Van tehát szlovák gyermekirodalmunk. A prózaírók utolérhetnének bennünket, mert gyermekvers-ügyben sokkal jobban állunk.

Verseinket a gyerekek szavalják. Ünnepeken, szavalóversenyeken, sőt, iskolai órákon is, mert Mária Jakabová, Magdaléna Pažická és más tankönyvszerző tanárnőknek köszönhetően bekerültünk a tankönyvekbe is, tananyag, mi több, érettségi tétel is lettünk, ami felér egy köztéri szoborral! Ennek tükrében elégedett, sőt, boldog is lehetnék, de mégsem lehetek az. E sikeresnek leírt pályafutás mellől, főleg helyszűke miatt, még sok minden hiányzik, amiből kiderülne helyzetünk tragikomédiája. Ugyanis, mire ez a szinte mesebeli és mégis valós – képletesen szólva – gyermekirodalmi hajónk rengeteg nehézséget is leküzdve felépült, egy csöppnyi víz alig maradt alatta.

A történetnek van egy tanulsága: mi szlovákok és magyarok, ha egymásnak keresztbe téve törekszünk előre, mind a ketten tönkre fogunk menni. Meggyőződésem, hogy csak egymást segítve lehetünk sikeresek.

La letteratura infantile slovacca in Ungheria

L'autore introduce l'articolo con un breve panorama della letteratura slovacca in Ungheria nel periodo tra le due guerre. Poi delinea la situazione degli slovacchi nel secondo dopoguerra, menzionando lo sviluppo della vita letteraria slovacca, e l'antologia „Výhonky" (Germogli), pubblicata nel 1987, che è considerata una pietra miliare. Le filastrocche presenti nell'antologia sono infatti testimonianza della nascente letteratura infantile slovacca. Negli anni '70, l'autore presiedeva un circolo letterario nel Liceo Slovacco di Budapest. Il frutto di questo circolo fu un'altra antologia, la „Fialôčka, fiala" (Violetta, viola) contenente delle poesie infantili e pubblicata nel 1980. L'autore considera anche importante la formazione nel 1981 della Sezione Letteraria degli scrittori slovacchi, e la nascita nei primi anni '80 del giornale scolastico, chiamato prima „Plamienok" (Fiametta) poi „Študentské pero" (Penna degli studenti). Infine l'autore parla brevemente delle proprie poesie e del „Debnička" (Cassetta), un gruppo musicale formatosi nel 1996 nell'ambito del Comune Slovacco di Budapest.

Detská literatúra Slovákov v Maďarsku

Nová povojnová generácia Slovákov žijúcich v Maďarsku svoj literárny život si musela vytvárať takmer od nuly. Prvé pokusy v 1950-tych rokoch neboli úspešné. Priaznivejšie obdobie prišlo až v 70-tych rokoch. Prvá literárna antológia Výhonky

(1978) už obsahuje aj dve detské básne, ktoré sú dnes už zhudobnené. Síce každý náš básnik má aj detské básne, ale programovo ich písal iba Alexander Kormoš a Gregor Papuček. Kormoš vo svojich zbierkach Polyfónia I (1981) a Polyfónia II (1986) má aj cyklus pre deti. Postupne zhudobnil výber z našich básní a r. 1988 ich vydal pod názvom SPIEVAJ S NAMI! Medzi nimi aj 44 básní pre deti. Škoda, že vydať samostatnú zbierku svojich detských básní sa mu zatiaľ nepodarilo.

Gregor Papuček sa od začiatkov programovo zaoberal s deťmi. Už od 70-tych rokov viedol literárny krúžok v slovenskej škole v Budapešti. Na jeho podnet si žiaci založili školský časopis Plamienok (neskôr Študentské pero), v ňom si uverejňovali svoje literárne príspevky. Medzi nimi aj Marta Glücková, ktorá začala písať šikovné poviedky. Žiaľ, po maturite ju osud viedol iným smerom. Teraz sa však rozhodla dotiahnuť to aspoň po vydanie zbierky.

R. 1986 vyšla aj úspešná knižka krátkych próz Michala Hrivnáka pod názvom Tulipány, prevažne príbehy s detskou tematikou.

Papuček r. 1979 v Ľudových novinách pre žiakov spustil rubriku Škola milovníkov literatúry. Cieľ: vychovávať dorast pre našu Literárnu sekciu. Svoju prvú zbierku detských básní (Hrajme sa!) vydal r.1990. Potom vydal bohatšiu zbierku Konvalinky (2003) a svoje Katkou Hollósyovou zhudobnené detské básne Zaspievajme si! (2004), preložil 150 detských básní Sándora Weöresa (Keby svet bol drozdom 1997), a nakoniec kapela Debnička nahrala výber z jeho zhudobnených detských básní na CD (Zaspievajme si s Debničkou! 2007). Medzitým spolu so synom Zlatkom vydali zbierku básní Dvoma chodníčkami (2002), pričom Zlatkova polovička zbierky je písaná pre deti. Obrazne povedané loď detskej literatúry Slováci v Maďarsku majú postavenú. Sklamaní si však všímajú, že im pod ňou sotva ostalo zopár kvapiek vody.

Vyplýva z toho aj jedno poučenie: ak my, Slováci a Maďari, cestou dopredu s budeme navzájom prekážať, obidvaja vyjdeme navnivoč. Úspešní môžeme byť len tak, ak si budeme navzájom pomáhať.

Slovaška otroška literatura na Madžarskem

Avtor v uvodu poda kratek pregled razvoja slovaške otroške literature na Madžarskem v obdobju med obema vojnama, potem poda pregled položaja Slovakov na Madžarskem po drugi svetovni vojni, omenja nastanek slovaške literature, izid literarne antologije z naslovom Výhonky (Poganjki), ki je leta 1978 pomenila velik korak naprej na literarnem področju. Otroške pesmi, ki so bile objavljene v antologiji, pomenijo začetek nastajanja slovaške otroške književnosti. Avtor je vodil literarni krožek v Slovaški šoli v Budimpešti, v njegovem okviru je leta 1980 izšla antologija z naslovom Fialôčka, fiala (Vijolica, vijola). Pomemben dogodek je bil nastanek Literarne sekcije leta 1981 ter na začetku 80-ih let šolska revija z naslovom Plamienok (Plamenček), kasneje pa Študentské pero (Študentsko pero). Na koncu prispevka avtor piše o svojih otroških pesmih in o nastanku glasbene skupine Debnička (Škatla) leta 1996 v okviru Slovaške samouprave v Budimpešti.

HORVÁTHNÉ FARKAS Éva

Szlovák nemzetiségi iskola – nyelvhasználat

Bevezetés

A hagyományos magyarországi kisebbségek jellemzően szórványokban élnek. Szórványhelyzetükből adódóan tapasztalat szerint a kisebbségi nyelvek a legtöbb településen kiszorultak a mindennapi nyelvhasználatból. Az idősebbek, a nagyszülők generációja még sűrűn – de nem kizárólagosan – használja egymás között a nemzetiségi nyelvet, de gyerekeikkel s az unokákkal már jellemzően magyarul kommunikálnak. A 2001-es népszámlálási adatok is azt mutatják, hogy lényegesen többen vallották magukat egy bizonyos nemzetiséghez tartozónak, mint ahányan az adott nemzetiség nyelvét anyanyelvként tüntették fel. Míg nemzetiség szerint 314.059 magyar állampolgár, azaz a teljes lakosság mintegy 3%-a vallotta magát valamely nemzeti kisebbséghez tartozónak, anyanyelv szerint mindösszesen 135.787 fő. A szlovák nemzetiségre vonatkozó adatok szerint 17.692 fő szlovák nemzetiségűnek vallotta magát, ezzel szemben, anyanyelveként csak 11.816 jelölte meg a szlovák nyelvet. E aránylag nagy különbség két jelenségre enged következtetni. Örvendetes, hogy a számok tükrében az anyanyelvváltás nem jelent teljes asszimilációt. Az a számokkal alátámasztott tény viszont, hogy a szlovák nemzetiségi közösségekben a szlovák nyelv jelentős mértékben elveszítette az anyanyelv prioritását, a szlovák nemzetiségi iskolarendszer számára komoly kihívást jelent. Mindezekből ugyanis az következik, hogy a nemzetiségi nyelv átörökítésében lényegesen nagyobb szerep hárul az óvodára és az iskolára. Gyivicsán Anna is hangsúlyozza, hogy „*Minden nemzeti kisebbség, nemzetiség kultúrájának fenntartásában, fejlődésében alapvető szerepe volt és van a nemzetiségi iskolának. Ennek fontossága arányosan nő, sőt meghatványozódik a modern társadalmak fejlődésével*.” Nem könnyű ezzel a feladattal megbirkóznia az oktatásnak, hiszen normál körülmények között a gyermek otthon, családi körben tanulja meg a nyelvet.

Magyarországon napjainkban hozzávetőleg 130 olyan oktatási intézmény működik, amely a jogszabály értelmében szlovák nemzetiséginek tekinthető. Az óvodai szlovák nemzetiségi nevelés általában hozzáférhető a szlovák nemzetiségi településen élő óvodáskorú gyerekek számára. A szlovák nemzetiségi óvodából egyenes út vezet a gyerekek számára a szlovák nemzetiségi általános iskolába, de esélyük a szlovák nyelv elsajátítására változó, hiszen a magyarországi szlovák nemzetiségi általános iskolák meghatározó hányada nyelvoktató típus, amelynek a nemzetiségi nyelvoktatás területén megvannak a maga korlátai. Sajnálatos továbbá az is, hogy a szlovák nemzetiségi általános iskola befejezése után a tanulóknak csak egy kis töredéke folytathatja iskolai keretek között a szlovák nyelv tanulását, mivel Magyarországon mindösszesen két szlovák nemzetiségi gimnázium működik, Budapesten és Békéscsabán. A két nemzetiségi gimnáziumon kívül Sátoraljaújhely, Balassagyarmat és Miskolc egy-egy középiskolájában adatik meg a tanulóknak a lehetőség szlovák nyelvtudásuk fejlesztésére, amelyekben a szlovákot mint idegen nyelvet tanulhatják. A többiek esetében az általános iskola befejezése után nemzetiségi nyelvük ismerete – szülővárosuk, szülőfalujuk jellege szerint – stagnál vagy hanyatlik.

A kutatás tárgya

A vázolt háttér ismeretében fontosnak tartottam a nemzetiségi iskolákat látogató tanulók kétnyelvűségének, szlovák nyelvi kompetenciájuknak, nyelvhasználati szokásaiknak a vizsgálatát. A kutatás színhelyeként azért esett a választásom a gimnáziumokra, mivel a középiskola kiválasztásában a szülők véleménye mellett a tanulók tudatos döntése, személyes elhivatottságuk is nagyobb mértékben érvényesül, mint az általános iskola esetében. Mindamellett a nemzetiségi közoktatásban ez az az iskolatípus, amelyben a legnagyobb eséllyel sajátíthatják el a tanulók a nemzetiségi anyanyelvet, illetve koruknál fogva fejlettebb nemzetiségi identitástudattal rendelkeznek, s bonyolultabb kérdésekben is önálló vélemény-nyilvánításra képesek.

Az anyaggyűjtést a 2008/09-es tanévben, háromféle módszerrel végeztem: 1. kérdőíves megkérdezéssel, 2. tanórai megfigyeléssel, 3. tematikus interjúval és kötetlen beszélgetéssel, melyet diktafonra rögzítettem. A kérdőívet valamennyi tanuló kézhez kapta, de csak 93 fő töltötte ki. Közülük 18 szlovák állampolgár, akik csak középiskolai tanulmányaikat végzik Magyarországon. Az ő válaszaikat jelen munkámban nem veszem figyelembe, hogy ne torzítsam a magyarországi középiskolások nyelvhasználati szokásait, s a nyelvhez való viszonyulásukat.

A magyarországi szlovák nemzetiségi gimnáziumok bemutatása

A budapesti Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon *Comenius*, a népek, nemzetek tanítójának gondolatát választotta Pedagógiai Programjának mottójául: *„Kisebbségi állampolgárnak lenni nem állapot, hanem küldetés. Ezt át kell érezni, s az ezzel kapcsolatos teendőket, kötelességeket elvégezni..." („Byť menšinovým občanom… to nie je stav, to je poslanie. Precítiť ho a vykonávať povinnosti s ním súvisiace…"*) A gimnáziumi osztályokban hagyományos formában biztosítják a szlovák nyelv magasabb szintű művelését, elsajátítását, valamint az emelt- és középszintű érettségire való felkészítést. A történelem és földrajz tantárgyak oktatása szlovák nyelven folyik. A reáltantárgyakat a tanulók szlovák nyelvi szintje alapján két nyelven oktatják. Az IES minősítése alapján a tanulók nemzetközi certificátot szerezhetnek.

A békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium a dél-alföldi szlovákság oktatási és szellemi központja. Pedagógiai Programjának mottójául a magyarországi szlovák költőtől, Kormos Sándortól származó idézetet választotta:

„Azonos fészekből származunk,	*„Zrodení v tom istom hniezde,*
Azonos csillaghoz szárnyalunk."	*Letíme k tej istej hviezde."*
(Kormos Sándor: Eredet és cél)	*(Alexander Kormos: Pôvod a cieľ)*

A gimnáziumi osztályokban a szlovák nyelv és irodalom tantárgyakon kívül a vizuális kultúra, technika, testnevelés, ének-zene, történelem, földrajz, népismeret tantárgyak oktatása folyik szlovák nyelven.

A tanulók s szüleik anyanyelve

Feltételeztem, hogy magas lesz azoknak a tanulóknak a száma, akik a magyar nyelvet tartják anyanyelvüknek, de a kapott eredményhez képest lényegesen alacso-

nyabb arányra számítottam. A 75 magyarországi tanuló közül mindösszesen egy fő (1,33%) nevezte meg anyanyelveként a szlovák nyelvet.

A szülők anyanyelvének megjelölésében is a magyar nyelv dominál. A 75 válaszadó közül mindösszesen 3 fő (4,00%) jelölte meg édesanyja anyanyelveként a szlovák nyelvet. Az édesapák anyanyelvének megítélésében még alacsonyabb a szlovák anyanyelvűség. A Magyarországon élő adatközlők közül csupán 1 fő (1,33%) véli édesapja anyanyelvének a szlovák nyelvet.

A szülők anyanyelvének meghatározásában feltételezésem szerint némileg más eredmény született volna, ha a szülők személyesen nyilatkozhattak volna anyanyelvükről. Jelen munka inkább azt tükrözi, hogy a gyerekek milyen anyanyelvűnek látják saját szüleiket.

Családon belüli nyelvhasználat

A tanulók nyelvhasználatának a vizsgálatában feltétlenül fontosnak tartom a szűkebb és tágabb családon belüli nyelvhasználati szokások felmérését, hiszen „a család a nyelvelsajátítás és a szocializáció legfontosabb területe, ennélfogva a nemzetiségi létre történő szocializációnak is ez a legfontosabb területe”. Habár a két szlovák gimnázium magyarországi tanulói szinte kivétel nélkül magyar anyanyelvűnek tartják szüleiket, feltételezhető, hogy a családok egy részében, legalább egyes családtagokkal, s legalább bizonyos témákban és élethelyzetekben természetes a tanulók számára, hogy nemzetiségi nyelvüket használják a kommunikáció eszközeként. A pontosabb kép kialakítása érdekében úgy tettem fel a kérdést, hogy lehetőséget biztosítsak a tanulók számára a differenciált válaszadásra.

A mai modern társadalomban a nemzetiségek lakta területeken igen magas a vegyes házasságok száma, s ugyanazon nemzetiséghez tartozó szülők is egymástól eltérő módon szocializálódhattak, ezért külön tettem fel a kérdést az anyára és az apára vonatkozólag.

A 75 magyarországi válaszadó közül az anyával 55 fő (73,33%) mindig magyarul, 16 fő (21,33%) többnyire magyarul, de néha szlovákul is, s 3 fő (4,00%) egyformán gyakran beszél magyarul és szlovákul. Egy tanuló (1,33%) egy harmadik nyelven, az anya magyartól és szlováktól különböző nyelven beszél az édesanyával.

A magyarországi tanulók közül 72 fő válaszolt a kérdésre, hogy milyen nyelven beszélget az apával. Az édesapával való nyelvi kapcsolatban az anyával való nyelvhasználathoz képest árnyalatnyival még magasabb azoknak a tanulóknak a száma, akik kizárólagosan a magyar nyelvet használják. 57 fő (79,17%) mindig magyarul, 13 fő (18,06%) többnyire magyarul, s 2 fő (2,87%) egyformán gyakran beszél édesapjával magyarul és szlovákul.

Örvendetes, hogy ha bár nem is magas mértékben, de a testvérek közötti kommunikációban valamelyest erőteljesebb a szlovák nyelv jelenléte, mint a gyerek és édesanya, valamint édesapa közötti nyelvhasználatban. A magyarországi tanulók közül 70 fő válaszolt a kérdésre. 46 tanuló (65,71%) mindig magyarul, 22 fő (31,43%) többnyire magyarul, de néha szlovákul is, s 2 fő (2,86%) ugyanolyan gyakran beszél magyarul, mint szlovákul a testvérével.

A családtagok közül a szlovák nyelv legmagasabb arányú használata a nagyszülők egymás közötti kommunikációját jellemzi. Az anyai nagyszülőknek csak

57,75%-a, az apai nagyszülőknek 71,64%-a beszélget egymás között kizárólagosan magyarul. Ezzel szemben az anyai nagyszülők 61,11%-a, az apai nagyszülők 81,16%-a a válaszadó unokával csak magyarul beszél. Meglepő eredménye a kutatásnak, hogy a nagyszülők kissé nagyobb arányban használják a válaszadó unokával a magyar mellett a szlovák nyelvet is, mint saját gyerekeikkel, illetve a többi unokával.

A többi rokonnal a tanulók 31,18%-a beszél szlovákul is. Olyan tanuló nincs a korpuszban, aki bármely relációban is kizárólagosan a szlovák nyelvet használná, s a szlovák nyelv helyenkénti dominanciája is csak a nagyszülőkkel szemben tapasztalható. Az anyai nagyszülőkkel 4 tanuló, az apai nagyszülőkkel 3 tanuló többnyire szlovákul beszél.

A családon belüli levelezés nyelve egyértelműen a magyar. Mindösszesen 7 családban (9,46%) használják néha a szlovák nyelvet is a családi levelezésben. A szóbeli nyelvhasználathoz képest valószínűleg az az oka a magyar nyelv erőteljesebb dominanciájának, hogy a családtagok egy része nem vett részt nemzetiségi iskolai oktatásban, illetve a szlovák nemzetiségi iskola befejezését követően nem volt módja s szüksége a szlovák nyelvű írásbeliség gyakorlására.

Motiváció a középiskola-választásban

A megfelelő középiskola kiválasztása egész életre kiható döntés lehet az általános iskolás tanulók számára, ezért szerettem volna tudni, hogy mi motiválta őket a továbbtanulásban, vállalva a kéttannyelvű oktatással járó speciális feladatokat, s esetlegesen a családtól való távollétet. A magyarországi tanulók közül 10 fő nem adott választ, sokan viszont több motivációt is felsoroltak. A motivációkat csoportokba soroltam, melyek csökkenő sorrendben az alábbiak:

Nyelv (44 tanuló)

A nyelvtanulást, illetve annak folytatásának a lehetőségét tüntették fel a legtöbben az első számú vonzerőként. Például: *Azért döntöttem így, mert szerettem volna továbbtanulni a szlovák nyelvet. – Már nyolc éve tanultam a szlovákot, s nem akartam abbahagyni. – Szlovákok által lakott városban élek. A nagyszüleim tudtak szlovákul, a szüleim már nem, csak pár szót, és én is szerettem volna megtanulni szlovákul. – Szerettem volna továbbvinni általános iskolai tanulmányaimat, s szerettem volna jobban beszélni a szlovákiai rokonokkal. – Fontosnak tartom a nyelvismeretet.*

Az iskola jó hírneve, személyes tapasztalat (13 tanuló)

A tanulók egy része általános iskolásként is az adott oktatási intézményt látogatta, s ezáltal alakított ki személyes véleményt róla, vagy ismerőseitől hallott méltató szavakat az ottani légkörről, oktató-nevelő munkáról. Például: *Mert családias a légkör. – Szerettem volna folytatni a szlovák nyelv tanulását, ide jártam általános iskolába, és jól éreztem itt magam. – Azért, mert azt hallottam, hogy ez egy jó gimnázium. – Szimpatikus volt ez az iskola a családias hangulat és az emberséges környezet miatt. – Már ide jártam általános iskolába is, ezért döntöttem úgy, hogy itt szeretnék továbbtanulni*.

A család hatására (12 tanuló)

Több esetben a szülők véleménye, illetve a családon belüli személyes példa, a családi hagyományok ösztönözték a tanulókat a szlovák gimnáziumban való to-

vábbtanulásra. Például: *Édesanyám is ebbe az iskolába járt, ő mesélt róla, hogy milyen az itteni légkör, és szeretem is a nyelvet. –* M*ert a testvérem is ide jár. – Édesanyám és testvérem is itt érettségizett. – Mert idejárt az unokatestvérem, s érdekel a szlovák nyelv.*

A város vonzereje (10 tanuló)

A budapesti gimnázium több tanulója számára vonzó lehetőség volt, hogy Budapesten tölthetik középiskolás éveiket. Például: *Azért választottam ezt az iskolát, mert nagyvárosban akartam tanulni. – Mindig is Budapesten szerettem volna tanulni. – Mert Budapesten sokkal több szórakozási lehetőség van, mint máshol.*

Praktikus cél megfogalmazása (10 tanuló)

Több tanuló olyan praktikus cél elérésének a lehetőségét látta az iskolában, amelyre más középiskolákban nincs lehetőség. Például: *Szeretném letenni a szlovák érettségit. – Szeretnék szlovák tolmács lenni. – Általános iskola után nyelvvizsga megszerzése szlovákból. – Szerettem volna továbbvinni általános iskolai tanulmányaimat, s szerettem volna jobban beszélni a szlovákiai rokonokkal. – Mert érdekel a szlovák nyelv, s a jövőben Szlovákiában szeretnék élni.*

Származás, nemzetiségi kultúra (4 tanuló)

A nemzetiségi származás, a nemzetiségi kultúra megismerése is szerepel az okok között. Például: *Vannak szlovák gyökereim, és szeretem a szlovák nyelvet. – A rokoni ágak befolyásoltak, s szeretném megtanulni a nyelvet. – A szlovák nyelv és a kultúra megismerése miatt.*

Határozatlanság (4 tanuló)

Néhány tanulónak nem volt határozott elképzelése a jövőre vonatkozólag, s ezért gimnáziumba jelentkeztek. Például: *Azért, mert nem tudom, hogy mi akarok lenni. – Nem tudtam, hogy mi akarok lenni, s itt lesz időm kitalálni. – Fogalmam sem volt, hogy mit csináljak, s ez jó lehetőségnek tűnt.*

Általános iskolai tanár javaslatára (3 tanuló)

A vártnál alacsonyabb azoknak a tanulóknak a száma, akiknek általános iskolai tanáruk segített döntésükben. Ők így nyilatkoztak: *A tanáraim azt ajánlották. – Az általános iskolai szlovák tanárom javasolta. – A tanárom mondta, hogy érdemes lenne továbbtanulnom a szlovák nyelvet.*

Nyelvhasználat az iskolában

A 75 tanuló közül mindösszesen három tanuló (4,00%) jelezte, hogy születésétől kezdve tanulja a szlovák nyelvet. A többség az óvodában vagy az általános iskolában kezdte a nyelvtanulást. Két tanuló (2,67%) korábban nem vett részt nemzetiségi oktatásban, ők csak a gimnáziumban ismerkedtek a nyelvvel.

A válaszadó tanulók a családon belüli nyelvhasználathoz képest iskolatársaikkal többen használják a szlovák nyelvet a tanítási órákon kívül, de a magyar nyelv dominanciája egyértelmű. A 75 tanuló közül 35 (46,67%) mindig magyarul beszél társaival, 33 fő (44,00%) magyarul, de néha szlovákul is, s 7 fő (9,33%) körülbelül azonos gyakorisággal magyarul és szlovákul.

A tanulók válaszai alapján tanáraikkal lényegesen gyakrabban beszélnek szlovákul a tanítási órákon kívül, mint osztálytársaikkal. A 75 tanuló közül 17 fő (22,67%) mindig magyarul, 29 fő (38,67%) magyarul, de néha szlovákul is, 26 fő

(34,67%) körülbelül ugyanolyan gyakran magyarul és szlovákul, s 3 fő (4,00%) szlovákul, de néha magyarul is beszél tanáraival.

Szlovákiában szerzett nyelvi tapasztalatok

A célnyelvi országban töltött idő lehetőséget nyújt a nyelvet tanulók számára, hogy természetes nyelvi szituációkban felmérjék tényleges nyelvtudásukat, értékeljék nyelvi kompetenciájukat. A Szlovákiában szerzett tapasztalataik felmérése céljából feltettem a kérdőívben a kérdést, hogy észreveszik-e Szlovákiában, hogy nem odavalósiak, illetve kaptak-e pozitív vagy negatív visszajelzést nyelvhasználatuk vonatkozásában.

A tanulók nagy többségének az a tapasztalata, hogy bár eltérő gyakorisággal, de feltűnik az ott élők számára, hogy nem szlovákiaiak. A 75 tanuló közül 29 fő (38,67%) szerint mindig, 42 fő (56,00%) szerint csak ritkán veszik észre, s mindösszesen 4 fő (5,33%) nyilatkozott úgy, hogy sosem.

Negatív kritikát csak 5 tanuló tapasztalt Szlovákiában. Magát a tényleges visszajelzést ketten fogalmazták meg: *Azt mondták, hogy magyaros a kiejtésem. - Nem mondtak semmit, csak mosolyogtak.*

Pozitív kritikát sokkal nagyobb számban kaptak, s a dicséretről sokkal szívesebben nyilatkoznak. A 75 tanuló közül 47 (62,67%) kapott elismerő szavakat, s csak 28 tanuló (37,33%) állítja, hogy nem dicsérték meg szép és helyes nyelvtudásáért Szlovákiában. A dicséretek széles skálán mozognak.

a) Néhány pozitív kritika a nyelvi háttérhez viszonyítva értékeli jónak a tanuló teljesítményét, utalva bizonyos meg nem nevezett hiányosságokra. Például: *Ahhoz képest, hogy csak tanulom a szlovák nyelvet, elég szépen beszélem. – Ahhoz képest, hogy magyar vagyok, szépen beszélek.*

b) Két esetben az észlelt hiányosság konkrét megfogalmazásra kerül, de a nyelvhasználat egyéb összetevőire vonatkozó dicséret mellett, ezért az így értékelt tanulók nem is tekintik ezeket az észrevételeket negatív kritikának: *Szép a kiejtésem, nagy a szókincsem, csak a ragozáson van mit csiszolni. – Bő a szókincsem, csak a ragozásomon kell egy kicsit finomítani.*

c) A legtöbb dicséret nem tesz utalást semmiféle nyelvhasználatbeli hiányosságra, de nem is tesz egyenlőségjelet a tanuló nyelvhasználata és a Szlovákiában elfogadott nyelvi norma közé. Például: *Folyékonyan beszélek, és jól ragozok. – Ügyesen feltalálom magam az adott szituációkban.*

d) Három esetben a dicséret kifejezi, hogy a tanuló nyelvhasználatát vagy annak egyik összetevőjét a Szlovákiában elfogadott nyelvi normának megfelelőnek tartják. Például: *A kiejtésem olyan, mint egy szlováké. – Alig hitték el, hogy nem vagyok helyi.*

Nyelvi önértékelés

A 75 magyarországi tanuló önértékelése szerint a beszédértés és a beszéd azok a nyelvi alapkészségek, amelyekben többségük sokkal nagyobb jártassággal rendelkezik a magyar nyelvben, mint a szlovákban. Válaszaik alapján 55 fő (73,33%) sokkal jobban ért, 56 fő (74,67%) sokkal jobban beszél, 34 tanuló (45,33%) sokkal

jobban ír, 33 tanuló (44,00%) sokkal jobban olvas magyarul, mint szlovákul. Azoknak a tanulóknak, akik önértékelésük szerint sokkal jobban értenek és beszélnek magyarul, mint szlovákul, mintegy egyharmada úgy látja, hogy olvasásban és írásban csak valamivel jártasabbak a magyar nyelvben, mint a szlovákban. A 75 magyarországi tanuló közül 14 fő (18,67%) valamivel jobban ért, 14 fő (18,67%) valamivel jobban beszél, 25 fő (33,33%) valamivel jobban olvas, s 24 fő (32,0%) valamivel jobban ír magyarul, mint szlovákul. Önértékelésük alapján kicsi azoknak a tanulóknak az aránya, akik körülbelül egyformán értenek és beszélnek a két nyelven. Ezzel szemben az olvasás és írás nyelvi alapkészségekben a tanulók mintegy egyötöde kiegyensúlyozottnak látja a jártasságát a két nyelvben. A 75 tanuló közül 6 fő (8,00%) körülbelül egyformán ért, 5 fő (6,67%) körülbelül egyformán beszél, 17 fő (22,67%) körülbelül egyformán olvas, s 17 fő (22,67%) körülbelül egyformán ír a két nyelven. Olyan tanuló nincs a korpuszban, aki bármelyik nyelvi alapkészségben is valamivel vagy sokkal jártasabbnak ítéli magát a szlovák nyelvben.

A magyarországi szlovákok családon belüli nyelvhasználatában általában az adott helyi nyelvjárás dominál, az iskolában viszont a szlovák irodalmi nyelvet tanulják és használják a tanulók. Azok a tanulók tehát, akik családtagjaikkal is kommunikálnak szlovákul, a szlovák nyelv két változatát értik és beszélik. A családon belül kizárólagosan a magyar nyelvet használó, de szlovák nemzetiségi településen élő tanulók is óhatatlanul hallják a nyelvjárást, esetleg passzív nyelvismerettel is rendelkeznek. A nyelvjáráshoz és az iskolában tanult szlovák irodalmi nyelvhez fűződő érzelmi kötődésük elemzése céljából feltettem a kérdőívben a kérdést, hogy melyik nyelvváltozatot tartják szebbnek, illetve melyiket beszélik szívesebben és melyiket jobban.

A 75 magyarországi tanuló közül 22 fő (29,33%) szerint az irodalmi nyelv, 9 fő (12,00%) szerint a helyi nyelvjárás a szebb, 38 tanuló (50,67%) egyformán szépnek látja mindkettőt, s 6 tanulónak (8,00%) egyik sem tetszik. Azoknak a magyarországi tanulóknak, akiknek jobban tetszik a helyi nyelvjárás, illetve egyformán szép számukra a szlovák irodalmi nyelv és a tájnyelv, jelentős hányada minden bizonnyal egyáltalán nem vagy gyengén beszéli a nyelvjárást, mivel válaszaik alapján sokan közülük szívesebben használják az irodalmi nyelvet, mint a tájnyelvet. A 75 tanuló közül 42 fő (56,00%) beszéli szívesebben az irodalmi szlovák nyelvet, 11 (14,67%) a helyi nyelvjárást, s 22 fő (29,33%) egyformán szívesen mind a kettőt. A helyi nyelvjáráshoz kötődő érzelmi töltetről, s a tanulók fejlett identitástudatáról árulkodik, hogy több tanuló beszéli szívesebben a helyi nyelvjárást, mint ahányan jobban. A 75 tanuló közül 43 fő (57,33%) beszéli jobban a szlovák irodalmi nyelvet, mint a helyi nyelvjárást, s 14 fő (18,67%) egyáltalán nem beszél nyelvjárást. További 9 tanuló (12,00%) a nyelvjárást beszéli jobban, s ugyancsak 9 tanuló (12,00%) egyformán beszéli az irodalmi nyelvet és a helyi nyelvjárást.

A nyelvi önértékelésen belül feltettem a kérdőívben a kérdést, hogy másnak látják-e a tanulók saját nyelvhasználatukat a Szlovákiában élőkétől, s ha igen, milyen sajátosságokat fedeztek fel beszédükben. A magyarországi 75 tanuló közül 55 fő (73,33%) tapasztalt eltéréseket, 20 fő (26,67%) viszont nem látja másnak saját nyelvhasználatát. A tanulók által megfogalmazott nyelvhasználati sajátosságok csökkenő sorrendben az alábbi csoportokba sorolhatók:

Kiejtés (23 tanuló)

Például: Nem olyan a kiejtésem. – A szavak kiejtésében. – Kis kiejtésbeli különbséget érzek.

Szupraszegmentális tényezők (18 tanuló)

Például: Sokkal lassabban beszélek, többet kell gondolkodnom. – Vontatottabban beszélek. – A hanglejtésem más. – Nem úgy hangsúlyozok.

Nyelvtan (14 tanuló)

Például: Nem tudok olyan jól ragozni. – Nem olyan a szórendem, mint a Szlovákiában élőknek. – Többet kell gondolkodnom a nyelvtani helyességen.

Szleng hiánya (11 tanuló)

Például: Irodalmi nyelven beszélek, szleng nélkül. – Talán én irodalmibb nyelvet beszélek, nem használom a szleng kifejezéseket, csak ritkán. – A köznyelvet és a szleng szövegeket nem ismerem. – Nem ismerem a szlenget.

Szókincs (9 tanuló)

Például: Kisebb a szókincsem, nem tudom magam annyira kifejezni. – Nem minden mondatot mondok úgy, mint egy szlovák, hanem próbálom a saját szókincsemből összerakni. – Kisebb a szókincsem.

„Magyaros" beszéd (5 tanuló)

Például: Mivel magyar gondolkodásom van, van amikor magyar szemmel akarom megfogalmazni a szlovák mondatokat. – Abban, hogy én nem használom a szlovák nyelvet úgy, ahogy ők, és nem is beszélek szlovákosan.

Nyelvjárás (2 tanuló)

Kicsit nyelvjárásban beszélek. – A nyelvjárásom.

Befejezés

A válaszokból leszűrve örvendetes, hogy a tanulók rendelkeznek bizonyos szintű nemzetiségi öntudattal, érzelmileg kötődnek a családi hagyományokhoz s nyelvjárásukhoz. A nyelv megőrzése s átörökítése viszont olyan hatalmas s összetett feladat a jelenkor számára, amellyel az iskola önmagában nem bír megbirkózni. A nemzetiségi közösségekkel, az egyházakkal, a nemzetiségi önkormányzatokkal karöltve keresni kell a lehetőségeket, hogyan őrizhető meg a jövő számára a nemzetiség egyik legfőbb ismérve, a nyelv.

Irodalomjegyzék

[1] GÓSY, Mária. A magyar beszéd tempója és a beszédmegértés. In: Magyar Nyelvőr 121, 1997. 129-139 pp. ISSN 0025-0236

[2] GYIVICSÁN, Anna, KRUPA, András. A magyarországi szlovákok. Budapest: Útmutató Kiadó, 1997. 128 p. ISBN 963-9001-20-1

[3] http://www.allamreform.hu/letoltheto/oktatas/hazai/Nemzeti_es_etnikai_kisebbsegi_oktatas_kozeptavu_fejlesztes.pdf (2009. március 13.)

[4] http://www.fovpi.hu/fpi-hirado/hirlevel/2006_06/bemutatkozik_szlovak.pdf (2009. március 20.)

[5] http://www.szlovak-bcs.sulinet.hu/index.htm (2009. március 27.)

[6] IMRE, Anna. Nyelv, nyelvhasználat, identitás nemzetiségi tanulók körében. In: Kisebbségkutatás 13, 2004. 17-35 pp. ISSN 1215-2684

[7] KISS, Jenő. Társadalom és nyelvhasználat. Budapest: Nemzetiségi Tankönyvkiadó, 2002.318 p. ISBN 963-19-2789-X
[8] KISS, Jenő. Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia. In: Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény. Budapest: Tinta, 2002. 138-142 pp. ISBN 963-9372-285
[9] LANSTYÁK, István. Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2006. 296 p. ISBN 80-7149-814-9
[10] VÉKÁS János. Statisztikai adatok az 1980-2001. évi népszámlálások összehasonlító elemzéséhez. In: Tér és Terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének évkönyve II. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. 237-251 pp.

Ordinamento scolastico della minoranza nazionale slovacca – Uso della lingua

Così come le altre minoranze nazionali, anche la minoranza slovacca ha in Ungheria il proprio ordinamento scolastico. Il numero delle scuole materne e delle scuole elementari è soddisfacente. L'istruzione primaria è disponibile per i bambini slovacchi in tutte le città e villaggi abitati dalla minoranza. Per quanto riguarda invece quella secondaria, ci sono solo due licei per slovacchi in Ungheria: a Budapest e a Békéscsaba. Gli slovacchi in Ungheria sono per lo più bilingui, però la lingua dominante della giovane generazione è l'ungherese, come è confermato dai sondaggi e anche dall'esperienza.

Slovenská národnostná škola – používanje jazyka

Podobne ako ostatné národnosti, aj slovenská národnostná menšina v Maďarsku má vybudovaný svoj vzdelávací systém. Sieť národnostných materských škôl a základných škôl je vyhovujúca, vzdelávacie inštitúcie sa nachádzajú vo všetkých mestách a obciach, kde žijú predstavitelia slovenskej národnosti. Slovenské národnostné gymnáziá sa nachádzajú len v Budapešti a v Békešskej Čabe. Komunita Slovákov v Maďarsku je dvojjazyčná, dominantným jazykom mladšej generácie je však podľa skúseností aj výskumov maďarčina.

Slovaška narodnostna šola – uporaba jezika

Kot ostale manjšine imajo tudi Slovaki na Madžarskem svoj narodnostni šolski sistem. Število vrtcev in osnovnih šol je zadovoljivo, obe inštituciji sta dosegljivi za otroke v mestih in vaseh, v katerih živijo Slovaki. Narodnostna gimnazija deluje samo v Budimpešti in Békéscsabi. Slovaki na Madžarskem so večinoma dvojezični. Dominantni jezik mlajših generacij je – kot kažejo izkušnje in znanstvene raziskave – madžarski.

FAZEKAS Sándorné

Nemzetiségi tanító a szlovák nemzetiségi iskolában

A szlovák nemzetiségi nyelv külső és belső helyzete közismert. A szlovák–magyar kétnyelvűségben a magyar nyelv a domináns.

A nyelvmegőrzésnek több fontos bázisa van. A nemzetiségi iskola csak az egyik. A nemzetiségiiskola-hálózatban többségében nyelvoktató iskolák működnek, amelyekben a nyelvmegőrzés igen nehéz feladat.

1993-ban egyik békéscsabai konferencián felvetettem, hogy a nyelvoktató iskola típusban a szlovák nyelvi órákon kívül a készségtárgyak kétnyelvű oktatása **jobb** nyelvtudást eredményezne.

Milyen kompetenciákkal rendelkezzen a szlovák nemzetiségi tanító, hogy ezt a feladatot teljesíteni tudja?

· Jellemző legyen rá a kiegyensúlyozott kétnyelvűség;
· Ismerje a magyarországi szlovákok néprajzát, szellemi kultúráját;
· Birtokolja a szlovák gyermekfolklór zenei és mozgáskultúráját;
· Képes legyen a szlovák **nemzetiségi nevelést,** nyelvi nevelést humanisztikus alapokon megvalósítani. **Nem drillezéssel,** hanem úgy, hogy **öröme** származzon a gyermeknek abból, amit csinál.

A humanisztikusan orientált nevelésben alkalmazott módszereknek, elveknek **cselekvő** jellegük van, **fejlesztik** a gyermek **személyiségét,** és lehetővé teszik a gyermek a kooperatív viselkedését. Ezért az alsó tagozaton drámapedagógiai módszereket alkalmazunk. **A játékos aktivitás** a legjobban fejleszti a gyermek alkotóerejét. Az alkotó játékok segítségével ismeri meg a világot és önmagát.

A szlovák **gyermekfolklór is ilyen üzenetet** hordoz és hagy ránk a 21. századra. A mozgásos játékok – összekapcsolva ritmussal, dallammal és szóval – a pozitív érzelmek bázisaként biztosítják az anyanyelv és a zenei anyanyelv párhuzamos elsajátítását.

Mely **nyelvelsajátítási** elméletek alapulnak humanisztikus elveken? A következő három erősen kapcsolódik egymáshoz:

· a **behaviorisztikus elmélet** – ismételd utánam – nyelvi szokások alakítása;
· **a velünk született adottságok elmélete** (N. Chomsky) – a nyelvtani szabályok spontán elsajátítása;
· **az interakcionista megközelítés** – a nyelvelsajátítás folyamatában fontos szerepe van az ún. modifikált nyelvnek, hogy megfeleljen a gyermek képességeinek.

Az első elmélet magyarázza az állandósult szószerkezetek, igevonzatok elsajátítását, a mondókák, dalok, játékok reprodukálását – recipiálását.

A második elmélet az összetett grammatika elsajátítását értelmezi.

A harmadik arra utal, hogy hogyan kapcsolja össze a gyermek a formát és a tartalmat.

Milyen nyelvi műveletek biztosítják a nyelvelsajátítás folyamatát?

A nyelvi műveleteknek négy csoportját különbözteti meg Dálnoki–Fésüs A. módszertanos (1993):

· repetíció

· operáció
· transzformáció
· transzpozíció

A repetíció (ismétlés) célja a megértés és az emlékezetbe vésés; funkciója a fonetikai és intonációs készségek elsajátítása, az igevonzatok szerkezetének elsajátítása, a kifejezőkészség fejlesztése és az emlékezet terjedelmének bővítése az adott nyelvben.

Ez a művelet a nyelvelsajátítás legrégibb formája. Összhangban van a behaviorisztikus elmélettel.

Az operációs művelettel nem változik a mondat struktúrája, de módosulnak a nyelvtani jelentések. Célja a nyelvtan, a **formakincs elsajátítása;** bizonyos megszorításokkal a morfológiát gyakoroltatja.

A transzformáció változtatja a mondat szerkezetét és tartalmát.

A transzpozíciós művelet során a mondanivaló tartalma nem változik, csak más stílusrétegbe kerül.

A transzformáció és a transzpozíció a mondattan és a szövegtan szintjén mozog.

Kačala, J. szlovák nyelvész „**A nyelv mondattani rendszere**" c. könyvében (1998) bemutatja a szlovák nyelv szintaktikai (konstrukciós) szabályait, amelyek a következők:

· a mondat lexikális egységeinek grammatikai és szemantikai kapcsolhatósága
· a szintaktikai egységek szerteágaztatásának szabályai (determináció, koordináció)
· a szintaktikai egységek paradigmatikai változásai (kondenzáció, deriváció, szubsztitúció és transzpozíció)
· a konstrukció tagjainak lineáris elrendezése (szórend)

Figyelembe véve az alsó tagozat életkori sajátosságait, az iskolai oktatási keretet, a tantárgyi integráció szükségességét (ének-zenei nevelés, testnevelés, vizuális nevelés és néprajz), a felvázolt nyelvi műveletekből jól alkalmazható a repetíció, az operáció és a Kačala J. szlovák nyelvész konstrukciós szabályainak alkalmazása mondattani (és szövegtani) műveletek szintjén.

Mivel az 1–2. osztályokban hallás utáni szóbeli elsajátítás folyik, a tanítónak emlékezetből (szóban) kell ismernie a tanítandó anyag tartalmát. A felsőbb osztályokban jól kell tudni elemezni a szövegeket lexikai, grammatikai, szemantikai szempontból, felismerni a kulcsszavakat.

A „Gyere velem játszani!" c. tankönyvcsalád első osztályos tananyagfeldolgozása repetícióra épít (ill. az „ismételd utánam!" behaviorista megközelítése), mégpedig olyan módon, hogy a mozgással összekapcsolt beszédmodellek – ritmizált, melodizált szövegek – megfelelnek a 6-7 éves gyermekek életkori sajátosságainak. Játékos interakcióban egy tanév alatt 77 dalt, játékot, mondókát, kiszámolót, verset sajátítanak el. A tananyag szókincse 700 szó. Ily módon maximálisan erősödik a szlovák nyelvű emlékezetük.

Ez a 77 dal, mondóka, kiszámoló, körjáték 77 kódként működik, amely az emlékezetükben olyan, mint egy öntvény, és nem 700 kód, mint ahány szóból valójában áll a tananyag. A repetíciós nyelvi anyag lexikális, lexikális–grammatikai, lexikális-stilisztikai szóbeli nyelvi (operációs) műveletekkel folyamatosan átkerül a passzív szókincsből az aktív szókincsbe. Úgy hatnak ezek a műveletek a gyermekekre, mint a bűvös kockával való játék.

Mi a módja annak, hogy a harmadik, negyedik osztályos olvasmányok feldolgozása hasonlóan érdekes (izgalmas) legyen a tanulók számára, és játékos interakció keretében történjen?

A válasz a szövegfeldolgozás előkészítési szakaszában rejlik.

Az előkészítés szóbeli gyakorlatsorozatból áll. A táblán néhány kulcsszó és kép szerepel.

Például a harmadik osztályban Mária Ďuríčková kiváló szlovák gyermekíró Kaktus c. elbeszélésének szóbeli előkészítését egyetlen egy tárgyas mondattal végezzük pozitív és negatív megfogalmazásban, egyszerű és összetett mondatokban, majd kiegészítve négy ellentétes jelentésű minősítéssel és egy pozitív (ill. negatív) refrén mondat ismétlésével. A szóbeli gyakorlás végén az egész történet lényegét a tanulók szóban meg tudják fogalmazni.

Táblakép (kulcsszavak)

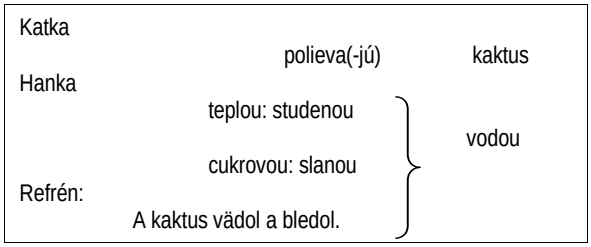

Ezután következik a már ismert lépésekben az olvasmány feldolgozása (bemutató olvasás, olvasási készség fejlesztése, dialogizálás, dramatizálás, vázlatírás, tartalom reprodukálása…). A tapasztalat azt mutatja, hogy sokkal könnyebben megy és eredményesebb a tananyag elsajátítása még a gyengébb tanulók részére is, hiszen az egészet meg tudják ragadni és fogalmazni szóban, majd közösen gyakorolni írásban.

Egy-egy tananyagot át kell vezetni mind a négy beszédkészségen keresztül (hallás utáni megértés, beszéd, olvasás, írás). Az olvasmány előkészítése során sokkal hosszabb időt kell fordítani a nyelvi műveletekre, amelyeket hallás után, szóban szükséges végezni, mivel a kiejtést, szókincsfejlesztést, nyelvtani ismereteket játékos interakcióban végezzük, a táblán levő kulcsszavakra támaszkodva.

A szlovák nyelvi nevelés célja az elmúlt évtizedekben nem változott, változtak viszont a nyelvi nevelés feltételei, amelyekben az oktatás folyik. Cél a magyar–szlovák kétnyelvűség, hogy a legifjabb generáció is birtokolja a nemzetiségi nyelvet, ismerje a nemzetiségi hagyományokat, ezeket megőrizze, fejlessze az új körülmények között. Ezért elkerülhetetlen, hogy nagy hangsúlyt kapjon a nyelvi anyag hallás utáni megértése és szóbeli elsajátítása. Csak erre lehet építeni az olvasási és írásbeli készség fejlesztését.

Irodalom

Maria BARTHOVÁ-Fazekasová: Slovenská národnostná škola a jej vzťah k ľudovej kultúre a jazyku. In: 275 rokov v Békéšskej Čabe. Prednášky Sympózia o Slovákoch v Maďarsku, 1993. Red: Ondrej Krupa. Békéšska Čaba, 1995. 120–125 l.

Maria BARTHOVÁ-Fazekasová: Poď sa hrať. Obrázková učebnica pre 1. ročník všeobecných škôl. (Gyere velem játszani! Az általános iskola 1. osztályos képes nyelvkönyve) 2. kiadás, 1998. h. n. Mikszáth Kiadó é. n. 88. l.

Maria BARTHOVÁ-Fazekasová–Monika AYOVÁ–Rozalia KELECZOVÁ: Metodická príručka na vyučovanie slovenčiny v 1. ročníku jazykových škôl k obrázkovej učebnici Poď sa hrať. (A nyelvoktató nemzetiségi iskola 1. osztályos módszertani kézikönyve) Red.: Mária Barthová-Fazekasová h. n. Mikszáth Kiadó. é. n. 163. l.

Maria BARTHOVÁ-Fazekasová: Kde bolo, tam bolo… Učebnica pre 3. ročník všobecných škôl. Siker Bt. ISBN 978-963-7082-207

DÁLNOKI-FÉSÜS András: Nyelvtanítás–nyelvtanulás. Módszertani kézikönyv. Relaxa Kft., 1993. Budapest

KAČALA, Ján: Syntaktický systém jazyka. Pezinok, Formát, 1998

FAZEKAS Sándorné: „Gyere velem játszani!" – alternatív nyelvi nevelés a nemzetiségi iskolában. In: Eredmények, problémák a VJRKTF-en a rendszerváltozástól napjainkig (1990–2003) Esztergom, 2003. Szerk. Dr. Magyar György. 47–53.

Kaktus

Katka a Hanka dostali kaktus od tety. Každý deň ho polievali. Raz Katka a raz Hanka.

Kaktus vädol, kaktus bledol.

„V Afrike je teplo," hovorí Katka. Potom polievali kaktus teplou vodou.

Kaktus vädol, kaktus bledol.

„Možno má rád slanú vodu," hovorí Hanka. Potom ho polievali slanou vodou.

Kaktus vädol, kaktus bledol.

„Možno má rád cukor," Hovorí i Katka i Hanka. Preto ho polievali cukrovou vodou.

Kaktus vädol, kaktus bledol.

„Nepáči sa mu u nás," hovoria obidve, Katka i Hanka. Kaktus viac nepolievali a zabudli naň. Na sviatky pricestovala teta. Pozrela na kaktus a zvolala: „Aký je krásny zelený! Vidím, staráte sa oň."

Katka a Hanka sa pozreli na seba a potom na kaktus. Nechceli veriť, čo vidia. Na kaktuse boli dve kaktusie guľky.

Podľa Márie Ďuríčkovej

Otázky

Čo dostali od tety Katka a Hanka?
Ako sa o kaktus starali?
Akou vodou polievali kaktus?
Čo robil kaktus?
Veľa vody potrebuje kaktus?
Kedy začal rásť? /Keď ho prestali polievať/

Slovníček

raz – egyszer
vädol – hervadt
bledol – sápadt
slaná voda – sós víz
možno – talán
preto – azért
viac – többé
nepáči sa – nem tetszik
zabudli naň – elfelejtették
zvolala – felkiáltott
pozreli na seba – egymásra néztek
nechceli veriť – nem akarták elhinni
kaktusie guľky – kaktusz golyócskák
starať sa – gondozni
prestali polievať – abbahagyták az öntözést

Insegnante della minoranza linguistica nelle scuole della minoranza slovacca

L’autore delinea quali sono le conoscenze pratiche che l’insegnante di una minoranza linguistica dovrebbe possedere nell’insegnamento della lingua di tale minoranza. Il saggista dettaglia l’importanza delle operazioni linguistiche per l’acquisizione della scioltezza di lingua, a questo fine è indispensabile la creatività dell’insegnante.

Národnostný učiteľ v slovenskej národnostnej škole

Cieľom príspevku je podať ucelený obraz o tom, akými praktickými poznatkami má disponovať národnostný učiteľ vo vyučovaní národnostného jazyka. Autor analyzuje a zdôrazňuje potrebu jazykových úkonov pri vytváraní rečových zručností, k čomu je bezpodmienečne potrebná učiteľova kreativita.

Narodnostni učitelj v slovaški narodnostni šoli

Avtor navaja, kakšna praktična znanja mora imeti narodnostni učitelj pri poučevanju narodnostnega jezika. Podrobno predstavlja pomembnost jezikovnih operacij pri oblikovanju govorne sposobnosti, za katere je pedagogova kreativnost nepogrešljiva.

HORVÁTH Gáborné

A mesék összekötő szerepe a népek közeledésében

Vércse Miklós: Szlovák népmesék

A 2009. évi nyári könyvünnep egyik ajánlata a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó tavaly karácsonyi kiadványa, Vércse Miklós párkányi tanár-író-műfordító legújabb mesekönyve. Szlovák népmesékből fordította és összeállította, egyszerűbben szólva: válogatta és ékes magyar nyelvű köntösben adta az olvasók kezébe a szlovák népi mesevilágot.

Ami azért is sokszínű, mert nem csupán saját népi hagyományokat őriz. Magába foglalja ugyanis a több évszázad óta csiszolódó történelmi meseszálakat, a változó motívumokat, személyeket. Másfajta környezetben látjuk a szereplő személyeket, a világirodalmi mesevilág motívumait. Felismerjük, hogy kit és mit „örökölt" a negyvennégy mese közül egyik-másik. Cippolinótól, a Hófehérkéből, a Csipkerózsikából, a Jancsi és Juliskából, Nils Holgersontól a vadludakkal, a tájegységből pedig a kiskakas gyémánt félkrajcárját és az igazságot tevő királyt.

A tartalom műfajai tehát: embermesék és állatmesék – abból a korból, amikor még beszélni tudtak egymással –, és az állatok ártottak vagy éppen segítettek az embereknek.

A gyermekek számára ez a mesebeli tény is vonzóvá teszi a történteket és a fantáziájukat is fejleszti. A mesék kellemesen rövidek, egy-két oldalasak, csattanósak. A négyoldalasok sem unalmasak, hiszen több szálon szövődnek, s végezetül jó és igazságos megoldást nyernek. A mesék tanulságát az olvasó és a mesét hallgató gyermek önmagától is levonhatja, vagy elfogadja a szokásos, közmondászerű következtetést. (Aki nem hiszi, járjon utána. Amilyen a munka, olyan a jutalom. Többet ésszel, mint erővel. Amit ma megtehet…)

A mesék történései mindig kétpólusúak: jó és rossz magaviseletű szereplők életcsatája egy-egy történet. Pl.: meg kell szerezni az Élet vizét, a szegényeket gazdagokká tenni, megmenteni a legkisebb fiút/leányt a varázsló vagy boszorkány bűvköréből; túljárni a gonoszok eszén tettel vagy furfanggal, legyen az ördög, kígyókirály, farkasember vagy csupán – rosszindulatú, gazdag testvér.

A segítő állatok okosak, tettre készek és furfangosak. Mindig a kellő pillanatban segítenek, és ígéreteiket pontosan betartják. Ők: a pacsirta, a kacsa, a hangya, a méhecske, a vadlúd, a hal, a birka, a griffmadár, a kutya, a ló, a madárkák, a disznó, a kandúr és a kakas. *Ostoba, vagy gonosz állatok:* a sárkány, a kígyó, a róka és a farkas, a még Easopustól öröklött „személyiségjegyekkel".

A negatív hősök sokaságában gyakran szerepel az ördög, a gonoszság legnagyobb megtestesítője (Ördögtánc, Varázstarisznya, A pórul járt ördög, a vénlány meg az ördög). A sárkány, a gonosz boszorkány motívum, hogy tehén alakjában testesül meg, a bűnhődő gazdagok – ismert és megszokott figurák.

A pozitív hősök köre a mesékben kibővül; a szegényemberek, a jószívű koldusok, a katonák, a tapasztalt öregek, az okos nőalakok, az eszes bányász és a pék mellett jót tesz a juhász és a bojtár, a Napkirály és a szélkirály, a garabonciás; szokatlan személyekként a három városi jóbarát: „A csillagász, a doktor meg az órás"; a furfangos, de modernizált két parasztlegény, akik Amerikába meg Pestre indulnak másfajta életet keresni, szerencsét próbálni.

Hőseink küzdelmeit *varázstárgyak is* segítik: kabát, csizma – láthatatlanná téve az embert, gazdagító tarisznya, aranyrokka, sokszorozódó búzaszem, mindenlátó szemüveg, csodát tévő kantár. *A hármas varázsszámot* mint nemzetközi mesemotívumot, sorra felleljük: 3 tehén, fiú, krajcár, próbatétel, segítő állat, ördög, diák, szereplő csoport formájában.

A népi szokások, tapasztalatok összegzése át- meg átszövi a fentebb rajzolt világot. Hátteret és keretet ad magának az egész mesekötetnek. Ezek pl.: a kicsi, okos lány – jutalomként – előbb mehet férjhez, mint nővérei; hogy egy asszony felér három ördöggel is; hogy a lovak (élet)korát meg lehet határozni az eléjük tett szénasarjú-zab kiválasztásából; hogy a természet hosszas megfigyelése az egyszerű falusi embert időjóssá és gyógyítóvá teheti, és hogy észjárása, furfangja minden rosszból kisegíti.

A szerző stílusa, ahogyan az előző mesekönyveiből (a Népek meséi sorozatból) megszoktuk és felfogtuk – ízesen szép magyarsággal, anyanyelvi mesefordulatok alkalmazásával, találékony szókapcsolatokkal, rövid, lényeget kifejező párbeszédeivel igen hatásosan képes lekötni az olvasók érdeklődését. Most is *szándékos az „olvasók" megnevezés*, mert minden mese a felnőttek számára is tartalmaz tanulságot, bölcs gondolatot, örömet nyújtó érzést – a gyermekek világában.

Szólni kell a *mesekönyv külleméről* is. A kötet keményfedelű, vajszínű a címlapja, rajta, mélynyomással – Fából faragott Jankó és a vadlúd, „aki kimentette a sárkány fogságából az elrabolt fiúcskát". A könyv szövegrésze 120 oldal, barnás, márványmintás papírra „íródott". Az illusztrációkat a fiatal kassai művésznő, Rácz Noémi rajzolta (grafika és vízfestés) hűen követve az egyes mesék tartalmát, a szereplők mozgásvilágát, arckifejezéseiket. Különös figyelmet fordított a meseszereplők és a valóságos világ arányaira. Az illusztrációk részben – önmagukat tekintve – elég sötét tónusúak, ám a barnás papíron igen kifejezően kontúrosak. Bizonyára sok gyermekolvasó ragad majd rajzeszközt, hogy „lemásolja a mesét"!

Vércse Miklós Szlovák népmesék c. kötete szép és tanulságos mesekönyv. Ezért ajánljuk minden mesekedvelő felnőtt, családtag és óvodapedagógus kezébe, az óvodások, unokák és alsó tagozatos kisiskolások örömére. A kötet fordításáért az alkotó-szerkesztő Madách Imre-nívódíjat kapott.

Értékelésünk elméleti alapjai: az eddigi meseelméletek, a mesefordítások eddig észlelt hatásai és az ún. nyelvi gondok.

A meseelméletek XX. századi neves kutatói (pl. az orosz Propp és az amerikai Bettelheim) megegyeznek abban, hogy a Grimm testvérek XIX. századi mesegyűjtemény sorozata indította el a mesefordítások és a meseelemzések széleskörű igényét. Különféle morfológiai, pszichoanalitikai és mitológiai ún. iskolák alakultak. Feltárták a mesék eredetét, világszerte fellelhető változataikat, a vándormotívumok terjedését. Nyelvi vonatkozásban pedig kizárólag a svájci mesefordítások kapcsán említik a három nyelv, azaz a háromnyelvű fordítás egyenrangú követelményét, mindenféle nemzeti vonatkozás nélkül (BETTELHEIM 1976: 450–451).

A mesék történelmi vizsgálatában és összevetésében pl. a mitológiai iskola „abból a feltevésből indul ki, hogy két jelenség külső hasonlósága, analógiája a jelenségek történelmi kapcsolatáról tanúskodik (…) –, valamint – …a mesét a múlt történeti valóságához kell viszonyítanunk, gyökereit ott kell keresnünk" (PROPP 2005: 14).

Mai történelmi, földrajzi és regionális nyelvi helyzetünkben Propp professzor szemléletéből kiindulva értékeltük Vércse Miklós fordításkötetének erkölcsi érdemeit, népeket összebékítő hatását a valóságosan kétnyelvű földrajzi területeken.

Irodalom

BETTELHEIM, Bruno 1985: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Gondolat, Budapest, 1985. Eredeti cím: The Uses of Enchantment. New York, 1976. Fordította Kúnos László.

PROPP, Vlagyimir Jakovlevics 2005: A mese morfológiája. 2. javított kiadás. Osiris, Budapest, 2005. Eredeti cím: Morfologia szkazki. Leningrád, 1928. Fordította: Soproni András.

Szlovák népmesék Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó Kft., Dunaszerdahely 2008. Fordította és összeállította VÉRCSE MIKLÓS. Illusztrálta RÁCZ NOÉMI.

Il ruolo delle fiabe nell'avvicinamento tra i popoli

Miklós Vércse: Fiabe popolari slovacche

Facendo una recensione del volume "Fiabe popolari slovacche", tradotto da Miklós Vércse, l'autore dell'articolo spiega che le fiabe, e il comune o quasi uguale sistema dei motivi ritrovabile in esse, hanno un ruolo di collegamento nell'avvicinare i diversi popoli e aiutano la reciproca conoscenza.

Rozprávky ako spájací článok v procese zbližovania národov

(Miklós Vércse: Slovenské ľudové rozprávky)

V súvislosti s maďarským prekladom slovenských ľudových rozprávok od Miklósa Vércseho recenzentka poukazuje na to, že rozprávky fungujú ako spájací článok v procese zbližovania národov, podporovania vzájomného dorozumievania medzi národmi, kde zohrávajú úlohu spoločné, resp. podobné motívy v rozprávkach jednotlivých národov.

Povezovalna vloga pravljic pri zbliževanju narodov

Vércse Miklós: Szlovák népmesék (Slovaške narodne pravljice)

Avtor ob predstavitvi knjige slovaških narodnih pravljic Szlovák népmesék v prevodu Miklósa Vércseja piše o povezovalni vlogi pravljic pri zbliževanju narodov in o spodbujanju medsebojnega razumevanja med narodi, pri čem poudarja, da se razlogi zanj lahko najdejo v skupnem ali podobnem sistemu pravljičnih motivih določenih narodov.

CSICSAY Alajos

A szlovákiai magyar iskolák és a nyelvtanítás kérdése

Messzire kellene visszamenni az időben, ha azt akarnánk megállapítani, mikor jött létre az írás. Egy határozott időpontot biztos, hogy hiába keresnénk. Az viszont kétségtelen, ahhoz, hogy fejlődésnek induljon, tanítani kellett. Hogy a tanítása csoportosan célravezetőbb és gazdaságosabb is, arra az ókori népek már Kr. e. több száz esztendővel rájöttek. Nem egyértelmű jelek szerint elsőként talán a mezopotámiaiak.

Az iskolák kialakulásáról, s a bennük folyó oktatás történetéről mára mérhetetlen nagy mennyiségű írásos anyag gyűlt össze. Ha az ember megpróbál benne böngészni, hamar rájön, hogy az eddig eltelt ezer évek során egyetlen probléma megoldásával küszködik az emberiség, mégpedig azzal, hogy a népességnek lehető legnagyobb hányada, megtanuljon írni-olvasni. Mert ugye nemcsak a betűvetés módjának elsajátíttatása a gond, hanem a leírt jelek (szöveg) le- vagy elolvasását is meg kellett (kell) tanítani. Közhelyszerű megállapítás, hogy a tevékenységnek ez a formája az emberi kommunikációt forradalmasította, hiszen nem egyébről van szó, mint arról, hogy megtalálta a beszéd rögzítésének, mi több, konzerválásának a módját. Ami pedig a számítógép és az internet térhódításának idején sem változott. Ez utóbbiak ugyanis nem többek, mint (korszerű) eszközök, akárcsak száz esztendővel ezelőtt voltak a füzet, a ceruza, meg a toll, amelyek felváltották a palatáblát és a palavesszőt.

Hogy az írás és olvasás megtanítása nem is olyan egyszerű dolog, elég, ha bizonyítékul felidézzük Eötvös Józsefnek második minisztersége idején „meghirdetett", egyetlen mondatba sűrített üzenetét a tanítókhoz (egyesek szerint programját), amelyben így határozta meg feladatukat: „Tanítsátok meg a gyerekeket írni-olvasni!" Azóta többen is megkérdezték, csak ennyit várt el tőlük? Mások meg okoskodva hozzátették (teszik), hogy számolni is meg kell tanítani a tanulókat, amit a hajdani miniszter sohasem mondott, mert sokkalta bölcsebb volt annál. Jól tudta, hogy a betűkhöz hozzá tartoznak a számok is. Akik az előbbieket megtanítják leírni és elolvasni, nem mellőzhetik az utóbbiakat sem. Minden továbblépésnek ez a kiindulópontja. Mondhatnánk, nem olyan nehéz dolog, hiszen minden testileglelkileg egészséges, hat-hét éves gyerek képes rá. Mégis, mintegy száz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy megértsük Eötvös üzenetének lényegét. Ő tudvalevőleg nemcsak miniszter volt – mai tájékozottságunk alapján mondhatnánk, amolyan tucat-politikus (bár régebben jóval kevesebb volt az ilyen) –, hanem író is, aki jól tudta, mit jelent az írni-olvasni tudás. Hogy még mi mindent kell megtanulni ahhoz, hogy gondolatainkat, érzelmeinket nyelvileg, nyelvtanilag, hibátlanul és pontosan le tudjuk írni, s meg tudjuk érteni azt, amit mások leírtak, rá kellett ébrednünk. S amióta ez megtörtént, azóta tudjuk, mit nem tanítanak meg kellőképpen a mai iskolák tanítói. Az értő olvasást. Ez azt jelenti, hogy a növendékek igen nagy hányada, tán az sem túlzás, hogy a többsége, nem képes felfogni a leírt szavak értelmét. S hol vannak még az egyéb jelek, jelrendszerek, amelyek a tananyag (matematika, fizika, kémia, zene és más tantárgyak) fogalomrendszerében nélkülözhetetlenek?

Igaz, a 19. század második felében és a 20. század elején is könnyebben lehetett teljesíteni a miniszter által megjelölt feladatot, legalábbis gondolhatjuk, merthogy a tudo-

mányok a mára elért eredményeikhez képest még gyerekcipőben jártak. Azaz, hogy épp akkor váltottak cipőt, aminek következtében a tudományos kutatás pár évtized leforgása alatt, utolérhetetlen tempót vett fel. Az iskolai tananyag meg- és újra tervezői pedig, gondolván, hogy a haladást követik, ingoványos talajra léptek, amelyről letérni úgy tűnik, képtelenek. Azt szoktuk mondani, minden tudományos felfedezést, új ismeretet, egymástól függetlenül igyekeznek mihamarabb „tantárgyiasítani", a pedagógusok pedig, csúnya kifejezéssel élve, belegyömöszölni a gyerekek fejébe.

A másik kiváló egyéniség, az író és pedagógus Németh László volt, aki a múlt század közepe táján tanár kollégáit, nem minden keserű gúny nélkül, „tisztes tananyag-végrehajtó rendeknek" nevezte. Persze, már jó régen akadtak tanítók, tanárok között olyanok, és ma sincsenek kevesen, akik észrevették az oktatáspolitika által rájuk kényszerített „tananyag végrehajtói" szerep káros következményeit, és hol hangosan, hol visszafogottabban felemelték ellene szavukat, mindmáig hasztalan.

Az viszont nem csupán az oktatáspolitika minőségjavító intézkedéseiből eredő következmény, hogy a kötelező általános- (Szlovákiában alap-) és középiskolai oktatás ideje mára tizenkét évre emelkedett, mert ennek a fő-, de kevésbé hangoztatott oka a fölöslegessé vált „emberanyag" (a potenciális munkavállalók) holtvágányon való vesztegeltetése. S az eredmény? Az általános-, sőt már a középiskolákból is tömegével kerülnek ki a fél analfabéta gyerekek, a szakiskolákból pedig olyan fiatalok, akik nem értenek semmihez sem. Hát ide vezetett az eötvösi üzenet nem megértése.

Jóllehet, kissé karikírozott ez a kép, de meggyőződésem, amit tapasztalataimból kiindulva merek állítani, hogy az ún. Közép-Kelet-Európa legtöbb országában, legalábbis Magyarországon és Szlovákiában, megközelítőleg ilyen a helyzet. A dolgokat még bonyolítja, hogy mindkét „nemzetállamban" nagyszámú nemzeti kisebbség él. Némelyiküknek saját iskolahálózata is van, mint például a szlovákiai magyaroknak. Ez az iskolahálózat magába foglalja az általános iskolákat és a középiskolák sokféle típusát, gimnáziumoktól kezdve a különböző szakközépiskolákig. Ez utóbbiak közé sorolhatjuk a szakmunkásképzőket is, mivel a legtöbbnek érettségiző osztályai is vannak. Csupán egyetlen probléma akad velük, s ez már nem szakmai, hanem politikai kérdés, mégpedig az, hogy ez az iskolatípus mutatkozott legalkalmasabb eszköznek a magyarok asszimilálására. Azért, mert ezekben volt legkönnyebb megváltoztatni kezdetben a szaktantárgyak, végül a magyar nyelv és irodalom kivételével minden tantárgynak, a tanítási nyelvét. Egyik bevált fogás volt, az ún. monotípusú osztályok, majd iskolák létesítése, amelyekben kevésbé keresett szakmákhoz képezték a fiatalokat. Ezekből elegendő volt országos méretben, esetleg kerületenként vagy járásonként egy-egy osztály vagy iskola is. Ha ilyen osztályba (iskolába) olyan tanuló jelentkezett, aki nem tudott magyarul, vagy nem akart e nyelven tanulni, az iskola fenntartója – néha elég volt hozzá az iskola igazgatója is – köteles volt a tanítási nyelvet magyar helyett szlovákra változtatni. Meg is tették ezt rendre. Később már ez a trükk sem kellett. Központilag szabták meg, hol legyenek, magyar lakta területeken, szlovák és magyar szakiskolák. Így szűntek meg fokozatosan a magyar oktatási nyelvű vegyipari-, közgazdasági-, egészségügyi és részben a gép- és elektrotechnikai, mezőgazdasági szakközépiskolák és az óvónőképzők is. Ezeket ugyan a statisztikák magyar iskolákként tartották, illetve tartják ma is számon, de a heti két magyar órán kívül semmi mást nem tanítanak ben-

nük magyarul. Az ezekből kikerült fiatalok, mi sem természetesebb, szakmájuk szakkifejezéseit csak szlovákul tanulják meg, ha pedig valamit magyarul akarnak megnevezni, körülírják, tükörfordításhoz folyamodnak, kitalálgatnak nem létező magyar fogalmakat, vagy egyszerűen szlovák megnevezéseket kevernek magyar mondatokba. Ez az oka annak, hogy az összes határon túli magyarok közül leginkább kevert nyelven a szlovákiai magyarok beszélnek. Sajnos a magyar nyelvvel foglalkozó hivatásos nyelvészek zöme csupán nyelvészi szempontból foglalkozik a problémával, mondván, ők nem oknyomozók, sőt nyelvművelők sem, ami egyébként is idejét múlta fáradozás, mert a nyelvet nem kell és nem is szabad korlátok közé szorítani. E helyett inkább fogadjuk el a határon túli magyarok nyelvhasználatát olyannak amilyen, és ismertessük meg ezerféle fordulataival az anyaországban (szabad-e ilyen szót használni?) élő magyarságot. Sőt arra is figyelmeztessük őket, hogy a „hibrid nyelvük" miatt ne tekintsék e nemzettársaikat másod- (ne adj Isten!) alacsonyabb-rendűeknek. A határon túli, magyar nyelvvel foglalkozó nyelvészek, Magyarországon egyetértő kollégákra, nagy befolyással rendelkező, kompetens szaktekintélyekre találtak, akik a Magyar értelmező kéziszótár legújabb kiadásába jó néhány olyan, eredetileg szlovák (román, szlovén, valószínűleg más nyelvű) szót is felvettek, amelyekről túl korán feltételezik, hogy a magyar nyelvben végleg meghonosodtak. Például: sporiteľňa – takarékpénztár (sőt az argó változatát is – spori), vlečka (lečka) – pótkocsi, sestra – nővér (egészségügyi). Sorolhatnám vagy százhúszig. Egyelőre ennyivel is megelégedtek, de ígérik a szerkesztők, hogy folytatják e munkát. Vajon mi célból? Csak nem azért, hogy ismerjék meg széltében-hosszában az elnemzetlenítő politika fennhéjázó sunyiságának következményeit, általa a határon túli magyarok szellemi kiszolgáltatottságát? Ha ez a szándékuk, semmi kifogásunk ne legyen ellene. Az ellen sem lehet, ha a nyelvészek teszik a dolgukat, de talán jobb lenne, ha a Magyar értelmező szótárt meghagynák a mai szókészlet számára, ami tagadhatatlan, kezdettől fogva folyvást változik. A friss „jövevény-szavakból" (nem is annyira spontánul jöttek, mint amennyire ránk tukmálták őket) pedig jobb lenne, ha a határokon túli magyar nemzetiségi tájszótárakat állítanának össze, amelyek segítenék a nyelvhasználatára igénytelenebb néprétegeket is abban, hogy többet törődjenek nyelvük tisztántartásával. Valaki, már jóval előttem kimondta e szót: „nyelvhigiénia". Nekem tetszik. Föltételezem, másoknak is. Meg azt is, hogy a nyelv a lélek tükre. Ebből viszont már kiragyog egy csipetnyi esztétikum is.

Következő kérdés, a határokon túl, pontosabban Magyarországgal immár közel száz esztendeje szomszédos „nemzetállamok" határaik közé szorított magyarok államnyelv használatának a színvonala. Hogy ez Szlovákiában sok kívánnivalót hagy maga után, nincs mit tagadni, igaz, ezért úgy tűnik, jogos a szlovák „nagyközönség" és persze az állam vezetőinek (néha a magukat közéjük feltornászott magyaroknak is) a háborgása. Ki mást kárhoztathatnának miatta folyvást, mint a magyar iskolák szerencsétlen tanítóit és tanárait, közülük is leginkább a szlovák szakosokat.

A politikusok részéről nem egyszer elhangzott már az a vád is, hogy a fránya magyarok elszabotálják az államhatalom által rájuk rótt kötelességük teljesítését. Az érintettek viszont minden szakmai ellenőrzés, különböző felmérések alkalmával be tudták bizonyítani, hogy az őket ért vádak alaptalanok. Ők az előírt tananyagot tanulóikkal maradéktalanul megtanították. A tanulók vizsgáinak eredményei 60-70%-osak, néha még jobbak is. Ami meglepő, esetenként még a magyar nyelv- és irodalmi vizsgák

eredményeinél is jobbak. Akkor hát mi a baj? Nem egyéb, mint az, hogy a fiatalok tanárostul minden tantervi követelményt teljesítenek, vagyis „végrehajtanak". Csak egy valami hiányzik a tanulók tudásából, a folyamatos beszéd, amihez elsősorban gazdag szókészlet kell, meg persze a bemagolt nyelvtani szabályok gyakorlati alkalmazása. Ezeket miért nem tudják? Talán sokszorta butábbak, mint a távoli országokból (volt, amikor fejlődő államoknak neveztük hazájukat) idekerült fiatalok, akiknek elég kétéves intenzív nyelvtanulás ahhoz, hogy elsajátítsák azt a nyelvet, amelynek segítségével el tudták (tudják) végezni az általuk választott egyetemet? Sok szakember közülük itt is maradt, mi több, pályázat útján vezető álláshoz is jutott. Példák lehetnek rá egyes kórházi főorvosok. Tőlük senki sem várja el, hogy anyanyelvi szinten használják a szlovák nyelvet, elég, ha megértik őket mind a betegeik, mind a kollégáik. Egyedül a szlovákiai magyar gyerekek lennének – már bocsánat – annyira hülyék, hogy tizenkét évi, heti 4-8-10 akár még ennél is több rájuk fordított óra alatt ugyanerre a teljesítményre képtelenek? Korántsem erről van szó. Hát akkor miről?

Kezdjük az oknyomozást kicsit messzebb. Nemcsak időben, térben is. Mondjuk Franciaországban, mindjárt a nagy forradalom győzelme utáni időben, amikor kimondták, hogy mindenki, aki az ország területén él, francia. Mit sem törődve a több mint tíz millió más nyelvűekkel. A következő lépcsőfok legyen a sok nemzetiségből álló – „önkéntes alapon", szintén nagy forradalom által létrejött – Szovjetunió, ahol mindjárt a kezdet kezdetén kimondták, hogy a nem orosz nemzeten kívül minden más nemzethez tartozó állampolgárnak két anyanyelve van: az orosz és a sajátja (ha nagyon ragaszkodik hozzá, de ha nem, az se baj). S amikor a nagy birodalom majdhogynem egyik napról a másikra nemzetállamokra hullott szét, maga Gorbacsov volt az első, aki a „szétveréséért" a nemzetiségeket kárhoztatta. (Ugyan ki állítaná, hogy ebben a „nemzetiségi kérdés" megoldatlansága játszotta a fő szerepet, de kihagyni az okok közül hiba lenne.)

A „kettős anyanyelv" fogalmát előszeretettel vette át Csehszlovákia és a többi (most már kimondhatjuk) csatlós állam is. Szlovákiában ez mai napig így van. Csakhogy az egyik közülük államnyelv. Az államnyelvet pedig, szó sem lehet róla, hogy a magyar iskolákban ne anyanyelvként tanítsák. Idegen nyelvnek nevezni – vallási kifejezéssel élve – halálos bűn, aminek tudvalevő, hogy örök kárhozat a büntetése. Persze nem odaát a túlvilágon, hanem itt. Túlzás lenne, ha poklot emlegetnénk, elegendő a tisztítótűz is. Aki nem tud anyanyelvi szinten szlovákul, azt kiröhögik, kabaré figurát fabrikálnak belőle, megszégyenítik, megalázzák, ha „nem tisztul meg", még el is üldözik. Kinek hiányzik, ha elmegy? Szüleinek? Azok vessenek magukra, hiszen adhatták volna szlovák iskolába is, ahol lehetett volna belőle (nem túl sok kivételtől eltekintve) létszámszaporító, amire Dél-Szlovákiában (Isten ments Felvidéket mondani!) feltétlen szükség van.

Ezen áldatlan állapot megszüntetésére is lenne lehetőség. Talán még senki nem vette volna észre, hogy a dél-szlovákiai magyar gyerekek, akik az utóbbi másfél évtized alatt kerültek ki a magyar iskolákból, jobban tudnak angolul, mint szlovákul? Pedig eddig még senki sem mondta, hogy nekik már harmadik anyanyelvük is van. Merthogy nincs is, se második, se harmadik, se sehányadik, de ha több nyelvet is képesek megtanulni (nem kényszerből persze, inkább önként), akkor lesz egy ún. domináns nyelvük, ami nem törvényszerű, de gyakorlati tény, hogy az, az anyanyelv szokott lenni.

Tehát summa summarum, a nyelvoktatás szemléletén kell változtatni – persze nem ártana egy kis tolerancia sem –, s akkor rövid időn belül megszűnhet a több évtizedes probléma.

Le scuole ungheresi in Slovacchia e la questione dell'insegnamento della madrelingua

L'autore spiega che apprendere e insegnare a leggere e a scrivere ad un buon livello è un compito di grande importanza. Nello sforzo, però, di ottenere le conoscenze richieste, l'azione delle minoranze è resa più difficile dalla repressione a cui sono soggette da parte del gruppo linguistico maggioritario. L'autore menziona criticandolo il concetto della „doppia madrelingua", e delinea le caratteristiche del processo di snazionalizzazione. Secondo lui, sono proprio le scuole delle minoranze, sopratutto gli istituti tecnici, che possono diventare i mezzi più efficaci dell'assimilazione, invece si spingono i genitori sono a credere che non c'è bisogno dell'insegnamento della madrelingua nelle scuole siccome il bambino la può imparare a casa. Ma in quale livello?

Školy s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku a otázka výučby jazyka

Podľa autora dôležitou úlohou školy je naučiť žiakov písať a čítať na žiaducej úrovni, zo strany žiakov je zase dôležité tieto zručnosti si osvojiť. Autor vyslovuje názor, že v boji o dosiahnutie patričnej úrovne vedomostí situácia národnostných menšín je sťažená aj mocenskými bojmi. Kriticky sa zmieňuje o pojme „dvojitého materinského jazyka" a poukazuje na charakteristické znaky procesu odnárodňovania. Najefektívnejším nástrojom asimilácie môžu byť národnostné školy, predovšetkým stredné odborné školy. Rodičom sa presadzuje myšlienka zbytočnosti vyučovania materinského jazyka, argumentuje sa pritom tým, že dieťa sa doma aj tak naučí po maďarsky. Môžeme však položiť otázku: na akej úrovni?

Madžarske šole na Slovaškem in vprašanje poučevanja jezika

Avtor izraža pomembnost nivoja pri učenju in poučevanju pisanja in branja. Ugotavlja, da poleg ohranitve nivoja za osvojitev znanja še otežujejo delo manjšine tudi tako imenovane bitke za oblast. Kritično omeni pomen „dvojnega maternega jezika". Osredotoči se na proces raznarodovanja: najboljše asimilacijsko sredstvo lahko postanejo narodnostne šole, posebej pa strokovne šole, v katerih prepričujejo starše, da se ni potrebno učiti materinščine, saj se njihovi otroci naučijo svojega maternega jezika že doma. A na kakšnem nivoju?

CZAFRANGÓ Sylvia

Természetes anyagok felhasználása a képzőművészetben

1. A természetes anyagok felhasználásának pedagógiai vonatkozásai

A hagyományőrzés rendszeres és tudatos beépítésével az oktatói-nevelői munkába érzelmi, esztétikai, erkölcsi, ezen belül a szülőföld iránti szeretet valósulhat meg. Nem külön témaként kell alkalmazni, hanem a nevelés komplex részeként. A természetes anyagok felhasználása beépíthető ünnepeinkbe, hétköznapjainkba, barkácsolásokba, ének-zenei foglalkozásokba, mozgásos játékokba, amelyek idővel a szerepjátékok alapelvévé válnak.

A néphagyományhoz, a természetes angyagok felhasználásához kapcsolódóan átélt tevékenységek a közös élmény erejével hatnak a gyermekre, erősítik a közösséghez tartozás érzését. Nemcsak érzelmi kötődés, hanem egy komplex személyiségfejlődés elősegítői. Ezen belül a közös alkotás öröme – közösségformáló erő.

A természetes anyagok alkalmazása a képzőművészeti nevelésben felhasználható:

- a kreativitás kibontakoztatására;
- nyitottságot teremt a természet felé, közelséget a természetes anyagokhoz;
- a barkácsoláson keresztül a manuális készség erősödik;
- népi hagyományaink bevonásával az értelmi nevelés népmeséinken, gyermekmondókáinkon keresztül erősödik, így ezzel párhuzamosan az anyanyelvi nevelés is;
- közösen átélt ünnepek és az ehhez kapcsolódó szokások érzelmi kötődést jelentenek, nemcsak esztétikai, hanem erkölcsi érték is, a nemzeti identitástudat alakulását segíti elő;
- dalos játékok bevonásánál a zenei anyanyelv megalapozását, népdalaink érzelmi motivációt indítják el;
- a mozgásos játékok az egészséges testfejlődést alapozzák meg, és segítik a szabályok betartása által az értelmi nevelést.

A képzőművészeti nevelésben nagyon fontos a kreativitás kibontakozása természetes anyagok felhasználásán keresztül, amely nyitottságot ad a szép és örök értékek befogadásra.

A természetes anyagok közelsége legyen állandóan jelen a csoportban, nemcsak mint szemléltetőeszköz, hanem a teremdíszítés része, és a játékmegválasztás, alkotás mindennapi lehetősége. Teremdíszítésre szakajtó, terítők, régi kosárból bábtartó, szőttesek, függönyök felhasználása lehetséges.

A természetes anyagokkal teli játszósaroknak a hangulata a játék és alkotás örömét sugallja. Hiszen ha a gyermeknek motiváló és vonzó, érdeklődését felkeltő eszközöket biztosítunk, akkor pedagógiai munkánk szemléletessége elősegíti a képekben való gondolkodás előtörését. Segítheti az egészséges gyermeki képzelet szárnyalását, s ha mindehhez természetes anyagokat használunk fel, akkor az ősi népi játékok hangulatos világát ismertetjük meg velük. S ha a gyermek ilyen közegben azt tapasztalja, hogy a felnőtt is szívesen vesz részt az alkotásban, észrevétlen módon szerez olyan ismereteket, amelyek később beépülnek és rögzülnek ismeretanyagában.

2. A természethez kötődő női identitásszimbólumok a magyar képzőművészet új médiumaiban

Maurer Dóra (*1937–)*

Rendkívül sok műfajban, a grafikán, festészeten túl a koncept-, objekt- installáció-, environment-, fotó- és filmművészet területén is kísérletezett. Médiális kutatásait ezidáig inkább a történetileg férfiak által dominált reduktív avantgárd irányzatok, sem mint a sajátos „női“ médiumokat kereső törekvések keretén belül értelmezték. A racionális-konceptuális „képletek“ szigora alól pedig sokszor felsejlenek a női identitás, a női érzékenység jegyei, s bár nem jelenik meg nála nőiség és természet nyílt azonosítása, a nőiségével, személyiségével összekapcsolt természeti embléma sem, a műveiben gyakori természeti elem áttételesen, gyakran önirónikusan vagy megkérdőjelezetten, női létéhez kötődik.

Maurer 1967-től Bécs és Budapest között osztotta meg idejét, így legtöbb itthon dolgozó férfi és női kortársánál is szabadabban mozgott a legkülönbözőbb szellemi területek között, így kivételezett helyzetben volt. Az Iparterv korszak egyenrangú félként elfogadott női képzőművésze. Tudni kell, hogy ez idő tájt *Wallie Export* (1940–) nagyon erős vonalat képviselt Bécsben és ebben Maurer egyáltalán nem vett részt. Mint aktív művész, kiállításszervező, az Indigo csoportot megelőző kreativitás gyakorlatok vezetője, kiterjedt oktatói tevékenységet folytató művészetpedagógus, a nyolcvanas évek képzőművészetének központi, apa-szerű vezető figurájául szolgáló *Erdély Miklós* (1928–1986) homályosabb, misztikusabb, paradoxonokra hajló gondolkodásmódjának szisztematikusabb, racionális kiegészítője volt. Nem Erdély manifeszten női pendant-ja, hiszen művészetéből ekkorra már eltűntek a nőiségére való utalások, s egyenrangúságát is inkább „férfias“ intellektualitása, bátorsága, impulzív, aktív személyisége teremtette meg. Magyarországon a nemek művészetben mára kialakulóban lévő egyensúlya nem a politikai feminizmus művészetre gyakorolt hatásának, a nők egzisztenciális, szellemi egyenjogúságáért harcosan kiálló, tudatosan politizáló, a hagyományos, férfiak által kialakított női szerepeket lebontó , „kemény“, „férfias“ művészegyéniségek fellépésének következménye, mint a nyugati művészetben, például“ (*Miriam Schapiro* (1923–), *Judy Chicago* (1939–), *Carolee Schneemann* (1939–), *Adrian Piper* (1948–), *Hannah Wilke* (1940–1993), *Lynda Benglis* (1941–) vagy a nyolcvanas években *Jenny Holzer* (1950–), *Cindy Sherman* (1954–)**,** *Barbara Kruger* (1945–) vagy *Sherrie Levine* (1947–) munkáiban). Maurer Dóra gondolkodásmódjából távoláll a feminizmus, a „nőművész“ szerep vállalása, a gender mentén való politizálás. Nyomát sem találjuk művészetében a nemi szerepekre való utalásoknak vagy a női kézműves technikák rehabilizálásának. Határozott egyéniségének mégis nagy szerepe volt a nők intellektuális egyenrangúságának hazai képzőművészeten belüli elfogadásában. Korai műveiben megjelennek azok a természettel azonosuló, összekapcsolódó érzéki, erotikus utalások, melyek rejtetten nőiségét manifesztálják.

Olykor radikálisan provokatív érzéki, naturális vonásokat mutat, s a testi-szenzuális hatások már nem a festészetben vagy a grafikában, lírai természeti asszociációk közegébe rejtve, hanem egyre inkább a (természeti) anyag közvetlen, arte poverára, *Beuys*ra (1921–1986) és a matlére peinture-re emlékeztető használatában megidézve jelentkeznek. Természetképe élesen elüt a hagyományosan

a nőkhöz kapcsolt lírai felfogástól, vegetatívabb, anyagiasabb, harciasabb, konfliktusokkal, elfojtásokkal terhes. Maurer életművében a nagy műfaji-szemléleti váltás 1969–71 között az első bécsi évek idején következett be, amely mind a női identitás erőteljesebb vállalásában, mind a természet érzéki, erotikus energiáinak merészebb felhasználásában jelentkezik. Ekkor kezd növényi és főleg állati anyagokat, testrészeket, szőrméket beépíteni grafikáiba, objektjeibe. *Actio naturale* (1969–71 között) című konceptuális tájakciósorozatát rögzítő, természetből kiemelt részleteket hordozó tárgy-festményeibe. Először a korábbi rézkarcba illeszti a mesterséges közeggel egyszerre egybeolvadó és kontrasztáló hörcsög- és egyéb rágcsáló szőrméket, melyek méretükkel, formájukkal, bolyhos felületükkel (női) nemi szőrzetre emlékeztetnek.

Korai szőrmeapplikációinak humoros és erotikus felhangjaiban még a szürrealista *Meret Oppenheim* (1913–1985) szemléletét érezhetjük. Későbbi, inkább az anyagfestészet, a process art és a resource Kunst között húzódó természetkollázsaiban már *Joseph Beuys*ra (1921–1986) és *Antoni Tapies*re (1923–) vonatkozó reflexiók jelennek meg.

Az *Actio naturale 2.* (1970) című alkotáson a szimbolikusan is értelmezhető, természetben talált tárgy, egy élet által már elhagyott fészek jelenik meg, melyet egy racionális, vitrin-szerű, rajzolt kockába zár.

A nőiséget, otthonnal kapcsolatos szimbólum kapcsán Maurer ambivalenciáját is jelzi, védelmezően megmenti a fészket, de azzal nem a hagyományos anyai szerepet, mint inkább annak hiányát idézi meg. Hasonló iróniával viszonyul a hagyományosan a nőknek tulajdonított gyógyító, tisztító szerephez a *Mit lehet csinálni egy utcakővel* fotósorozatban (1971), melyeken a címben szereplő holt tárgyat – egyben 1968 utáni politikai szimbólumot – mosdatja, öleli, dédelgeti, kötözi be.

Eltört, foszlott sirálylába című (1972–1979) objektjében is hasonló ellentmondás érezhető, egyfelől a valószínűleg patkányok által már megölt madárral való együttérzése, gyengédsége, kegyelete, másfelől a gyilkosság körülményeinek naturálisan kegyetlen leírása és a leszakadt láb spirituszban való megőrzésével a jelzett védő szerep hiábavalóságának manifesztálása között. Maurer műveiben sokszor érezhető ez az effektus, mintha érzelmi megnyilvánulásait rögtön ellensúlyozni akarná valamilyen hűvösen elemző, didaktikusan racionális vagy éppen blaszfémikus, önirónikus gesztussal. A Maurer korai munkásságában jelentkező érzéki utalások, a nőiség természettel való részleges azonosuláson keresztül való manifesztálása más politikai, művészeti jelentésekkel, stratégiákkal összefonódva jelentkezik. Markánsan fogalmazódik meg benne nemi hovatartozásából következő szemléletmódja, érzékenysége. A nemiség vállalására, a természeti anyagok használatára, a női szereplehetőségek vizsgálatára hatással lehetett házassága is. Az egyre szisztematikusabb irányba haladó Maurer a *Mennyiségtáblákon* (1972) kezdett a minimal art és a koncept művészet tanulságainak egyéni feldolgozásába, a ma nézőpontjából nézve „női" variánsának megteremtésébe. A minimalisták óriási, polírozott fémlapjaival, fehérre festett fagerendáival, mesterséges anyagaival szemben Maurer apró természeti tárgyakat, girbe-gurba faágacskákat, szalmaszálakat, búzakalászokat használ, s kis méreteiben intim mikrokozmoszt teremt.

A racionális képleteket az élet szabálytalanságának jegyeit hordozó tárgyak és értelmetlenségükben költői, infantilis eljárások ellensúlyozzák. (Egy későbbi

koncept műve adott területen lévő fűszálak megszámolásán alapul.) A *Mennyiségtáblák*on (1972) megjelenő, az apró tárgyakkal végzett csoportosítások egyszerre idézik a gyermeki és női világot.

A Mennyiségtáblák után Maurer elfordul a természeti anyagok közvetlen használatától, eltűnnek műveiből a direkt „nőies", érzéki, erotikus, testi-természeti utalások, a hétköznapi tárgyak, enigmatikus anyagkombinációk, s egyre absztraktabb, racionálisabb struktúrák, geometrikus formák, személytelen, szisztematikus, olykor didaktikus alkotói módszerek (reliefnyomás, hajtogatás, „eltolhatás", szekvenciális film- és fotóművészet) jelennek meg.

A nyolcvanas évek elejétől pedig – talán a külső kihívások ösztönzésére is – a korábbi intellektuális, de érzéki, érzékeny személyt sejtető konceptuális világ eltűnik, helyébe egy férfiasan monumentális, falfestmény méretű, harsány, erőteljes színekben pompázó, geometrizáló csík-variánsok, hard edge utáni formalista festészet lép.[1]

Lovas Ilona *(1948–)*

1981-ben talált rá arra az első jellegzetesen női, emblematikus anyagkombinációira (papírmassza, búza, víz) és technikára (szövés, ültetés, csíráztatás), amely magától értetődő egyszerűséggel a női életadó funkciót ragadja meg, anélkül, hogy azt a feminista kritikának megfelelően a nő biológiai beszűkítéseként értelmezhetnénk. A *Stációkban* (1984) a szimbolikus anyagegyütteseket használ, melyekkel a tisztaságot, az áldozatot, vért és szenvedést idézi fel.

Segítségükkel Lovas hatalmas oltártáblákat, templomi zászlókat, kódexeket, de a posztminimalizmus monokromisztikus festményeit és *Eva Hesse* (1930–1970) művét is megidéző lapokat formázott.

A nyolcvanas évek végén egy máig tartó korszakváltás következett be, melyet a végsőkig való leegyszerűsödés, s egy új, a képzőművészetben korábban nem alkalmazott, a hétköznapi életben is lenézett természetes anyag, a marhabél megjelenése jelez. A lét és nem-lét, evilág és túlvilág összefüggésével kapcsolatos témákkal foglalkozik, ám az új anyag és alkotói eljárás révén ettől kezdve a női szerep tisztító aspektusa, metaforája került előtérbe. Ilyen jellegű első monumentális munkája a New York-i Art in General galériában került bemutatásra, 1990-ben (*Stáció 12*, 1990). Itt Lovas a bélcsíkokból egy hatalmas sátor-, harang- vagy dobszerű, térben lebegő hengert hozott létre, mely körbejárható volt, de olyan magasságban függött a padlótól, hogy nem lehetett belebújni.

A későbbiekben Lovas a megtisztított, preparált belet gally- illetve drótházra feszítve, belül üreges, áttetsző, légies, ember nagyságú orsó- vagy bábszerű formákká alakította, s a tér sajátosságaihoz igazodva, különböző számú sorokban felfüggesztve vagy földre fektetve állította ki. [2]

Az életet szimbolizáló, az emberi és az állati mellé a növényt is megidéző magforma mintha a korábban megjelenő búzamagok gigantikus méretű felnagyítása lenne, de felidézi a textilben használt orsókat is. Az emberi figurák porhüvelyére emlékeztető bábok felületén jól látható az életadó anyagcsere-folyamatokat végző érhálózat mintázata, a követelődző élet lenyomata. Lovas Ilona a bél filtráló, tisztító, életteremtő funkcióját teszi láthatóvá munkáiban. Lovas Ilona műveiben a legalantasabb létező válik a szellemi, sőt szakrális jelentés hordozójává. Az em-

beri egzisztenciánk legmélyebb titkait érintő szellemi kérdések nem sterilen, intellektuális problémákként megfogalmazva, az anyagtól izolálva, hanem a testtel összeforrva, test-lélek-intellektus élő egységében vetődnek fel. Ezt az intuitív megközelítésmódot – lévén az újabb „nőművészet" egyik fő törekvése – a női voltának következményeként kell értelmezni. Míg a hagyományos kereszténység megvetette a testben zajló földi életet, a modern tudomány anyagcsere folyamatokra egyszerűsítve, kívülről, más lényeket megölve, felboncolva, mikroszkóppal vizsgálta. Lovas belülről, a testben közelíti meg az életet, így válhat művészetének központi motívumává a kereszténységben sokszor megbélyegzett, lélektől elválasztott test. A belső testi folyamatok ilyen, a nemzetközi nőművészetben például *Louise Bourgois*-nál (1911–), *Cindy Sherman*nél (1954–)**,** *Helen Chadwick*nél (1953–1996), *Janine Antoni*nál (1964–), *Mona Hatoum*nál (1952–) jelentkező középpontba állítása, előítéletek nélküli vizsgálata, a hagyományos testhierarchia elvesztése egyedülálló volt a kilencvenes évek első felének magyar művészetében. Ami Lovast említett nemzetközi kortársaitól elválasztja, az a testben rejtőző élet szentségének tisztelete, szakrális felfogása. Újabb munkáiban a kettévágott, felnyitott belet szinte már csak önmagában, hatalmas sámándobszerű korongra (*Stáció 27,* 1995), üveglapok absztrakt, majdnem anyagtalan síkjára feszítve mutatja be (*Stáció 32,* 1997), tűkkel varrja össze, sóval kezeli, gyógyítja, az örökkévalóságnak tartósítja, amitől az eredetileg a gusztustalan anyag, áttetsző, aranylóan sárga, fénnyel teli, szinte testetlen létezővé nemesül.

Installációiban olykor természettudományos kísérletekhez hasonló szituációk jelennek meg (például rozsdamentes acél és sav), melyek korábban szokatlan drámai hatásokat eredményeznek. Ugyanakkor a bél kiegészül, spirituálisan összefonódik olyan további, „meleg", metaforikusan-szakrálisan is életet hordozó anyagokkal, tárgyakkal, mint a liszt vagy az ostya. A monumentalitás, a tudományos megközelítés szórványos jegyei műveit a női művészetet a kicsiny méretekhez, finomkodó szemlélethez, aprólékos kézimunkához kötő klisékkel szembeszálló szobrászokéval rokonítják, olyanokkal mint *Jackie Winsor* (1941–), *Nancy Holt* (1938–), *Mary Miss* (1944–), *Magdalena Jetelova* (1946–) vagy *Magdalena Abakanowicz* (1930–). Lovasnál a keményebb, racionálisabb, „férfiasabb" formákat éppen azok a gyengéd, érzékeny, „női" elemek kontrasztálják, amelyeket nemzetközi társai elvetnek. Ugyancsak egyéni vonása, hogy bár objektjeinek rendkívül erőteljes biológiai, testi, testközeli hatása van, a nyugati nőművészetben oly erősen jelenlévő erotikum nála nem kap kiemelt szerepet.

Németh Ágnes *(1957–)*

A kisplasztikai műfajból kilépve, 1990-ben, a monumentális, „férfias" méretek és szobrászi eljárások használatával törekedett önmaga korábban elnyomott „maszkulin" felének mozgósítására. A hideg, mesterséges bronz helyett a „meleg", természeti anyagok, a fűzfavessző, agyag, fű, haj, toll, később a lószőr, a pataszaru, színes földek, illetve a fonás, mint fő alkotói eljárás felé fordult, s a „férfias" monumentalitást a női technikákkal egyesítette. Önmaga egyszerre vonzó és taszító férfienergiáinak, a benne élő férfi utáni erotikus vágynak, sötét álmainak fétis-szerű megtestesülése a lópofa és férfiarc közötti finom átmenetet mutató *Daimón* (1990) alkotása.

Újabb munkáiban a női testen keresztül megélhető tapasztalatok újabb spektrumát (szülés, betegség, halál) dolgozza fel, s a nemiség kettős princípiumon alapuló

felfogását fogalmazza meg. A Vigadó Galériában bemutatott installációja (*Cím nélkül*, 1997) a két nem egyesítéséből született.

Németh Ágnes újabb műveit szinte kizárólag fűzfafonással hozza létre, a halászok halcsapdáinak, varsáinak átalakított formáit kombinálja szimbolikus módon. Ezeket az eszközöket mindig is férfiak fonták és fonják, így az ő objektjeit is egy fonómester készíti, aki az alkotásba saját invencióit is beleviszi, így a mű szó szerint is a két nem szellemi és fizikai együttműködésének eredménye. A fonás révén Németh posztminimalizmusra emlékeztető zárt, geometrikus alakzatai megnyílnak, belülről is láthatók, így a nemzetközi nőművészet elő generációjának intim belső terek létrehozására, a külső és belső tér összekapcsolására irányuló törekvéseit idézik.

A *Kapu* (1997) alkotása egy hatalmas, kívül emlő, belül anyaméh formájú női torzóforma, melyen a nem-létből a létbe léphet a gyermek. Az anyafigura szúrós, fenyegető, száraz varsákból, csapdákból áll, belső tere a testtől való irtózást, klausztrofóbiás testbezártságot sugall. Az anyaméh Freud szerint nemcsak a születés helye, de a halál fojtogató gödre is. Németh Ágnes „Kapu"-jának méhében is egy nyomasztó, kórterem- vagy kínzókamra-szerű tér jelenik meg, benne a medikalizált szülést, a futószalagon gyártott életet és halált jelképezve.[3]

Ez az írás a IX / 1 / 2009 UGA projekt támogatásával jött létre.

Idézetek

1. Modern magyar nőművészettörténet, Kijárat Kidó, Budapest, 2000. Sturcz János. Generációk, stratégiák, műtípusok: 78–79.
2. Stáció 13., 1991, Budapest Galéria, Stáció 16., 1992., Kisgalériia, Pécs, Stáció 20., 1994, Abbaye de Lépau, Le Mans
3. Modern magyar nőművészettörténet, Kijárat Kidó, Budapest, 2000. Sturcz János. Generációk, stratégiák, műtípusok: 84–88.

Felhasznált irodalom:

ANDRÁS. E.: Kötéltánc, Tanulmányok az ezredvég amerikai képzőművészetéről, Korstárs művészeti tanulmányok, Budapest: Művészet kiadó, 2001, ISBN: 963 7792 35X; ISSN: 14195267

ACSÁDY. J.: Nagy Bea, S. Sárdy Margit (szerk.) „A huszadik század asszonya – A századforduló magyar feminizmusának nőképe". In: Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetekben., Debrecen: Csokonai, 1997, s. 243-253. ISBN: 963-260-113-0

ANDRÁSI, G. – PATAKI, G. – SZŰCS, GY. – ZWICKL. A.: Magyar képzőművészet a 20. században, Budapest: Egyetemi könyvtár, Corvina kiadó, 1999, ISBN: 963 13 45 513; ISSN: 14190966

ANDRÁS, E.: (szerk. Andrási Gábor), A test reprezentációja a kortárs magyar művészetben, Budapest:

ANDRÁS, E.-STRUCZ, J.:, A test szétesése, In: Café Bábel, 1996, č. 2

AKNAI, T.:, Egyetemes művészettörténet 1945-1980, Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2001, ISBN: 963 9123 38 2; HU ISSN 1417 7986; HU ISSN: 1418 1274

BABARCZY E.: „Nők és feministák, avagy az aszimmetria szépségei [Beszélgetés]". In: Beszélő, 2000, č. 4.
KÉRI, K.: „Női időtöltések száz évvel ezelőtt". In: Valóság. 1997, č. 3., s. 36–44.
Bécsy Ágnes, „Alkotás és önvédelem – Virginia Woolf írói indulása". Nagy Beáta, S. Sárdi Margit (szerk.), 125–137
BOKOR, Zs.:, „Nemek kutatása Délkelet-Európában (Miroslav Jovanivic, Slobodan Naumovic, eds., Gender Relations in South Eastern Europe – Historical Perspectives on Womanhood and Manhood in 19th and 20th Century)". In: Korall. Társadalomtörténeti folyóirat. 2003, č. 13. s. 199– 202
BICSKEI, É.:, „»Élő fejminták« és modellek – A figurális alakrajz oktatásának elmélete és gyakorlata a Mintarajztanodában". (szerk.) Imre Györgyi: In: Az akademikus akt a magyar művészetben. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria (Kiállítási katalógus), 2004.
BICSKEI, É.:, „Műkedvelés és professzionalizáció között – Nők képzőművészeti oktatásának intézményesülése az első világháborúig". In: Korall: Társadalomtörténeti folyóirat .2003, č. 13. Szeptember, s. 5–29.
CSABAI, M. – ERŐS, F.: Testhatárok és énhatárok, Budapest: Joszöveg Műhely, 2000
CHODOROW, N. J.: „Feminizmus, nőiség és Freud". Ford. Örlősy Dorottya. Budapest: Thalassa. In: Pszichoanalízis–Társadalom–Kultúra. 1996, č. 1, s. 37–52. ISBN 963530059X
KENNETH, C.: Az akt, Tanulmány az eszményi formáról, Budapest: Corvina kiadó, 1986., 397 s., ISBN:9631322211
DÉKEI, K.: Arisztokrata pitbullal : Jaap Scholten: Jó itt nekem? Budapest: Gondolat, 2002, 192 s., ISBN: 9789639506282
DROZDIK, O.: Sétáló agyak – Kortárs feminista diskurzus. Budapest: Léda Könyvek. Kijárat Kiadó, 1998. 259 s., ISBN: 9639136247
DROZDIK, O.:, „Kulturális amnézia, avagy a történelmi seb – A feminizmusról". In: *Balkon*, 1995, č. 1, s. 4-7. ISSN: 12168890
DROZDIK, O.:, „Vallomás (utószó)". Drozdik Orsolya (szerk.), In: Szomjas oázis. Antológia a női testről. Jaffa Kiadó, Budapest, 2007. Budapest: s. 241–259. ISBN: 978 963 9604 421
Erotika és szexualitás a magyar képzőművészetben, Budapest: Független Képzőművészeti Műhelyek Ligája, 1999, ISBN: 9630367572
FOUCALT, M.: A szexualitás története I.-III. Budapest: Atlantisz, 1996-2001., 168 s., ISBN 9637978178
MARTIN, E.: A test vége? In: Replika, 1997, č. 2, ISSN: 09858188
HOLLÓSI, L.: „Nőfilmek – nemcsak nőknek". *Metropolis: Filmelméleti és filmtörténeti folyóirat* In: Feminizmus és filmelmélet, č. 4.4 2000, s. 69–87. ISSN: 17850789
HOCK, B.: Nemtan és pablikart, Budapest: Praesens, 2003, 135 s., ISBN:9632195507
KRISTEVA, J.:, Bevezetés a megalázottsághoz, In: Café Bábel, 1996, č. 2., ISSN: 1215508X.
RÉVÉSZ. Á.: Modern kínai elbeszélők. Budapest: Balassi kiadó, 2007. 203 s., ISBN: 789635066919

szerk: KESERŰ, K.: Modern magyar nőművészettörténet, Budapest: Kijárat kiadó, 2000, 128 s., ISBN: 9639136567
szerk. NAGY, B. és SÁRDI, M.: Szerep és alkotás: női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben /, Debrecen : Csokonai Kiadó, cop. 1997, 313 s., ISBN: 9632601130
STURCZ, J.: A heroikus ego lebontása, Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2006. 156 s. ISBN: 9637032 029
STURCZ, J., Janus félúton, Budapest: Új Művészet Kiadó, 1999, 191 s., ISBN:963 7792252, ISSN: 419526
SEIBERT, I.: A nő az ókori Keleten.[ford. Székely András] Budapest : Corvina Kiadó Vállalat ; Leipzig : Edition Leipzig, 1975, 67 s., ISBN: 9631390099
(szerk.) TAYLOR, S.: Abject Art., Repulsion and Desire in American Art. 1996.
190 s., ISBN: 0415 11084X
TÓTH, K.: *Szép versek*, Budapest: Magvető 2004., 264 s. ISBN: 9631178536
Vízpróba, Kiálltísássorozat az Óbudai Társaskör Galériában és az Óbudai Pincegalériában, 1995, Budapest : Óbudai Társaskör Galéria, 1997, 100 s., ISBN: 9630474484
Velencei Biennálé 97, Omnia mutantur. Budapest: Hungarian Pavilion 1997, ISSN: 1417 7986
JONES, A.: Body Art/Performing the Subject. Mineapolis: University of Minnesota Press, 1998., ISSN: 00125962
TRACEY WARR, A. J.: The Artist´s Body. London: Phaidon, 2000, 203 s., ISBN 1403999074
PERNECZKY, G.: Produktívitásra ítélve? 2. rész, In:Balkon, 1996/3, ISBN: 9789639593060
PETRÁNYI, ZS.: Az 50. Velencei Biennálé alkalmából, Budapest: Mucsarnok Kiadó, 2003. 82. s., ISSN:1586-409X
WESSELY, A.: A kultúra szociológiája. Budapest: Osiris: Láthatatlan Kollégium, 2007, 205 s. ISBN: 963 389 406 9

L’uso di materiali naturali nell’arte figurativa

L’uso regolare e consapevole di materiali naturali nell’insegnamento e nel processo educativo contribuisce allo sviluppo della creatività e al rafforzamento dell’amore per la patria. Come esempi dell’impiego, nell’ambito dell’arte ungherese, di simboli femminili legati al mondo della natura possono essere ricordate certe fasi dell' attività di Maurer Dóra (1937–), di Lovas Ilona (1948–) e di Németh Ágnes (1957–).

Questo documento è stato realizzato con l’appoggio del progetto IX / 1 / 2009 UGA.

Používanie prírodných materiálov vo výtvarnej výchove

Pravidelné a vedomé používanie prírodných materiálov v procese výchovy avzdelávania podporuje vývoj kreativity, zvyšovanie povedomia identity aj lásky

k rodnej zemi. Príkladom pre symboly identity ženského pohlavia viažuce sa k prírode sú jednotlivé fázy činnosti maliarok Mauer Dóra (1937–), Lovas Ilona (1948–) a Németh Ágnes (1957–).

Tento článok je realizovaný vďaka podpore projektu IX / 1 / 2009 UGA.

Uporaba naravnih materialov v likovni umetnosti

Redna in zavestna uporaba naravnih materialov pri izobraževalno-vzgojnem delu pomaga razvijati kreativnost, krepiti identiteto in ljubezen do rojstnega kraja. Kot primer uporabe simbola ženske identitete, ki je povezan z naravo, lahko v madžarski likovni umetnosti omenimo določene faze dejavnosti Dóre Maurer (1937–), Ilone Lovas (1948–) in Ágnes Németh (1957–).

Ta prispevek je nastal s pomočjo projekta IX / 1 / 2009 UGA.

Kulcsár Barbara egyetemi hallgató kiállítását tanára, Czafrangó Sylvia festőművész nyitotta meg
La pittoressa Sylvia Czafrangó ha aperto la mostra della studentessa Barabara Kulcsár
Výstavu študentky Barbary Kulcsárovej otvorila maliarka Sylvia Czafrangóová
Razstavo študentke Barbare Kulcsár, je odprla njena profesorica, slikarka Sylvia Czafrangó

PÉNZES István

Nyitra megye magyar tanítási nyelvű kisegítő iskoláinak hálózata

„Mondd meg, hogyan bánsz a kisemberrel, s megmondom, hogy nagy ember vagy-e!”
(Gárdonyi Géza)

Bevezető

Gárdonyi Géza irodalmunk meghatározó személyiségének gondolatával indítok, holott – az utóbbi időben az oktatásreform egyik „áldozataként”, akárcsak Móra Ferenc, Madách és mások, ő is – az elmúlt évtizedekben irodalmunk perifériára került. Pedig mindmáig generációk nőttek és nőnek fel közkedvelt történelmi regényein. Ő ugyan nem tanított, nem taníthatott kisegítő, ha úgy tetszik speciális iskolában – a történelmi Magyarország területén a kisegítő iskoláztatás a 19/20. század fordulóján vette kezdetét. A századforduló éveire alakultak ki azok a gazdasági, társadalmi és pedagógiai feltételek, amelyek némileg hasonlítottak a külföldön már eredményesen működő kisegítő iskolák körülményeihez. Gárdonyi Géza három éven át tanított eldugott kisfalvakban, s ott e rövid pedagógiai pályafutása alatt szippantotta magába azt a sok értéket, amelyről később úgy vallott: „Annyi kincset gyűjtöttem e három év alatt, hogy akár háromszáz évig is tudnék miről írni.”

Nem eléggé ismert szállóigéjét – „Mondd meg, hogyan bánsz a kisemberrel, s megmondom, hogy nagy ember vagy-e!” – viszont minden pedagógustársam figyelmébe ajánlom. A kisegítő iskolákban dolgozó társaimnak pedig hatványozottan.

Ugyanis a kisegítő iskolában oktatást vállaló pedagógust kell, hogy áthassa bizonyos missziói küldetés. Joggal várható el tőle a hatványozott gyermekszeretet, a veleszületett pedagógiai adottság, a magas fokú pedagógiai és pszichológiai szakismeret, s nem utolsósorban elhivatottság jellemezze oktatói-nevelői munkáját. Szlovákiában ilyen jellegű képzés sem középiskolai, sem egyetemi szinten nem folyik magyar nyelven. Az ilyen jellegű képzést vagy szlovák nyelven szerzik meg az arra elhivatottak a pozsonyi Comenius Egyetemen, vagy az országhatárhoz legközelebb eső egyetemen, Győrött, amely végzettségnek a honosítása – Európai Uniós tagországokként – az utóbbi időben már mentesült a bürokratikus ügyintézéstől.

A kisegítő iskolák kialakulásának rövid története

A kisegítő iskolák mindenkor az iskoláskorú gyermekek igényeihez alkalmazkodtak. Az évtizedek, mondható, hogy a létrejöttüktől számított egy évszázad alatt a diákokat mindig a nevezett iskolatípusba sorolták, aszerint, milyen oktatási-nevelési igényt igényeltek: tanulási tempó, differenciált oktatás, az egyéni bánásmód alapján.

Az eltelt évtizedek során az azonos küldetést betöltő iskolák számos névváltozást „szenvedtek” – a kor politikai, leginkább pedagógiai megközelítést tükrözve.

A kisegítő iskolák idővel a *különiskolák* nevet viselték, aztán következett a *speciális*, majd *gyógypedagógiai* megnevezés. Idő elteltével *a tanulásban akadályozottak iskolája* honosodott meg. Ezek a nevek az iskola tanulóinak arra a megkü-

lönböztető sajátosságaira utalnak, ami különlegessé teszi nevelésüket (tanulási nehézség, tanulási akadályozottság).

Az 1985-ös évektől kezdődően Magyarországon igyekeztek a „kisegítő iskola" fogalmát törölni a köztudatból. A mindennapi gyakorlat azonban más: a szakemberek és a hivatalos szervek is gyakran használják a „kisegítő iskola" megnevezést, holott tudják, hogy hivatalosan *„az eltérő tantervű általános iskola"*, illetve a *„speciális általános iskola"* kifejezéseknek kellene meghonosodniuk. Sőt egyesek *az értelmileg akadályozottak* illetve a *tanulásban akadályozottak* pedagógiáját is szorgalmazzák.

Kétségtelen: minden országban törekednek arra, hogy kisegítő iskolákat hozzanak létre – függetlenül, miként nevezik azokat.

Ugyanis nevezhetjük „enyhén fogyatékos gyermekek", a „tanulásban akadályozott tanulók", a „fogyatékos akadályozott tanulók", „sajátos nevelést igénylő intézetbe ajánlott tanulók", a „speciális intézetbe javasolt" tanulóknak is őket – mindenképpen létfontosságú a velük való törődés.

Szlovákiában évtizedeken át a *kisegítő iskola"* kifejezés volt fogalomban, napjainkban a *speciális* kifejezés honosodott meg: *speciális alapiskola, speciális szakmunkásképző*.

Előítéletek: a szülők és a közvélemény

Fenntartásokkal, sőt elutasítólag fogadják a felnőttek, sőt sok esetben az általános iskolában oktató pedagógusok is, ha speciális iskoláról hallanak. A szülők egy része helyes döntésnek tulajdonítja cselekedetét, hogy a tanulásban akadályozott gyermekét intézetbe íratta, azonban tény, hogy a szülők többsége úgy véli: azt a segítséget, amit a gyógypedagógusoktól kap gyermeke, azt az általános iskolában is megkaphatná, ha ott is dolgoznának gyógypedagógusok. Az UNESCO szakemberei újra diagnosztizálták a speciális iskolába járókat, s közülük többet át akartak sorolni az általánosba – de a szülők részéről ellenállásba ütköztek: ha az öcs, nővér speciálisba jár, akkor maradjon ott a báty, a húg is!

A szülők részéről aggodalmat vált ki, hogy gyermeküket kineveti a többi utcabeli gyermek, lekicsinylően, megalázóan beszélnek a különiskolába járókról, sokszor a tájékozatlan, balga felnőttek is.

Gondot jelent a szülők egy kisebb hányadának, hogy a speciális iskola elvégzése után a szakmaválasztás területén, a munkavállalás idején merülnek majd fel gyermeke s magának a szülőnek is szinte megoldhatatlannak tűnő nehézségek. Az ilyen jellegű aggodalmak elhárítására – igaz, elenyésző számban, de – működnek speciális szakmunkásképző intézetek, ahol szabás-varrás, kertészeti munkálatok, asztalos stb. szakmákat sajátít(hat)nak el az oda jelentkezők. Ezen intézetek egy része bentlakásos, és bár csekély mennyiségben, de találhatóak köztük magyar tanítási nyelvűek is.

Akadnak szülők, akik úgy vélekednek, hogy nem „soroltatja" kisegítőbe gyermekét, mondván: *„azok" közé a gyerekek közé az övét nem adja*... Ugyanis a kisegítő iskolák zömét a hátrányos szociális helyzetben élő roma gyermekek látogatják. Viszont tény, hogy a roma családok többségét nem zavarja, hogy gyermeke enyhén értelmi fogyatékos, tanulásban akadályozott gyermekek intézetének a tanulója: „

Nem kell, hogy miniszter legyen belőle, elég ha megtanul írni, olvasni meg számolni. Én is odajártam, és nem tudnának eladni, mert tanultunk ott sok mindenről! Verseket mondtunk, énekeltünk, táncoltunk, karácsonyra meg anyák napjára mindig műsorral készültünk." A legtöbb roma szülő véleménye szerint elég, ha a gyermeke annyi ismeretet szippant magába, mint amennyit ő szerzett annakidején. A többit majd tapasztalat útján, odahaza lesi el az apjától, anyjától, idősebb testvéreitől, nagyszüleitől. Általában az igénytelenség jellemzi ezeket a családokat. A roma családok ilyen magatartása riasztja el a legtöbb szülőt attól, hogy gyermekét gyógypedagógusokat alkalmazó intézetbe írassa.

A pályaválasztás és továbbtanulás idejének elérkezésekor két véglet tapasztalható.

A speciális alapiskola utolsó évfolyamába járó tanuló:

– nem hajlandó sehol, semmilyen körülmények között sem folytatni tanulmányait. Az egyre szélesebb méreteket öltő munkanélküliség, valamint az elvárások (magasan képzett munkaerő igénye) valóban nehezíti az enyhén értelmi fogyatékosok iskolájából kikerült, akár speciális szakmunkásképzőben szakmát tanult fiatal elhelyezkedési esélyeit.

– a másik véglet, amikor a tanulásban akadályozott gyermekben irreális vágyak fogalmazódnak meg. Igaz, hogy a speciális iskolák elsődleges küldetése között tartják számon, hogy a tanulásban korlátozott gyermeknek adja vissza az önbizalmát, azonban ez sok esetben délibábos, megvalósíthatatlan álmokat szülnek a gyermekben. Az évek során szerzett, viszonylag sok jó osztályzat utópisztikus, képzelet-szülte jövőképet kreál a diákban. Vagyis a tanuló nem tudja saját tanulási képességeit reálisan értékelni.

Az oktató szakmai, pedagógiai hozzáállásától, felkészültségétől függ, hogy a tanulóban kialakul-e a valósághű, hiteles értékrend saját képességeinek, adottságainak számbavételekor.

A felvidéki Nyitra megye (kerület) kisegítő iskoláinak hálózata

A megye kifejezés a Felvidéken (szlovák tükörfordításként) **kerület** néven ivódott a köztudatba (kraj = kerület). A kerületek az országban mesterségesen létrehozott jogi, politikai és gazdasági területi egységek. Kerületek kialakításakor figyelmen kívül hagyták az évszázadok során meghonosodott, gördülékenyen működő egykori megyerendszert. Önös és politikai érdekek domináltak: a felvidéki magyarság tömbbeliségének felaprózása.

Szlovákia nyolc kerületének egyike a Nyitrai, amely magyarok, szlovákok által lakott, mesterségesen létrehozott területi egység. Hét járást foglal magába: a Lévait, a Komáromit, a Nyitrait, az Érsekújvárit, a Vágsellyeit, a Nagytapolcsányit és az Aranyosmarótit. A megye területén a kisegítői iskolahálózat kezdetlegesnek és szegényesnek mondható, ugyanis az évtizedek óta dúló nézetütköztetések – integrálni vagy kisegítő iskolákban képezni a gyengén teljesítő, hátrányos helyzetű, zömében a roma családokból kikerülő gyermekeket – egyik áldozata éppen ez az iskolatípus. S ez az „állóháborúnak" is nevezhető állapot napjainkban is tart.

Kisegítő iskola általában csak a járási székhelyen működik, elvétve a járás egy-egy városi jelleggel működő településén.

A kisegítő iskolák fenntartója nem a település önkormányzata, nem is a járási tanfelügyelői hivatal, hanem a megye oktatási hivatala. Az ő hatáskörébe tartozik az iskolák alapítása, ellenőrzése, az igazgatói kinevezések és megbízatások joga, az iskolaépületek állagának karbantartása, működtetése, a pedagógusbérek valamint a tanulók kiemelt, szociális jellegű ellátásának biztosítása.

Nyitra megye hét járása közül négyben – a Komáromiban, a Lévaiban, az Érsekújváriban és a Vágsellyeiben – él számottevő magyar nemzetiségű lakosság.

A Vágsellyeiben, amelyet mesterséges módon, politikai indíttatásból vezérelve hoztak létre, két speciális alapiskola működik, egy magyar és egy szlovák nevelési nyelvű, mindkettő a járási székhelyen, egy épületben.

A Lévai járás székhelyén négy ilyen jellegű intézményben folyik oktatás, közülük kettő bentlakásos – mind a négy szlovák nevelési nyelvű. A járási székhelyen kívül viszont magyar nyelven oktató intézményt is találunk: a magyar határtól csupán néhány méterre(!), az Ipoly jobb oldalán elterülő Ipolyságon bentlakásos óvoda és alapiskola valamint bentlakásos szakmunkásképző várja az ilyen jellegű oktatást igénylő növendékeket. A járás másik városában, a zömével magyar településekkel övezett Zselízen ugyancsak működik magyar tanítási nyelvű speciális alapiskola.

Az Érsekújvári járásban, ahol a magyarság nemzetiségi számaránya néhány évtizeddel ezelőtt még arányosan osztódott, napjainkra viszont a felgyorsult asszimiláció eredményeként a szlovák nemzetiségű lakosság oldalára billent a mérleg nyelve – az öt szlovák intézménnyel szemben csupán egy önálló intézményben, a párkányiban létezik magyar nyelvű oktatás. A járási székhelyen, Érsekújvárott a szlovák tanítási nyelvű intézeten belül léteznek évfolymonként magyar osztályok is.

A Komáromi járásban, ahol a megye tömbmagyarsága él, csupán háromban folyik magyar nyelvű oktatás: Ógyallán, Gútán és Komáromban. A magyar nevelési nyelvű intézetek igazgatói úgy igyekeznek orvosolni az áldatlan helyzeten, hogy kihelyezett osztályokat hoznak létre. Ilyen jellegű iskolahálózat-bővítés eredményeként már Naszvadon, Marcelházán és Bátorkeszin is léteznek osztályok.

Szlovákiában az általános iskola kilenc évfolyamos, ennek megfelelően a kisegítő iskolák is kilenc évfolyamot foglalnak magukba.

A speciális iskolák egyes osztályaiban a tanulók engedélyezett létszámát következetes előírások szabják meg: az első évfolyamban osztályonként maximum 6-8 tanuló lehet, a második, harmadik, negyedik évfolyamban 8-10 az engedélyezett létszám, az 5–9. évfolyamban maximum 12. E létszámkeretet az intézmény igazgatója osztályonként egy-egy tanulóval emelheti.

Az utóbbi időben szigorították az ilyen jellegű intézményekben oktató pedagógusok munkaszerződési feltételeit: az elfogadott rendelet értelmében 2007 szeptemberétől csak speciális főiskolai (egyetemi) végzettséggel rendelkező gyógypedagógusokat alkalmazhatnak az intézmények igazgatói. Kivételt képez, ha az eddig, több éven át az adott iskolatípusban oktató pedagógus nyilatkozatot tesz, hogy két éven belül elkezdi az egyetemen a speciális iskolatípusokra felkészítő, államvizsgával és diplomamunka megírásával, megvédésével záruló képzést.

Szlovákiában a 2008/2009-es tanévben bevezetett oktatási reform az általános iskolákhoz viszonyítva a kisegítő iskolákban egy évvel később lépett érvénybe. Őket a 2009/2010-es tanévtől sújtja: ugyanis a reform által előírtak az ő számukra is ugyanannyira átgondolatlanok és szinte kivitelezhetetlenek, mint az általános is-

kolák számára. A reform az évfolyamok között tananyag-átcsoportosításokat ír elő, új tanmenet kidolgozását követeli meg az oktatótól – de a tankönyvek még csak előkészületi állapotban vannak! (Szlovákiában az iskolák tankönyvvekkel való ellátottsága az oktatási minisztérium hatáskörébe tartozik: ők írják ki a pályázatokat, ők biztosítják a lektorokat, ők kötnek szerződéseket a könyvkiadókkal. A tankönyvek, munkafüzetek ingyenesek, a kiadás, megjelentetés költségeit a minisztérium fedezi.)

Tehát tankönyvek, munkafüzetek nélküli oktatás zajlik a „reformévfolyamokban": az első és a második, valamint az ötödik és a hatodik osztályokban! Az „oktatás-nevelési újítás, megújulás" egyes évfolyamokban tantárgyak összevonását igényli oktatótól és intézményigazgatótól, heti fél-fél óra terjedelemben új tantárgyak (számítástechnika, a munka világa) bevezetését követeli meg. Eddig a munkára nevelést, testnevelést, tárgyismeretet emelt óraszámban oktatták, az új módszer az eddig 3-3 óraszámot kettőre csökkentette. A reform az óraszámok variálását némi keretek között ugyan engedélyezi egy feltétellel: évfolyamonként a heti óraszámot ne lépje túl. A legtöbb iskolaigazgató él ezzel a lehetőséggel, és visszaállítja a heti 3 testnevelésórát, mert ezeknek a tanulóknak fokozottabb mozgásigényük van. A motorikusság, a kézügyesség fejlesztése ugyancsak elsődleges küldetést tölt be a nehezen tanuló gyermekek nevelésében.

Meglepő, hogy a reform az államnyelv oktatását a nemzetiségi intézmények oktatása során nem erőlteti: az oktatás nyelve (a magyar tanítási nyelvű intézetek esetében a magyar nyelv: az írás, az olvasás, a kommunikációs képesség fejlesztése) mind az első, mind a második osztályban heti 8-8 óra terjedelemben van jelen, amelyet általában az iskolaigazgatók még egy órával emelik is (meghatározó az adott évfolyam tanulóinak értelmi szintje). A harmadik osztályban az oktatás nyelve heti öt órára csökken, s ebben az évfolyamban jelenik meg heti három óra terjedelemben az államnyelv, amely a hetedik-nyolcadik-kilencedik évfolyamokban négyre emelkedik. Az a határozat, hogy a diák az iskolába lépést követően az államnyelv oktatásával két tanévvel később szembesül, dicséretes döntésnek tűnik, hiszen a nehezen tanuló, a tanulásban akadályozott gyermekek számára az oktatás nyelvének a megértése is sok esetben nehézséget jelent.

A felső tagozaton az oktatás nyelvével heti négy órában foglalkoznak, amelyen belül nyelvtan-helyesírás, irodalom-olvasás és fogalmazási óraegységek jelennek meg.

A felső tagozatos (5–9. évfolyamos) tanulók – igaz, alacsonyabb óraszámban, mint az általános iskolába járó társaik – órarendjében is megtalálható mindaz a tantárgy, amelyekkel hasonló korú társaik ismerkednek: természetrajz, fizika, kémia, földrajz, polgári neveléstan, munkára nevelés, képzőművészeti nevelés, zenei nevelés, testnevelés s nem utolsósorban matematika; ez utóbbi minden évfolyamban heti négy-négy óraszámban.

Örvendetes, hogy az utóbbi időben magánkezdeményezésekről is hallani: például Érsekújvárott autista gyermekekkel foglalkozó magániskola bontogatja szárnyait, valamint megalakult a mentálisan sérült és a többszörösen hátrányos gyermekek oktatására szakosodó, nevelőintézet.

Három évvel ezelőtt magyar nemzetiségű pedagógusok Ógyalla székhellyel létrehozták a Magángyógypedagógiai Tanácsadót. Munkatársai kezdetben csupán a város és a környező települések iskoláit látogatták, rövid időn belül, mára már szerződéses kapcsolatot építettek ki a komáromi valamint az érsekújvári járás magyar

tanítási nyelvű alapiskoláinak háromnegyedével. Tanulásdiagnosztikai eszközök segítségével és megfigyelések útján, az alapiskolák pedagógusaival együttműködve megállapítják, kiválasztják a gyógypedagógiai nevelésre javasolt tanulókat, segítenek a kisegítő iskolai tantervek kidolgozásában; ezen tanulók számára differenciált oktatási menetet javasolnak; segítik az osztálytanító által vezetett fejlődési lapok kitöltését; rendszeres ellenőrzéseik alkalmával felmérik a tanuló(k) viselkedésében és teljesítményeiben megmutatkozó változásokat; segédanyagokkal, módszertani tankönyvekkel látják el a pedagógusokat. Sőt, előadásokat, szemináriumokat is tartanak a velük szerződésben levő iskolák pedagógusai számára.

A felmérések és statisztikai kimutatások alapján évről évre növekszik a sajátos nevelést, oktatást igénylő tanulók száma.

A Magángyógypedagógiai Tanácsadó nagy hozadéka, hogy az alapiskolák oktatási nyelvén zajlik a tanulókkal a kommunikálás, ezáltal gátlások oldódnak fel az amúgy is feszült gyermekben; a másik előremutató, segítőszándékot bizonyító gesztus, hogy nem kell a gyermekkel a távoli tanácsadóba járnia gyermeknek, szülőnek, pedagógusnak, hanem a tanácsadó munkatársai adott harmonogram szerint felkeresik a velük szerződést kötött alapiskolákat.

La rete delle scuole speciali della regione di Nitra con lingua d'insegnamento ungherese

La rete delle scuole speciali è ancora rudimentale. Per ora tali scuole si trovano soltanto nei capoluoghi delle province e non hanno un collegio. Il convitto caratterizza sopratutto le poche scuole professionali.

Le discussioni che si prolungano da decenni – sull'integrare o educare in scuole speciali gli studenti più deboli e svantaggiati, i quali sono, per lo più, originari di famiglie rom – sono ancora attuali ai nostri giorni.

La rete delle scuole speciali con lingua d'insegnamento ungherese è ancora piú limitata di quella con lingua d'insegnamento slovacca. Ma la flessibilità e la creatività dei presidi delle scuole comporta dei cambiamenti positivi. Sin dalla riforma delle scuole si sono presentati gravi problemi per quanto riguarda la dotazione delle scuole, sia ungheresi che slovacche, di libri scolastici.

Sieť špeciálnych škôl s vyučovacím jazykom madarským v Nitrianskom samosprávnom kraji

Sieť špeciálnych škôl je nedostatočná, takéto školy fungujú väčšinou v okresných mestách a to bez internátov. Ako špeciálne internátne školy fungujú najmä odborné učilištia, tých je ale pomerne málo. Už niekoľko desaťročí prebiehajú diskusie o tom, či sa problémové deti zo sociálne znevýhodneného prostredia – najmä z rómskych rodín – majú integrovať do normálnych tried alebo ich treba vzdelávať v osobitných školách.

Sieť špeciálnych škôl s vyučovacím jazykom maďarským je menej rozvinutá, ako sieť podobných škôl so slovenským vyučovacím jazykom, vďaka pružnosti

a vynaliezavosti riaditeľov týchto inštitúcií sa v poslednom čase badať pozitívne zmeny v tejto oblasti. Dôsledkom školskej reformy sú veľké problémy pri zabezpečovaní učebníc pre maďarské i pre slovenské školy.

Mreža madžarskih šol za otroke s posebnimi potrebami v županiji Nitra

Mreža šol za otroke s posebnimi potrebami je slabo razvita. Večina takih šol deluje v regijskih središčih kot specialne šole in običajno nimajo internatov; tudi specialne strokovne šole z internati so le redkost med temi tipi šol. Razhajanja v pogledih na tem področju trajajo že več desetletij – otroke s slabimi učnimi rezultati integrirati ali vključiti v šole za otroke s posebnimi potrebami. Še posebej to velja za otroke iz socialno ogroženih, večinoma romskih družin – tudi danes potekajo pogovori na to temo.

Madžarske šole za otroke s posebnimi potrebami, ki se vključujejo v mrežo, so v slabšem stanju kot podobne slovaške šole, vendar so ravnatelji madžarskih šol dokaj mobilni in iznajdljivi, njihova dejavnost pa je povzročila pozitivne spremembe na tem področju. Po reformi šolstva so nastali problemi pri oskrbi z učbeniki tako v madžarskih kot v slovaških šolah.

Székely András Bertalan (középen) *Közép-európai szőttes* című kötetét Szarka László dékán (jobbra) és A. Kis Béla (balra), a Kálvinista Szemle szerkesztője mutatta be
Il decano László Szarka (a destra) ed il reddatore della „Rassegna Calvinista", Béla A. Kis (a sinistra) hanno presentato il libro di Bertalan András Székely (in mezzo) con il titolo „Stoffe della Mitteleuropa"
Knihu Közép-európai szőttes (Stredoerópska tkanina) autora András Bertalan Székely (v prostriedku) prezentovali dekan László Szarka (vpravo) a redaktor kalvínskeho časopisu Béla A. Kis (vľavo)
Knjigo Andrása Bertalana Székelya (v sredini) Közép-európai szőttes (Srednjeevropska tkanka) predstavili dekan László Szarka (pravica) in urednik lista Kálvinista Szemle (Kalvinistična revija) Béla A. Kis (levo)

II. IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK A SZLOVÁKIAI KISEBBSÉGI OKTATÁSÜGYBEN / DOMANDE DI ATTUALITA NELL'EDUCAZIONE DELLE MINORANZE IN SLOVACCHIA / AKTUÁLNE OTÁZKY NÁRODNOSTNÉHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU / AKTUALNA VPRAŠANJA O MANJŠINSKEM ŠOLSTVU NA SLOVAŠKEM

GYURGYÍK László

A szlovákiai magyarok számának változásai és várható alakulása a 2011. évi népszámlálás időpontjában

Előzmények

A szlovákiai magyar lakosság száma 1921 és 2001 között 650 597-ről 520 528-ra, azaz 130 069 fővel, 20,0%-kal csökkent. (Ugyanezen idő alatt Szlovákia lakosainak a száma 3 000 870-ről 5 379 455-re, 2 378 585 fővel, 79,3%-kal növekedett.). A magyar lakosság számának változása 1921 és 2001 között nem volt folyamatos. Demográfiai szempontból a magyar lakosság számának változása három időszakra tagolható.

1.) 1921 és 1950 között a magyarok száma csökkent. Az első világháborút követően a csökkenés a magyar középrétegek egy részének zömmel Magyarországra történő átköltözésével, a többes kötődésűek gyakran csak statisztikai nemzetiségváltásával, továbbá a zsidóság egy részének a magyarságról történő „statisztikai leválasztásával" magyarázható. A második világháború alatt és az ezt követő években egymással ellentétes előjelű folyamatok zajlottak: a Magyarországhoz visszacsatolt területeken a vegyes kötődésűek egy része újfent magyarnak vallotta magát, de a haláltáborokba elhurcolt zsidók is csökkentették a magyarság számát. A magyarság száma legnagyobb mértékben a negyvenes évek második felében csökkent a kitelepítések, a lakosságcsere, a reszlovakizáció és a deportálások következtében. Nem véletlen, hogy az 1950-es népszámlálás alkalmával 237 805-tel volt alacsonyabb a magyarok száma, mint 1930-ban.

2.) A magyarság száma 1950 és 1991 között – az egyes évtizedekben csökkenő mértékben emelkedett. Az 50-es évek kimagaslóan magas növekménye kisebb

részben a magas természetes szaporodásra, ettől jelentősen nagyobb mértékben a korábban reszlovakizált magyarok magyarságvállalására vezethető vissza. A 60-as években a jelentős természetes szaporodást még kiegészítette a magyar identitást vállalók egy részének „statisztikai visszatérése" a magyarok körébe. A 70-es és a 80-as években már csökkenő, de még mindig jelentős mértékű természetes szaporodást az asszimilációs, nemzetváltási folyamatok jelentős mértékben csökkentették. Ugyanakkor a rendszerváltás és az 1991. évi népszámlálás közti időszakban a korábban magát szlováknak vallók – egy területileg, és korösszetétel szerint is eltérő összetételű része – magát magyarnak vallotta. (A 80-as években zajló demográfiai folyamatokra, és azok értékelésére a későbbiekben még visszatérünk.)

3.) A szlovákiai magyarság népesedéstörténetének harmadik szakasza a 90-es évektől napjainkig tartó időszak, amelyet jelentős mértékű magyarságfogyás jellemez.

1991 és 2001 között a magyarok száma 47 ezer fővel csökkent. A fogyatkozás meghatározó összetevői a magyar–szlovák asszimilációs folyamatok, a természetes szaporodást felváltó fogyás és a rejtett migráció.[1]

1. táblázat: **A szlovákiai magyarok számának, arányának változása az egyes évtizedekben 1921–2001**

Évek	Növekedés/csökkenés			
	Szlovákia szám szerint	Szlovákia %	Magyarok szám szerint	Magyarok %
1921–1930	328 923	11,0	-58 260	-9,0
1930–1950	112 524	3,4	-237 805	-40,1
1950–1961	731 729	21,3	164 250	46,3
1961–1970	363 244	8,7	33 224	6,4
1970–1980	453 878	10,0	7 484	1,4
1980–1991	283 167	5,7	7 806	1,4
1991–2001	105 120	2,0	-46 768	-8,2

Az ezredfordulót megelőző, és az azt követő évek magyarságváltozásának vizsgálata több szempontból is különbözik. A 90-es évek demográfiai folyamatainak a vizsgálatára a 2001. évi népszámlálás adatainak a közzététele után – azaz az évtizedet behatároló két népszámlálás adatainak az ismeretében – került sor. Az ezredfordulót követő évek népesedési folyamatait az előző évtized és főleg az utolsó két népszámlálás adatainak a figyelembevételével elemezzük, illetve ezek alapján becsüljük a magyar lakosság számának alakulását a 2011. évi népszámlálás időpontjában.

[1] Lásd Gyurgyík (2006)

1. Természetes szaporodás (fogyás)

Első körben vizsgáljuk meg a magyar lakosság természetes szaporodásának ill. fogyásának az alakulását. Az 1991 és 2000 közötti évekre vonatkozólag rendelkezésünkre állnak a magyar lakosság születési és halálozási adatai. A 2001–2010. évek utolsó három évének (regisztrált) adatait a korábbi évek adatai alapján becsüljük. (Az előző évek adatainak változásait figyelembe véve az eltérések a becsült és későbbiekben nyilvánosságra kerülő adatok között nagy valószínűséggel elhanyagolhatók lesznek.)

A demográfiai trendekben jelentős eltérések figyelhetők meg a 90-es években és az ezredfordulót követő évtizedben. 1991 és 2000 között 54 923 magyar nemzetiségű gyermek születését regisztrálták, a 2001–2010 közötti években ettől jelentősen kevesebb, 39 895 gyermek születésével számolunk. Azaz, az ezredfordulót követő első évtizedben mintegy 27%-kal tételezünk fel alacsony magyar születésszámot, mint az ezt megelőző évtizedben. A halálozások számában sokkal kisebbek az eltérések a két évtizedben. A 90-es években 57 068 magyar nemzetiségű elhalálozottat regisztráltak, a rákövetkező 2001–2010 közötti években 52 948 főre becsüljük a magyar nemzetiségű elhalálozottak számát. Mindkét évtizedben magasabb a halálozások száma a születéseknél, ezért a 90-es években a természetes fogyás több mint 2000 ezer fővel, az ezredfordulót követő évtizedben mintegy 13 ezer fővel csökkenti a regisztrált adatok alapján a magyar lakosság számát.

2. táblázat: **A szlovákiai magyarok természetes népmozgalma a 1991–2010**

Évek	Regisztrált adatok			Várható adatok		
	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás
1991–2000	54 923	57 068	-2 145	55 747	67 911	-12 164
2001–2010	39 895	52 948	-13 053	40 493	63 538	-23 044

A fentiekben a magyar nemzetiségűek regisztrált, azaz a hivatalosan közzétett népmozgalmi adataival számoltunk. Egy jelenleg is folyamatban levő, a korábbi vizsgálatoknál mélyrehatóbb, komplexebb, a járási szintű adatok alapján végzett kutatás során több vonatkozásban is a magyar nemzetiségűek regisztrált népmozgalmi adatainak inkonzisztenciáját figyeltük meg, azaz jelentős eltérések mutatkoztak a járások összlakosságának és magyar lakosságának adatai között. Előzetes elvárásainktól eltérően igen nagy eltérések a halálozások számának alakulásában mutatkoztak. Ezért a magyar lakosság korcsoportok szerinti megoszlásának figyelembevételével számoltuk ki a magyarok ún. várható születéseinek és halálozásainak a számát. Ezeket az ún. várható adatokat találjuk táblázatunk második részében.

Mint láthatjuk, a születések és a halálozások várható száma meghaladja regisztrált számukat, de az eltérés igen magas. A várható születések száma 1,5%-kal, a várható halálozások száma viszont 19%-kal magasabb a regisztráltnál.

Meghatározó, hogy mindkét évtizedben mintegy 10 000 fővel volt magasabb a természetes fogyás mértéke a várható adatok alapján, mint a regisztrált adatok alapján. Ebből következik, hogy visszamenőleg is, azaz a 90-es évekre vonatkozólag is korrigálnunk kell a magyarságfogyással kapcsolatos korábbi feltevéseinket.

A regisztrált adatok alapján 1991-ben a magyar lakosság 437 fős természetes szaporodást mutatott ki, a várható adatok szerint viszont már 463 fővel fogyatkozott a számuk. 2001-ben a regisztrált adatok szerint 1333 fős, a várható adatok alapján 2149 fős természetes fogyás volt kimutatható. Mindezek ismeretében módosítanunk kell azt a korábbi feltevésünket, hogy a magyar lakosság természetes fogyása a 90-es évek közepén vette kezdetét, a fogyatkozás vélhetőleg jóval korábban, a 80-as évek végén elkezdődött. A két utolsó népszámlálás közti időszakban (1991 és 2001 között) a regisztrált adatok alapján kimutatott természetes fogyás értéke meghaladta a 2000 főt, a tényleges fogyás ettől kissé alacsonyabb volt, mivel a magyar lakosság vándorlási egyenlege a vizsgált időszakban mintegy 600 fős többletet mutatott ki.[2] A várható adatok alapján a 90-es években a természetes fogyás jelentősen magasabb volt, értéke 120 000-körül mozoghatott. 1991 és 2001 között a népszámlálási adatok alapján kimutatott 47 ezer fős magyar népességcsökkenésből a természetes fogyás az előző években feltételezettnél sokkal nagyobb szeletet hasított ki, ezért az asszimiláció a korábban feltételezettnél kisebb mértékben járult hozzá a korábban kimutatott magyarságfogyáshoz, de továbbra is a magyarságfogyás meghatározó összetevőjét adta.

Megfigyelhetjük, hogy a nemzetiségváltás a kimutatott fogyás 60,2%-át, a természetes fogyás 25,5%-át, a rejtett migráció 4,7%-át, végül a népszámlálás során nemzetiség szerint ismeretlenek közül a magyarok aránya mintegy 9,6%-át tette ki.

1. ábra: **A szlovákiai magyar népesség fogyásának becsült nagysága, dimenziói szerint 1991 és 2001 között, százalékban**

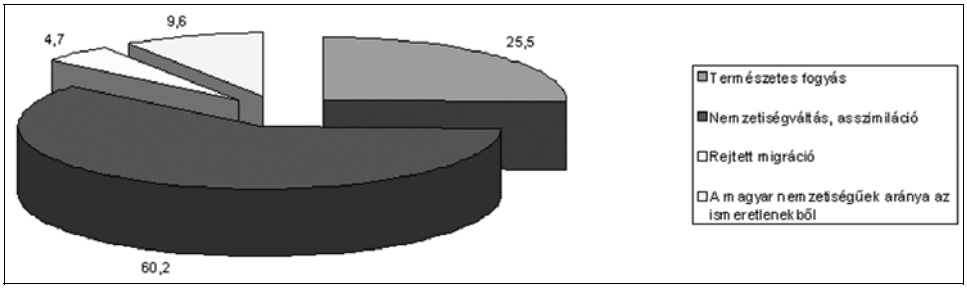

2. A szlovákiai magyarság számának alakulása 2011-ben

A következő lépésben vizsgáljuk meg, hogy milyen értékek között mozog majd a szlovákiai magyarok száma a 2011. évre tervezett népszámlálás időpontjában. Mivel a szlovákiai magyarok számának alakulását nagyobb mértékben határozzák meg az asszimilációs folyamatok, mint a természetes népmozgalmi folyamatok,

[2] A regisztrált adatok alapján az 1991–2000 években a magyarok tényleges fogyása 1520 fő volt.

ezért a demográfiai gyakorlatban alkalmazott ún. koreltolásos módszer elvét a nemzetiségek esetében is alkalmazható módon alkalmazzuk. Ennek lényege, hogy megvizsgáljuk, hogy az egyes évtizedekben milyen arányban csökkent a magyarok egyes ötéves korcsoportjaihoz tartozók száma. Ezt követően a 2001. évi korcsoportok szerinti adatokat e változások értékével súlyozzuk.

2. ábra. **A magyar és a szlovák nemzetiségű lakosság ötéves korcsoportjainak változása Szlovákiában 1991 és 2001 között, százalékban**

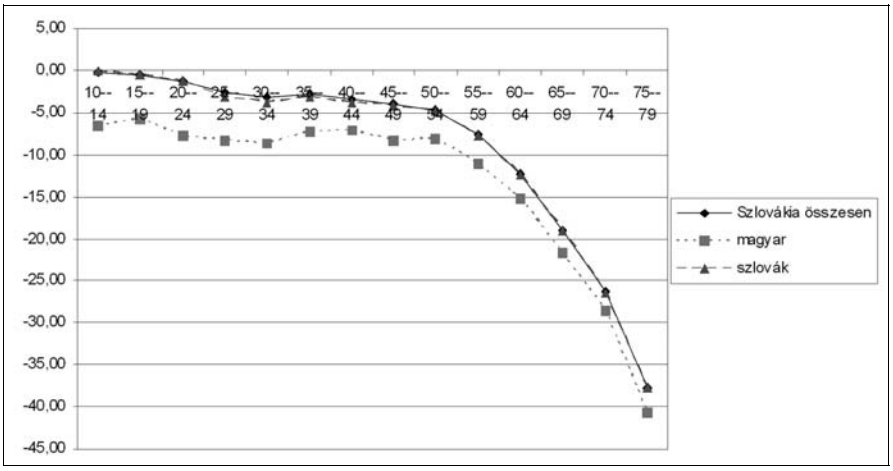

Vizsgálatunk gondolatmenete azon alapszik, hogy az egyes ötéves korcsoportokhoz tartozók számát két népszámlálás közti időszakban több tényező befolyásolja. Az egyik leglényegesebb a halálozások száma, amely az idősebb korcsoportok felé haladva növekszik, a másik pedig a nemzetközi vándorlásban keresendő.

Első ránézésre az országos adatok szintjén megfigyelhető, hogy az egyes ötéves korcsoportok fogyatkozása a két népszámlálás közti időszakban (meghatározó mértékben a korspecifikus halálozási mutatókkal összefüggésben) az életkor előrehaladásával enyhén növekszik. Az 50–54 évesek korcsoportjától a növekedés egyre nagyobb mértékben gyorsul. Ez a természetes folyamat némileg eltérő módon alakul Szlovákia összlakossága, illetve a magyar és a szlovák nemzetiség esetében. A szlovák népesség korcsoportonkénti fogyatkozása csaknem azonos az összlakosságéval. A magyar népesség esetében eltérő a helyzet. Ugyan a magyar népesség ötéves korcsoportjaihoz tartozók számának fogyatkozása nagy vonalakban követi az országos trendeket, azonban a 10–14 és a 30–34 évesek ötéves korcsoportjainak csökkenése mintegy 5-7 százalékponttal nagyobb az országos értékeknél. Az idősebb korcsoportok felé haladva az eltérés csökken, de az országosnál nagyobb mértékű magyarságfogyatkozás megmarad. Megfigyelhető, hogy a magyar népesség fogyatkozása ötéves korcsoportonként a 10–14 évesek csoportjától a 40–45 évesek korcsoportjáig legalább kétszer akkora, mint az összlakosság esetében. A legnagyobb eltérés az országos és a magyar népesség korcsoportjainak fogyásában a gyermek és fiatalkorúak korcsoportjainál mutatkozik. Ezért e markáns különbség meghatározó része nem az adatok esetleges pontatlanságára, torzulására vezethető vissza, hanem a nemzetiségváltási, asszimilációs folyamatoknak a következménye.

Ha a korábbi két évtized, az 1970-es és az 1980-as évek adatait is hasonló módon megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar népesség korcsoportok szerinti fogyatkozása a ’90-es években volt a legnagyobb mértékű. A fogyatkozás hasonló lefolyású, de kisebb mértékű volt a ’70-es években. A ’80-as években viszont a csökkenés sokkal kisebb mértékű volt, egyes korcsoportok lélekszáma a 10 év alatt még növekedett is, azaz egyfajta (átmeneti jellegű) disszimiláció következett be a magyarság javára ezeknél a korcsoportoknál.[3]

3. ábra: **A magyar nemzetiségű lakosság számában bekövetkezett változások ötéves korcsoportonként Szlovákiában 1970 és 1980, 1980 és 1991, 1991 és 2001 között, százalékban**

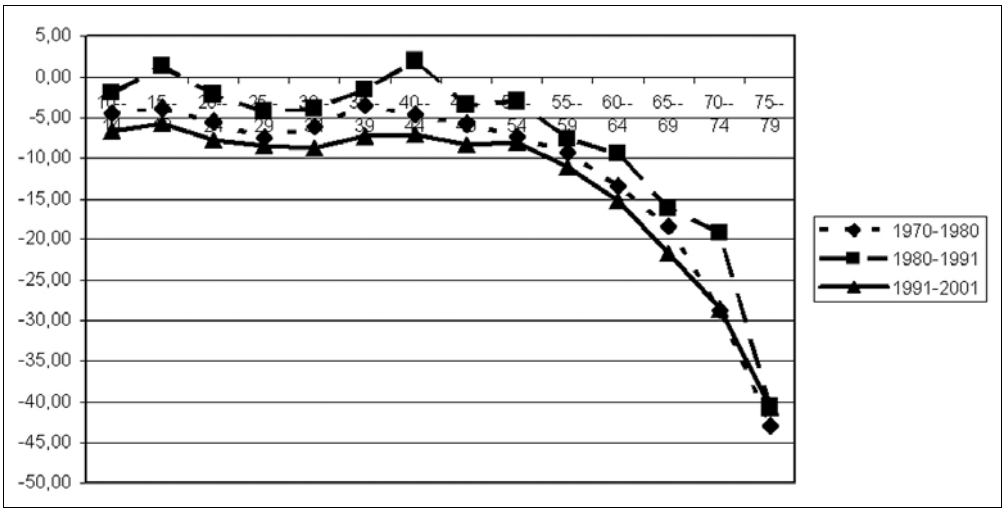

Erre a kedvező változásra annak ellenére került sor, hogy a roma nemzetiség felvétele a népszámlálási adatlapra a magyarság számát is csökkentette. A 3 évtized adatait ábrázoló grafikonon a 10–14 évesek képezik (2001-ben) a legfiatalabb korosztályt.

Azoknak az adatai, akik a két cenzus közti időszakban születtek, nincsenek a grafikonon feltüntetve, mivel csak az utolsó népszámlálás alkalmával lettek először megszámlálva.

A magyar 0–4 éves népesség száma 10,3 %-kal, az 5–9 éveseké 15,6 %-kal volt alacsonyabb a 2001-es cenzus alkalmával, mint a születések száma az anyakönyvi adatok alapján. Szlovákia népességén belül a 0–9 évesek száma 2,3 %-kal csökkent. Az ötéves korspecifikus adatok vizsgálata alapján Szlovákia lakosságának fogyatkozása és a magyar népesség fogyatkozásának (az 1991-es és a 2001-es cenzus közti időszakban) mintegy 26 ezer fős különbsége mutatható ki. (Másképpen megfogalmazva, mivel a magyar népesség valamennyi kohorszon belül nagyobb arányban csökkent, mint az összlakosság, ez az – országos fogyatkozási aránytól való – eltérés a magyarság számának 26 ezer fős „statisztikai” csökkenését eredményezte.) Ez az

[3] Ezt a disszimilációt más megközelítésben is megfigyelhetjük. Az 1980-as években egyes kelet-szlovákiai járásokban a magyar népesség (1990-ig) továbbszámított adatainál az 1991-es népszámlálás adatai magasabbak voltak.

érték hozzávetőlegesen jelzi a magyarok nemzetiségváltásból származó veszteségeit a jelzett időszakban, a tényleges veszteség ettől eltér a különböző nem vagy csak körülményesen pontosítható torzító tényezők hatásának következtében.

Mint már említettük, a korábbiakban a magyarság számának okait egy-egy népszámlálás után, utólag, két egymást követő népszámlálás által behatárolt évtizedre, a rendelkezésre álló népszámlálási és népmozgalmi adatok (születések, halálozások, vándorlások száma) alapján vizsgáltuk és magyaráztuk. Tanulmányunkban a rendelkezésre álló adatok alapján próbáljuk előrebecsülni a szlovákiai magyarok számát a – még nem lezárult időszak végén várható – soron következő népszámlálás időpontjára.

Becslésünkhöz az ezredfordulót követő évek népmozgalmi adataiból, továbbá az utolsó három évtizedben a magyarság számának korcsoportonkénti változásaiból indulunk ki.

A legnagyobb eltérés a szlovákiai magyarok korcsoportok szerinti számának változásaiban az utolsó két évtizedben mutatkozott. (Lásd 3. ábra) Az 1980-as években a legkisebb, az 1990-es években a legnagyobb mértékű csökkenés volt kimutatható korcsoportonként, ezért e két évtized folyamatait vesszük alapul becslésünkhöz. A 0–9 évesek korcsoportjában a korábbi évtizedekben kimutatott népmozgalmi és népszámlálási adatok eltérései alapján becsüljük az eltéréseket. A fentiek tekintetbevételével (3. táblázat) 2011-re két becslést – egy optimista és egy pesszimista becslést dolgoztunk ki. Az optimista becslés szerint 2011-ben a magyarok száma megközelíti a 487 ezret, a pesszimista változat szerint alig haladja meg a 461 ezret. Az első változat közel 34 ezer, a pesszimista változat mintegy 59 ezer fős magyarságfogyással számol. A két változat közti eltérés jelentős mértékű, 25,5 ezer fő. Az előző évtizedben a magyarságfogyás meghatározó tényezőjét a nemzetváltási, asszimilációs folyamatok tették ki, ennek nagysága viszont jelentős mértékben függ többek között a magyar közösség pozitív vagy negatív jövőképeitől, a többségi társadalom kisebbségpolitikájától. Ezek a tényezők a népmozgalmi folyamatokkal összehasonlítva a jelenlegi ismereteink szerint kevésbé számszerűsíthetők. Tekintetbe véve a 2001-től eltelt időszak etnodemográfiai és etnopolitikai változásait, a magyarok száma a két jelzett érték között 2011-ben nagy valószínűséggel az alacsonyabbhoz közeli értékhez állhat majd közelebb.

3. táblázat: **A szlovákiai magyarok számának változása 1980–2011**

Év	Magyarok száma	Változás
1980	559 490	7 484
1991	567 296	7 806
2001	520 528	-46 768
2011 -	461 241	-59 287
2011 +	486 701	-33 827

Irodalom

A Szlovák Statisztikai Hivatal honlapja http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab

Gyurgyík László (1994): *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében.* Kalligram, Pozsony.

Gyurgyík László (2006): Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években. Kalligram, Pozsony.

Historická štatistická ročenka ČSSR. FŠÚ Praha 1985.

Historický lexikon obcí Slovenskej republiky 1970-2001 ŠÚSR Bratislava 2003.

Mládek Jozef + kol (szerk) (2004): Demogeografická analýza Slovenska. Univerzita Komenského, Bratislava

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2000. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2004.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2001. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2004.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2002. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2004.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2003. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2004. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2005. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2006.

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2006. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Sčítanie ľudu domov a bytov 1991. Definitívne výsledky za SR, NUTS2, kraje, okresy a obce. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2003.

Sociálna štatistika 1990. SŠÚ Bratislava 1993.

Dinamiche demografiche della popolazione ungherese in Slovacchia e la loro prevedibile percentuale nel periodo del censimento 2011

Lo studio esamina le dinamiche demografiche della popolazione ungherese in Slovacchia in base ai dati dei censimenti e dei movimenti demografici degli anni precedenti. Dapprima l'autore percorre i cambiamenti avvenuti nel numero della popolazione ungherese tra 1921 e 2001, e li confronta con gli eventi demografici in Slovacchia. Poi analizza gli eventi demografici nel periodo trascorso dagli anni '90. In seguito l'autore dimostra come i dati attuali della mortalità prevista siano molto probabilmente diversi da quelli registrati. In relazione a quest'osservazione, egli rivela le cause della diminuzione degli ungheresi di 47 mila unità tra 1991 e 2001. Le cause in effetti sono riconducibili, oltre all'assimilazione rapida, alla diminuzione delle nascite e alla migrazione. Infine l'autore prevede, in base ai dati disponibili, che il numero degli ungheresi sarà tra 460 e 490 mila nel periodo del censimento della censimento 2011.

Vývoj počtu Maďarov na Slovensku a predpokladaný stav ku dňu sčítania obyvateľstva v roku 2011

Na základe údajov z predchádzajúcich sčítaní ľudu a prirodzeného pohybu obyvateľstva sa vo svojej štúdii autor zameriava na skúmanie vývoja počtu Maďarov na Slovensku. V prvej časti príspevku sa podáva prehľad o zmenách v početnosti maďarskej populácie na Slovensku medzi rokmi 1921 a 2001 a to v konfrontácii s celoslovenskými demografickými procesmi. V ďalšej časti sa analyzuje vývoj populačných procesov od 90. rokov 20. storočia. Na základe analyzovaných údajov autor vyslovuje domnienku, že úmrtnosť maďarskej populácie sa v skutočnosti značne odlišuje od registrovaných údajov. V súvislosti s týmito zmenami autor objasňuje príčiny poklesu počtu Maďarov na Slovensku o 47 tisíc osôb v 90-tych rokoch. Okrem intenzívnych asimilačných procesov hlavnými príčinami výrazného zníženia počtu Maďarov je negatívny prirodzený prírastok a migrácia. Na základe dostupných údajov autor vypracoval prognózu o počte Maďarov na Slovensku v čase sčítania obyvateľstva v roku 2011. Podľa tejto prognózy sa počet Maďarov na Slovensku v roku 2011 bude pohybovať v rozpätí od 460 do 490 tisíc osôb.

Spremembe v številčnem stanju Madžarov na Slovaškem in napoved za čas popisa leta 2011

Avtor študije raziskuje spremembe v številu Madžarov na Slovaškem na temelju podatkov iz prejšnjih popisov in demografskih parametrov. Najprej prikazuje spremembe števila Madžarov med letoma 1921 in 2001 ter jih primerja s slovaškimi demografskimi procesi. Potem raziskuje demografske procese v času od devetdesetih let do danes. Poudarja, da se bodo pričakovani podatki o mortaliteti verjetno znatno razlikovali od registriranih. V zvezi s tem razkriva, kako se je v devetdesetih letih število Madžarov zmanjšalo za 47 tisoč. Poleg asimilacijskih procesov je treba razloge iskati v zmanjšanju naravne reprodukcije in v migraciji. Na koncu na temelju razpoložljivih podatkov napove, da se bo v času popisa leta 2011 število Madžarov na Slovaškem gibalo med 460 in 490 tisoč.

SZARKA László

Magyar tannyelvű közoktatás és felsőoktatás Szlovákiában

Adatok a jogszabályi és tannyelvi szabályozásról

Jogszabályi háttér

A szlovákiai magyar – esetenként magyar–szlovák tannyelvű – alap-, közép-és felsőfokú iskolai képzés a szlovákiai oktatás olyan intézményi alrendszereként határozható meg, amelyet az érvényes oktatási törvény kizárólag az államnyelvtől eltérő nemzetiségi tannyelv alapján határoz meg.[1] A magyar tannyelvű oktatással azonos módon a többi – roma, ukrán, rután, német, lengyel, horvát, bolgár, cseh – kisebbség iskolai alrendszere sem kapott külön szabályozást. Az oktatási alkalmazottakról és szóló 2009. évi 317. sz. törvény hasonlóképpen, egyedül az oktatók által használt tannyelv alapján határozza meg a kisebbségi iskolákban folyó oktató-nevelő munkát, előírva minden szlovákiai tanítónak és tanárának az államnyelv ismeretét.[2]

A 2003. évi 465. számú törvénnyel létrehozott komáromi Selye János Egyetemet szintén egyedül tannyelvi sajátosságában különbözik a többi szlovákiai felsőoktatási intézménytől. A törvény 2. §-a a következő tannyelvi meghatározást adja: „A Selye János Egyetem oktatási nyelvei a magyar nyelv, a szlovák nyelv és egyéb nyelvek."[3]

A törvényi háttér alapján tehát a szlovákiai kisebbségi oktatásügy nem jelent meg önálló alrendszerként, de a tanulók nemzetiségi összetétele, a tannyelv és a regionális adottságok mellett sajátos nemzetiségi feladatokat lát el.

A nemzetiségi oktatásügy a kormányzati politikában

Erre vonatkozóan a Radičová-kormány programjában a hosszú távú nemzetiségi kulturális-oktatási koncepció kidolgozására tett ígéretek és az azóta történt elmozdulások jelzik, hogy kormányzati szinten is érzékelik a nemzetiségi oktatásügy

[1] A 2008. évi 245. számú szlovákiai oktatási törvénynek a tannyelvet szabályozó 12. paragrafusa a következőképpen határozza meg a kisebbségi közösségekhez tartozó tanulók oktatásának tannyelvi sajátosságát: „A nemzetiségi kisebbségekhez és az etnikai csoportokhoz tartozó gyermekek számára az államnyelv elsajátításához való jog mellett a törvény által meghatározott keretek közt biztosítva van az anyanyelven való oktatáshoz és neveléshez való jog is. Az alap- és középfokú iskolákban az államnyelvtől eltérő más tannyelven folyó oktatásnak és nevelésnek a részét alkotja a szlovák nyelv és irodalom mint kötelező tantárgy, mégpedig olyan mértékben, hogy az biztosítsa annak elsajátítását." A törvény szlovák nyelvű szövegét ld. http://www.sdku-ds.sk/data/MediaLibrary/870/Programove-vyhlasenie.doc (Letöltve: 2010. november 2.)

[2] A törvény 11. paragrafusa szerint a nem szlovák tannyelvű iskolák tanárainak is rendelkezniük kell a szlovák államnyelv ismeretét bizonyító okmánnyal: ez lehet szlovákiai érettségi, szlovákiai egyetemi,f főiskolai oklevél vagy az Oktatási Minisztérium által elismert nyelvvizsga. A törvény szlovák nyelvű szövegét ld. http://www.sdku-ds.sk/data/MediaLibrary/870/Programove-vyhlasenie.doc (Letöltve: 2010. november 2.)

[3] A 2003. október 23-án elfogadott törvény eredeti szlovák szövegét ld. a szlovákiai törvények digitális gyűjteményében: http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=17470&FileName=03-z465&Rocnik=2003 (letöltve: 2010. november 2.)

helyzetének megoldatlan problémáit.[4] A rendezési elveknek megfelelően a nemzetiségi ügyekkel megbízott miniszterelnök-helyettesének, Rudolf Chmelnek a vezetésével a szlovák kormányhivatal keretében a 2010-ben létrehozott nemzetiségi kisebbségi részleg keretén belül önálló nemzetiségi oktatásügyi főosztály jött létre.[5]

A nemzetiségi részleg működésének eredményeképpen 2011 tavaszán hosszas egyeztetések után megteremtődött a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézmények módszertani háttérintézménye, illetve annak szervezeti bázisa.[6]

A szlovákiai magyar oktatás civil szervezeti háttere

A szlovákiai magyar tannyelvű oktatásban dolgozó tanítók, tanárok civil szervezeteként kiterjedt tevékenységet folytat a Szlovákiai Magyar Pedagógus Szövetség, amelynek elnöke Pék László. A Szövetség keretén belül működik a magyar tannyelvű iskolák igazgatóit tömörítő Intézményvezetők Országos Társulása (IOT).[7] A Szövetség munkája rendkívül sokrétű: a magyar oktatásügy érdekvédelmének ellátástól, a szakmai-módszertani munka, a továbbképzések, a magyarországi kapcsolattartási formák szervezésén keresztül a regionális és országos konferenciákon át a különböző pedagógiai felmérések, kutatások

[4] A kormányprogram oktatási részében egyebek közt a következő fontos megállapítások olvashatóak: „ Az államnak aktívan támogatnia kell a nemzetiségi kisebbségek kultúrájának és művelődésének megőrzését, fejlesztését. Ezen feladat teljesítése, valamint a társadalom szociális szolidaritásának növelése érdekében a Szlovák Köztársaság kormánya kidolgozza a nemzetiségi kisebbségek – és a roma kisebbség – kultúrájának és oktatásának védelméről és támogatásáról szóló hosszú távú koncepciót, valamint az interetnikus együttműködés, az interetnikus párbeszéd, valamint az interkulturális nevelés és művelődés hosszútávú koncepcióját, beleértve a megfelelő intézményi és pénzügyi mechanizmusok biztosítását. (…) A Szlovák Köztársaság kormánya kiemelten fontosnak tartja a nemzetiségi kisebbségek kultúrainak védelméről és támogatásáról szóló törvény előkészítését, amelyben rögzítik a nemzetiségi kultúrák integrált helyét az állam kulturális gazdagságának és sokszínűségének kontextusában, és meghatározzák a pénzügyi támogatásuk szabályait. A nemzetiségi oktatásügy irányításában, a módszertani segítségben és az oktatási tartalmak fejlesztésében a Szlovák Köztársaság kormánya fokozott mértékben figyelembe veszi az érintett nemzetiségi kisebbségek valódi igényeit és érdekeit.” A 2010 júliusában elfogadott 2010-2014. évekre szóló szlovákiai kormányprogram szövegét ld. http://www.sdku-ds.sk/data/MediaLibrary/870/ Programove-vyhlasenie.doc (Letöltve: 2010. november 2.)

[5] A kormányhivatalon belül egyfajta koordinációs szerepet betöltő részleget (szekciót) három osztály alkotja: a nemzetiségi kisebbségek helyzetével és jogaival foglalkozó főosztályból, a nemzetiségi oktatási osztály és a nemzetiségi kisebbségi kultúrák osztálya. A kormányhivatal nemzetiségi részlege elérhető: http://www.vicepremier.sk/index.php?ID=23516 (Letöltve: 2011. április 12.)

[6] Az Állami Pedagógiai Módszertani Központ kihelyezett komáromi részlegeként 2011. áprilisában létrejött szervezeti egységről ld. Megkezdődhet a magyar pedagógusok továbbképzése, http://www.bumm.sk/ 53636/megkezdodhet-a-magyar-pedagogusok-tovabbkepzese.html. A módszertani központ létrehozását megelőző egyeztetésekre ld. A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala Koordinációs Bizottságának állásfoglalását. A Magyar Koalíció Pártja szintén kifejtette véleményét ez ügyben: *MKP: megoldás helyett pótcselekvés.* http://www.bumm.sk/50885/mkp-megoldas-helyett-potcselekves.html

[7] Az SZMPSZ honlapjának címe: http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=index.html

elkészítéséig terjed tevékenységi körük. A szövetségen belül öt regionális pedagógiai központot működik: Komáromban, Galántán, Dunaszerdahelyen, Királyhelmecen és Rimaszombatban. A Szövetség 2001 óta jelenteti meg a Pedagógus Fórum című lapot.[8] Az SZMPSZ szorosan együttműködik a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetségével.[9]

A Szövetség és a Selye János Egyetem 2010 óta közösen működteti a komáromi Comenius Intézetet. Ez a Fodor Attila vezetésével működő intézmény egyebek közt szintén módszertani tevékenységet folytat.[10]

Dunaszerdahelyi központtal 1995 óta működik a szlovákiai magyar közoktatás másik fontos civil szervezete, a jelenleg A. Szabó László által vezetett Katedra Társaság. Oktatási szakmai testület. A Társaság jelenti a szakmai hátterét a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási folyóiratnak, a havonta megjelenő Katedrának. Tantárgy-pedagógiai és neveléstudományi kérdések egész sorát vizsgálták meg konferenciáikon, szakmai-módszertani rendezvényeiken, köztük az évente megrendezett Katedra Napokon.[11]

A magyar tannyelvű oktatási intézményi hálózat

A szlovákiai magyarok 99 százaléka Dél-Szlovákia vegyes nemzetiségű járásaiban, illetve Pozsonyban és Kassán él. Ebben a magyarok által is lakott térben a két nagyváros mellett négy megye 28 járása közül a máig érvényben lévő mečiari közigazgatási beosztás miatt mindössze két járás – a Dunaszerdahelyi és a Komáromi járás – magyar többségű. A magyarok aránya 20 településen 10–20%, 77 helységben 20–50%, 435-ben 50–99%. A magyar–szlovák államhatár és magyar–szlovák nyelvhatár közti térben magyar nemzetiségű tömbterületek és magyar–szlovák–roma vegyes területek, etnikai kontaktuszónák, illetve magyar szórványok és nyelvszigetek találhatóak. A kisebbségi magyar nemzeti közösségnek ezek a térségi sajátosságai közvetlenül is megmutatkoznak az egyes kistérségek oktatási intézményeiben, a magyar, a szlovák tannyelvű iskolák megoszlásában, a roma tanulók magyar tannyelvű iskolákon belüli arányszámaiban, illetve a kisiskolák, az összevont iskolák számában. Ezekre a regionális és demográfiai adottságokra vezethető vissza a dél-szlovákiai magyar iskolarendszer egyik meghatározó sajátossága, a négyosztályos iskolák túlreprezentáltsága.

Amint az a két táblázatból jól látható, a magyar tannyelvű általános és középfokú oktatási hálózat a 400-nál több magyar többségű dél-szlovákiai településnek csak a kisebbik felét látja el helyben. Ma már egyértelműen a több községet ellátó, központi funkciókat betöltő városi, községi iskolák játsszák a meghatározó szerepet, miközben az iskolai integráció folyamata továbbra is jórészt pénzügyi, működtetési hiányosságokra visszavezethető lokális döntések függvénye. Ennek a folyamatnak ugyanakkor pozitív következményei is vannak: az országos és nemzetközi mércével mérten is kimagasló teljesítményt nyújtó szlovákiai magyar tannyelvű általános iskolák, gimnáziumok és más középiskolák száma nem csökken, hanem mérsékelten emelkedik.

[8] A Pedagógus Fórum letölthető lapszámai az SZMPSZ honlapján találhatóak: http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=letoltes/index.html#pf

[9] A Szövetség honlapjának címe: http://www.szmszsz.sk/

[10] A Comenius Intézet portálja az SZMPSZ honlapján található: http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=comenius/index.html

[11] A Társaság honlapjának címe: http://www.katedra.sk

1. táblázat: **Magyar, illetve magyar–szlovák tannyelvű általános iskolák (alapiskolák) számának alakulása Szlovákiában 2003/2009**[12]

Megyék, megyei jogú városok	Alapiskola 1–9		Alapiskola 1–4		Összes
Tannyelv	M	M-Sz*	M	M-Sz*	
Pozsony város	2/2				2/2
Pozsony megye összesen	4/4	0/0	4/4	2/0	10/8
Nagyszombat	33/34		37/32		70/66
Nyitra	51/48	4/6	27/18	3/3	85/75
Besztercebánya	13/13	7/7	38/38	9/5	67/63
Kassa város	1/1				1/1
Kassa megye összesen	16/15	4/3	25/24	6/6	51/48
Összesen	117/115	15/16	131/116	20/14	283/261
* Magyar–szlovák vegyes tannyelvű vagy közös igazgatású iskolák					

2. táblázat: **Magyar és vegyes tannyelvű állami és egyházi középiskolák számának alakulása 2003/2010**[13] (m = magán, e = egyházi)

Város, megye	Gimnázium		Szakközépiskola		Összesen	
Tannyelv	M	M-Sz	M	M-Sz	M	M-Sz
Pozsony város	1/1				1/1	
Pozsony megye összesen	2/2		0/0	0/0	2/2	0/0
Nagyszombat	4+1m/5		2/3+2m	0/4+3m	7/7	2/12
Nyitra	3+4e/4+4e	2/1	2/1+3m	1/12	9/12	10/9
Besztercebánya	1e/1e	3/3		0/6	1/1	3/9
Kassa város	1/1			0/2	1/1	0/2
Kassa megye összesen	2/2	3/3	0/0	0/7	2/2	3/10
Összesen	11+1m+5e/ 13+1m+5e	8/7	4/4+5m	1/29+3m	21/28	9/39

[12] A táblázat forrása A szlovákiai Iskolaügyi Információs és Prognosztikai Intézet statisztikai évkönyveiben közreadott kimutatás. http://www.uips.sk/statistiky/statisticka-rocenka. A két kiválasztott év adatait törtjellel választottuk el egymástól.
[13] Uo.

Ez különösen a középiskolák esetében lenne nagyon kívánatos, mert itt, a szakközépiskolák szintjén van jelenleg a legnagyobb hiány a magyar tannyelvű képzési intézményekből. A szakközépiskolákat választó magyar anyanyelvű diákok száma és aránya az elmúlt két évtizedben folyamatosan csökkent, és a nem magyar tannyelvű iskolákban tanuló magyar fiatalok arányszáma már meghaladta a 30 százalékot.

Tannyelv- és iskolaválasztás

A kisebbségi iskolák számára is elsődlegesek az oktatási és nevelési célok, mégis legtöbbször a tannyelvi, nyelvoktatási, nyelvválasztási kérdések miatt kerülnek előtérbe. Ennek oka elsősorban az iskolaválasztásban megmutatkozó egyre kiélezettebb versenyhelyzet. A kétnyelvűség terjedésével, a vegyes házasságok számának és arányának növekedésével a magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű gyermekek szüleinek 20-30 százaléka dönt a szlovák tannyelvű iskolákba való beiratkozás mellett.

A dél-szlovákiai magyar tannyelvű iskolák számára komoly kihívást jelent a kisebbségi körülmények közt kialakult reflektálatlan, felcserélő kétnyelvűségi alaphelyzet, a nyelvi tudatosság viszonylag alacsony szintje. Az úgynevezett additív (hozzáadó) és kiegyensúlyozott kétnyelvűség kialakításában az iskolák jórészt magukra maradnak, azt sem a nyelvtörvények, sem a társadalmi gyakorlat nem támogatja. Azt azonban minden jobbító szándékú elképzelésnek, társadalmi akciónak tudatosítania kellene, hogy az iskolaválasztás nem kezdete, hanem következménye a nyelvileg tudatos gyermeknevelésnek. A magyar tannyelvű alap- és középfokú iskolai hálózat versenyképessége mindazonáltal ma is elsősorban a továbbtanuláshoz szükséges ismeretek biztosításán múlik.

A szlovákiai magyar tannyelvű felsőoktatás

A szlovákiai magyar tannyelvű iskolarendszeren belül a 2004-ben létrehozott Selye János Egyetem és annak Tanárképző Kara jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kisebbségi oktatási alrendszer zsákutcás jellege megszűnt.

A magyar tannyelvű szlovákiai felsőoktatási intézmények közt a három kar – Tanárképző, Közgazdasági és Református Teológiai Kar – keretében oktató Selye János Egyetemen 2010. október 31-i adatok szerint összesen 1517 nappali tagozatos hallgató tanult: ebből a Tanárképző Karon a nappali tagozatos hallgatók az óvóképzés, tanítóképzés és a tanári tanulmányi programon belül 28 szakon, illetve a magyar nyelv és irodalom doktori tanulmányi programban tanulhattak. A Közgazdasági Karon három szakon, a Református Teológia Karon egy szakon és a doktori képzés keretében folytathattak tanulmányokat.

Hozzávetőleg évfolyamonként 6000-6500 magyar nemzetiségű személy tartozik az 1990 körül született, jelenleg 18–23 éves korú szlovákiai állampolgárok csoportjába. Amint az a 3. sz. táblázatból jól látható, mindössze 5989 fő, azaz az összes szlovákiai egyetemista 4,77 százaléka nappali tagozatos hallgatója valamely szlovákiai egyetemeknek. A szlovákiai magyar nemzetiségű egyetemistáknak egynegyede a komáromi Selye János Egyetemen tanul.

Mindehhez azonban feltétlenül hozzá kell tennünk azt, hogy a magyarországi, csehországi és egyéb külföldi egyetemeken – becslések szerint az összesen közel

30 ezer szlovákiai állampolgár közt – további három-négyezer szlovákiai magyar hallgatóval kell számolnunk, ami együttesen 1-1,5 százalékkal javítja a szlovákiai magyar fiatalok arányát a szlovákiai összes egyetemista között.

A magyar tannyelvű egyetemi háttér jelentősége óriási. Egyrészt a világban működő kisebbségi egyetemek – Mexikótól Svédországig, Ausztráliától Romániáig, Ukrajnáig, Szerbiáig – mindegyike egyszerre legalább három alapfeladatot lát el. A kisebbségi közösségek nyelvének, kultúrájának, történetének kutatásával biztosítja ezeknek a kultúráknak a fennmaradását és fejlődését, a kisebbségi közösség tudományos alapokon álló önismeretét, emellett az értelmiségi utánpótlás termelésével magát a közösséget is versenyképessé teheti, s hozzájárul a kisebbségi közösségek identitásának megerősödéséhez, illetve az adott államon belül integrációjuk elmélyüléséhez.[14]

A szlovákiai magyar tannyelvű egyetemi oktatásnak az intézményalapítási láz korszaka után most elsősorban konszolidálnia kell saját helyzetét, meg kell találnia az együttműködés és a fejlesztés reális kereteit. Ennek a folyamatnak fontos állomása lehet a Szlovákiai Magyar Felsőoktatási Tanács létrejötte. A sok feladat közt azonban a tanárképzésnek kiemelt szerepe van és lesz, hiszen a kisebbségi közösségen belül az anyanyelvi kultúra megőrzését elsődlegesen az anyanyelven folyó oktatással lehet biztosítani.

3. táblázat: **Szlovákiai felsőoktatási intézmények összes hallgatója és a magyar diákok száma, aránya – 2010. október 31.**[15]

Kiválasztott szlovákiai egyetemek	Összes hallgató	Magyarok száma	Magyarok aránya
Selye János Egyetem (Komárom)	1 517	1 482	97,7
SJE Tanárképző Kar	798	779	97,6
SJE Közgazdasági Kar	688	673	97,8
SJE Református Teológiai Kar	31	30	96,8
Komenský Egyetem (Pozsony)	18 744	825	4,4
Konstantín Egyetem (Nyitra)	7 930	983	12.4
Konstantín Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara (Nyitra)	688	386	56,1
Mezőgazdasági Egyetem Nyitra	6 760	249	3,7
Műszaki Egyetem (Pozsony)	15 584	966	6,2
Műszaki Egyetem (Kassa)	12 450	365	2,9
Közgazdasági Egyetem (Pozsony)	9 781	416	4,3
Bél Mátyás Egyetem	7 604	138	1,8
Szlovákiai egyetemek összesen	125 501	5 989	4,8

[14] A 2004-2008. évekre kiterjedően az OECD 24 országban vizsgálta a kisebbségi felsőoktatási intézményeket. Ennek a kutatásnak az eredményeit adta közre Santiago, Paulo – Tremblay, Karine – Basri, Ester – Arnal, Elena: Tertiary Education for the Knowledge Scoiety. OECD Thematic Review of Tertiary Education: Synthesis Report, OECD 2008. vol. I-III. A kötet fő

L’istruzione pubblica e l’istruzione superiore con lingua d’insegnamento ungherese in Slovacchia

I dati sul regolamento giuridico e sulla lingua di insegnamento

L’autore descrive brevemente l'excursus giuridico, quello politico-governativo e quello delle organizzazioni non governative in riferimento all’insegnamento scolastico di base e quello superiore in lingua ungherese in Slovacchia. Dopo di che analizza i cambiamenti dei sistemi istituzionali dell’istruzione pubblica con lingua d’insegnamento ungherese in base ai dati statistici fra il 2003 ed il 2010. Rileva che la scelta della scuola non è l’inizio dell’educazione linguistica dei figli bensì ne è la conseguenza. La competitività del sistema dell’istruzione pubblica e di quella superiore in lingua ungherese ancor oggi dipende soprattutto dal saper fornire le conoscenze necessarie per il proseguimento degli studi. Infine presenta l’istruzione superiore in lingua d’insegnamento ungherese in Slovacchia e la sua rilevanza internazionale.

Maďarské základné, stredné a vysoké školstvo na Slovensku

Autor v krátkosti charakterizuje maďarské základné, stredné a vysoké školstvo na Slovensku a to z hľadiska legislatívneho pozadia, vládnej politiky a aktivít mimovládnej sféry. V ďalšej časti na základe štatistických údajov analyzuje vývoj inštitucionálnej bázy maďarského základného a stredného školstva v rokoch 2003 až 2010. Konštatuje, že výber školy nie je začiatkom, ale dôsledkom uvedomelej jazykovej výchovy dieťaťa. Konkurencieschopnosť škôl s maďarským vyučovacím jazykom ešte aj v súčasnosti závisí od toho, do akej miery sú schopné sprostredkovať poznatky potrebné k ďalšiemu štúdiu. Na konci príspevku sa autor zaoberá vysokoškolskými programami, ktoré sa realizujú v maďarskom jazyku, vyzdvihuje pričom ich význam z medzinárodného hľadiska.

Splošno in višje izobraževanje v madžarskem jeziku na Slovaškem

Podatki o pravni ureditvi in jeziku pouka

Avtor kratko predstavlja pravno, politično-upravno in civilno-organizacijsko ozadje splošnega in višjega izobraževanja v madžarskem jeziku. Potem s pomočjo statističnih podatkov analizira spremembe v madžarskem institucionalnem omrežju izobraževanja, ki so nastale med letoma 2003 in 2010. Ugotavlja, da izbor šole ni začetek zavestne jezikovne vzgoje otrok, temveč njena posledica. Konkurenčnost madžarskega osnovnega in srednjega šolskega omrežja je še dandanes odvisna predvsem od zagotavljanja znanja, potrebnega za nadaljnje izobraževanje. Na koncu študije avtor piše o višjem šolstvu v madžarskem jeziku in o njegovem mednarodnem pomenu.

---

eredményeit ismerteti és idézi Szikszai Mária (szerk.): Az erdélyi magyar felsőokttás helyzete és kilátásai. MTA Kolozsvári Területi Bizottsága, Kolozsvár 2010. 49–54.

[15] A táblázat forrása a szlovákiai Iskolaügyi Információs és Prognosztikai Intézet statisztikai évkönyve. http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/JC/ROCENKA/VS/vs_7.xls (Letöltve: 2011. 04. 12.)

SZABÓMIHÁLY Gizella

Fordított tankönyvek értékelési szempontjai és adaptálási lehetőségei

0. Bevezetés

Szlovákiai magyar oktatáspolitikusoktól és intézményvezetőktől, pedagógusoktól gyakran hallani, hogy a jelenlegi versenyhelyzetben a szlovákiai magyar iskolák csak a minőségi oktatás révén tarthatják meg tanulóikat. A minőségi oktatás azonban elképzelhetetlen jó tankönyv nélkül, hiszen az utóbbi évtizedek műszaki fejlődése ellenére az oktatásban még mindig a tankönyv az elsődleges információforrás, sőt sok esetben az egyetlen könyv, amelyet a diák elolvas. Ezért egyáltalán nem mindegy, milyen a tankönyvek tartalmi és nyelvi-stílusbeli színvonala. A vonatkozó szlovákiai közoktatási jogszabályok értelmében csak a minisztérium által jóváhagyott és az egységes tantervhez igazodó tankönyv használható az iskolákban, ennélfogva a magyar iskolákban döntően cseh vagy szlovák nyelvből fordított könyvekből tanultak és tanulnak ma is a diákok. Mindez azt jelenti, hogy az oktatás minőségének értékelésekor nem lehet a használt tankönyv mint fordított szöveg színvonalától eltekinteni.

Szlovákiai magyar viszonylatban tudtommal csak az utóbbi években merült fel a tankönyvek értékelésének gondolata, a tankönyvfordítások nem megfelelő színvonala azonban szinte állandóan napirenden van, a szlovákiai magyar (szak) sajtóban több, a rossz tankönyvfordításokat, ezen belül is a nem megfelelő terminológiahasználatot bíráló írás jelent meg (l. pl. Hubik 1987; Horváth 1999, 2003; Csuka 2003, Balla 2003). Mivel azonban ezzel a kérdéssel egy-két "megszállott" pedagógus foglalkozott, alapjában véve csak néhány alapiskolai tantárgyra (főleg a matematikára és a földrajzra, esetlegesen a történelemre és a természetismeretre) korlátozódtak ezek a cikkek, pontosabban hibakatalógusok, ugyanis a fordítás mélyebb elemzésére egyik szerző sem vállalkozott (a grammatikai szerkezetekről bővebben l. Szabómihály 2007, 2008).

Ebben az előadásban arra kívánok rámutatni, hogy a fordított tankönyveket részben hasonló, részben eltérő szempontok szerint kellene elbírálni, mint az eredeti tankönyveket, valamint példákat hozok a magyar tanulókat figyelembe vevő adaptálási lehetőségekre (l. Prčová-Majcherová 2009).

1. Tankönyv-értékelési szempontok eredeti szöveg esetében

A tankönyvvé válás egyik feltétele, hogy a benyújtott kéziratot el kell bírálni. Az alábbiakban röviden ismertetem tankönyvbírálatokban alkalmazandó szlovákiai és a magyarországi értékelési szempontrendszert.

A szlovák Állami Pedagógiai Intézet által kidolgozott és a tananyag feldolgozásának minőségére irányuló értékelési elvek hat kérdéskört ölelnek fel: 1. Az alapvető pedagógiai dokumentumokkal való összhang: a tananyag feldolgozása megfelel-e a tantervi céloknak és tartalomnak, logikailag strukturált-e, és alkalmas-e arra, hogy az ún. törzsanyagot (alapkövetelményeket) elsajátítsák belőle a tanulók; 2. Személyiségfejlesztési szempontok: mennyire felel meg a tankönyv a készség-

fejlesztési céloknak, mennyire készíti fel a diákokat a mindennapi életre: szociális kompetenciák fejlesztése, felkészítés a mindennapi életben előforduló helyzetek kezelésére; 3. Tartalmi kritériumok: a tartalom pontossága és szakmai helytállósága, ezen belül a helyes szakszóhasználat; azonosítható-e a törzsanyag, a tankönyv kiaknázza-e a tantárgyközi kapcsolatokat, a törzsanyag és a kiegészítő tananyag megfelelően aránylik-e egymáshoz; 4. Didaktikai szempontok: a tankönyv nyelvezete megfelel-e a tanulók értelmi szintjének, érthető-e; a tananyag feldolgozása megfelelő és változatos módszerekkel történt-e, a kérdések és feladatok mennyire aktivizálók, mennyire szolgálják a készségfejlesztést; 5. A grafikai megoldások értékelése: a szöveg és az illusztrációk elhelyezése, kapcsolatuk stb., 6. Társadalmi-etikai szempontok: sem a szöveg, sem a képanyag nem tartalmazhat valamely társadalmi rétegre, kisebbségre nézve diszkriminatív elemeket (bővebben l. Kritériá é. n.).

A tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről szóló, a 20/2006. számú rendelettel módosított 23/2004. (VIII.27) OM-rendelet hasonló bírálati szempontokat említ, azaz szintén a funkcionális megközelítés (bővebben l. Kojanitz 2007) jellemzi, a tankönyv megfelelőségét azonban bizonyos indikátorokhoz (pl. mondathossz, a szöveg szakszavakkal való "telítettsége") is köti. A magyarországi szabályozás a Tankönyvkutató Intézet kutatásain és ajánlásain alapul, az intézet az értékelések megkönnyítésére egy részletesebb munkaanyagot is kidolgozott (Értékelési kritériumrendszer 2006), ebből még inkább kitűnik, hogy a magyarországi tankönyv-értékelési rendszerben a szlovákiainál nagyobb hangsúlyt kap a rendszerszerűség, valamint a tanulásközpontúság, azaz mennyire segíti a tankönyv a tanulót a tanulásban.

2. Fordított tankönyvek lehetséges értékelési szempontjai

2.1. A tankönyv minőségének a fenti szempontok szerinti értékelésére csak az eredeti kézirat jóváhagyása előtt kerül sor, a fordított szöveget még optimális esetben sem vizsgálja ilyen részletekbe menően senki sem, legfeljebb a szakszóhasználatot nézi meg a szerkesztő vagy a lektor(ok). Ennek nyilván az a laikus vélekedés az oka, hogy ha az eredeti szöveg megfelel az értékeléskor alkalmazott kritériumoknak, akkor ez a fordításra is érvényes. Holott könnyen belátható: az eredeti és a fordított szöveg nem ugyannak a célcsoportnak készül, ezért ha a fordítás nyelvi színvonalától eltekintve csak az egyéb, elsősorban tartalmi és didaktikai szempontokat nézzük is, az ugyanazon tartalmú szöveg a két célcsoportnál eltérő hatást vált és válthat is. A tágabb politikai-társadalmi környezet azonos ugyan a szlovák és magyar tanulók esetében, a mikrokörnyezet, valamint a nemzeti identitás, az anyanyelv meghatározta előismeretek azonban eltérőek. A szlovák tankönyveket szlovák anyanyelvű, a szlovák társadalomban szlovákként szocializálódott szerzők szlovákul beszélő és szlováknak szocializálódott diákoknak írják. A magyar anyanyelvű és magyarnak szocializálódott gyermekek tehát olyan tankönyvből tanulnak, amely magyar nyelven ugyan, de szlovák perspektívából mutatja be az adott témát, ami egyes tantárgyak esetében különösen problematikus lehet, ilyen például a történelem vagy a honismeret.

Az „egyperspektívájúság" általános hiányossága azonban véleményem szerint az, hogy valójában figyelmen kívül hagyja a nem szlovák identitású és anyanyelvű

tanulóknak a szlovákokétól eltérő háttértudását és bővebb nyelvismeretét, nem aktivizálja azt és nem épít rá. Így például kiegészítő szakirodalomként csak szlovák műveket említenek a tankönyvek, csak szlovák (írott, újabban elektronikus) forrásokra utalnak. A magyar iskolába járó tanulók jól tudnák hasznosítani a magyarországi forrásokat, és munkaerő-piaci esélyeiket is javítaná, ha már az iskolában megismerkednének egy-egy szlovákiai intézmény, jogszabály stb. magyarországi megfelelőjével. Egyes tantárgyak esetében ugyanis jelenleg az a helyzet, hogy a diákokat egy nem létező piacra képezzük: hiába tanulja ugyanis valaki magyarul a könyvvitelt, ha Szlovákiában helyezkedik el, könyvelnie szlovákul kell; ha viszont Magyarországon kíván dolgozni, akkor külön meg kell tanulnia a magyar szám- és könyvviteli szabályokat, mert a szlovákiai tankönyv értelemszerűen a szlovák könyv- és számviteli szabályok figyelembe vételével íródott. Az eredeti magyar szövegek tanulmányozása nyelvileg is hasznos volna, hiszen így a diákok jobban megismerhetnék a magyar szakszóhasználatot és szakstílust. A tankönyvfordítások nagy hátránya ugyanis, hogy a forrásnyelvi szöveg szakszóhasználata és stilizálása jelentősen korlátozza, pontosabban meghatározott irányban befolyásolja a magyar nyelvű fordítást. Ez ahhoz vezethet, hogy az adott szakterületnek bizonyos magyar(országi) szakszavai a fordításban nem jelennek meg. Így például a szlovák adójog is ismeri a *veszteségelhatárolás* fogalmát, a közgazdasági szakközépiskolák számára a szlovákiai adójogszabályokat bemutató tankönyv (Prčová-Majcherová 2009) viszont ezt nem szakszóval, hanem verbális elemet tartalmazó körülírással fejezi ki. Ha a magyarországi szakterminológiát nem ismerő fordító ezt a körülírást fordítja le (mint szabad szószerkezetet), a tanulók nem ismerik meg a *veszteségelhatárolás* szakszót, magyarországi szöveget olvasva nem azonosítják az általuk is ismert jelenséggel.

2.2. Az optimális megoldás tehát a szlovákiai magyar diákság mint sajátos célcsoport számára eredetileg is magyarul írt tankönyv lenne. Ha azonban – főleg gazdasági okokból – erre nincs mód, akkor egyrészt el kellene érnünk, hogy a szlovák tankönyvek fordításakor az adaptáció irányába lehessen elmenni, másrészt pedig szükség volna a fordított tankönyvnek az eredeti tankönyvéhez hasonló komplex értékelésére.

A komplex értékeléskor a szöveg nyelvi megformálását a hivatkozott magyarországi értékelési szempontok szerint kellene a részletekbe menően elemezni. Az Állami Pedagógiai Intézet által kidolgozott értékelési elvek figyelembe vételével pedig elsősorban a szöveg tartalmi vonatkozásait kellene megvizsgálni, és ha szükséges, a szöveget módosítani, kiegészíteni kell.

2.2.1. Személyiségfejlesztési szempontok. Vizsgálni kell, mennyire veszi figyelembe a tankönyv a magyar iskolába járó tanulók sajátos helyzetét, mennyire készíti fel őket a két nyelv esetleges párhuzamos használatából, az eltérő nyelvi és szociális hátterű partnerekkel való kommunikációból eredő problémák kezelésére. Itt elsősorban arra gondolok, hogy a tanulók (akár tanulmányaik során, akár felnőttként) valószínűleg magyarországi (vagy más Kárpát-medencei) magyarokkal is szakmai kapcsolatba kerülnek, ezért a tananyag feldolgozáskor és a szövegezéskor gondolni kellene az eltérő szóhasználatból eredő kommunikációs problémák megelőzésére is. Az adórendszerek bemutatásakor például ki kellene térni arra, hogy a szlovákban és a szlovák adórendszerben az ún. *daň z príjmov* (azaz jövedelem-

adó) kategórián belül megkülönböztetjük a magánszemélyek jövedelme és a jogi személyek bevétele után fizetett adót (*daň z príjmov fyzických osôb*, *daň z príjmov právnických osôb*), viszont egy közös törvény vonatkozik mindkettőre. Magyarországon ezzel szemben külön törvény szabályozza a magánszemélyek által fizetendő *személyi jövedelemadót* és a gazdasági társaságokra vonatkozó *társasági adót*. Ez a két adónem mind fogalmilag, mind a megnevezés szintjén elkülönül egymástól. A vonatkozó magyarországi jogszabályi szövegek ezért nem használják a *jövedelemadó* szót. Az idézett adójogi tankönyv magyar fordításában lábjegyzetben fogalmaztuk meg ezt a különbséget (Prčová-Majcherová 2009: 19).

2.2.2. Tartalmi szempontok. Az értékelési elvek kidolgozói többek között ide sorolták a helyes szakszóhasználatot. Ezt természetesen kiemelten kell vizsgálni, annál is inkább, mert a fordított tankönyvek egyik legnagyobb problémája a szakszóhasználat, mégpedig két okból is: az első a megfelelő magyar terminológia nem ismerete, a második pedig az, hogy a szlovák és magyar rendszer között a fogalmi szinten megnyilvánuló különbségek miatt léteznek olyan szlovák terminusok, amelyeknek nincs magyar megfelelőjük. A szlovákiai magyar fordítók sokszor nem ismerik a megfelelő magyar terminológiát, különösen akkor, ha a szlovák és a magyar szakkifejezés eltérő motivációjú. A bevezetés a munka világába című középiskolai tankönyvben az álláskeresésről szóló fejezetben a szerepel az *uchádzač o zamestnanie* kifejezés, amely pontosan körülhatárolt jelentéssel bíró terminus, főbb fogalmi jegyeit tekintetbe véve a magyarországi *álláskereső* terminus felel meg neki, ennek ellenére a tankönyv magyar fordításában a szlovák kifejezés szó szerinti fordításának tekinthető *állás iránt érdeklődő* kifejezés szerepel (Krošláková–Palkovičová 2006: 37–38), amely formáját tekintve sem felel meg a terminussal szembeni követelményeknek. Az ekvivalencia nélküli terminusokra példaként említhetjük az előző pontban szerepelt általános értelmű *daň z príjmov* kifejezés, vagy akár a *živnosť* szót, amelynek a mai magyar gazdasági jogban nincs egyértelmű megfelelője, származékait pedig különböző szövegösszefüggésben különbözőképpen fordíthatjuk.

Külön figyelmet kell fordítani a tantárgyközi kapcsolatokra is: nemegyszer megtörténik, hogy akár egy-egy tankönyvsorozat egyes darabjait más-más fordító fordítja, ezért ezekben ugyanannak a szlovák szakkifejezésnek tankönyvenként eltérő magyar megfelelőjével találkozunk. Ez a veszély különösen az ún. ekvivalencia nélküli szakkifejezések esetében áll fenn, amilyenek a már említett *živnosť*, *živnostník*, *živnostenské podnikanie*, ezek ugyanis kontextustól függően másképp és másképp fordíthatók, de a variabilitás máshol sem zárható ki. Mivel a *jövedéki adók* a *fogyasztási adók* egy csoportját képezik, és a szlovákban közösen a *spotrebná daň* kifejezést használják ezekre, előfordulhat, hogy pl. a *spotrebná daň z vína*-típusú kifejezést az egyik fordító az egyik könyvben így fordítja: *bor fogyasztási adója*, egy másik fordító egy másik tankönyvben pedig így*: bor jövedéki adója*.

2.2.3. Didaktikai szempontok. Meg kell vizsgálni, tartalmaz-e a tankönyv a magyar diákok anyanyelvi kompetenciájára építő aktivizáló feladatokat. Ha ilyenek nincsenek, akkor be kell őket építeni a szövegbe. Itt elsősorban magyarországi forrásokra való utalásra, magyarországi források feldolgozására gondolok. Az említett adóügyi tankönyvben ezt úgy oldottuk meg, hogy a tárgyalt szlovákiai adójogszabályokhoz kapcsolódva jegyzetben feltüntettük a vonatkozó magyarországi jogszabály elnevezését.

Ehhez a kérdéshez tartozik a szöveghez fűzött magyarázatok kérdése. A tankönyvszöveggel szembeni alapvető elvárás az érthetőség, ezért bizonyos szavakat, fogalmakat értelmezni kell. Az általam vizsgált tankönyvekben eléggé általános az idegen szavaknak lábjegyzetben történő megmagyarázása, értelmezése. Mivel a magyarázat a szlovák szövegre vonatkozik, értelemszerűen el kell hagyni ott, ahol a magyarban az idegen szó helyett magyart használunk (hiszen a lábjegyzetben nincs mit megmagyaráznunk); magyarázatot kell azonban beépíteni oda, ahol a magyar fordításban szerepel idegen, esetleg a tanulók számára egyéb okból érthetetlen szó. Alternatív terminusok esetén szintén meg kell magyarázni a terminusválasztást. Az idézett adójogi tankönyv eredeti szövegében például értelemszerűen nem szerepel a *daň z pridanej hodnoty* kifejezés értelmezése, hiszen a vonatkozó fejezet éppen ezt tárgyalja. A magyar fordításban azonban szükséges megmagyarázni, hogy ez a kifejezés fordítható így is: *hozzáadottérték-adó*, meg így is: *általános forgalmi adó*. Az adójogi tankönyvben az utóbbit választottuk, s ezt a tényt lábjegyzetben meg is magyaráztuk (Prčová-Majcherová 2009: 76).

Az Állami Pedagógiai Intézet értékelési rendszerében a tankönyvszöveg nyelvi szempontú elemzése is a didaktikai "blokk"-ban kapott helyet. Fordított tankönyv esetében egyrészt meg kell vizsgálni, hogy a fordítás tartalmilag adekvát-e (azaz hű-e), de azt is, mennyire felel meg a célnyelv (a magyar nyelv) szövegszerkesztési normáinak. Ennek megítéléséhez nem elég egy vagy két szlovákiai magyar szakmai lektor (azaz pedagógus), szükség volna magyarországi szakember bevonására is, és mint említettem, a szöveg nyelvi színvonalának megítélésekor a kidolgozottabb magyarországi szempontrendszert kellene alkalmaznunk.

2.3. Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni a fordítókat sem. Jelenleg tapasztalatom szerint olyan személyek (pedagógusok) is vállalnak fordítást, akik nemhogy fordítói képzésben nem részesültek, hanem nyelvileg és/vagy szakmailag is felkészületlenek, s nem ismerik az adott szövegtípusra jellemző célnyelvi (azaz magyar normákat). Ezért szükség volna a tankönyvfordításra vállalkozó pedagógusok nyelvi-szakmai továbbképzésére, továbbá a fontosabb témakörök szakkifejezéseit tartalmazó szlovák–magyar terminológiai adatbázisok fejlesztésére és hozzáférhetővé tételére. Tudatosan nem a szótár kifejezést használom: a hagyományos kétnyelvű szótárak – ha szakmailag és nyelvileg megfelelő színvonalúak is – hasznosak az oktatásban, viszont rendszerint nem tudják kezelni az eltérő kollokációkat, a poliszémiát és a homonímiát, ennek ellenére minden fordított tankönyv végére be kellene illeszteni az adott tankönyvben szereplő szakszavakat, szakkifejezéseket tartalmazó szlovák–magyar és magyar–szlovák szószedetet. A tanárok számára a tankönyvhöz kapcsolódó olyan módszertani kiadványt is érdemes volna elkészíteni, amelyben a fordító és a szerkesztő bővebben is megmagyarázza a szakszóhasználatot, a tankönyvben szereplő, a szlovákiai magyarok által nem ismert szakszavakat, a vonatkozó témához magyarországi szakirodalmat kínál.

3. Befejezés

A szlovákról magyarra fordított tankönyvek nem kielégítő színvonala évtizedes probléma, e téren azonban a figyelemfelhíváson kívül értékelhető előrelépés nem történt. Véleményem szerint azonban mára már létrejött olyan intézményi-

szervezeti háttér és talán olyan aktivizálható szakembergárda is rendelkezésre áll, amely képes a fent vázolt (és további) feladatok elvégzésére.

Hivatkozások

Balla István 2003. Az átnedvesedett gyerek. *Katedra*, X/5, 26–28.

Czékus Géza 2010. A lefordított tankönyvek buktatói. Kozmács István–Vančoné Kremmer Ildikó szerk. *Közös jövőnk a nyelv I. Nyelvtudomány és pedagógia*. A nyitrai magyar pedagógusképzés 50 éves évfordulója tiszteletére tartott nemzetközi konferencia előadásai. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 81–84.

Csuka Gyula 2003. A minőség felé tartunk? *Katedra* X/5, 26.

Értékelési kritériumrendszer 2006. *Értékelési kritériumrendszer a tankönyvek pedagógiai bírálatához*. Munkaanyag. Budapest: Tankönyvkutató Intézet. (*www.commitment.hu/tanulmanyok-090604-1*)

Horváth Géza 1999. A szlovákiai magyar pedagógusok nyelvhasználata. Hodossy Gyula (szerk.) *A szlovákiai iskolarendszer 2*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 85–91.

Horváth Géza 2003. Minden fordítás ferdítés?! Nyelvi furcsaságok matematikai szövegekben. *Katedra* X/8, 22–23.

Hubik István 1987. A csehszlovákiai magyar fordítás általános problémái. Zalabai Zsigmond (szerk.) *A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről*. Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó, 230–249. [2. kiadás]

Kojanitz László 2007. A tankönyvek minőségének megítélése. *Iskolakultúra* 2007/6–7, 114–126.

Kritériá é.n. *Kritériá na hodnotenie kvality rukopisu učebnice*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav

Krošláková, Janka– Palkovičová, Marta 2006. Úvod do sveta práce pre stredné školy. magyarul: Bevezetés a munka világába a középiskolák számára. Bratislava: SPN (fordította: Viktor Kecskeméthy)

Prčová-Majcherová, Bianka 2009. Daňová sústava pre obchodné akadémie. Magyarul: Adók és adórendszer a kereskedelmi akadémia számára. Bratislava: SPN (fordította: Szabómihály Gizella)

Szabómihály Gizella 2007. A középiskolai szaknyelvoktatásról és a tankönyvfordításról. I. *Katedra* XV/2, 4–5. II. *Katedra* XV/3, 22–23.

Szabómihály Gizella 2008. A tankönyvfordításról és a tankönyvek értékeléséről. Fazekas József szerk. *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 84–101.

Criteri di valutazione e possibilità di adattamento dei libri scolastici tradotti in ungherese

I libri scolastici usati nelle scuole dove la lingua dell'insegnamento è l'ungherese, sono per la maggior parte libri tradotti dallo slovacco (o raramente dal ceco). Benché la qualità di queste traduzioni sia un problema da molti anni, la loro valutazione complessiva e sistematica non è ancora stata effettuata. Le critiche fatte sulle traduzioni finora riguardavano solo l'uso inadeguato della terminologia. Il presente saggio delinea

come si dovrebbero esaminare i libri. Secondo l'autore, questi andrebbero valutati secondo criteri in parte analoghi in parte differenti rispetto a quelli usati nei confronti dei testi originali. È anche da considerare che i destinatari dei libri tradotti dispongono di conoscenze linguistiche e culturali diverse da chi usa i libri nell'edizione originale. Nella prima parte del saggio, l'autore presenta i criteri essenziali che qualificano un libro scolastico in Ungheria e in Slovacchia. Nella seconda parte, riferendosi ad una traduzione concreta, l'autore dimostra com'è possibile effettuare – prendendo in considerazione i criteri in vigore in Slovacchia – delle modifiche minori nei libri tradotti perché questi diventino effettivamente utili agli studenti ungheresi.

Kritériá hodnotenia učebníc – prekladov a ich adaptačné možnosti

Na maďarských školách s vyučovacím jazykom maďarským sa až na malé výnimky používajú učebnice, ktoré sú prekladom zo slovenčiny (občas z češtiny). Nevyhovujúca úroveň týchto prekladov je už viaceré desaťročia chronickým problémom, napriek tomu preložené učebnice doteraz neboli systematicky a dôkladne evalvané, prípadní recenzenti nanajvýš kritizovali nesprávne používanie maďarskej terminológie. Autorka príspevku zastáva názor, že preložené učebnice by mali byť znovu hodnotené a to používaním sčasti podobných, sčasti odlišných kritérií, ktoré sa používajú pri posudzovaní pôvodného rukopisu pred jeho schválením. Preložené učebnice sú totiž určené odlišnej cieľovej skupine, ako bola pôvodná učebnica. V prvej časti príspevku sa preto podáva krátky prehľad o kritériách hodnotenia rukopisov učebníc na Slovensku a v Maďarsku. V druhej časti autorka na základe konkrétneho maďarského prekladu slovenskej učebnice poukazuje na to, ako by sa mali používať kritériá uplatňované na Slovensku v súvislosti s posudzovaním pôvodného rukopisu pri hodnotení prekladu. Zároveň prináša niekoľko príkladov na menšie úpravy v texte prekladu, ktoré majú za cieľ skvalitniť text, urobiť ho viac užitočným pre maďarských žiakov.

Merila ocenitve in prilagoditvene možnosti prevedenih učbenikov

Učbeniki, uporabljani v slovaških šolah z madžarskim učnim jezikom, so večinoma prevodi iz slovaščine (redkokdaj iz češčine), njihova nezadostna kakovost pa že desetletja povzroča precej problemov. Kljub temu sistematične in celostne ocenitve teh učbenikov do danes še ni, recenzenti pa so se v glavnem omejili na kritiko terminologije. Avtor izraža svoje prepričanje, da naj bi bila kritika prevedenih učbenikov postavljena na drugačne temelje kot ocene originalnih učbenikov: predvsem je treba upoštevati dejstvo, da je prevod namenjen ciljnim skupinam z drugačnim jezikovnim in splošnim zaledjem kot izvirno besedilo. V prvem delu študije avtor kratko predstavlja merila, po katerih se na Slovaškem in Madžarskem izvaja proces dodelitve statusa učbenika. V drugem delu na primeru konkretnega prevoda navaja manjše spremembe, kakršne bi se v prevodu lahko izvedle v skladu z veljavnimi slovaškimi merili, da bi bil učbenik res koristen za učence z madžarskim maternim jezikom.

JOBBÁGY István

A kisebbségi nyelvi jogok alakulása Szlovákiában (1990–2010)

Bevezetés

Az alábbi munkában a szlovákiai kisebbségi nyelvi jogok alakulását tekintjük át a bársonyos fotrradalomtól 2010-ig terjedő időszakban. Az elmúlt húsz év nyelvi politikája rendkívül szerteágazó, s ezért cikkünkben csak a legfontosabb dokumentumok áttekintésére szorítkozhattunk. Elsőként az 1990-es hivatalos nyelvről szóló törvény kialakulásának körülményeit elemezzük, bemutatva a rendszerváltozás szlovákiai kisebbségpolitikai erőviszonyait, amelyek alapvetően meghatározták az elfogadott törvény által garantált jogokat. Ez követően rátérünk az utónévről és a családi névről (1993), az anyakönyvvezetésről (1994) és a települések nemzetiségi kisebbségek nyelvén történő megjelöléséről (1994) szóló törvény bemutatására. Ezek a törvények, még ha kis mértékben is, de kiterjesztették a nemzeti kisebbségekhez tartozó szlovákiai állampolgárok anyanyelvhasználatának lehetőségeit. A fentiekkel ellentétben az 1995-ös államnyelvtörvény erős visszalépésként értékelhető, amelynek negatív hatásait csak a 184/1999. számú kisebbségi nyelvhasználatról szóló törvénnyel sikerült hatástalanítani. A szlovákiai belső jogszabályok alapvetően meghatározták a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek teljesítését is. Munkánk befejező részében a szlovákiai és a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok kapcsolatát mutatjuk be a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája szlovákiai változatának példáján keresztül.

A 428/1990. számú hivatalos nyelvről szóló törvény elfogadásának folyamata

A nyelvi kérdés már a 1960-as években felbukkant a szlovák elit köreiben, s elsősorban a dél-szlovákiai területek a magyar nyelv használatával kapcsolatban foglalkoztak vele. 1966-ban és 1968-ban a Szlovák Tudományos Akadémia Ľ. Štúr Nyelvtudományi Intézete állt a nyelvi kérdés szlovákiai szabályzását kezdeményező mozgalom élén. 1990 februárjában, amikor már javában dúltak a viták arról, hogyan nevezzék hivatalosan az 1989 utáni Csehszlovákiát, a nyelvtudományi intézet ismét előállt a nyelvtörvény igényével. Ekkor azonban még politikai támogatás nélkül. 1990 márciusában jelentek meg az „első olvasói levelek" a szlovák sajtóban a dél-szlovákiai szlovákok magyarok általi nyelvi elnyomásáról. Ezeknek a leveleknek a valóságtartalmát erősen megkérdőjelezhető volt, de sem ekkor, sem pedig később ezzel felelős szlovák politikus nem mert foglalakozni, mivel gyorsan szembesülhetett a „nemzetáruló" megbélyegzéssel. A fokozódó sajtóbeli nyomásnak engedve a Čič-kormány[1] is foglalakozni kezdett a témával: délszlovákiai kihelyezett ülést tartott és kormányhatározatot fogadott el arról, hogy a nyelvi kérdést szabályozni fogja. M. Čič miniszterelnöksége alatt a közelgő parlamenti választások miatt azonban a nyelvi kérdés szabályozására már nem került sor. Čič egy 1990 márciusának végén elmondott beszédében a régi (kommunista) hatalmi struktúra képviselőit tette felelőssé az etnikai feszültségek szításáért.

[1] A Čič-kormány volt az „átmenet kormánya" 1989 december 12-e és 1990. június 26-a között.

1990. júniusi választások után a nyelvi kérdés új lendületet kapott. Az Szlovák Nemzeti Pártban (SNS) csoportosuló „nemzeti erők" és a posztkommunista utódpárt Szlovákia Kommunista Pártja (KSS) ugyanis kimaradtak a kormánykoalícióból.[2] A Matica slovenská 1990 augusztusában kidolgozott nyelvtörvény-tervezete mögé sorakoztak fel a fenti két parlamenti erő képviselői. A parlamenten kívüli „nemzeti erők" 1990. október 27-ig adtak időt a kormánynak a kérdés szabályozására. A Szlovák Nemzeti Párt által a parlamentben beterjesztett ún. maticás tervezet rendkívül szigorú kitételeket tartalmazott a szlovák nyelv használatával kapcsolatosan. A tervezet 1. cikkében leszögezik, hogy a szlovák nyelv az „egyetlen államnyelv", amelyet a hivatalos érintkezésben használható. A 2. cikk kötelezővé teszi az államnyelv használatát az összes állami, önkormányzati és gazdasági „szerv és szervezet" esetében. Ezekben a szervezetekben a munkavégzés feltételéül szabta az államnyelv ismeretét. A fenti cikkek nagyon néhéz helyzetbe hozták volna a magyar intézményeket, mivel például a magyar iskolák belső érintkezésben is elsőrendűen a szlovákot kellett volna használni, míg a külföldieknek meg kellett volna tanulni az államnyelvet mielőtt munkába állnak Szlovákiában. A „nemzetiségi kisebbségek"[3] részére mindössze annyit engedélyezett a tervezet, hogy a szlovák nyelvű hivatalos ügyvitel mellett, párhuzamosan saját nyelvüket is használhatták. A városok, községek, utcák, földrajzi elnevezéseket csak államnyelven lehetett megnevezni. A kisebbségek részére mindössze annyi kivételt engedett, hogy saját szervezeteik megnevezését az államnyelv mellett saját nyelvükön is feltüntethetik. A 4. cikk az államnyelv tanításáról és tudományos jellegű kutatásáról rendelkezik. Ez a cikk némi „enyhülést" mutat szigorában a korábbi „maticás" tervezethez[4] képest, mivel itt már nem írták elő, hogy az iskolák minden szintjén szlovákul folyjon a tanítás. A maticás tervezetek sértették a fennálló alkotmányt és a nemzetközi szerződéseket. Ezt azzal próbálták palástolni, hogy az 5. cikkben kijelentették: a tervezet nem szabályozza a nemzetiségi kisebbségek nyelvhasználatát. Ez természetesen egyfajta szépségtapasz volt, mivel a tervezet kizárólagosságot biztosított a szlovák nyelvnek, s így nagyon szűk tere maradt az egyéb nyelvek használatának. Ezt az ellentmondást csak egy kisebbségi nyelvhasználatot szabályzó törvénnyel lehetett volna feloldani, de erre 1990 őszén nem mutatkozott politikai akarat.

A kormány először nem akart foglalkozni kérdéssel, s egy olyan tervezettel[5] állt elő, amely nem szabályozott, de nem is tiltott semmit. A tervezetben a hivatalos nyelv kifejezés szerepelt, amely már ezzel is egyfajta liberálisabb[6] hozzáállást sugallt. A VPN vezette kormány egyetlen célja ugyanis az volt a tervezettel, hogy lecsillapítsa a nacionalista indulatokat, de a több évtized alatt kialakult dél-szlovákiai nyelvhasználatot ne zavarja meg. Így a tervezet 4. cikke engedélyezte a nemzetisé-

[2] A kormánykoalíciót a következő erők alkották: Nyilvánosság az Erőszak Ellen (VPN), Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH), Demokrata Párt (DS). A „rendszerváltó" Független Magyar Kezdeményezés (FMK) képviselői a VPN listáján jutottak mandátumhoz.

[3] A cseh és szlovák jog 1989 után is tudatosan használta a nemzeti helyett a nemzetiségi jelzőt a kisebbségekkel kapcsolatosan, ezzel is kihangsúlyozva azok alárendeltségét az államalkotó nemzettel szemben.

[4] Az első nyilvánosságra hozott „maticás" tervezet szövegét lásd: Berényi [1994], p. 129-132.

[5] A VPN-FMK első javaslatának szövegét lásd. In: Berényi [1994], p. 132-133.

[6] A liberális felfogás és a kisebbségi kérdés kapcsolatáról lásd pl. Kymlicka [2000].

gi kisebbségek számára anyanyelvük használatát a hivatalos érintkezésben. A szlovák nyelv tanításáról mindössze annyit mondott az 5. cikkben, hogy az állam kötelessége olyan körülmények biztosítása, amelyben szavatolható a szlovák nyelv megfelelő szintű elsajátítása.

A VPN és a KDH „nemzeti szárnyai" azonban elégedetlenek voltak az első tervezettel és egy részletesebb és szigorúbb szabályzás mellett döntöttek. Az ún. koalíciós javaslat[7] éppen emiatt született meg, amelyben már konkrét megkötések voltak a hivatalos nyelv használatával kapcsolatosan. A 3. cikk 1. bekezdése előírta a hivatalos nyelv szóbeli és írásbeli használatát a fizikai és jogi személyek részére a hivatalos érintkezésben. Ugyanennek a cikknek a 4. bekezdése kimondja, hogy a hivatalos feliratok, település- és utcanevek esetében a hivatalos nyelvet kell használni. De utalva az 5. cikkre más nyelvek használatát is megengedhetőnek tartja. Az 5. cikk ugyanis a nemzetiségi nyelve hivatalos nyelvhasználatát lehetővé tette, amennyiben az adott településen a kisebbségiek aránya elérte a 10%-ot (alternatívaként zárójelben 20% szerepelt). Ha azonban a hivatalnok nem ismerte vagy nem volt hajlandó használni a kisebbségi nyelvet, akkor a hivatalos érintkezésnek szlovák nyelven kellett folyni. A koalíciós javaslat – amelynek kidolgozásában az FMK képviselői is részt vettek –, még ha szűkebb keretek között is még mindig a fennálló kisebbségi nyelvhasználati szint megőrzése mellett volt.

Az SNS és a kormánykoalíció javaslata mellett az Együttélés és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom (MKDM)[8] koalíciója is kidolgozta saját tervezetét. Ennek tervezetnek ugyan semmiféle esélye sem volt a nacionalista hangulatkeltés tetőfokán az elfogadásra, de ennek ellenére az egyensúly megteremtése miatt mégis benyújtották. Így ugyanis a „maticás" és a „magyar" tervezet között a „koalíciós" javaslat kompromisszumos jelleget kapott.

Az Együttélés-MKDM tervezete a hivatalos nyelv és a „nemzeti kisebbségek"[9] nyelvének együttes szabályozását jelölte meg célként az 1. cikkben. A tervezet 2. és 3. cikke a szlovák nyelvet nevezi meg hivatalos nyelvként. A 4. cikkben azonban a nemzeti kisebbségek által lakott területeken alapvető jogként ismeri el a kisebbségi nyelvek használatát százalékos megkötés nélkül. Az 5. cikkben a hivatalos nyelv iskolai oktatása mellett, állami feladatként jelöli meg a nemzeti kisebbségek nyelvének tanítását is. Ugyancsak állami feladatnak tekinti a tömegkommunikációs eszközökben történő kisebbségi nyelvhasználat biztosítását. A tervezet 6. cikke bővebben is kitér a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatának szabályozására. Az 1. bekezdés felsorolja azokat a kisebbségeket[10] (magyar, német, lengyel, ukrán-ruszin), amelyek érintettek a kérdésben. Ezeknek a kisebbségeknek a személyes, társadalmi, vallási és üzleti érintkezésben is joguk volt anyanyelvük használatához. A 2. bekezdés a 10%-ban nemzeti kisebbségek által lakott településeken en-

[7] A ún. koalíciós javaslat szövegét lásd. In: Berényi [1994], p. 134–135.

[8] Az ellenzéki Együttélés-MKDM koalíció 8,66%-ot szerzett az 1990-es szlovákiai parlamenti választásokon, ezzel szemben – ahogyan azt az előzőekben említettük – a Független Magyar Kezdeményezés (FMK) a VPN listáján jutott mandátumokhoz és lett kormánytényező.

[9] A Együttélés-MKDM tervezete következetesen a nemzeti kisebbségek kifejezést használta a nemzetiségi kisebbség helyett. (Berényi [1994], p. 136–138.)

[10] A felsorolással lényegében feleslegessé teszik a nemzeti kisebbség fogalmának további definiálását. Példaként valószínűleg a 144/1968. számú nemzetiségi alkotmánytörvény szolgált, amely ugyanezt a négy nemzetiséget jelöli meg a kisebbségi jogok alanyául.

gedélyezte a hivatalos nyelvhasználatot is. A koalíciós javaslattal ellentétben azonban az állami és önkormányzati szervek részére kötelezővé teszi a kisebbségi beadványok elfogadását és megválaszolását kisebbségi nyelven is. A 3. bekezdés a bíróságok előtti kisebbségi nyelvhasználatot is jogként határozta meg. A 4. bekezdés a kisebbségek által lakott területeken a hivatalos feliratokat, hirdetményeket, település- és utcaneveket kisebbségi nyelven történő feltüntetését is előírta. Az 5. bekezdés a kisebbségek nyelvén történő anyakönyvezésről szólt. A 6. bekezdés a kisebbségi nyelvek tárgyalási nyelvként való elfogadásáról rendelkezik a kisebbségi szervezetek és intézmények tekintetében.

A szlovák parlament 1990. október 25-én fogadta el azt a nyelvtörvény, amely a 428/1990. szám alatt került be a törvénytárba. Az elfogadott törvény az ún. koalíciós javaslat szigorított változatának tekinthető. A törvény 3. cikkének 1. bekezdése szerint az államigazgatásban és az önkormányzatokban dolgozók tevékenységük során „kötelesek" a hivatalos nyelvet használni. Ettől csak az egyéb (pl. polgári perrendtartásról szóló 99/1963. törvény) esetekben lehet eltérni. A 4. bekezdés szerint a település-, utcanevek, valamint a nyilvános feliratok csak hivatalos nyelven tüntetik fel. Az egyik szigorítás tulajdonképpen itt érhető tetten, mivel a koalíciós változatban még említést tettek a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról is. A 6. cikkben szintén szigorítást láthatunk, mivel – a koalíciós javaslatban még alternatívaként feltüntetett – 20%-os aránynál[11] tette lehetővé a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát. Maradt azonban az a feltétel, hogy csak akkor használhatók a kisebbségi nyelvek, ha a hivatalnok is hajlandó megszólalni ezeken a nyelveken. A törvény ezt még nyomatékosítja azzal, hogy kijelentette: „az állami és önkormányzati alkalmazottaknak nem kötelességük ismerni a nemzetiségi kisebbségek nyelvét".

A 428/1990. számú hivatalos nyelvről szóló törvény a magyar képviselők pártállástól függetlenül diszkriminatívnak tartották, mivel 20%-os arányhoz kötötte és a hivatalnokok belátására bízta a kisebbségi nyelvhasználat kérdését. E mellett a nyilvános feliratok kisebbségi nyelven történő megjelenítését sem szabályozta, ami lehetett úgy is értelmezni, hogy csak hivatalos nyelvű feliratok helyezhetők el. A felsorolt hátrányok ellenére – a nagyobb rossz, a „maticás" tervezet elkerülése miatt – az Együttélés–MKDM koalíció 9 tagja is megszavazta a törvényt, ami sorsdöntő volt a törvény elfogadásakor, mivel e nélkül nem lett volna meg a többség.

A törvény elfogadás után sem szűnt meg a hisztériakeltés, ezért 1990 decemberében szokatlan módon parlamenti bizottságot állítottak fel a nyelvtörvény betartásának ellenőrzésére és értelmezésére. A bizottság vezetője I. Brdiar kormánypárti képviselő azonban a feszültség csökkentése érdekében az időhúzás taktikájához folyamodott és végeláthatatlan elemzésekbe tette egyre érdektelenebbé a témát az ellenzék részére. Ennek ellenére a nyelvtörvény több területen negatív hatást kezdett kifejteni az 1991-es évtől kezdődően. A minisztériumok a nyelvtörvényre hivatkozva megpróbálták eltávolítani a magyar nyelvű köztéri feliratokat, meggátolni a kétnyelvű bizonyítványok kiadását és a magyar nevek anyakönyvezését. A kormánytag FMK és az ellenzéki magyar pártok képviselői azonban arra hivatkozva, hogy a törvény szövegében nem szerepel a „csak hivatalos nyelven" kitétel meg tudták védeni a kisebbségi nyelvhasználatban a megelőző negy-

[11] A kormánykoalíció szlovák tagjai a két világháború közötti csehszlovák (122/1920. számú) nyelvtörvényre hivatkozva tartották elfogadhatónak a 20%-os nyelvhasználati küszöböt.

ven évben elért „vívmányokat”. A fentieknek is köszönhetően a Čarnogurský-kormány idejére (1991–92) kialakult egy újfajta egyensúly a kisebbségi nyelvhasználatban.[12]

Az utónévről és a családi névről (1993), az anyakönyvezetésről (1994) és a települések nemzetiségi kisebbségek nyelvén történő megjelöléséről (1994) szóló törvény[13]

Az 1992 nyarán hatalomra került második Mečiar-kormány[14] a Dél-Szlovákiában kialakult nyelvhasználati egyensúlyt megkérdőjelezte. 1994 tavaszáig az ország szétválása miatt és a HZDS-en belül megindult dezintegrációs folyamatok miatt csak a tervezetekig jutottak el a komolyabb kisebbségellenes jogszabályok. Sőt, a nemzetközi nyomásnak köszönhetően a Mečiar-kabinet még némi engedményre is hajlandó volt utóneveket és családi nevek szabályzó törvény esetében. A 300/1993. számú törvény a női családnevekkel kapcsolatban 4. cikkének 4. bekezdése kimondta, hogy idegen nyelvek esetében nem szükséges a nemre utaló „megfelelő szlovák végződés” használata.[15] A 14. cikk engedélyezte az anyakönyvben szereplő eredeti utónévváltozat születési anyakönyvi kivonatban történő kiállítását, amennyiben időközben azt szlovákra változtatták. Az első „engedmény” esetében elmondható, hogy az legalább annyira szolgálta a Szlovákiában élő külföldiek jogérvényesítését, mint a nemzeti kisebbségekét. A második könnyítés is mindössze annyit tett lehetővé, hogy visszavehetővé vált az eredetileg bejegyzett nem szlovák utónevét.

A kisebbségek életére pozitívan kiható névhasználattal kapcsolatos szabályozás a második Mečiar-kormány bukása után kerülhetett terítékre. Az 1994 márciusa és októbere között hatalmon lévő Moravčík-kormánynak[16] ugyanis szüksége volt a magyar pártok kormányos kívülről jövő támogatására, s ezért hajlandó volt cserébe nyelvhasználati könnyítéseket felajánlani. Az anyakönyvekről szóló 154/1994. számú törvény 16. cikke megerősítette az a jogot, hogy a nem szlovák nemzetiségű nők esetében anyakönyvezéskor kérhető a nemre utaló szlovák végződés elhagyása. A 19. cikk 3. bekezdése lehetővé tette, hogy a „nem szlovák nemzetiségűek” szlovák nyelven anyakönyvezett utónevüket anyanyelvi alakban használhassák. Ehhez elég volt nyilatkozat tenni és egy új születési anyakönyvi kivonat kikérni. A 19. cikk 5. bekezdése azt is engedélyezte, hogy a (felnőtt – J. I.) „nem szlovák nemzetiségű” nők kérvényezhessék a nemre utaló szlovák végződés elhagyását. Az anyakönyvekről szóló törvénnyel kapcsolatosan érdemes megjegyezni, hogy annak 12. cikke már államnyelv, s nem hivatalos nyelv kifejezést használja. Itt a második Mečiar-kormány idején elfogadott (1992-es) szlovák alkotmány fogalomhasználata köszön vissza.

---

[12] Az 1989 után megjelent magyar településnevet jelölő táblák, amelyek általában méretben és színben (fehér alapon fekete betűk) is megegyeztek a szlovákkal, fokozatosan lecserélésre kerültek. Az új magyar táblák a hivatalos szlovák tábla alatt, kék színre festve és kisebb méretben kerültek kihelyezésre.

[13] A három törvény magyar fordítását közli: Lanstyák- Szabómihály [2002], p. 247–256.

[14] A második Mečiar-kormányt (1992-1994) a V. Mečiar vezette Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) és a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) koalíciója alkotta.

[15] Az –ová illetve –á végződésekről van szó.

[16] A Moravčík-kormányt a HZDS egyik „bomlásterméke” a Demokratikus Unió (DÚ), a kommunista utódpárt Demokratikus Baloldal Pártja (SDĽ) és a szlovák Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) alkotta.

Ahogyan az már említettük az 1990-es hivatalos nyelv használatáról szóló törvény a településnek és egyéb hivatalos feliratok kérdését nem rendezte. Erre szolgált 191/1994. számú törvény, amely a települések nemzetiségi kisebbségek nyelvén történő megjelölését szabályozta. A törvény 1. cikke – kapcsolódva az 1990-es nyelvtörvényhez – a 20%-os nemzetiségi aránnyal rendelkező településeknek engedélyezte a hivatalos közúti jelzőtábla alatt tájékoztató célzatú táblák elhelyezését. A 3. cikk népszavazást írt elő arra az esetre, ha a településnek nincs kisebbségi nyelvű elnevezése, vagy pedig az addig használatosat szerette volna megváltoztatni. A 2. cikk egyértelművé teszi, hogy a települést megjelölő táblák esetében ténylegesen csak tájékoztató célzatúak a kisebbségi nyelvű jelölések, mivel a közokiratokban, települési bélyegzőkön, térképészeti kiadványokban és a postaforgalomban csak a hivatalos nyelvű megjelölések voltak használhatók.[17]

Az 1995-ös államnyelvtörvény

Az 1994-ben hatalomra jutott HZDS–SNS–ZRS[18] kormánykoalíció szerette volna beteljesíteni az 1990-ben csak részsikereket elért nyelvhasználati követeléseit. 1990-ben ugyanis az alkotmányossági és a nemzetközi jogi szempontokat figyelembe véve a hivatalos nyelvről rendelkező törvény – igaz meglehetősen szűk keretek között – lehetővé tette a kisebbségi nyelvek használatát is. A harmadik Mečiar-kormányban azok a erők jutottak szóhoz, akik 1990-ben az ún. maticás törvénytervezetet szerették volna elfogadtatni, ami a 270/1995. számú államnyelvet szabályozó törvényben erősen éreztette hatását.[19]

Az 1990-es „maticás" törvény szellemét idéző államnyelvtörvény fogalmi készletében hasonló volt elődjéhez, mivel ismét az állam nyelvéről beszélt a hivatalos nyelv helyett. Ugyancsak hasonlatos volt az államnyelvtörvény körül keltett hisztéria, ami alól az ellenzék józanabbul gondolkodó tagjai sem tudták magukat kivonni, annak ellenére, hogy nem értettek egyet a törvény szellemiségével. A Demokratikus Unió (DÚ) és a Demokratikus Baloldal Pártjának (SDĽ) többsége megszavazta a törvény, s így az 108 szavazattal került elfogadásra a 150-tagú parlamentben.

A jogszabály preambuluma a szlovák alkotmány preambulumához hasonlóan a nemzetállami törekvéseket hangsúlyozza, mikor kijelenti, hogy a „szlovák nyelv a szlovák nemzet egyediségét kifejező legfontosabb ismertetőjegy, kulturális örökségének legbecsesebb értéke, továbbá a Szlovák Köztársaság szuverenitásának kifejezője ..." Tehát a törvény egyértelművé teszi, hogy a nyelvhasználat nem egyszerűen gyakorlati-igazgatási kérdés, hanem annál több. Ebből kifolyólag az államnyelvként meghatározott szlovák nyelv[20] nem „első az egyenlők között", hanem kizárólagosan használt kommunikációs eszköz.[21] A törvény szellemét megelőlegező preambulum szerint tehát az államnyelv használata alól csak kivételes esetekben lehet eltekinteni. A törvény

[17] Így például a törvény szerint az 1991-es népszámlálás alapján 63%-ban magyar többségű délszlovákiai Komárom határában magyar nyelvű tájékoztató táblák elhelyezhetők. A városi önkormányzat épületein (bélyegzőin stb.) azonban csak a hivatalos Komárno felirat szerepelhetett.

[18] Szlovákiai Munkások Szövetsége (ZSR) 1994 után között populista baloldali jelszavakkal jutott a parlamentbe.

[19] A törvény magyar fordítását közli: Lanstyák- Szabómihály [2002], p. 230–236.

[20] Lásd az 1. cikk 1. bekezdését.

[21] 1. cikk 2. bekezdés: „A szlovák nyelv előnyt élvez a Szlovák Köztársaság területén beszélt más nyelvekkel szemben."

ellenzőinek azon kifogását, hogy a kizárólagos szlovák nyelvhasználat sérti az ország által elfogadott nemzetközi törvényeket, úgy próbálta kivédeni, hogy az 1. cikk 3-4. bekezdésében kijelentette: „nem szabályozza az egyházak és vallási közösségek előírásai"-t és „a nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok nyelvét". Ezek használatát tehát más törvények szabályozzák. A felsorolt egyéb törvények (pl. 191/1994.) azonban meglehetősen szűk területre koncentráltak. Ráadásul az államnyelvtörvény sok helyen ellentmondott ezeknek is, ezzel is bizonytalan helyzetet teremtve az alkalmazás során.

A 3. cikkben szabályozták a hivatalos érintkezés címszó alatti területeket. Tételesen felsorolták az állami és önkormányzati intézmények sorát,[22] ahol minden munkakörben kötelező az államnyelv írott és beszélt változatának használata. Az államnyelv „megfelelő szintű" ismeretét tanúsítani kellett. A 4. cikk oktatással kapcsolatos rendelkezései megkérdőjelezték a nemzetiségi iskolák kétnyelvű ügyvitelét (pl. bizonyítványok kiadását), mivel kimondták, hogy a teljes pedagógiai dokumentáció vezetése államnyelven történik. Az 5. cikk a tömegtájékoztatás és a nyilvános rendezvények nyelvhasználatára tért ki, mikor kimondta, hogy minden államnyelvű felirattal kell ellátni, illetve a 12 éven aluliaknak szánt műsorokat szinkronizálni kell. Más nyelvek használata esetén államnyelven is el kell, hogy hangozzék a kommentár. A 7. cikk a korábbi bírósági gyakorlatot hagyta érvényben, ami a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, a külföldiekre való tekintettel, engedte más nyelvek használatát is. A 7. cikk 2. bekezdésében ugyan megemlítik a nemzetiségi és etnikai csoportokhoz tartozó személyeket is, de a bíróságok előtti nyelvhasználat köztudottan nem elsősorban kisebbségi nyelvhasználattal összefüggő kérdés.

Az törvény talán legvitatottabb nyelvhasználatot szabályzó része a gazdasági életre, szolgáltatásokra és egészségügyre vonatkozó rendelkezései. A 8. cikk 2. bekezdés a munkajogi viszony esetén az írásbeli jogi aktusok szövegezését csak államnyelven engedélyezi. Ugyanezen cikk 4. bekezdése kimondja, hogy az egészségügyi személyzet a betegekkel rendszerint államnyelven érintkezik. Kivételt csak akkor enged ez alól, ha külföldi vagy az államnyelvet nem ismerő betegről van szó. Így tehát például egy magyar orvos és magyar betege kötelesek voltak államnyelven érintkezni, ha tudtak szlovákul. Ez a helyzet amellett, hogy nem életszerű felveti azt a kérdés is, hogy melyik az a szint amikortól a beteg az államnyelvben való „járatlansága" lehetővé teszi más nyelvek használatát. A 4. bekezdés szerint mindennemű nyilvános felirat (reklám, közlemény stb.) csak abban az esetben helyezhető el, ha „azonos nagyságú államnyelvű szöveg után következik."

Az 1990-es hivatalos nyelvről szóló törvény végrehajtását parlamenti bizottság felügyelte, amelynek tevékenységét a kormánypártoknak sikerült kiüresíteni. Valószínűleg ebből is okulva az 1995-ös államnyelvtörvény felügyeletét a végrehajtó hatalomra bízta a harmadik Mečiar-kormány. A művelődési minisztérium, amely a törvény felügyeletének feladatát kapta, jogosult lett magas pénzbüntetések kiszabására. Jogi személyek esetében az alapbüntetés összege 250 000 szlovák korona lett, de ha a törvény 5. cikkének sértették meg, akkor ez az összeg akár a félmilliót is elérhette. Az említett cikk 2. bekezdése a 12 éven aluli gyermekek államnyelvű szinkronhoz fűződő jogait „védte", míg a 4. bekezdés a regionális médiában a nem államnyelvű műsorokhoz

[22] Közintézmények, közlekedési és távközlési vállaltok, posta, rendvédelmi szervek, tűzoltóság, valamint az egyházi-vallási közösségek nyilvánosság felé irányuló ügyvitele.

fűzött szlovák kommentárok szükségességét írta elő. Ez utóbbi bekezdés főleg a regionális magyar adások szerkesztőinek megfélemlítésére volt alkalmas. A vállalkozói engedéllyel rendelkező természetes személyek esetében a büntetés összege 50 000 Sk volt.[23] A bírságot a tényállás megállapításától számított 3 éven belül ki lehetett róni. Az államnyelvtörvény 1996. január 1-jén lépett hatályba. A fent említett nagy összegű bírságokat kiróni azonban csak 1997. január 1-jétől lehetett. Az államnyelvtörvény érvénybe lépésével hatályát vesztette a 428/1990. számú hivatalos nyelvről szóló törvény.

A Magyar Koalícióba[24] tömörült három párt két módon próbálták elejét venni az államnyelv várható káros hatásait. Egyrészt a nyelvtörvényt ellenző Kereszténydemokrata Mozgalommal (KDH) összefogva az alkotmánybíróság elé terjesztették a vélhetően alkotmánysértő rendelkezéseket tartalmazó jogszabályt, másrészt viszont kidolgozták a kisebbségi nyelvhasználatról szóló törvény tervezetét. Az alkotmánybíróság a beadványt tárgyalásra alkalmasnak tartotta, de a sürgősségre vonatkozó kérelmet elutasította. Ez utóbbit a beadvány megfogalmazói arra hivatkozva kérték, hogy az államnyelvtörvény egyes rendelkezései alapvető emberi jogokat sértenek.[25] Az alkotmánybíróság 1997. szeptember 9-én hirdette ki 260/1997. számú határozatát, ami azt jelentette, hogy az államnyelvtörvény pénzbírságokat elrendelő 10. cikke ekkor már több, mint kilenc hónapja érvénybe volt. Pedig az egyik megállapított alkotmányossági kifogás éppen a bírságolással volt kapcsolatos. Az alkotmánybíróság szerint ugyanis addig nem bírságolhatott a művelődési minisztérium, amíg az általánosan kötelező szabályokban nem részletezi a bírsággal sújtható jogsértéseket. A törvény egészét egyébként nem találta alkotmányellenesnek a taláros testület. Csupán a 3. cikk 5. bekezdését és a 12. cikket nyilvánította az alkotmány szellemébe ütközőnek. Az először említett cikk szerint a közjogi szervekhez csak államnyelvű beadványok nyújthatók be, ami ellentétes az alkotmány 34. cikkének 2. bekezdés b) pontjával, amely kimondta, hogy a nemzetiségi kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó személyeknek joguk van a hivatalos érintkezésben anyanyelvük használatára. Azzal, hogy a 12. cikk hatályon kívül helyezte az 1990-es hivatalos nyelvről szóló törvényt, amely 20%-os települési arányszám esetén lehetőséget adott az anyanyelv használatra, alkotmánysértés történt.

Az 1995-ös államnyelvtörvény – számítva a nemzetközi tiltakozásra – nem tiltotta meg teljesen a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát. Azt a taktikát választotta, hogy

---

[23] A fent említett büntetés kirovásához elegendő volt, ha például egy videotéka tulajdonos nem távolította el – a szlovák társadalom többsége által értett és elfogadott – a cseh szinkronnal rendelkező filmeket. A büntetések összege egyéb kihágások (pl. állami szimbólumok megsértése) esetén 3000 Sk volt. A fontosságát tekintve a nyelvi vétségek megítélése közelített az atomerőművek veszélyeztetésekor kiróható 1 milliós összegű bírsághoz, ami jól kifejezte Mečiar–korszak abszurditását. (Gyurcsík [2001], p. 103.)

[24] Az 1994-es választásokra állt össze az Együttélés-MKDM-MPP összetételű Magyar Koalíció (MK). A koalíció harmadik tagja, a Magyar Polgári Párt (MPP) a Független Magyar Kezdeményezésből (FMK) névváltoztatással alakult át. A Magyar Koalíció pártjai alkották az 1998-ban alakult Magyar Koalíció Pártját (MKP) is, ami annyiban hozott újat, hogy elődpártok megszűntek, s így csak egy meghatározó párt maradt a kisebbségi magyar politikai erőtérben.

[25] A felsorolt nemzetközi szerződések között az alábbiak szerepeltek: A faji megkülönböztetés valamennyi formáját kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (1965), A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966), A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966).

az államnyelvnek minden területen kizárólagosságot biztosított. Ezzel párhuzamosan kimondta, hogy a nemzetiségi kisebbségek nyelvét nem szabályozza. A kisebbségi nyelvekre vonatkozó szabályozás az 1990-es hivatalos nyelvről szóló törvény megszüntetésével nagyon hézagossá vált, s így bizonytalanná vált az alkalmazás is. Ezt a helyzetet azzal súlyosbították, hogy hatalmas összegű pénzbírsággal fenyegették az államnyelv használatát megsértőket bizonytalan tényállások esetén is. Az 1998-ban felálló első Dzurinda-kormány, amelyben a Magyar Koalíció Pártja is helyet kapott egyik elsőrendű feladatának tekintette a kisebbségeket sújtó nyelvhasználati szabályozás megváltoztatását; ez a folyamat nemzetközi szervezetek kitüntetett figyelme közepette zajlott le.

A 270/1995. számú államnyelvtörvény utóéletéhez tartozik, annak 2009. és 2010. évi módosítása. A 2009. évi módosítás a Fico-kormány nevéhez kapcsolódik, amely visszahozta a törvény eredeti szellemét. Súlyos büntetéseket helyezett kilátásba a jogszabály megsértőinek, ami önmagában is órisái pszichológiai nyomás alá helyezte a kisebbségi nyelvhasználatot. Ennek hatására olyan területeken is sérült a nyelvhasználat, ahol a törvény elvileg nem tiltotta a kisebbségi nyelvek használatát.[26] A 2010-es választások után a Radičová-kormány ugyan enyhített az államnyelvtörvény szigorán, de a büntetéseket előíró részeket nem törölte teljes mértékben a törvényből, ami továbbra is fenyegetően hat a kisebbségi nyelveket használó szlovákiai polgárokra.

A 184/1999. számú kisebbségi nyelvhasználatról szóló törvény

A 184/1999. számú törvényt[27] 1999. július 10-én fogadták el és szeptember 1-jén lépett hatályba. Ezzel megszűnt az a jogi vákuum, amelyet az 1995-ös államnyelvtörvény hatályba lépése okozott. S amire egyébként a szlovák alkotmánybíróság is felhívta a figyelmet a fentiekben tárgyalt határozatában. A törvényt preambulum vezeti be, amely az alkotmányra és a nemzetközi szerződésekre hivatkozva a „nemzetiségi kisebbségekhez tartozó szlovák állampolgárságú személyek nyelvének" használatáról beszél. E mellett megerősíti az alkotmány és az 1995-ös államnyelvtörvény által rögzített azon tényt, hogy Szlovákia államnyelve a szlovák. A törvény 1. cikke pontosítja a preambulum általános utalását a kisebbségi nyelvhasználatra, amikor a „kisebbségi nyelv hivatali érintkezésben" való használatáról beszél. A 2. cikk – a szlovák kormánypártok[28] tervezeteinek megfelelően – „nemzetiségi kisebbségek" által legalább 20%-ban lakott településeken engedélyezi a hivatali érintkezés során a kisebbségi nyelvek használatát. Az említett cikk 2. bekezdése szerint települések jegyzékét kormányrendeletben határozták meg.[29] A kisebbségi nyelvhasználat járási szinten csak akkor volt érvényesíthető, ha a járási székhelyen is eléri a kisebbségek aránya a 20%-ot. Itt tehát nem a járás összlakosságának aránya a döntő, hanem a székhely, ami azért hátrá-

[26] A 2009-es törvénymódosítást követően a túlnyomórészt magyarok lakta településeken (pl. Komáromi járás) az újonnan kihelyezett cégtáblákról például eltűntek a magyar nyelvű feliratok.
[27] A törvény magyar fordítását közli: Lanstyák- Szabómihály [2002], p. 237-239.
[28] Az első Dzurinda-kormány szlovák pártjai: a „Mečiar-ellenes" kisebb szlovák pártok koalíciója, Szlovák Demokratikus Koalíció (pl. KDH. DÚ), Demokratikus Baloldal Pártja (SDĽ), R. Schuster kassai polgármester pártja, a Polgári Egyetértés Pártja (SOP).
[29] Az első ilyen jegyzék a 221/1999. számú kormányrendelet volt, amely az 1991-es népszámlálásra alapozva 628 településen engedélyezte a kisebbségi nyelvek használatát. A felsorolt települések közül 512-ben a magyar nyelv használatát engedélyezték.

nyos, mivel így több kisebbségek által lakott járásban is lehetetlenné vált a kisebbségi nyelvhasználat. A 2001-es népszámlálás előtt a Lévai, Losonci, Nagykürtösi, Nagyrőcei és Tőketerebesi járásokban nem használhatták a magyar nyelvet a székhely 20% alatti magyar aránya miatt. 2001 után az említett városokhoz csatlakozott Vágsellye is, mivel az asszimiláció felgyorsulása miatt az előírt szint alá csökkent a magyarok száma ezen a járási székhelyen is. A 2001-ben indult közigazgatási reform sem hozott nagy változást, mivel a megszűnt járási hivatalok helyett létrehozott körzeti hivatalok a magyarlakta területeken ugyanazokon a székhelyeken alakultak meg. Kivételként Párkányt lehet említeni, amely mint önálló körzet elszakadhatott Érsekújvártól, ahol azonban 20% fölött volt a magyarok aránya a korábbi időszakban is.[30]

A 3. bekezdés az államigazgatási szerveket és területi önkormányzatokat nevezi meg összefoglalóan, mint „közigazgatási szervet", amelyhez írásos beadvánnyal lehet fordulni, s ezekre kisebbségi nyelvű választ kaphatnak a kérelmezők. A közokiratokat azonban továbbra is csak államnyelven adják ki az említett hivatalok. A 4. bekezdés szerint a közigazgatási eljárásban hozott határozatok hiteles fordítását kérésre kisebbségi nyelven is közzétehetik. Az 5. bekezdés szerint a közigazgatási szerv nevét feltüntetik az épületeken. A 6. bekezdés a területi önkormányzatok számára lehetővé teszi a kisebbségi nyelvű űrlapok kiadását.

A 3. cikk a területi önkormányzatok nyelvhasználatát szabályozza. Az 1. bekezdés szerint a tanácskozás folyhat kisebbségi nyelven, amennyiben a településen a kisebbségek aránya eléri a 20%-ot és az ülésen résztvevő valamennyi jelenlevő egyetért azzal. A törvény a „jelenlévő" kifejezést használja, ami azt jelenti, hogy egy „odatévedt idegen" is meghiúsíthatja a kisebbségi nyelvű nyilvános ülést. A parlamenti vita során a „nemzeti szellemű" ellenzéki képviselőknek éppen ez volt a célja, mivel az önkormányzati ülések nyilvánosak és így a parlamenti képviselőknek is joga van részt venni rajtuk. Ezek az ellenzéki képviselők elképzelhetetlennek tartották, hogy Szlovákia területén olyan önkormányzati ülésre látogassanak el, amelynek nem értik a tárgyalási nyelvét. (Lanstyák-Szabómihály [2002], p. 61.) A 2. bekezdés szerint az államnyelvű üléseken is fel lehet szólalni kisebbségi nyelven, de az esetleges tolmácsolással összefüggő költségeket az önkormányzatnak kell viselnie. Ebben a bekezdésben megnyilvánul a törvény azon jellemzője, hogy minél alacsonyabb szintre szorítsa a végrehajtás folyamán felmerülő kiadásokat. Az elkerülhetetlen költségeket igyekszik ráterhelni a kisebbségi nyelvet használó – általában forráshiányos – helyi önkormányzatokra. A 3. bekezdés a települések krónikáinak kisebbségi nyelvű vezetését engedélyezi, s ezzel az 1990-es nyelvtörvény előtti állapotot állítja vissza.

A 4. cikk a nyilvános feliratok kérdéskörét szabályozza. Az 1. bekezdés a települési önkormányzatoknak engedélyezi, hogy az utcaneveket és „más helyi földrajzi jelöléseket" kisebbségi nyelven is feltüntethetik. Itt tehát nem kötelezettségről van szó, hanem csak lehetőségről. A cikk 2. bekezdése már határozottabban fogalmaz, amikor a fontos információkat: óvó, figyelmeztető és egészségügyi tájékoztató szövegeket a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen kisebbségi nyelven is „feltüntetik" megfogalmazást használja. A 3. bekezdés újra egy „puhább" megfogalmazást használ, amikor az általánosan kötelező jogszabályokról való tájékoztatást írja elő arra az esetre, ha valaki kéri azt. Itt tehát már szó sincs a jogszabályok kisebbségi nyelvekre való fordításáról, mindössze szóbeli tájékoztatást kérhető, illetve az ennek megfelelő írásos tájékoztatás.

[30] Szepsi és Királyhelmec nem lettek önálló körzetek csak kihelyezett irodákat kaptak.

Az 5. cikk kimondja, hogy a bíróságok, oktatási és közművelődési intézmények nyelvhasználatát a törvény nem szabályozza, mivel azokra más vonatkozó törvények hatálya alá esnek. Ezzel a cikkel a törvény megerősíti azt a törvényalkotói szándékot, hogy nem egy átfogó szabályozást kíván bevezetni, hanem a korábbi jogszabályokba lévő joghézagokat eltüntetni. Itt lényegében megerősítést nyert az a vélekedés, hogy a kisebbségek által jogsértőnek, diszkriminatívnak tartott 1995-ös államnyelvtörvény céljai alapvetően helyesek, s csak néhány cikkét kell kiegészíteni, illetve törölni. A 8. cikk éppen az említett államnyelvtörvény büntetést előíró 10. cikkét helyezi hatályon kívül. A büntetés törlése csak hosszú viták után került elfogadásra, mivel a kormánykoalícióba tartozó képviselők egy része is kiállt mellette. A 7. cikk 1. bekezdése ismét csak az államnyelvre mutatva kijelenti, hogy a közigazgatási szerv és hivatalnokai a hivatali érintkezésben kötelesek az államnyelvet használni, de az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati és egyéb vonatkozó törvények által teremtett keretek között a kisebbségi nyelvek is használhatók. A bekezdés zárómondata megismétli a 428/1990. számú törvény 6. cikkének 2. bekezdésében lefektetett szabályt, hogy a hivatalnokok nem kötelesek ismerni a kisebbségi nyelvet. Ezzel a negativista hozzáállással a törvényalkotók meglehetősen szűk határok közé szorították a törvény alkalmazhatóságát. Ha a hivatalnok nem tudott, vagy nem akart megszólalni kisebbségi nyelven, akkor a kisebbségi nyelvhasználat meghiúsult. A törvény parlamenti vitája során az e kitétel mellett kardoskodó szlovák képviselők azzal érveltek, hogy ha kötelezővé tennék a kisebbségi nyelvek ismeretét, akkor az a dél-szlovákiai szlovák hivatalnokok elvándorlásához vezetne, mivel a kisebbségi és államnyelvet általában csak kisebbséghez tartozók ismerik megfelelő szinten. Sajnos az meg sem fordult az említett képviselők fejében, hogy ezen a helyzeten másképpen is lehetett volna segíteni. Például egy megfelelő hosszúságú átmeneti időszak alatt a hivatalnokok folyamatosan elsajátíthatták volna az adott kisebbségi nyelvet. Az érdekeltséget nyelvpótlék bevezetésével lehetett volna megteremteni. Itt viszont visszaérkezünk a törvény azon „alap-filozófiájához", amely csak minimális költségeket tartott elfogadhatónak a törvény alkalmazása során. Ezek után a 2. bekezdés által előírt azon kötelesség, hogy a közigazgatási szervnek biztosítani kell a kisebbségi nyelvhasználat feltételeit, meglehetősen nehezen ellentmondásosnak tűnik.

A fentiekben tárgyalt kisebbségvédelmi jogszabályok alkották a Szlovákia által vállalt nemzetközi kötelezettségek alapját is. Kiemelt fontossága miatt az 1992-ben elfogadott Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját (továbbiakban: Karta) emeltük ki, amely viszonylag tág teret biztosított a részes országoknak a védelemre kijelölt regionális vagy kisebbségi nyelvek tekintetében.[31]

A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája

Szlovákia 2001. február 20-án írta alá és 2001. szeptember 5-én ratifikálta a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját, amely az 588/2001. számú külügyminisztériumi hirdetményként került be a törvénytárba.[32]

[31] A Kartához 1998. március 1-jétől lehetett csatlakozni, mivel ekkorra már öt állam ratifikálta a dokumentumot, ami a hatályba lépés feltétele volt.

[32] Az SZK Külügyminisztériumának 588/2001. számú hirdetménye a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájáról. (Oznámenie Ministerstva zahraničnýck vecí Slovenskej republiky. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov č. 588/2001.) In: www.zbierka.sk

A külügyminisztérium által kidolgozott[33] szlovákiai nyelvi Karta a bevezetőben a nemzetközi tapasztalatokat összegezte, amikor kiemelte, hogy az Európa Tanács 41 országából 24 írta alá és 11 ratifikálta a Kartát. Az egyes országok a területükön lévő nyelveket különböző szintű védelemben részesítik, s ebből következően – az elterjedtségtől és területi koncentrációtól függően –– fogadtak el pontokat a III. részéből. Finnország például 59 pontot a lapp nyelvre, 65 pontot pedig a svéd nyelvre fogadott el. A legkevesebb, 39 pontot Franciaország fogadta el, anélkül, hogy megjelölte volna a védelem alá helyezett nyelveket. Ezt a fontos lépést Párizs a ratifikáció időpontjára tartogatta.[34] Az egyes országok nyelvenként vállalt pontjainak száma egyébként 65 és 39 közötti tartományban helyezkedett el 2000 decemberében. Ha ehhez viszonyítjuk a szlovák kulturális minisztérium eredeti tervezetében[35] szereplő 34 pontot, akkor megállapíthatjuk, hogy a szlovákiai kötelezettségvállalások meglehetősen szűkre sikerültek.

A külügyminisztériumi előterjesztés megjegyezte, hogy az Európa Tanács Nemzeti kisebbségek védelmének európai keretegyezményéhez[36] képest a nyelvi Karta a regionális és kisebbségi nyelvek védelmével kapcsolatosan egy eltérő filozófiát kíván megvalósítani: nem a kisebbségekhez tartozó személyeket védi, hanem az európai kulturális örökség részét képező veszélyeztetett nyelveket. Ebből következően ezek a nemzetközi szerződések egymástól függetlenül fejthetnek ki pozitív hatásukat, mivel a kisebbségi kérdés más és más aspektusára helyezik a hangsúlyt. Ezzel külügyi tervezet túllépett a kulturális minisztérium első tervezetének azon érvelésén, miszerint a nyelvi Karta elfogadása felesleges, mivel a benne foglalt kötelezettségvállalások már teljesültek a Keretegyezmény elfogadásával. A külügyi tervezet ezek után a védelem alá helyezett nyelveket sorolta fel. A Szlovák Tudományos Akadémia (SZTA) szakértői véleményére alapozva kilenc nyelvet nevezett meg.[37] Ebben a felsorolásban új elemnek számított a bolgár nyelv, amely a kormány részére készített korábbi tervezetekből hiányzott.

A Karta „definíciós" részének egyik legnagyobb előrelépése a nyelvek csoportokba való osztása.[38] Az első csoportba a magyar nyelvet sorolták, amelyre a beszé-

[33] A külügyminisztérium tervezete tartalmilag megegyezett az 588/2001. számú hirdetménnyel. A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI. számú tervezete a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásához. (Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, december 2000.), kézirat

[34] Franciaország 1999. május 7-én írta alá a Kartát, amelyet 2010 decemberéig nem ratifikált. Forrás: http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG

[35] A következő tervezetek születtek az előkészítő stádiumban: A szlovák kulturális minisztérium első tervezete (1999.10.1), Az MKP tervezete, A Nemzetiségi Tanács magyar képviselőinek tervezete (2000.1.11), a szlovák kulturális minisztérium második, átdolgozott tervezete (321/1999).

[36] Szlovákia 1995. szeptember 14-én harmadik országként ratifikálta az egyezményt. Ezt az aktust a nem éppen kisebbségbarát politikát folytató harmadik Mečiar-kormány tette meg. Ugyanabban az évben fogadták el – a fentiekben tárgyalt – 270/1995. számú államnyelvtörvény, amely egyik belső jogi „alapozása" lett a keretjellegű nemzetközi egyezménynek.

[37] Ezek a nyelvek a következők: magyar, ruszin, ukrán, cseh, horvát, roma, német, lengyel és bolgár.

[38] Ez megegyezett az MKP által készített tervezet vonatkozó részével.

lők lélekszáma és a nyelv elterjedtsége miatt a legerősebb kötelezettségvállalással járó pontokat jelölte meg a szlovák kormány. A második csoportba a ruszin és ukrán nyelv került, amelyekre már a kevesebb kötelezettséggel járó pontok vonatkoztak. A legkevesebb vállalást értelemszerűen a harmadik csoportba tartozó hat nyelvre vállalták. Nem történt azonban előrelépés a regionális nyelv fogalma, illetve az ezen nyelvekre vonatkozó földrajzi körzetek kijelölése tekintetében. Az előző tervezetekben szereplő érvelésnek a külügy előterjesztése „tudományos" színezetet adott azzal, hogy Szlovák Tudományos Akadémia szakértői véleményére alapozva kijelentette, hogy Szlovákiában egyetlen körzet sem teljesíti a megszabott feltételeket. Az előterjesztő azt azonban már nem jegyezte meg, hogy a nyelvi Karta (I. rész – 1. b.) nem feltétlenül közigazgatási körzetekre gondol, amikor speciális nyelvi zónák megalkotására ösztönzi a részes országokat. Tehát ki lehetett volna jelölni olyan nyelvi körzeteket, amelyekben fokozott védelmet kap egy-egy nyelv. A szlovák politikai közgondolkodás azonban meglehetősen következetesen elzárkózik mindenféle kisebbségi vonatkozású terület körülhatárolásától, attól tartva, hogy ez valamiféle kiindulási pontja lehet a területi autonómiaköveteléseknek. Így a külügyi tervezet meghagyta a 221/1999. számú rendeletre való hivatkozást, amely 20%-os kisebbségi aránnyal rendelkező településeket sorolta fel, az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvényhez kapcsolódóan.

A záró rendelkezések (21. cikk) értelmében a Kartának csak a célokat és elveket tárgyaló II. részéhez (7. cikk 2–5. bekezdéséhez) lehet egy vagy több fenntartást tenni, a többi rész esetében fenntartások megfogalmazása nem lehetséges.[39] A fentiekhez jelzett általános elvekhez képest meglehetősen konkrét fenntartásokat fűzött a külügyminisztérium előterjesztése. Az első fenntartás kimondta, hogy a nyelvi Karta egyetlen pontja sem lehet ellentétben a szlovák alkotmány azon cikkével, amely szerint Szlovákia államnyelve a szlovák. A második fenntartás első fele kimondta, hogy a Kartát nem lehet úgy értelmezni, hogy ellentétben kerüljön olyan nemzetközi szerződésekkel, amelyek az állampolgárok egyenlőségét biztosítják függetlenül azok faji vagy vallási eredetétől. A fenntartás második része egy „felesleges ismétlést" tartalmaz, mely szerint a Karta célja „az európai kulturális örökség védelme", s nem pedig az, hogy „nemzetiségi kisebbségekhez tartozó személyeknek egyéni vagy kollektív jogokat" nyújtsanak. A fenntartások közül valószínűleg a III. résszel foglalkozók nevezhetők a legvitatottabbnak, mivel a konkrét kötelezettségvállalásokhoz fűztek korlátozó értelmezést.

Az oktatással foglalkozó 8. cikk 1. e. pontjához fűzött fenntartás szerint a Szlovákia a felsőoktatást csak a pedagógusok, teológusok és a kulturális területeken dolgozók tekintetében kívánta elérhetővé tenni, olymódon, hogy a tantárgyak többségét kisebbségi nyelven fogja oktatni. Ebben a pontba lényegében a Magyar Koalíció Pártja által az 1998-as kormányalakításkor vállalt önkorlátozás köszön vissza, amely szerint a magyar párt nem fog önálló magyar egyetemet követelni. Ugyancsak konkrét kötelezettségvállaláshoz fűzött fenntartással találkozunk a „Közigazgatási hatóságok és közszolgálati

[39] A fenntartásokat tehát a következő célokkal és elvekkel kapcsolatosan tehetők: diszkrimináció megszüntetése, a tolerancia elősegítése az oktatás és tömegtájékoztatás segítségével, a védelem alá helyezett nyelveket beszélő csoportok véleményének meghallgatása, illetve tanácsadó szervek létrehozása, a Kartában megfogalmazott elvek rugalmas alkalmazása az igényeknek és hagyományoknak megfelelően.

szervek" című részben (10. cikk 1. aii., és 2. a., pont). E két pont a közigazgatási tisztviselők „regionális vagy kisebbségi" nyelvtudását írta elő, illetve regionális vagy helyi közigazgatásban biztosította a védelem alá helyezett nyelvek használatát. Itt lényegében Szlovákia korlátozni kívánta a Kartában elfogadott pontok hatókörét, mivel az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvényre vonatkoztatta ezek érvényességét. E szerint a szlovákiai tisztviselőnek nem kötelessége beszélni a kisebbségi nyelveket, még a 20%-s kisebbségi aránnyal rendelkező településeken sem. Ezzel párhuzamos a Karta még egyszer nyomatékosította azt, hogy a fent említett két közigazgatással kapcsolatos pont alkalmazása nem történhet az államnyelv rovására. A kulturális tevékenységgel és létesítményekkel foglalkozó 12. cikkhez (1. e. pont) szintén fenntartást fűztek. Ez a pont a kulturális létesítményben dolgozók regionális vagy kisebbségi nyelvtudását írta elő. A fenntartás szerint ezt a pontot csak a diszkriminációt tiltó törvények betartásával lehet alkalmazni. Hasonló megjegyzést fűztek a „Gazdasági és társadalmi élet"-tel foglalkozó 13. cikkhez (2. c, pont) is. Ez a pont a kórházakban és nyugdíjas-otthonokban dolgozók regionális és kisebbségi nyelvtudását írta elő. Ha értelmezni próbáljuk a fenti két fenntartást, akkor arra gondolhatunk, hogy a kisebbségi nyelv nem ismerete nem lehet kizáró ok a kisebbségi nyelvet használó intézményekben. Ebből az következik például, hogy olyan vezető is állhat egy kisebbségi intézmény élén, aki nem ismeri az általa vezetett intézmény „munkanyelvét".[40]

A nyelvi Karta által megengedett általános fenntartások esetében (II. rész) azt láthatjuk, hogy a tervezet előterjesztője már-már megszállottan hangsúlyozza az államnyelv védelmét. Pedig a dokumentum preambuluma elegendő biztosítékot ad erre vonatkozólag, amikor kijelenti, hogy „a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme és támogatása nem történhet a hivatalos nyelvek és azok megtanulása szükségességének hátrányára". A konkrét kötelezettségvállalásokkal kapcsolatos fenntartások (III. rész, 8., 10., 12., 13. cikk) pedig egyértelműen szembe mennek a Karta – előzőekben már idézett - záró rendelkezésével, mivel ezekkel kapcsolatosan nem fogalmazhatóak meg fenntartások.

A fentiekből is látható, hogy önmagában egy nemzetközi egyezmény elfogadása nem jelent automatikus javulást a kisebbségi jogok terén. Többletjogok akkor keletkeznek, ha a részes állam olyan belső jogszabályokat alkot, amelyekkel végrehajtja a nemzetközileg vállat kötelezettségeket. A nyelvi Kartában a szlovák állam csak olyan pontokat fogadott el, amelyek már élő gyakorlatnak számítottak, vagy amelyekben politikai döntés született az 1998-as kormányalakítási tárgyalások során (pl. magyar egyetemi kar alapítása). A nyelvi Karta egyik legnagyobb hozadéka a kodifikáció előrehaladásában látható leginkább. Itt főként a kisebbségi oktatási intézményeket kell kiemelni, amelyek a korábbi évtizedekben meglehetősen gyér törvényi háttérrel voltak megalapozva. Sajnos a Karta gyönge el-

[40] 2001. januári keltezéssel készült az utolsó külügyi tervezet, amelyben azonban már nem találunk érdemi tartalmi változtatást a magyar nyelvvel kapcsolatosan, mivel a konkrét kötelezettségvállalások tekintetében megegyzik a 2000 decemberében előterjesztett változattal. A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI számú tervezete a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásához, 2001 január. (Nové znenie. Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, január 2001.), kézirat

lenőrző mechanizmusa, amely időszaki jelentések rendszerén alapul, nem teszi lehetővé azt, hogy a nemzetközi közösség maradéktalanul betartassa az egyezményben vállaltakat.

Összegzés

A kisebbségek intézményi struktúrájának megerősítéséhez, szintentartásához és fejlesztéshez – 1990 és 2010 között – nélkülözhetetlen volt a magyar kisebbség részvétele a végrehajtó hatalomban, mivel a kisebbségvédelem ebben az időszakban a politikai erőviszonyok és alkuk fogja volt. Minden esetben, amikor kármentésről (pl. az 1995-ös államnyelvtörvény semlegesítése) vagy az előző időszakhoz képest pozitív elmozdulást tapasztalhattunk (pl. névhasználati törvények), szükséges volt a magyar politikai pártok kormányrészvétele. (1994-ben a kormány külső támogatásának fejében születtek meg a névhasználattal kapcsolatos és a földrajzi nevek kisebbségi nyelvű megjelölését lehetővé tevő törvények.)

A nemzetközi egyezmények terén szintén sok kívánni valót hagyott az elmúlt húsz év. Itt a legtöbbször a kötelezettségvállalások betartásával volt gond. Szlovákia esetében egyelőre túl enyhének tűnik az Európa Tanács nemzetközi nyilvánosságra alapozott szankciómechanizmusa, mivel a fontos kérdésekben a szlovák kormány nem hajlandó változtatni a fennálló gyakorlaton.

Erre jó példaként szolgált az 1995-ös államnyelvtörvény (2009-es módosítás előtti változata), amelyet a nyelvi Karta szakértői bizottságának bírálatai után sem volt hajlandó módosítani. Az egymásra épülő jelentéseiből megállapítható, hogy a nemzetközi közösség a kisebbségi problémák gyakori napirendre tűzésével és a vállalások nyilvános számonkérésével próbálja ösztönözni a részes államokat.

A nyelvi Karta szlovákiai változata kidolgozásának folyamata megmutatta, hogy erősíteni kell a kisebbségi szervezetek koordinációját, mivel az egyes szervezetek által kidolgozott álláspontok jelentős eltéréseket mutattak (pl. MKP, Nemzetiségi Tanács).

E mellett nyilvánvalóvá vált, hogy a szlovák kormány által a két (nyelvi Karta és Keretegyezmény) ET monitoring mechanizmushoz benyújtott időszaki jelentések adatai kevés eligazítást adtak a szlovákiai kisebbségek valóságos helyzetéről.

Így ezen adatok kiegészítése az adott kisebbségeket képviselő szervezetek képviselőire hárultak, mivel nekik kellene kiegészíteni a hiányzó adatokat.

Felhasznált irodalom

Berényi József [1994]: Nyelvországlás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi oka. Fórum, Pozsony.

Gyurcsík Iván [2001]: A szlovákiai magyarok jogi helyzete és az európai nemzetközi szervezetek. Doktori értekezés, BKÁE.

Korhecz Tamás [1995]: Some East-European Minority Acts in Comparison with the framework Convention of the Council of Europe. CEU, Budapest.

Kovács Péter [1996]: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris, Budapest.

Kymlicka, Will – Opalski, Magda (szerk.) [2000]: Can Liberal Pluralism be Exported. Western Political Theory and Ethnic Relations In Eastern Europe. Forthcoming Oxford University Press, kézirat.

Lanstyák István-Szabómihály Gizella [2002]: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Kalligram, Pozsony.

Smith, David J.: Framing the National Question in Central and Eastern Europe. A Quadratic nexus? In: The Global Review of Ethnopolitics, September 2002.

Szarka László: Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés (A szlovákiai magyar politikai pártok működése 1989-1998). In: Fazekas József-Hunčík Péter (szerk.) [2004]: Magyarok Szlovákiában (1989-2004). Fórum Kisebbségkutató Intézet-Lilium Aurum Könyvkiadó. Somorja-Dunaszerdahely.

Szalayné Sándor Erzsébet [2003]: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Budapest.

Levéltári és internetes anyagok

Az Európa Tanács Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájával foglalkozó honlapja: http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG

Milan Kňažko kultuszminiszter levele Csáky Pál emberi és kisebbségi jogikért valamint regionális fejlesztésért felelős miniszterelnök-helyettesnek, (Návrh podpísania Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov), 1999.10.1., kézirat

A Magyar Koalíció Pártjának végleges tervezete: A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának a magyar nyelv alkalmazási területeinek rendelkezéseire átdolgozott nem hivatalos szövege. In: www.mkp.sk

Bauer Gy.-Hecht A.-Kolár P.: A magyar kisebbség állásfoglalása a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásáról, 2000.1.11., (Stanovisko nevládnych organizácií maďarov a ich zástupcov v Rade vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny k podpísaniu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov Slovenskou republikou), 2000.1.11., kézirat

Návrh uznesenia vlády Slovenskej republiky k návrhu na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, uznesenie vlády SR č. 321/1999, bod C. 13., kézirat

Az SZK Külügyminisztériumának 588/2001. számú hirdetménye a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájáról. (Oznámenie Ministerstva zahraničnýck vecí Slovenskej republiky. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov č. 588/2001.) In: www.zbierka.sk

A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI. számú tervezete a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásához. (Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, december 2000.), kézirat

A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI számú tervezete a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásához, 2001 január. (Nové znenie. Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, január 2001.), kézirat

A szlovák törvénytár internettes változata: www.zbierka.sk

L’evoluzione dei diritti linguistici in Slovacchia (1990–2010)

Lo studio presenta lo sviluppo dei diritti delle minoranze etniche dal periodo della rivoluzione di velluto fino al 2010, ma a causa della politica linguistica incredibilmente ramificata fa riferimento soltanto ai documenti più significativi. Questi sono la legge sulla lingua ufficiale del 1990, la legge sul nome e cognome del 1993, la legge sulla registrazione delle nascite del 1994, la legge sull’identificazione della lingua di minoranza etnica del 1994. Queste leggi estendono, anche se leggermente, la possibilità dell’uso della madrelingua per le minoranze etniche in Slovacchia. Contrariamente a quelle sopra indicate, la legge sullo stato della lingua del 1995 è sicuramente un passo indietro e il suo impatto negativo è stato soltano leggermente lenito con l’introduzione della legge n°184 del 1999 che codifica l’uso delle lingue delle minoranze etniche. Per concludere il confronto attuato fra i vari documenti relativi alla tutela delle minoranze etniche viene valutato secondo l’ottica della “Carta europea sulle lingue regionali e minoritarie”.

Vývoj jazykových práv menšín na Slovensku (1990–2010)

V štúdii sa podáva prehľad o vývoji jazykových práv menšín na Slovensku v období od zamatovej revolúcie až po 2010; vzhľadom na rôznorodosť aktivít v jazykovej politike v posledných 20 rokoch sa pritom obmedzuje len na najdôležitejšie dokumenty. Sú to predovšetkým zákon o úradnom jazyku SR (1990), zákon o mene a priezvisku (1993), zákon o matrikách (1994) a zákon o označovaní obcí v jazykoch národnostných menšín (1994). Ide o legislatívne normy, ktoré síce v malej miere, predsa však rozšírili možnosti používania materinského jazyka príslušníkov národnostných menšín – občanov SR. Oproti predchádzajúcim zákonom ako výrazný krok späť možno hodnotiť prijatie zákona o štátnom jazyku (1995). Negatívne dopady tohto zákona sa podarilo neutralizovať zákonom č. 184/1999 o používaní jazykov národnostných menšín. Záverom sa autor na príklade Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov zaoberá vzťahmi medzi slovenskými a medzinárodnými dokumentmi na ochranu práv menšín.

Razvoj manjšinskih jezikovnih pravic na Slovaškem (1990–2010)

Študija ponuja pregled razvoja manjšinskih jezikovnih pravic na Slovaškem v času od žametne revolucije do leta 2010, pri čemer zaradi izredno raznolike jezikovne politike v zadnjih dvajsetih letih temelji zgolj na najpomembnejših dokumentih. To so zakoni o uradnemu jeziku iz leta 1990, o priimku in imenu (1993), o matičnem registru (1994) in o uporabi maternega jezika pri poimenovanju naselj (1994). Ti zakoni so, pa četudi le v majhni meri, razširili možnosti uporabe maternega jezika pripadnikom narodnih manjšin na Slovaškem. V nasprotju z njimi pa zakon o državnem jeziku iz leta 1995 predstavlja velik korak nazaj, tako da so njegove negativne posledice uspeli nevtralizirati šele z zakonom o uporabi manjšinskega jezika 184/1999. Ob koncu – na primeru slovaške variante Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih – študija primerja medsebojni odnos slovaških in mednarodnih dokumentov o zaščiti manjšin.

NAGY Melinda

A kislétszámú kisebbségek anyanyelvi képzésének lehetőségei Szlovákiában

Absztrakt
A tanulmány azoknak a szlovákiai kislétszámú kisebbségeknek a nyelvi oktatással kapcsolatos igényeit vizsgálja, amelyeknek nincs az országban kiépített kisebbségi nyelvű oktatási rendszerük. A kutatás során a 124 megszólított iskola közül 82 válaszát tudtuk kiértékelni. Az iskolák közül kettő szervez horvát, egy pedig orosz kisebbségi nyelvi képzést tanulói számára. A kislétszámú kisebbségek közül a vietnami fejezte ki az anyanyelvi oktatásra vonatkozó igényét a környezetükben működő oktatási intézmények felé. A kislétszámú kisebbségek által látogatott iskolák 41 százaléka nyilatkozott úgy, hogy bekapcsolódna a kisebbségek nyelvi és kulturális képzésébe. A 93 megkeresett kisebbségi intézmény és szervezet közül 11 válaszát sikerült megtudnunk a feltett kérdésekkel kapcsolatban. A válaszadó kisebbségi szervezetek közül a horvát, zsidó, és a szír szervezetek szerveznek nyelvi oktatást, a cseh és lengyel szervezetek tagjainak nincs ilyen igénye. A válaszadó cseh szervezetek csak kulturális képzést biztosítanak tagjaiknak. A kislétszámú kisebbségek nyelvi és kulturális képzését igény esetén elsősorban a kisebbségi szervezetek keretében javasoljuk megvalósítani.
Kulcsszavak: *kislétszámú kisebbségek, anyanyelvi és kulturális képzés szervezése, Szlovákia*

Nemzetiségi nyelvi jogok Szlovákiában

A Szlovák Köztársaság 1992-ben elfogadott és jelenleg is hatályos Alkotmányának (1) 34. cikkelye szavatolja az anyanyelven történő művelődés jogát és az államnyelv elsajátításának jogát is a kisebbségek számára. A kisebbségi nyelvi jogokat és a nemzetiségi tannyelvű, azaz anyanyelven folyó oktatást az alkotmány és a belső törvények, rendeletek mellett a Szlovákia által ratifikált nemzetközi dokumentumok is biztosítják.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (2) II. részének értelmében az Európa Tanácsnak a Chartát aláíró tagállamaiban meg kell teremteni az anyanyelven folyó oktatás lehetőségét. A tagállamoknak biztosítani kell a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatásának és tanulásának megfelelő formáit és eszközeit a kisebbségek által igényelt szinteken. Továbbá biztosítaniuk kell azokat az eszközöket, amelyek lehetővé teszik valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használó körzetben lakók, de e nyelvet nem beszélők számára, hogy amennyiben kívánják, elsajátíthassák e nyelvet. Emellett a Chartát aláíró tagállamok vállalják, hogy az államnak azon a területein, ahol a kisebbségek nyelveit használják, az adott nyelvek helyzetének megfelelően, és anélkül, hogy „az állam hivatalos nyelvének vagy nyelveinek oktatása hátrányt szenvedne”, elérhetővé teszik az általános iskolai-, a középiskolai-, a szakközépiskolai oktatást és szakmunkásképzést vagy annak lényegi részét az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken. Ezen kívül megteremtik a feltételeket a kisebbségek nyelvén folyó egyetemi oktatásra és más felsőoktatási képzésre is. Intézkednek továbbá arról, hogy a felnőttoktatásnak és továbbképzésnek legyenek olyan tanfolyamai, melyek elsősorban vagy teljesen a regionális vagy kisebbségi nyelveken valósulnak meg. S végül biztosít-

ják annak a történelemnek és kultúrának az oktatását, amelyet a regionális vagy kisebbségi nyelvek hordoznak. (3)

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es Ajánlása az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyve szerint a nemzeti kisebbséghez tartozó minden személynek joga, hogy megtanulhassa az anyanyelvét és anyanyelvén történő oktatásban részesüljön, a kisebbség földrajzi elhelyezésének figyelembevételével, a megfelelő számban és helyen létrehozott közoktatási és képzési intézményben (3. fejezet 8. cikkely) (4).

Az ENSZ közgyűlése 1992-ben fogadta el a „Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól" című dokumentumot (5). A Nyilatkozat 4. cikkelye szerint az államoknak megfelelő intézkedéseket kell tenniük, hogy – ahol az lehetséges – a kisebbséghez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen anyanyelvük tanulására, vagy hogy anyanyelvű oktatásban részesüljenek. Az államoknak – ahol az helyénvaló – intézkedéseket kell tenniük az oktatás terén, hogy ösztönözzék a területükön élő kisebbségek történelmének, hagyományainak, nyelvének és kultúrájának ismeretét. (3)

Az Európa Tanács 1995-ben fogadta el a „Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről" című dokumentumot (6), melyet Szlovákia 1995. július 14-én ratifikált. Az Európa Tanács tagállamai és a Keretegyezmény többi aláíró állama többek között a következőkben állapodtak meg: A 14. cikkely szerint a Keretegyezményt ratifikáló államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy elismerik minden személy jogát bármely nemzeti kisebbséghez tartozzon is, saját kisebbségi nyelvének megtanulására. Ugyanazon cikkely második bekezdése szerint a nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken, megfelelő igény esetén, az államok – lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül – törekednek annak biztosítására, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni, vagy ezen a nyelven tanulni. Mindazonáltal a 14. cikkely 2. bekezdését úgy kell végrehajtani, hogy „a kisebbségi nyelv megtanulása vagy ezen a nyelven történő tanulás lehetősége nem veszélyeztetheti a hivatalos nyelv megtanulását vagy az ezen a nyelven történő oktatást, mert a hivatalos nyelv ismerete egyik tényezője a társadalmi összetartozás és integráció létrejöttének". (3)

Ez utóbbi irányelv, mely az alkotmányban és számos más nemzetközi dokumentumban is előfordul, önmagában nem kisebbségellenes (7), és nem akadályozza a kisebbségi nyelv és kultúra elsajátítását, viszont megakadályozza a kisebbség elszigetelődését a többségi társadalomtól.

Nemzetiségi oktatás Szlovákiában

A kisebbségek oktatását végző, többségében állami iskolák (esetenként egyházi és magániskolák), valamint más oktatási intézmények Szlovákia oktatási rendszerének részét képezik. Az oktatás magyar, ukrán, német, ruszin és roma nyelven folyhat bennük.

Megkülönböztetünk egynyelvű (kisebbségi nyelven oktató), kétnyelvű (kisebbségi nyelvet is oktató), vegyes tanítási nyelvű és kiegészítő nyelvet alkalmazó iskolákat.

Az egynyelvű iskolában minden tantárgy tanítása nemzetiségi nyelven folyik, csak a szlovák nyelv és irodalom tantárgyé nem. A nemzetiségi nyelven oktatott tantárgyak mellett a nemzetiségi nyelvet is tantárgyként tanítják.

A kétnyelvű (bilingvális) iskolában bizonyos tantárgyak oktatása nemzetiségi (vagy más választott) nyelven folyik, a többi pedig államnyelven, azaz szlovákul.

A vegyes tanítási nyelvű iskolákban az államnyelvűek mellett nemzetiségi nyelven tanuló osztályokat is indítanak.

A kiegészítő nyelvet alkalmazó iskola általában a roma nyelvet kiegészítő, támogató nyelvként alkalmazza az egyébként államnyelvű oktatásban.

Élnek azonban olyan kisebbségek is Szlovákiában, melyek nyelvi oktatását a fent leírt modell nem képes megoldani, hiszen ők általában nem alkotnak olyan népes közösségeket, hogy a fent felsorolt lehetőségek bármelyike alkalmazható lenne számukra.

A „kislétszámú kisebbségek" fogalmának meghatározása

Kislétszámú kisebbségek alatt jelen kutatás céljára azokat a kisebbségi csoportokat értjük, akik nem rendelkeznek a fent felsorolt nemzetiségi iskolatípus egyikével sem, és semmilyen más oktatási létesítményük sincs Szlovákiában. Ezen kisebbségek nyelve és kultúrája eltér a többségitől, és általában szórványban élnek. Előfordulnak olyan nemzetiségi csoportok is, amelyek jelenléte csak néhány településre jellemző Szlovákiában. Kutatásunkban a kislétszámú kisebbségekhez tartozó, szlovák állampolgársággal rendelkező elsősorban iskoláskorúakkal foglalkoztunk. A kisebbség jelenlétének időtartamát Szlovákia területén nem tekintettük mérvadó vagy meghatározó kritériumnak – azaz rövid, akárcsak egy-két évtizedes jelenlétük sem zárta ki őket a vizsgálatból.

Célok és hipotézisek

Célul tűztük ki, hogy tanulmányozzuk azoknak a szlovákiai kislétszámú kisebbségeknek a nyelvi oktatással kapcsolatos igényeit, amelyeknek nincs kiépített kisebbségi nyelvű oktatási rendszerük. Megvizsgálva a lehetőségeket, javaslatot teszünk az anyanyelvi, illetve nemzetiségi tannyelvi oktatásuk megvalósítására.

A kutatáshoz az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

A kislétszámú kisebbségek igénylik az anyanyelvi oktatást.

Az anyanyelvi oktatásra vonatkozó igényüket környezetük oktatási, képzési és kulturális intézményei felé jelzik és kommunikálják.

A kislétszámú kisebbségek többsége kisebbségi szervezeteik keretében biztosít anyanyelvi és (vagy) kulturális oktatást és képzést érdeklődő tagjainak.

A szlovákiai állami, egyházi és magániskolák nagy része érdeklődés esetén megszervezi vagy megszervezné tanulói számára az anyanyelvi oktatást választható órák, szakkörök és klubok formájában.

A vizsgált minta jellemzése

Az UIPS (Információs és Előrejelzési Intézet az Oktatásban) (8) évente egyszer vizsgálja a nemzetiségek jelenlétét minden típusú iskolában Szlovákiában. A felmérések kiértékelésében az alábbi nemzetiségek szerepelnek: szlovák, cseh, ukrán, ruszin, magyar, lengyel, német, roma és egyéb.

Az általunk vizsgált kislétszámú kisebbségek tehát a csehen és lengyelen kívül mind az egyéb kategóriába kerültek. A kutatás során kérdőívvel szólítottuk meg

azokat az általános és középiskolákat, melyeket a kislétszámú kisebbségek tagjai látogatnak. A kutatás lebonyolításakor az UIPS aktuális adatai szerint 124 iskolában tanultak a kislétszámú kisebbségekhez tartozó tanulók. A 124 megszólított iskola közül 82 küldte vissza a kitöltött a kérdőívet, egy pedig csak véleményét írta meg. A 82 iskola között 49 alapiskola, 18 gimnázium, és 15 különböző típusú középiskola szerepelt. Negyvenegy iskola nem reagált a megkeresésre.

A kutatás szempontjából az iskolák földrajzi elhelyezkedése nem volt mérvadó – megszólítottunk minden érintett iskolát. Az 1. ábra azonban jól mutatja, melyek azok a térségek, városok, ahol a kislétszámú kisebbségek által látogatott iskolák előfordulnak.

1. ábra: **A felmérésbe bekapcsolódott iskolák földrajzi elhelyezkedése**

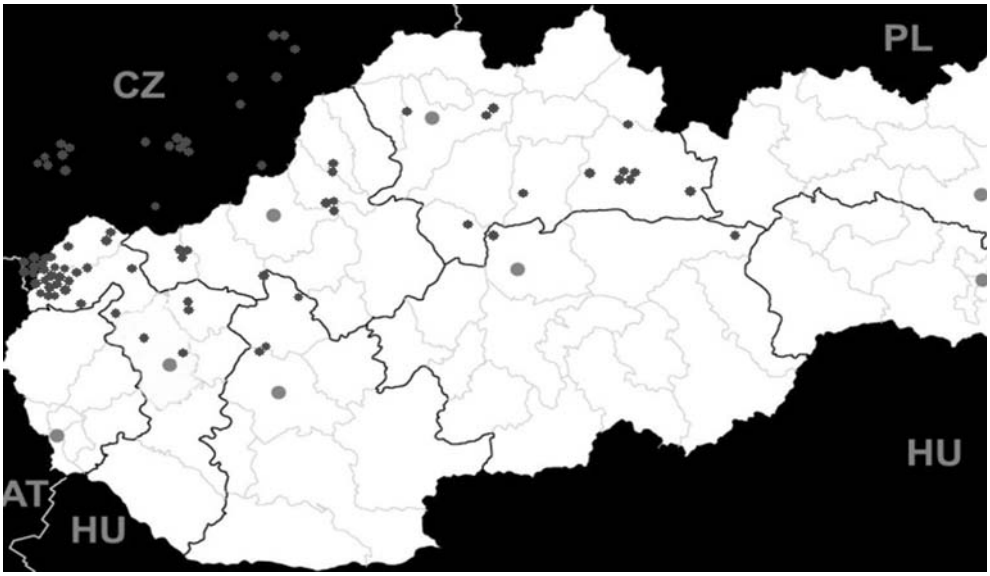

2. ábra: **Az egyes kislétszámú kisebbségekhez tartozó tanulók száma a válaszadó iskolákban** (szürke – az adott kisebbséghez tartozó tanulók száma; sötétszürke – az adott kisebbség által látogatott iskolák száma)

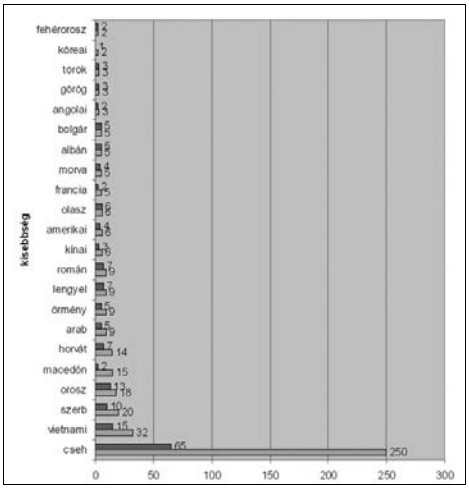

Az iskolákon kívül megkerestük a kisebbségi intézményeket is. 93 kisebbségi intézményt vagy annak tűnő szervezetet találtunk és szólítottunk meg. Ezek közül 28 a rendelkezésre álló postacímen már nem volt elérhető (a kérdőívet tartalmazó levelet a posta visszahozta). További 54 szervezet nem válaszolt, így csak 11 intézmény vagy szervezet véleményét tudtuk meg a feltett kérdésekkel kapcsolatban.

Négy cseh, négy zsidó, egy lengyel, egy horvát és egy szír csoport nyilvánított véleményt.

Eredmények

A válaszadó iskolák 37 különböző kislétszámú kisebbség jelenlétéről tesznek említést. A 2. ábra mutatja az ezekhez a kisebbségekhez tartozó tanulók számát (kék színnel), illetve azoknak az iskoláknak a számát, amelyeket ezek a tanulók látogatnak (bordó színnel megjelölve). Ezen kívül még: 1-1 tanuló tanult 1-1 iskolában az alábbi kisebbségekből: angol, dán, indiai, indonéz, ingus, japán, jemeni, kanadai, kazach, kubai, moldáv, oszét, osztrák, zsidó.

A válaszadó iskolák közül három működő nyelvkurzust vagy klubot jeleztek a kislétszámú kisebbségek számára: 2 horvátot és egy oroszt. Jeleztek még egy-egy német és magyar klubot is, s bár az adott iskolában ezek ténylegesen kislétszámú kisebbségnek számíthatnak, a kutatásunk számára felállított definíciónak nem felelnek meg.

A válaszadó iskolák közül két iskolának jelezte a vietnami kisebbség, hogy igényelnék a kisebbségi nyelvoktatást. Felmerült még az orosz és a spanyol nyelvoktatás iránti igény is egy iskolában. A statisztikai adatok alapján azonban ezt az iskolát ilyen kisebbség nem látogatja, ezért a kérdőívben adott válasz ellenére azt nem értelmeztük kisebbségi igényként, hanem a többségi tanulók érdeklődésének tekintettük.

Négy iskolából jeleztek nyelvismereti problémát a kisebbségekkel való kommunikációban – különösen a vietnami gyerekekkel kapcsolatban. A többi tanuló megfelelő szinten bírja az államnyelvet, így az oktatásuk gond nélkül megvalósulhat az államnyelvű oktatási intézményekben.

Az iskolák arra a kérdésre, hogy bekapcsolódnának-e a kislétszámú kisebbségek nyelvi és kulturális képzésébe, 59 százalékban elutasító választ adtak. További 10 százalék nem válaszolt a kérdésre, s mindössze az iskolák 41 százaléka élne ezzel a lehetőséggel (3. ábra). Azok az iskolák, melyek igény esetén bekapcsolódnának a kiválasztott nyelv és kultúra oktatásába, elsősorban az orosz, cseh, horvát, vietnami, angol és olasz nyelvet kínálnák fel a potenciális érdeklődőknek (1. táblázat). Megvizsgáltuk azt is, hogy ezek a kisebbségek mennyi intézményben vannak jelen, s megállapítottuk, hogy egy-egy iskolát átlagosan 1 és 3,8 közötti kislétszámú kisebbséghez tartozó tanuló látogatja. Ez az átlagos létszám kevés egy önálló kurzus megszervezéséhez. A nyelvtanfolyam bizonyos esetekben esetleg több iskola összefogásával lenne megvalósítható.

3. ábra: **Bekapcsolódnának-e az iskolák a kislétszámú kisebbségek nyelvi és kulturális képzésébe?**

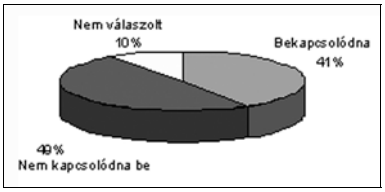

1. táblázat: **Az iskolák által választott nyelv és kultúra, melynek oktatásába bekapcsolódnának**

Az iskolák száma	Melyik nyelv és kultúra oktatásába kapcsolódna be?	Az adott nemzetiségű tanulók száma / az őket tanító iskolák száma
7	orosz	18/13
5	cseh	250/65
2	horvát	14/7
2	vietnami	32/15
2	angol	1/1
1	olasz	6/6

Megvizsgáltuk továbbá, hogy a nyelvoktatás iránt hajlandóságot mutató iskolák mivel kapcsolódnának be a kisebbségi nyelv és kultúra oktatásába. (4. ábra) A legtöbb intézmény tantermek biztosítását vállalná, de három százalék akár a teljes tanítás kisebbségi nyelven való megszervezését is.

Azoknál az iskoláknál, akik nem kapcsolódnának be a kisebbségi oktatásba, megvizsgáltuk az elutasítás okát (5. ábra). A pénzügyi és szervezési okok domináltak 44, illetve 38 százalékkal. Az iskoláknak csak 13 százaléka utasította el ezt a lehetőséget a kisebbségek alacsony létszáma miatt, 5 százalék pedig jogszabályi okokra hivatkozott, ami természetesen nem áll fenn.

4. ábra: **Mivel kapcsolódnának be az iskolák a kisebbségi nyelv oktatásába?**

5. ábra: **Miért nem kapcsolódnának be az iskolák a kisebbségi nyelv oktatásába?**

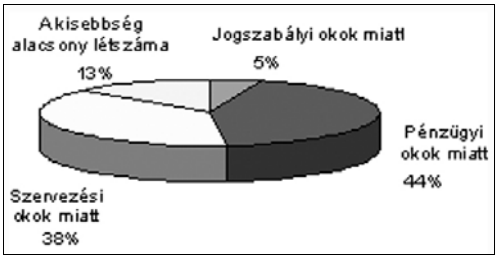

Az iskolák nyitott kérdésekre adott válaszokban is kifejezhették álláspontjukat, véleményüket a kisebbségi nyelv vagy anyanyelv tanításáról. Számos érvet felsorakoztattak az ilyen jellegű képzés mellett és ellen is. Az érvek között a pozitívak voltak túlsúlyban. Az iskolák tudatosítják, hogy minden, ami megkülönbözteti őket a többi iskolától, egyben láthatóvá is teszi őket, így potenciálisan növeli az iskola tanulóinak számát. Továbbá annak is tudatában vannak, hogy ez a tevékenység lehetőséget teremt számukra testvériskolai kapcsolatok kiépítésére és módszertani együttműködésre is. Az iskola számára kedvező hatások mellett megemlítik ennek a lehetőségnek az egyének számára lehetséges hozadékát is: bővíti az ismereteket, fejleszti a kisebbség tagjainak személyiségét, a kisebbséghez tartozó tanulóknak segít beilleszkedni. Volt iskola, amelyik ezt az együttműködést a kisebbséggel kölcsönös gazdagodásként értelmezte.

Érdekes módon az ellenérvek sokkal szegényesebbek voltak. Három olyan érvet említettek csak, mely már az 5. ábránál is megjelent („Túl kevesen vannak, nem jön össze a csoport”, „Nincs rá pénz” és a „Bonyolítaná a tanítási folyamatot“).

6. ábra: **Milyen segítséget várnak a kisebbségi intézmények és szervezetek?**

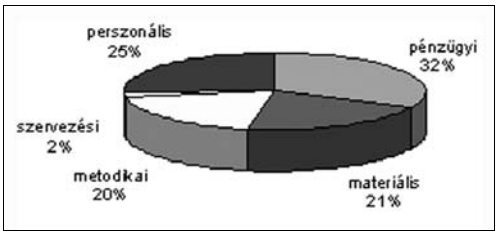

A válaszadó kisebbségi intézmények és szervezetek közül 8 folytat vagy folytatott a közelmúltban nyelvoktató és (vagy) kulturális tevékenységet. Három zsidó, egy horvát és egy szír szervezet nyelvoktatást is végzett, négy cseh szervezet pedig kulturális rendezvények keretében segítette elő a cseh kultúra átadását.

Összefoglalás

Kutatásunk nem támasztotta alá az első hipotézist, amely szerint a kislétszámú kisebbségek tagjai és szervezetei általában igénylik az anyanyelvi oktatást. A válaszadó kisebbségi szervezetek közül ugyanis csak a horvát, a zsidó, és a szír szervezetek válaszoltak pozitívan, a cseh és a lengyel szervezetek pedig nem igénylik. Azok a szervezetek, amelyek a kérdőívet nem jutatták vissza, feltételezhetően szintén nem tartották fontosnak ezt a problémakört.

A második hipotézis, amely szerint a kislétszámú kisebbségek az anyanyelvi oktatásra vonatkozó igényüket környezetük oktatási, képzési és kulturális intézményei felé jelzik és kommunikálják, szintén nem igazolódott. Kutatásunk csak két esetben állapította meg, hogy egy-egy iskola felé a kislétszámú kisebbséghez tartozók ilyen irányú igényüket kifejezték volna. Ezt az alacsony számot természetesen adatvesztés is okozhatja, mivel nem biztos, hogy az ilyen jellegű igények esetlegesen az osztályfőnökökhöz beérkezve eljutnak az iskola vezetéséhez is. A kisebbségi intézmények esetében azonban valószínűleg nem alakul ki ilyen jellegű adatvesztés, ennek ellenére csak öt helyszínen három kisebbség folytat nyelvi képzést.

A harmadik hipotézis, amely szerint a kislétszámú kisebbségek többsége kisebbségi szervezeteik keretében biztosít anyanyelvi és (vagy) kulturális oktatást és képzést érdeklődő tagjainak, beigazolódott, hiszen a kutatás szerint összesen 12 nyelvi vagy kulturális képzésről szereztünk tudomást, s ebből kilencet kisebbségi szervezetek (3 zsidó, 1 horvát, 1 szír és 4 cseh) működtetnek, s mindössze két horvát és egy orosz nyelvkurzust működtetnek állami iskolák.

A szlovákiai állami, egyházi és magániskolák nagyrésze érdeklődés esetén megszervezi vagy megszervezné tanulói számára az anyanyelvi oktatást, mégpedig választható órák, szakkörök és klubok formájában. Ezt a hipotézist is megcáfolták a beérkezett válaszok, hiszen az iskoláknak csak 41 százaléka nyilatkozott úgy hogy bekapcsolódna ezek szervezésébe. Közülük is csak 7% szervezne nyelvtanfolyamot, s a további 34% más módon kapcsolódna be.

A kislétszámú kisebbségek nyelvi és kulturális képzését igény esetén a fentieket tekintetbe véve elsősorban a kisebbségi szervezetek keretében javasoljuk megvalósítani.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani azoknak az oktatási intézményeknek és kisebbségi szervezeteknek, akik a kitöltött kérdőívek visszaküldésével lehetővé tették ennek a kutatásnak a véghezvitelét. Külön köszönet az Állami Pedagógiai Intézetnek, amelynek az égisze alatt ez a kutatás megvalósult.

Felhasznált szakirodalom

(1) 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
(2) European Charter for Regional or Minority Languages, ETS No. 148./1992
(3) Nagy, M. (2005): A szlovákiai magyar tanítási nyelvű gimnáziumok nyelvhasználati gyakorlata. A Selye János Egyetem diákjai körében végzett felmérés tükrében. *A tudás pillérei*, Komárom. pp. 194-226.

(4) Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights Ez az egyezmény „Oznámenie MZV SR c. 160/1998 Z. z. o uzavretí Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín" néven lett publikálva a szlovákiai Törvénytárban.
(5) Declaration of the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Linguistic and Religious Minorities, a Közgyűlés 47/135. számú határozata 1992-ből.
(6) Framework Convention for the Protection of National Minorities, ETS No. 157/1995
(7) Szabómihály, G. (2004): A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei, különös tekintettel a magyar közösségre. In Lanstyák, Szabómihály: Návrh lingvistických reálií z maďarského jazyka pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. 1. časť. Vypracované pre ŠPU. s. 76-99.
(8) Ústav informácií a prognóz školstva – http://www.uips.sk/

Possibilità d'istruzione della lingua materna per le minoranze poco numerose in Slovacchia

Lo studio esamina le esigenze dell'istruzione della lingua materna per quelle minoranze poco numerose che non hanno in Slovacchia un ordinamento scolastico nella propria lingua. Sono state valutate le risposte di 82 scuole tra le 124 indagate nel quadro dell'inchiesta. Tra queste scuole, due organizzano corsi di croato e una organizza un corso di russo per gli allievi appartenenti alle comunità linguistiche sopra menzionate. Tra le altre minoranze linguistiche poco numerose, quella vietnamita ha espresso l'esigenza di un insegnamento della propria lingua nelle istituzioni scolastiche del territorio. Il 41 percento delle scuole frequentate dalle minoranze linguistiche poco numerose ha dichiarato la volontà di partecipare all'educazione linguistica e culturale delle stesse. Tra le 93 organizzazioni e istituzioni minoritarie oggetto di indagine, 11 hanno risposto alla domande poste. Tra queste organizzazioni e istituzioni, quelle croate, quelle ebraiche e quelle siriane organizzano un insegnamento della lingua, mentre i membri delle istituzioni ceche e polacche non ne hanno bisogno. Le organizzazioni ceche offrono ai membri solo corsi *di cultura*. Proponiamo che, a richiesta, l'istruzione linguistica e culturale delle piccole minoranze linguistiche avvenga sopratutto nell'ambito delle organizzazioni e degli istituti delle comunità minoritarie.

Parole chiave: minoranze poco numerose, organizzazione dell'istruzione della cultura e della lingua materna, Slovacchia

Vzdelávanie príslušníkov málopočetných národnostných menšín v materinskom jazyku na Slovensku

Štúdia skúma požiadavky spojené s vyučovaním národnostného jazyka príslušníkov tých málopočetných národnostných menšín, ktoré nemajú vybudovaný systém vzdelávania vo svojom jazyku na Slovensku. V rámci výskumu bolo oslovených 124 škôl, z nich poslalo odpoveď 82. Vo dvoch z nich sa organizuje jazykové vzdelávanie

pre chorvátsku menšinu, v jednej pre príslušníkov ruskej národnosti. Z ostatných málopočetných menšín jedine príslušníci vietnamskej menšiny mali záujem o vyučovanie menšinového jazyka pre svoje deti. Z opýtaných škôl 41% by sa zapojilo do vyučovania niektorého národnostného jazyka alebo kultúry. Z oslovených 93 menšinových organizácií a inštitúcií sa podarilo získať odpoveď od jedenástich. Jazykové vzdelávanie organizuje chorvátska, židovská a sýrska menšina. Členovia českých a poľských organizácií si to nenárokujú. České inštitúcie v rámci svojich kultúrnych aktivít sa zameriavajú len na odovzdávanie českej kultúry príslušníkom tejto menšiny. Jazykovú a kultúrnu výchovu málopočetných národnostných menšín navrhujeme realizovať podľa potreby, predovšetkým prostredníctvom menšinových organizácií a inštitúcií.

Kľúčové slová: málopočetné menšiny, organizovanie kultúrneho a jazykového vzdelávania, Slovensko

Možnosti izobraževanja pripadnikov maloštevilnejših manjšin v maternem jeziku na Slovaškem

Študija raziskuje zahteve glede izobraževanja v maternem jeziku tistih maloštevilnejših manjšin, ki v državi nimajo sistema za šolanje v maternem jeziku. Raziskava je zajela 124 šol, od tega smo od 82 sprejeli odgovore in jih ocenili. Med njimi sta dve, ki organizirata jezikovno izobrazbo v hrvaščini, ena pa v ruščini. Od maloštevilnejših manjšin je le vietnamska izrazila zahtevo, da se v krajevnih izobraževalnih inštitucijah organizira šolanje v maternem jeziku. Od šol, ki imajo med učenci pripadnike maloštevilnejših manjšin, jih je 41 odstotkov izrazilo pripravljenost za vključitev v proces manjšinskega jezikovnega in kulturnega izobraževanja. Na vprašanja, ki smo jih v zvezi s tem poslali 93 manjšinskim inštitucijam in organizacijam, smo od 11 prejeli odgovor. Med njimi se hrvaške, judovske in sirijske organizacije ukvarjajo z jezikovnim izobraževanjem, pripadniki češke in poljske manjšine pa nimajo takšnih zahtev. Češke organizacije, od katerih smo prejeli odgovor, zagotavljajo svojim pripadnikom samo kulturno izobraževanje. Predlagamo, da se v primeru zahtev za jezikovno in kulturno izobraževanje maloštevilnejših manjšin to izvede predvsem v okvirih manjšinskih organizacij.

Ključne besede: maloštevilne manjšine, organiziranje jezikovnega in kuturnega izobraževanja, Slovaška

PÉNZES István

Roma lakosság, illetve roma nyelvű kiadványok Szlovákiában

Az évszázadokon át cigányoknak nevezett romák önmeghatározása sosem államhoz kötődött, több száz éve élnek határok nélkül, gondolkodnak nemzethatárok nélkül. Bármilyen környezetbe kerülve, páratlan érzékkel alkalmazkodnak az új nyelvi környezethez, ugyanakkor elszakíthatatlan szálakkal kötődnek anyanyelvükhöz, hagyományaikhoz, szokásaikhoz. Történelmük során sosem viseltek hadat, nem alapítottak fejedelemséget, sem királyságot, sem önálló államot.

Őshazájuk az indiai Pandzsáb – már itt is kiszolgáltatott helyzetben voltak: a kasztrendszerben a hierarchia legalján éltek, a páriák csoportjába tartoztak. A monda szerint Bachramgór perzsa uralkodó az 5. század első éveiben Indiából cigányokat hívatott be, hogy a romák zeneszóval szórakoztassák őt. A zenészek mellett megjelentek a kiváló kézművesek: fegyverkovácsok, bádogosok, fémlemezmegmunkáló szakemberek. Harcok idején kísérték a hadat, mivel szükség volt kovácsokra, fegyverkészítőkre és -javítókra. Asszonyaik markotányosnők voltak, a hadi ellátásnál vették igénybe őket. Amikor a sereg visszavonult, ők maradtak diaszpórákban, s csatlakoztak a győzteshez.

Figyelemreméltó jellemvonásuk már akkor kialakult: a hűség fogalmát nem ismerték, sosem követték a vesztest, a veszély beállta előtt, időben félreálltak vagy átálltak. Nyíltan nem szálltak szembe az ellenféllel, mindig passzív ellenállást tanúsítottak.

Lassú, elnyújtott, de szüntelen vándorlásuk a Krisztus utáni 5. században kezdődött el: Perzsiából való elvándorlásuk során a romák egyes csoportjai eljutottak Örményországba, ahol megismerkedtek a keresztény vallással. Amikor a törökök támadást intéztek a keresztény örmények ellen, ők időben „kereket oldva”, dél irányába haladva eljutottak a Balkán-félszigetre, s itt a „keresztény” romák egy iszlámvallású néphez csatlakoztak.

Egy másik csoportjuk Észak-Afrika partvidékén vándorolva eljutottak Gibraltárig, majd letelepedtek az Ibér-felszigeten, s békében éltek a mórokkal, a spanyolokkal és a zsidókkal. A görög területekre érkezett csoportjaik könnyedén beilleszkedtek az ortodox világ szokásrendjébe. A mohamedán vallással találkozott romák csoportjai azonosultak a mohamedán vallás nézeteivel – ha csupán felszínesen is.

Mindig annak a vallásnak lettek hívei, amelynek a hatása alá kerültek.

A történelmi Magyarország területén a török hódítás előszelét érezve a romák csoportjai a XV. század hajnalán jelentek meg először a Kárpát-medencében, fél évszázaddal a nándorfehérvári győzelem előtt. Zsigmond király ún. menlevelet adott ki, amely értelmében legálisan jöhettek az országba. Mária Terézia uralkodása (1740–1780) idején már ellepték az Alföldet (is). Az uralkodónő jóhiszeműen azt remélte, hogy a török hódoltság következtében elpusztult magyar lakosság helyébe telepített romák pótolni fogják a mezőgazdaságban hiányzó jobbágyok sokaságát.

Elképzelése nem vált be: a cigányok továbbra is vándoroltak az ország egész területén. Ezt látva az uralkodónő drasztikus törvényeket léptetett életbe (letelepedésre kényszerítve összetörettette kocsijaik kerekeit, elszedette négy évnél idősebb gyermekeiket…) – eredménytelenül.

A történelmi Magyarország területén az első cigányiskola a mai Felvidéken, Érsekújvárott alakult 1856-ban. Mennyei József irányításával a Péróban folyt az oktatás: vagyis nem kényszerítették a mintegy hatszáz lelket számláló roma közösség iskolaköteles gyermekeit a város iskolájába, hanem a pedagógusok *jártak* napi rendszerességgel a roma közösségbe. Abban az időben tanítóképző intézet is működött a városban, s a tanítójelöltek a gyakorlati órák egy részét a péróbeli iskolában tartották. A kezdeti eredmények reménykeltőek voltak, azonban anyagi okokra hivatkozva a következő évben a tanítóképző nem nyitotta ki kapuit, ennek következtében a cigányiskola fokozatosan leépült, majd megszűnt.[1]

A múltidézést, gondolom, itt abbahagyhatjuk, hiszen a népi bölcsesség szerint, ha állandóan a múltba tekintesz, vak leszel; ha viszont végképp nem tekintesz a múltba, fél szemedre megvakulsz.

Kétségtelen, napjainkban nem csupán a Kárpát-medence, hanem az Európai Unió, sőt lassan az egész európai társadalom legsúlyosabb gondja a cigánykérdés megoldása. Ugyanis ma már több-kevesebb lélekszámmal romák valamennyi európai országban megtalálhatóak, egyre súlyosabb aggodalmakat okozva.

A statisztikai kimutatások minden országban csupán becsléseken alapulnak: ugyanis a romák – mindazok ellenére, hogy őrzik anyanyelvüket, hagyományaikat, szokásaikat – nem minden esetben vállalják fel származásukat.[2]

Több forrásból származó becslés összegzése alapján is csupán saccolt adatok állnak rendelkezésünkre: a kilencvenes évek derekán Európában 6,5-8,5 millió roma élt.[3]

Állam	A romák száma	Az összlakosság számarányához viszonyítva (%)
Románia	1 800 000 – 2 500 000	9,5
Bulgária	700 000 – 800 000	8,9
Spanyolország	650 000 – 800 000	1,9
Magyarország	550 000 – 600 000	5,6
Szlovákia	480 000 – 520 000	9,4
Ukrajna	300 000 – 500 000	0,8
Franciaország	280 000 – 340 000	0,5
Cseh Köztársaság	250 000 – 300 000	2,7
Macedónia	220 000 – 260 000	12,3

[1] Mennyei József: A czigányfaj Magyarországon. Tanodai Lapok, 1856. 7. szám (június 11.) Kiss Áron: Mennyei József. Néptanítók lapja, 1889. 39. szám (május 15.)

[2] Egy példa: A Szlovák Köztársaságban a községi hivatalok összesített adatai szerint 1989-ben 250 ezer roma igényelte a szociális segélyt (4,8%). Két év múlva, 1991-ben viszont az egész ország területén csak 75 ezren (1,4%) vallották magukat románok.

[3] Az alábbi táblázatot a Liégeois tette közzé (1995) az Európai Tanács felkérésére.

Igaz, hogy számbelileg Romániában él a legtöbb roma, azonban arányszámuk alapján Macedónia „vezet”. Szlovákia egytized százalékkal Románia mögött lemaradva a képzeletbeli dobogó harmadik helyére léphetne…

Az 1970-ben tartott népszámlálás adatai szerint 159 275 (3,5%) roma élt Szlovákiában, 1980-ban számuk 199 863-ra (4%) emelkedett.

A hozzáférhető adatok alapján a roma populáció gyorsabb, mint az összszlovákiai. Amíg az 1970–1980-as évek között a romák száma 25%-kal emelkedett, Szlovákia lakossága viszont csak 10%-kal. A következő évtizedben (az 1980–1990-es évek között) a roma lakosság 30%-kal növekedett, holott Szlovákiáé csupán 6%-kal emelkedett.

A roma nemzetiséget és a roma anyanyelvet viszont csak a roma lakosság töredéke vállalta fel: 75 802 személy vallotta magát románnak, 77 269 személy pedig anyanyelvként tüntette fel a roma nyelvet.

Hasonló helyzettel szembesülhettünk a legutóbbi (1991-es) népszámláláskor is: roma nemzetiségűnek csupán 89 920-an vallották magát, amely a becslések szerint a roma lakosságnak megközelítőleg egynegyede.

Napjainkban a Szlovák Köztársaságban körülbelül 400 000–410 000 a romák száma. A számbeli növekedésük – előreláthatólag – töretlen marad, s 2020 körül elérik, illetve túllépik a félmilliós álomhatárt – ezáltal a magyar nemzetiségű lakosságot is túlszárnyalva, a legnagyobb lélekszámú kisebbséget fogják alkotni az országban.

Járásonkénti megoszlásuk nagyon eltérő: a kelet-szlovákiai és az észak-szlovákiai kerületekben viszonylag magas az arányszámuk, a nyugat-szlovákiai járásokban alacsonyabb. A legtöbb roma a Rimaszombati járásban él (18,2%); a Rima parti várost Rozsnyó (15,9%), Varannó – Vranov nad Topľou (14,1%), Igló – Spišská Nová Ves (13,8%), illetve Kassa-vidék (13,8%) követi.

Egy évtizeddel ezelőtt állami rendeletbe foglalták, hogy a cigány szó helyett (amely sértő, gúnyos, sőt kihívó, becsületbe vágó is lehet) a roma kifejezést iktassuk köznyelvünkbe. (E rendelethez igazodva, magam is igyekeztem az előadásom írásakor e jogszabályhoz tartanom magam.) Mert ugye

Ma már a rajkók csak
romakereket hánynak,
a művházban a gádzsók
romatáncot járnak,
s ha nem rágod meg jól a
romapecsenyédet,
a félrement falat is csak
romaútra téved.
A romazenész romanótát
húz a romalánynak,
csak a cigánybűnözés
maradt meg cigánynak! (Felbert Zsolt: Roma)

A látványosan induló, de nagyon ingatag alapokon álló felemelkedés a rendszerváltást (1989–1990) követő években kártyavárként omlott össze. A privatizálásra ke-

rülő vállalatoknál, a segédmunkásként foglalkoztatott cigány származású munkavállalók – az aktív keresők több mint a fele vált feleslegessé. Az alacsony iskolázottságú embereknek, akiket az elmúlt évtizedekben is csak a legkevesebb szakértelmet igénylő feladatokra használtak – reményük sem lehetett arra, hogy sikeresen érvényesüljenek a munkaerőpiacon. Amíg 1971-ben a munkaképes korú roma népesség körében a foglalkoztatottság 85%-os volt, 1993 végére ez az arány 29%-ra csökkent. S ez napjainkban is egyre csökken…

A reménytelen helyzetbe került cigány emberek körében ismét kialakult a megélhetési bűnözés, amely sokuk számára az életben maradás egyetlen esélyét jelenti. A többségi társadalom pedig megújult gyűlölettel fordul a cigányság felé.

Részben a rájuk szakadt munkanélküliség kényszerítette szülőföldje elhagyására a roma lakosság egy részét. A Szlovák Köztársaságból történő kivándorlásukat három hullámban, illetve három irányban szokták meghatározni:

1. hullám: *Anglia és Írország* (1996–1998) – kétezer kérvény;
2. hullám: *Belga Királyság* – 985 kérvény, *Hollandia* – 1340 kérvény;
3. hullám: Skandináv országok:

Finnország: napi 80 vagy több kérvény érkezett a nagykövetségre, feltehetőleg 1150 roma telepedett le ebben az országban.

Norvég Királyság: 1999 óta csupán néhány tíz roma család;

Dán Királyság: 180 család;

Svédország: 26 000 fő; némelyek már svéd állampolgárságot nyertek.

A rendszerváltozás utáni időre tehető a cigányság politikai ébredezése, önszerveződésének kezdete is – de megosztottságuk miatt eredményeket nem tudnak felmutatni. Szlovákiában 2002 szeptemberéig különböző városokban, különböző megnevezéssel (párt, mozgalom, tömörülés) 20 (!) roma párt volt nyilvántartva a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumában.

A romák felkarolása, iskoláztatása érdekében az elmúlt évek során különböző kísérletekre, programokra került sor. Pl. a szlovák kormány oktatási minisztériuma 1999-ben kidolgozott a szociálisan hátrányos helyzetű, valamint nyelvi nehézségekkel küszködő, óvodai nevelésben nem részesült gyermekek felzárkóztatására egy projektet: az ő tudás- és tananyagszintjüknek megfelelő tanegységekre bontották le az óvoda és az alapiskola (általános iskola) első évfolyamának témaköreit.[4] (E szép köntösbe burkolt program a roma gyermekek felzárkóztatását szolgálta.) Az e csoportba besorolt diákok egész nap pedagógus felügyelete alatt végezték feladatukat: a délelőtti foglalkozások ideje alatt zömében az elméleti ismereteket nyújtó tantárgyak domináltak, a délutáni órákban (egy másik pedagógus felügyelete alatt) az átvett ismereteket rögzítették, a nevelési jellegű tantárgyak (testnevelés, képzőművészeti nevelés, zenei nevelés…) kerültek előtérbe. E program célja a beszédkészség fejlesztése, a jártasságok elsajátítása volt. Sajnos, a kezdeti sikereket követően stagnálás, majd a színvonal hanyatlására került sor: a járási oktatási hivatal rossz szemmel nézte a kísérleti jelleget (pozitív diszkriminációval illették!), majd az anyagiak biztosítása is elapadt, s a program másfél év múlva kudarcba fulladt…

[4] E programot kísérleti jelleggel az ország tíz (nyolc szlovák és két magyar) tanítási nyelvű alapiskolájában vezették be – egyike az igazgatásom alatt álló általános iskola volt.

A romák beiskolázását vállalóknak mindenekelőtt a cigány nyelv megőrzését, hagyományaik tiszteletben tartását kellene programjuk zászlajára tűzniük – vélik sokan. Azonban nemzeti nyelvük sem egységes!

Bár igaz, hogy elméletileg már van: a Romák Nemzetközi Uniója az 1990-ben Varsóban tartott IV. kongresszusán elfogadta a roma nyelv egységes átiratát – erről azonban kevés roma s roma publikációt megjelentető kiadó tud.(!)

Csupán Szlovákiában több roma dialektus létezik:

a kelet-szlovákiai, amely a legelterjedtebb; a standardhoz ez áll a legközelebb;

a közép-szlovákiai, amelyet *magyar-cigány* nyelvnek is neveznek;

az északi, amely nemcsak kiejtésben, de a tárgyak, cselekedetek megnevezésében is sok esetben eltér a kelet-szlovákiaitól;

az oláhcigány-nyelv; Szlovákia roma lakosságának 5-10%-a használja

a dél-szlovákiai roma dialektus; napjaink kifejezéseit sok esetben már magyar szóval illetik a cigány szövegkörnyezetben.

Ebből következően a Kelet-Szlovákiában megjelentetett roma nyelvű kiadványokra a Nyugat-Szlovákiában elő romák értetlenül tekintenek – még a műveltebbek is!

Vannak egyéb próbálkozások is:

A lőcsei pedagógiai szakközépiskolában osztályt nyitottak a roma lányok részére: a szakiskola elvégzése után az óvodákban az iskoláskor előtti gyermekek felkészítésében veszik majd ki részüket…

Kassán Roma Hivatásos Színház fejt ki tevékenységet 1992-től, állami dotációval (1993–2002: 75 493 000 Sk). A tíz év alatt 29 színművet vittek színre.[5]

A romák felzárkóztatása érdekében tett erőfeszítések között pár publikációs tevékenységről is számot adhatunk:

Romany ľil – folyóirat, 2010-ben már 20. éve jelenik meg havonta.

Rómsky dejepis (roma történelem), Kalligram, Pozsony, 2000.

Amari abeceda – Naša abeceda, Pozsony, 1995.[6]

Szlovák–roma, roma–szlovák szótár, Pozsony, 1996.

Rómsky šlabikár – Romano hangoro, , Bratislav, 1993.[7]

Maľovaná Rómčina – Farbindi romani čhib, Pozsony, 1997.[8]

A magyar nyelven megjelent publikációk közül illő megemlíteni az alábbiakat:

Ravasz József: Szívházikó (mesekönyv roma–szlovák–magyar nyelven), Mikromex Kiadó, Bratislava.

Ravasz József: Idegen kézműves (versgyűjtemény). Madách, 1990.

Varjú Katalin: Pénteken délig nyitva volt az ég. Cigány mesék. (Fórum Intézet, 2003)

Poor József: Az életmentő sárgarépa. Balajti Árpád meséi. A címadó mese olvasható magyar, szlovák, roma, angol, francia és német nyelven. VTV stúdió, Nagyfödémes, 2009.

A romakérdés megoldását mindenki létfontosságúnak tartja. Napjainkban két nézet ütközik: szegregáció, azaz az elkülönítés, a szétválasztás, külön roma iskolarendszer kiépítése a járható út – vallják egyesek. Mások szerint az integráció, a beilleszkedés.

---

[5] Čačipen pal o roma – Súhrná správa o Rómoch na Slovensku. Editor: Michal Vašečka. Inštitút pre verrejné otázky, 2002.

[6] Amari abeceda- Naša abeceda — magyarul: A mi ábécénk

[7] Rómsky šlabikár – Romano hangoro — magyarul: Roma ábécéskönyv

[8] Maľovaná Rómčina – Farbindi romani čhib — A (ki)festett roma nő

A számadatok figyelmeztetnek: a közeljövő nagy kihívása a romák oktatásának, szakképesítésének megoldása – akár pozitív diszkrimináció bevezetésével. Ugyanis a jelenlegi adatok szerint a roma lakosság 35%-a 15 év alatti, és csupán 7%-uk 59 év feletti.

E népes, iskoláskorú gyermekseregnek csupán 3%-a (!) kerül középiskolába, s csak 0,3% szerez egyetemi diplomát.

Kétségtelen: társadalmunk legsúlyosabb gondja a cigánykérdés. Második legsúlyosabb gondja az oktatásügy, az oktatásügynek pedig a romaoktatás a legneuralgikusabb pontja. (A lakosság körében sok előítélet él a romákkal szemben, mutatja ezt az is, hogy a „többségi" szülők más iskolába íratják gyermeküket, ha az adott iskolában meghalad egy bizonyos százalékot a roma gyerekek száma.)

A sikert mindkét félnek akarnia kell – az egyoldalú kezdeményezés eleve kudarcra van ítélve. A roma közösségek problémáit nem lehet a romák bevonása nélkül megoldani (egyesek szerint üdvös lenne a vajdarendszer visszaállítása)[9] – viszont tény, hogy a roma értelmiség rétege igen szűk… Ha a megoldást csak a „többség" kezdeményezi, akkor e szorgalmazás is magában hordja azt a veszélyt, mint az eddigi próbálkozások, hogy nem lesz hibátlan…

Felhasznált irodalom

Čačipen pal o roma – Súhrná správa o Rómoch na Slovensku. Editor: Michal Vašečka. Inštitút pre verrejné otázky, 2002

A Katedra Társaság XXIV. ülése: A roma kisebbség Szlovákiában

Mennyei József: A czigányfaj Magyarországon. Tanodai Lapok, 1856. 7. szám (június 11.)

Eddigi publikációs tevékenységem

Il popolo rom e pubblicazioni in lingua rom in Slovacchia

La questione rom è diventata un problema sempre più grave, sia nell'area dei Carpazi sia in tutta Europa. Lo è però particolarmente nella Repubblica Slovacca perché, secondo accreditate statistiche internazionali, dopo la Macedonia e la Romania, la maggior parte della popolazione rom vive proprio in Slovacchia. Attualmente il loro numero può essere calcolato in 370-390.000 persone, cioè il 6,7% dell'intera popolazione. Probabilmente nel 2050 essi costituiranno il 15% dell'intera popolazione slovacca, altri ne prevedono il 12%.

La necessità primaria è la riforma del sistema scolastico perché, senza una modifica dell' istruzione di base, i bambini rimangono ignoranti divenendo a loro volta perdenti e senza possibilità reali nel mercato del lavoro. Soltanto le prospettive a lungo termine possono dare dei risultati e per questo si segnala la "Fondazione Sándor Márai" che si ripromette (entro il 2020) di impartire un'istruzione idonea al personale che potrà poi, a sua volta, insegnare e dare un'educazione corretta agli altri rom.

[9] A vajdarendszer újraéledése a megoldás? Magyar Nemzet, 2010. január 9.

Rómske obyvateľstvo, resp. rómske publikácie na Slovensku

Najzávažnejším problémom v strednej, ba v celej Európe je rómska otázka. Pre Slovenskú republiku to určite platí, lebo na základe medzinárodných štatistických odhadov po Macedónsku a Rumunsku práve na Slovensku žije relatívne najviac rómskych občanov. V súčasnosti ich počet sa odhaduje na 370–390 000 a tak tvoria 6,7% obyvateľstva SR. Predpokladá sa, že v roku 2050 ich podiel dosiahne 15%, podľa niektorých 12%.

Ako prvotnú úlohu možno označiť reformu školského systému, lebo bez principiálnych zmien v školstve budú rómske deti opúšťať vzdelávací systém naďalej bez kvalifikácie, teda na pracovnom trhu nebudú mať žiadne šance. Pozitívne výsledky môžu priniesť len dlhodobé projekty, ako napr. projekt Nadácie Sándora Máraiho (do roku 2020), ktorý má za cieľ vzdelávať rómskych aktivistov, ktorí v budúcnosti dokážu pomáhať svojim súkmeňovcom.

Romsko prebivalstvo in publikacije v romskem jeziku na Slovaškem

Romsko vprašanje je najbolj problematično vprašanje tako v Karpatski kotlini kot v celi Evropi, še posebej pa v Republiki Slovaški, saj je delež Romov po Makedoniji in Romuniji največji prav na Slovaškem. Danes to pomeni, da je njihovo število 370 do 390 tisoč oziroma 6,7%. Po nekaterih predvidevanjih bodo leta 2050 Romi predstavljali 15% vsega prebivalstva na Slovaškem, medtem ko jih bo po drugih napovedih le 12%.

Prva naloga bo reforma šolstva, kajti brez reform šol bodo romski otroci v bodoče neizobraženi in brez možnosti na trgu dela. Do rezultatov lahko pripeljejo samo dolgoročni načrti, kakršen je npr. načrt Máraijevega sklada (do leta 2020), ki si je zastavil cilj, da spremeni šolski sitem Romov in ga vzdigne na višji nivo.

III. MAGYAROKTATÁS SZLOVÉNIÁBAN / INSEGNAMENTO UNGHERESE IN SLOVENIA / VYUČOVANIE V MAĎARSKOM JAZYK V SLOVINSKU / POUČEVANJE MADŽARSKEGA JEZIKA V SLOVENIJI

HALÁSZ Albert

A nemzetiségi iskolák lehetséges irányelvei

Hölgyeim és uraim, tisztelt konferencia!

Sokat ígérő előadást sejtet a meghívón közzétett bevezető előadás címe. Taglalása előtt azonban engedjenek meg egy személyes kitérőt. Mindjárt tisztázni szeretném ugyanis, hogy mint szakavatott, ellenben szakmai tapasztalattal, tanítói gyakorlattal nem rendelkező, de a kétnyelvű oktatás útvesztőit megjáró, eredményeit szem előtt tartó személy, nem vélem magamat kizárólagosan hivatottnak irányelveket meghatározni a szlovéniai magyar nemzetiség oktatását illetően. Viszont mindjárt hozzáteszem, hogy azért valamilyen formában szorosan kapcsolódom e témához, nemcsak mint a kétnyelvű oktatás „haszonélvezője", hanem (zárójelben megjegyezve) mint magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész, továbbá egyéb tudományos fokozattal és egyetemi oktatói tapasztalattal rendelkező szakember, mégiscsak kompetensnek érzem magam, hogy évtizedeken keresztül a kétnyelvű oktatási modell fejlődését, vagy inkább változását figyelemmel kísérve, arról a véleményemet jómagam is közzétegyem. Talán nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy gyakran adatott meg az a lehetőség, hogy olyan személyek foglalkoztatásáról döntsek, akik a kétnyelvű iskolák után egyetemi végzettséggel rendelkezve kerültek, vagy kerülhettek volna a magyar nemzeti közösség szolgálatába. Így is lemérve az oktatás nyújtotta eredményeket, véleménnyel lehetnék a kétnyelvű oktatásról. Harmadsorban több mint 16 éve aktív résztvevője vagyok a magyar nemzeti közösség önkormányzati és egyéb képviselői testületeiben folyó munkának, így kellő belátást nyerhettem azon igyekezetbe, ami a szlovéniai magyaroktatás jobbító szándékát illeti. Az említett évek során gyakran hallhattam, hogy kinek illik, kinek szabad és kinek nem javasolt a témával foglalkoznia. Mi emberek gyakran esünk abba a hibába, hogy bizonyos kérdésekben saját magunkat lássuk a legavatottabbnak, és minden egyéb véleményt tolakodásnak érezzünk. Nem sorolom magamat ezek közé. Részemről lezártnak tekintem azt a vitát is, hogy elvegyük-e a véleményalkotás jogát bárkitől is, aki ezt a szlovéniai kétnyelvű oktatás ügyében ejtené meg. Ugyanis véleményt alkotni szélesebb körben lehet róla, benne dolgozni azonban csak a szakavatottaknak lehet. Egyébként is a vélemény alkotóját leginkább a saját véleménye minősíti.

A nemzetiségi iskolák lehetséges irányelvei kérdésköre olyannyira széles skálát tár elénk, hogy annak minden részletével lehetetlen egyszerre foglalkozni. Nem is ezt kívánom tenni. Ám vázolnám néhány gondolatomat ezt a témát illetően.

A magyar nemzeti közösség az elmúlt évtizedekben nem tudott olyan átfogó stratégiát, irányelveket, tervet kidolgozni, amely magába foglalná nemcsak a kétnyelvű oktatás alapjait az óvodától az egyetemig – ezzel együtt meghatározva azokat a képzési területeket, amelyek az itteni magyar nemzetiség nemcsak nyelvi és kulturális közösséggé fejlődését segítené –, hanem olyan irányba vezetné a leendő szakembereket, hogy azok a nemzetiség szempontjából deficitáris állásokat is be tudják tölteni. Túl merev az oktatási rendszer ahhoz, hogy egyéni, speciális tudással rendelkező szakembereket képezzen a nemzetiségi programokat végző intézmények számára. Ilyen irányban komplex felmérés nem is történt, nem is tudjuk, hogy pl. hány népművelőre, hány népi iparművészeket képző, ill. oktató személyre, hány magyartanárra, hány nyelvészre, hány és milyen szakterületű újságíróra, rádiós, tévés szerkesztőre lenne szükség. Nem is történhetett, mert ezt előre meghatározni szinte lehetetlen. Azt azonban kétségtelenül tervezni lehetett volna, hogy a szélesebb területekre milyen és mennyi szakembert irányítsunk: a kultúra, a média, az oktatás területeire. Mert kb. ezeket a területeket fedi le a magyar szakintézmény ilyen, vagy olyan rendszere. Nem volt erre lehetőség.

Többek között azért sem, mert a második világháború után az ún. „lefejezett" iskolázott réteg hiányát, az értelmiség elüldözésének traumáját, nem tudta napjainkig sem kiheverni e vidék. Gondolok itt arra, hogy az értelmiségiek „újratermelődésének" folyamatossága e megszakadással napjainkig sem állt teljesen helyre. Másrészt a nemzeti közösségek vezetői, valamint a tanácstagok megválasztási rendszere miatt az elmúlt évtizedekben a tanácsok nem voltak érettek arra, hogy ilyen kérdésekben döntsenek, de arra sem, hogy átfogó szakmai stratégiát dolgoztassanak ki.

Ilyen irányításra, jobbító szándékkal egyébként az ezredfordulón, először a lendvai magyar önkormányzat zugaiból eredően történt kísérlet. A magyar önkormányzat ösztöndíjpályázatokat hirdetett meg az általa egyetemi szintű hiányszakmáknak vélt esetekben. A napjainkig működő rendszer azonban ma már föltétlenül frissítésre szorul. Igaz, ezt a rendszert más község magyar önkormányzata is alkalmazta. Így szerencsére ott is van mit frissíteni. Az elért eredményekről korai lenne beszélni, hiszen folyamatos, hosszú, mindenképpen egy évtizednél hosszabb időszakra nyúló ösztöndíjazási modellen lehetne leméri, megfelelő eredményeket hoztak-e a befektetett anyagi eszközök.

A hosszútávú eredmények firtatása után talán néhány mondat erejéig álljunk meg a jelennél. A gazdasági válság okozta nehézségek szűkebb és szélesebb térségünket egyaránt sújtják. Emiatt a lehetőségek száma az oktatás területén is részben bizonyos kilátástalanságot sejtet, hiszen a fiatal munkakeresők megélhetési lehetőségei is egyre csökkennek, másrészt újbóli átértékelést nyerhet a két tannyelvű oktatási rendszer. Pusztán csak azért is, mert jóllehet, pl. a középiskola szakmát, ill. továbbtanuláshoz szükséges felkészülést biztosít, ám ma már közhelynek számít, hogy a tudás hamar devalválódik, azaz folytonos frissítésre van szükség a szinten tartásához. Egy dolog mégis időt állóbb ennél: a nyelv, a nyelvek birtoklása. Aki nyelveket beszél, az kommunikálni tud, szakmájában is könnyebben boldogul. Talán erre a tényre kellene építkezni ebben a kilátástalan, a vidéket különösen sújtó időben. Itt nemcsak az ún. nagy nyelvekre, pontosabban azokra a nyelvekre gondo-

lunk, amelyeket világszerte és sokan beszélnek, hanem térségünkben a köztünk, vagy mellettünk élő népek nyelveire is. Ez ennek a vidéknek, s az egyénnek a felemelkedését is eredményezheti. És ezzel megérkeztünk a lehetséges irányelvekhez.

Az irányelvek megalkotásához nem elegendő a nemzeti közösség hathatós anyagi támogatása, ami főleg Szlovénia felől érkezik. Nem elegendő a Szlovéniában érvényesülő, ún. pozitív diszkrimináció. Mert egy adott kisebbség olyan erős, amilyen háttérszelet kap az anyanemzettől, az anyaországtól – függetlenül attól, hogy egyeseknek tetszik, vagy sem. És ez alatt nem a tolakodást értjük, hanem a segítő szándékot, ha annak fogadására készség mutatkozik. Ha ilyen támogatás nincs, törekvéseinek megvalósítása annál nehezebb. A szlovéniai magyar közösség még szerencsés helyzetben van, ám gyakran fölmerül a kérdés, bennünk is, másokban is: eléggé feszül-e a vitorlánk a haladáshoz? Vagy éppen ezért süllyedünk, ha süllyedünk? Félő, egykor majd kártyavárként omlik össze a nemzetiségi intézményrendszer is, amennyiben forráshiány miatt elzárják a csapokat, és majd ott állunk a bizonytalanságban, saját anyagi forráslehetőség nélkül. Nem rémeket látok, egyre gyakrabban pedzik, hogy Szlovéniának mennyibe is kerül a magyar közösség.

A sokat vitatott kétnyelvű, két tannyelvű oktatás szerény véleményem szerint mégiscsak hozott eredményeket. A közösség – kis létszáma ellenére, hiszen vannak vidékek, ahol a kisebb falu is nagyobb nálunk – tud felmutatni olyan eredményeket, amelyek sokkal nagyobb közösségek számára is büszkeségre adhatnak okot. Természetesen nem minden arany, ami fénylik, de az itteni kimagasló teljesítmény mégiscsak bátran az egyetemes magyar szellemi kincs mellé sorolható, parányi szégyenkezés nélkül. Jóllehet vannak, úgymond gyengébb teljesítmények is, mégis, ezek is kellenek ahhoz, hogy igába vonva őket, előbbre húzzuk a szekerünket. Nemcsak a könyvtermésre, az egyéb előállított kulturális javakra gondolok, hanem az iskolai rendszerünkre is. Vannak ebben nehézségek, senki sem vitathatja. De azt sem, hogy ennek javításán dolgozni kell. Eltekintek azoktól, akiket mutogatni szoktak, hogy tessék, szakmában, képzettségben kiemelkedő eredményeket tudnak felmutatni, és ennek a közösségnek a javára dolgoznak, mert ezek száma a közösséghez mérten ugyan igen magas, de nem elegendő. Inkább az átlagot emelném ki, akik teljesíteni próbálnak. Őket kell segíteni törekvéseikben. Pl. azokat az oktatásban dolgozó pedagógusokat, akik a kétnyelvű oktatás megvalósítói. Örülni kell az ilyen konferenciasorozatoknak is. Ilyen konferenciáktól az említetteknek sem félni kell, hanem keresni bennük a lehetőséget, hogy innen is érkezzen egy kis szél ama bizonyos vitorlánkba. Minél több szakembert kell bevonni az ilyen munkába. Talán többet és szélesebb közegből, mint akár jelenleg is.

Amennyiben meg tudjuk válaszolni, hogy van-e továbblépési lehetőség, egyáltalán ilyen szándék a magyaroktatást illetően Szlovéniában, megválaszoljuk a címben feltett kérdést, hogy melyek is a nemzetiségi iskolák lehetséges irányelvei. Személy szerint hiszem, hogy a jobbítás lehetősége mindig fennáll, a kérdés mindössze az: eléggé nyitottak vagyunk-e fogadására? Nyit-e újabb lehetőségeket a magyaroktatás Szlovéniában, vagy a szakembereink, akik mégiscsak ott kapják az alapokat, továbbra is máshol keresik a boldogulás lehetőségét? A retorikus kérdés, ami ebből következik, ugye az, hogy van-e e vidék fejlődésének perspektívája értelmiség nélkül. A válasz egyértelmű, nincs.

Ugorjunk egy nagyot. Voltaképpen mit tud e közösség nyújtani azoknak, akik a szlovéniai magyaroktatásból kikerülve, pl. posztgraduális képzésre is vállalkoznak, vállalkoznának? Jelenleg semmit. Tudományos fokozattal rendelkezők nem tudják nö-

velni a meglévő intézmények alkalmazottjainak számát úgy, hogy ezzel növeljék a minőséget és a teljesítményt. Nekik nincs elsőbbségük a munkahelyek betöltésénél, mert tudományos fokozat pályázati feltételként a Muravidéken nincs előírva.

A lehetőségek jobbítása felé, úgy vélem, a muravidéki magyar önkormányzat megtette az első lépéseket azzal, hogy idén év elején új közszolgálati intézet terveinek kidolgozásáról döntött. Az új intézet, a tájékoztatási és a művelődési mellett, a tudományos szférát és a kutatásokat ölelné fel. Nem kergetünk hiú reményt, hogy nagyszámú alkalmazottnak biztosítanánk munkahelyet, ám ilyen bázis felállítására mindenképpen szükség van. Így nemcsak a pályázati rendszerekben rejlő források kiaknázására nyílhat lehetőség, hanem arra is, hogy a tudományos fokozattal rendelkező, a szlovéniai magyar közösség érdekében működő szakembereket hathatósabban támogassuk. Úgy, hogy amennyiben nem tudományos intézményben dolgoznak, olyanba bedolgozhassanak, ill. amennyiben tudományos intézményben dolgoznak, akkor ottani tevékenységüknek adhassunk támaszt. Vagy erkölcsi támogatást, ha arra van szükség, vagy a különböző tevékenységek összehangolásával, érdekeink eléréséhez közös fellépéssel. Nem utolsósorban, mert minden a pénzzel kezdődik és fejeződik be, közös projektek indításával, vagy egyéniek támogatásával a sikeresebb anyagi erőforrás megteremtéséhez. Minden tudományos tevékenységnek azonban gyakorlati eredménye is van, kell hogy legyen. Ezeknek vidékünkön elsősorban arra kell irányulniuk, hogy segítsék a döntéshozókat a jó döntések meghozásában. Hogy legyen tanácsadó szakmai háttere is a közösségnek.

Nem utolsósorban említendő, hogy a nemzeti közösség oktatási perspektívája, és ide sorolnám a hozzá szorosan kapcsolódó könyvtárügyet is, a tudományos tevékenység intézményesítése is lehet, hiszen ez nemcsak segíteni tud, hanem lehetőséget is nyújthat, célt jelölhet ki azok számára, akik a posztgraduális képzés után keresik a működési, az érvényesülési lehetőségeket, és végigjárták a kétnyelvű oktatási rendszert. Ösztönzésképpen hathat azok számára, akik a közösség érdekében kívánnak tenni, de a tudományos szférában szeretnék elérni a szellemi fejlődésük kiteljesülését.

Possibili prospettive per le scuole di minoranze linguistiche

Il discorso preliminare della conferenza tenutasi in Slovenia vuole sottolineare che nessuno può proibire che qualsiasi persona, sopratutto fra i membri della minoranza, si formi, ad un qualunque livello, la propria opinione sull'istruzione delle minoranze. Capita spesso infatti che i pedagoghi lamentino il fatto che il loro lavoro viene giudicato da non professionisti. Però esprimere le proprie opinioni, certamente con pieno rispetto di quelle degli insegnanti, è la base di ogni possibile miglioramento. E da migliorare ci sono appunto molte cose, come è riconosciuto sempre più ampiamente anche all'interno della professione. Ma finora purtroppo non è stata ancora varata – a prescindere da alcune iniziative come il sistema delle borse di studio – una strategia globale che stabilisca l'educazione delle comunità ungheresi di Slovenia, e ne sono già emersi gli svantaggi. Inoltre, il discorso accenna ai vantaggi delle comunità dove si parlano due o più lingue, e anche alle maggiori possibilità che hanno le persone bi- o plurilingui di superare la crisi economica. Per rendere più efficienti, da parte delle comunità in assimilazione, gli sforzi per la sopravvivenza della comunità stessa non è da trascurare nemmeno ogni sorta di appoggio da parte della madre

patria. Il numero degli altamente qualificati risulta insufficiente, e anche gli sforzi di quelli che dimostrano risulti medi andrebbero sostenuti di più. L'istituzionalizzazione della sfera scientifica delle minoranze sembra essere una possibile prospettiva dell'insegnamento bilingue. I primi passi verso questo fine sono già stati fatti.

Potenciálne smernice pre národnostné školy

Zámerom autora úvodnej prednášky na konferencii v Slovinsku je upozorniť na to, nikto nemôže zabrániť tomu, aby sa k otázke vzdelávania národnostných komunít vyjadrili členovia danej komunity a to na ktorejkoľvek úrovni. Učitelia sa totiž občas ohrádzajú proti tomu, aby sa k ich práci vyjadrovali ľudia, ktorí sú z hľadiska danej tematiky neodborníci. Spoločné uvažovanie – samozrejme spolu s učiteľmi – je však základom pre zlepšenie v tejto oblasti. Je to totiž čo zlepšovať – stále viac ľudí to uznáva, aj v rámci učiteľskej obce. Žiaľ, až na malé výnimky – aký je systém štipendií – zatiaľ nebola vypracovaná komplexná edukačná stratégia pre maďarskú komunitu v Slovinsku. Negatívne dopady tejto situácie sú už citeľné. Autor sa vyjadruje k otázke výhodnosti spoločenskej dvoj- a viacjazyčnosti, ako aj o možnostiach bilingválov vymaniť sa z vplyvov hospodárskej krízy. Nemenej dôležitá je všestranná podpora zo strany materského národa, ktorá je potrebná k zachovaniu si národnej identity u asimilujúcich sa komunít. Nestačí mať veľa vysokokvalifikovaných ľudí, bolo by potrebné podporovať aj úsilia ľudí s priemernými výsledkami. Jednou z možných perspektív dvojjazyčného vyučovania môže byť inštitucionalizácia menšinového vedeckého života. Zdá sa, že v tomto smere už boli vykonané prvé kroky.

Smernice narodnostnih šol

V uvodnem predavanju konference v Sloveniji bi rad opozoril, da nihče nikomur, zlasti ne pripadniku narodne skupnosti, ne sme preprečiti ustvarjanje lastnega mnenja o izobraževanju narodne skupnosti. Pogosto se namreč dogaja, da se pedagogi počutijo prizadete, ker njihovo delo ni strokovno ocenjeno. Skupno konstruktivno razmišljanje predstavlja temeljni kamen namere o izboljšanju. Popraviti je potrebno precej stvari, kar zmeraj glasneje priznava tudi stroka. Vseobsegajoča, celovita strategija izobraževanja, razen nekaj poskusov izboljšav, kot je npr. sistem štipendiranja, za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji ni nastala. Posledice tega so se že pokazale. Izpostaviti moramo, da se poraja tudi vprašanje o prednostih skupnosti, ki nudijo življenjski prostor dvema ali več jezikom, s tem povezano pa lažji preboj iz gospodarske krize tistih, ki govorijo več jezikov. Pri uspešnejšem prizadevanju za obstanek skupnosti, ki je v procesu asimilacije, ni zanemarljiva niti vsestranska pomoč matičnega naroda. Pokazalo se je, da ni zadostnega števila izobraženih. Razen njih bi več podpore bilo potrebno posvetiti prizadevanjem, ki prinašajo povprečne rezultate. Ena od perspektiv dvojezičnega učnega modela je institucionaliziranje znanstvene sfere narodne skupnosti. Prvi koraki k uresničenju tega so, kot kaže, bili narejeni.

VARGA József

Iskolai és falusi könyvtárak

A könyv az ókortól a mai napig a legfontosabb és legelterjedtebb információhordozó. A társadalmi érintkezés egyik alapvető eszköze. A könyv örömforrás, ismeretnyújtás, szórakozás, nevelés stb. az emberiség évezredes szolgálatában.

Rövid, tájékoztató jellegű írásomban szeretném dióhéjban – a teljesség ígénye nélkül – bemutatni az úgynevezett kétnyelvű területen működő négy általános iskola (Dobronaki Kétnyelvű Általános Iskola/Dvojezična osnovna šola Dobrovnik, Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola/Dvojezična osnovna šola Genterovci, Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola/Dvojezična osnovna šola Lendava, Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskola/Dvojezična osnovna šola Prosenjakovci) könyvtárát; a Lendvai Kétnyelvű Középiskola/Dvojezična srednja šola Lendava könyvtárát, valamint az alábbi falvakban működő könyvtárakat, például: Dobronaki Könyvtár/Knjižnica Dobrovnik, Göntérházi Könyvtár/Knjižnica Genterovci, Gyertyánosi Könyvtár/Knjižnica Gaberje, Petesházi Könyvtár/Knjižnica Petišovci, Völgyifalui Könyvtár/Knjižnica Dolina.

A fent megnevezett könyvtárak bemutatásánál főleg az alábbi adatokat foglaltam össze:

1. Hány könyv van az iskola könyvtárában?
2. Közülük hány a szlovén nyelvű?
3. Hány a magyar nyelvű?
4. Hány az idegen nyelvű: német, angol, horvát stb.?
5. Hány a szakirodalmi könyv, és ezek milyen nyelvűek?
6. Hány a szépirodalmi alkotás, és ezek milyen nyelvűek?
7. Hány a gyermekeknek, fiataloknak és felnőtteknek szóló könyv?

Külön tételként (pontként) tárgyalom az úgynevezett Tankönyvalapot vagy -állományt/ Učbeniški sklad.

Fontosnak tartom, hogy az iskola könyvtára részére könyvet ajándékozó intézmények és magánszemélyek nevét is ismertessem.

Felsorolom az iskola néhány legrégibb, illetőleg legújabb könyveit, valamint utalok az olvasók számára is.

Végül rögzítem néhány jelentősebb személy (író, költő, politikus, államférfi stb.) látogatását az iskolában és annak könyvtárában.

Befejezésül megörökítem az iskola életében történt néhány említésre méltó érdekes és értékes történetet, eseményt.

Kétnyelvű Általános Iskola, Dobronak

Könyvtárának állománya a 2010/11-es iskolaévben 9 287 darab könyv. Ebből szlovén nyelvű 5 363, magyar nyelvű 3 654, német nyelvű 136, angol nyelvű 102, horvát nyelvű 26, roma nyelvű 6 darab.

A 9 287 darab könyv közül 4 890 a szépirodalmi és 4 397 darab szakirodalmi.

A 4 89o darab szépirodalmi alkotás közül 1937 gyermekirodalmi 2 829 ifjúsági és 124 a felnőtteké.

Tankönyvalap vagy -állomány:

A könyvtárban összesen 78 darab tankönyv van. Ebből 38 a kétnyelvű, 40 pedig az egynyelvű. (Ez utóbbi lehet csak szlovén vagy csak magyar nyelvű, esetleg megoszlik. V. J. megjegyzése.)

Az iskola részére könyveket ajándékozó intézmények és magányszemélyek:

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
Kiadók: Rokus Klett, Modrijan, Mladinska knjiga, Izolit
Društvo Bralna značka (Zveza prijateljev mladine)
Pedagoški inštitut Ljubljana
Ministrstvo za šolstvo in šport Ljubljana
Dr. Varga József

Az iskola néhány legrégebbi könyve:

Gróf Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása, 1790
Herczeg Ferenc: Két ember a bányában – drámai jelenet. Budapest, 1924
Bob za mladi zob – pesmi za mladino. Ljubljana, 1920
Milan Skrbinšek: Diletantski oder. Ljubljana, 1921
Fran Lakmayer: Umni čebelar. Ljubljana, 1922.
Bulla Béla: Az Alföld. Budapest, 1940

Az iskolai könyvtár legújabb könyvei:

Varga József: Kétnyelvű oktatás Szlovéniában – Tanulmánykötet. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009
Varga József: Esszék könyvekről. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009
Varga József: Életem mozaikkövei. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010
Varga József: Bennem a Muravidék – Esszék, tanulmányok. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010
Boksa Brigita: A karácsonyi asztal meséi. Debrecen, 2010
Tréfás népmese. Debrecen, 2010
Bosse Sarah: Bátorság, Anna! Pécs, 2010
Szerk. Kolláth Anna és Gróf Annamária: Szépbe szőtt hit… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Maribor, Magyar Nemzetiségi Művelpdési Intézet, Lendva, 2010

Az iskolába és a könyvtárába látogató jeles személyek:

Szlovéniai, magyarországi és más országok politikusai, miniszterei, pedagógusai, költők és írók: Miško Kranjec, Ferdo Godina, Manko Golar, Szeli István, Kanizsa József, Király Lajos, Varga József.

Az iskola életében történt néhány fontos esemény:

A Dobronaki Kétnyelvű Általános Iskola mintegy öt évvel ezelőtt bemutató gyógy- és fűszernövénykertet létesített azzal a céllal, hogy a tanulók és az éedeklődő felnőttek a valóságban is megismerhessék az általában házilag használt fűszereket és gyógynövényeket. Az információs táblák segítségével a tanárok is bevonhatják a tanulókat bizonyos órák szakszerű, szemléltető tanításaikba.

A gyógy- és fűszernövénykertben a következő növények találhatók: cickafark, citromfű, gyermekláncfű, kakukkfű, körömvirág, lándzsás útifű, levendula, menta, metélőhagyma, muskotályzsálya, rebarbara, szurokfű és zsálya.

A gyógynövényekből és a fűszerekből minden évben gyűjtenek és szárítanak házi használatra.

Kétnyelvű Általános Iskola, Göntérháza

Könyvtárának állománya a 2010/11-es iskolaévben 7 695 darab könyv. Ebből a szlovén nyelvű 3 219, a magyar nyelvű 4432 darab. Az idegen nyelvű könyvek száma: német nyelvű 11, angol nyelvű 3, horvát nyelvű 17, lengyel nyelvű 1, orosz nyelvű 1, roma nyelvű 11; összesen 44 darab.

A 7 695 darab könyv közül 4 725 a szépirodalmi és 2 970 darab a szakirodalmi.

A 4 725 darab szépirodalmi alkotás közül a gyermekirodalmi („ciciban" és „pionír") 2 160, az ifjúsági („mladina") 1389, a felnőtteké 1176.

Tankönyvalap vagy -állomány:

Az iskola könyvtárában nyilvántartott tankönyvek száma 888. Ebből a kétnyelvű tankönyv 484, a szlovén nyelvű 176, a magyar nyelvű 228 darab. (Ezeket az iskola a tanítás kezdetekor kölcsön adja a tanulóknak; év végén beszedi. A tanulók a tankönyvek használatáért csekély „kopásdíjat" fizetnek.)

Az iskola részére könyveket ajándékozó intézmények és magánszemélyek:

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség
Muravidéki Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva
Zrínyi Miklós Általános Iskola, Nagykanizsa
Dr. Varga József
Kočičev Sklad
Pogača d. o. o., Murska Sobota
Založba Kres
Klub Pac, Murska Sobota
Društvo Bralna značka Slovenije

Az iskola könyvtárának két legrégibb könyve:

Dezső Lipót kir. tanfelügyelő: Magyar nyelvgyakorló- és olvasókönyv – a kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák számára – Vendvidéki szójegyzékkel. Franklin-Társulat, Budapest, 1926

ZEMLJEPIS za 4. razred osnovnih šol. Sestavil: Uredniški odbor. Državna založba Slovenije. Ljubljana, 1949.

Az iskola könyvtárának legújabb könyvei:

DVA KRAT TRI, ZNAMO VSI – Matematika za 3. razred dvojezične osnovne šole 1. del/AZ EGYSZEREGYET TUDJUK MIND – Matematika a kétnyelvű általános iskolák 3. osztálya számára 1. rész. Izdala in založila/Kiadta: Modrijan založba, d. o. o., Ljublana, 2010.

Varga József: Kétnyelvű oktatás Szlovéniában – Tanulmánykötet. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Esszék könyvekről. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Életem mozaikkövei. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Varga József: Bennem a Muravidék – Esszék, tanulmányok. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Szerk. Kolláth Anna és Gróf Annamária: Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Maribor, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2010

Az iskolába és a könyvtárába látogató jeles személyek, csoportok:

Milan Kučan, Szlovénia államelnöke
Göncz Árpád, Magyarország államelnöke
Slavko Gaber, oktatási és sport miniszter
Őszi István, Magyarország szlovéniai nagykövete
Profesorji Pedagoške fakultete Maribor
Dr. Albina Nečak Lük
Beregszászi tanárok és tanulók Kárpátaljáról
Predstavniki delegacije s Kitajske
Lucija Čok, ministrica za šolstvo, znanost in šport
Delegacija Geografskega Inštituta Univerze v Bernu, Švica
Jókai Anna, Budapest
Weörea Sándor, Szombathely
Fodor András, Budapest
Manko Golar,
Miško Kranjec, Nagypalina (Velika Polana)
Kanizsa József, Budapest
Király Lajos, Budapest
Dr. Varga József, Göntérháza

Az iskola életében történt néhány fontos esemény:

– Iskolák közti gyermekparlament a Göntérházi KÁI-ban 2010 februárjában.

– Randhagyó sportrendezvény a Göntérházi KÁI-ban. Három iskola (Göntérháza, Dobronak Kebele) sportolói találkoztak 2010. május 25-én.

– Szobrásztábor Göntérházán 2010. június 28-ától 30-áig.

– Šabjan Betti rajztanárnő és Vargazon Kornelija tanítónő vezetésével zajlott az első képzőművészeti tábor a Göntérházi KÁI-n

– A Göntérházi KÁI-n a Szlovén Tornászszövetség és Mitja Petkovšek (kétszeres világbajnok és négyszeres Európabajnok tornász) vezetésével a legjobb fiatal szlovén tornászok mutatták be ezt a sportágat a tanulóknak.

– A Göntérházi KÁI dr. Varga József Muravidék lantosát ünnepelte 80. születésnapja alkalmából 2010. október 22-én.

1. Számú Kétnyelvű Általános Iskola, Lendva

Könyvtárának állománya a 2010/11-es iskolaévben 25 246. (Ez a szám tartalmazza a Gyertyánosi Fiókiskolában és a Tomšič utcai Kétnyelvű Óvodában levő könyveket is.) Ebből a könyvállományból a szlovén nyelvű 15 248, a magyar nyelvű 9 110, az angol nyelvű 499, a német nyelvű 362, a szerb és horvát nyelvű 21, a roma nyelvű 6 darab.

A 25 246 egységszám 16 067 címből áll:

Szépirodalom: 9 602 cím. Ebből az úgynevezett „ciciban" (gyermekeknek szóló) könyvek száma 3 700: 2 489 szlovén nyelvű, 1211 magyar nyelvű. A „pionír" (a 7. osztályosokig szóló) könyvek száma 1832: 1147 szlovén nyelvű, 685 magyar nyelvű. Az ifjúsági könyvek száma 3 668: 2 152 szlovén nyelvű, 1516 magyar nyelvű. Népköltészet (felnőtteknek szóló könyvek) száma: 402 darab, 200 szlovén nyelvű, 202 magyar nyelvű.

A szakirodalmi alkotások száma 5 539, amelyek hozzáférhetőek (kölcsönözhetőek) az iskola tanulóinak. A szűkebb, tanári szakirodalmi könyvek száma 926 cím. Ebből 763 a szlovén nyelvű, 163 a magyar nyelvű.

Tankönyvalap vagy -állomány:

A könyvtárban összesen 76 darab tankönyv van. Ebből 34 egynyelvű (szlovén és magyar), 42 kétnyelvű.

Az iskola részére könyveket ajándékozó intézmények és magánszemélyek:

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
Lendva Község Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség
Ministrstvo za šoltvo Ljubljana
Pedagoški Inštitut Ljubljana
ZRSŠ
Lendvai Könyvtár
Lendva Község
Apáczai Kiadó, Magyarország
Mozaik Kiadó, Magyarország
Mladinska knjiga Ljubljana
Državna založba Slovenije
Založba Rokus Klett
Bralna značka
Különböző iskolai delegációk (Szentgotthárd, Izola, Podčetrtek, Budapest, Wels stb.)
Dr. Varga József
Dr. Zagorec Csuka Judit
Paušič olga

Az iskola legrégibb könyve:

Simon Jenko: Pesmi. Tiskovna zadruga Ljubljana, 1920

Az iskola könyvtárának újdonságai:

C. Philips: Made in Vietnam. MIŠ Ljubljana, 2010
N. Butterworth: Tačka – čarovniška mačka. DZS Ljubljana, 2010

Naj babica še pripoveduje? MKZ Ljubljana, 2010

Varga József: Kétnyelvű oktatás Szlovéniában. – Tanulmánykötet. NAP Alapítvény, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Esszék könyvekről. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Életem mozaikkövei. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Varga József: Bennem a Muravidék – Esszék, tanulmányok, Dunaharaszti, 2010

Szerk. Kolláth Anna és Gróf Annamária: Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Maribor, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Az iskolába és a könyvtárába látogató jeles személyek és csoportok:

Szlovéniai írók, költők: Miško Kranjec, Tone Seliškar, Lepold Suhodolčan, Tone Pavšek.

Magyarországi költők, írók: Jókai Anna, Kanizsa József, Király Lajos, Kányádi Sándor (erdélyi).

Vajdasági irodalmárok: Burány Nándor, Nagy Katalin, Dudás Károly stb.

Muravidéki írók, költők: Bence Lajos, Bence Gabriella, Paušič Olga, Varga József.

Az iskola életében történt néhány fontos esemény:

– Könyvtári órák tartása,
– A „Bralna značka” zárórendezvénye,
– A magyar Olvasási verseny zárórendezvénye,
– A magyar szavalóverseny iskolai döntője,
– Delegációk fogadása,
– Reggeli meseórák (kedden és csütörtökön) tartása.

Kétnyelvű Általános Iskola, Pártosfalva

Könyvtárának állománya a 2010/11-es iskolaévben 10 143 darab könyv. (Ez tartalmazza a fiókiskolákban levő szépirodalmi- és szakkönyvek számát is.) Ebből a szlovén nyelvű 4 980, a magyar nyelvű 5 119, a német nyelvű 40, az angol nyelvű pedig 4 darab.

A 10 143 darab könyv közül 5 456 szépirodalmi alkotás. Ebből 2 861 a szlovén nyelvű, 2 595 a magyar nyelvű. A 4 687 darab szakirodalmi alkotás közül 2 241 szlovén, 2 446 magyar nyelvű.

Az 5 456 darab szépirodalmi alkotás közül 1728 gyermekirodalmi, 2 442 ifjúsági és 1286 a felnőtteké.

Tankönyvalap vagy -állomány:

Az iskola tankönyállománya zömében kétnyelvű, kivéve a nyelveket és az irodalmi tankönyveket, ezek egynyelvűek. A kilencéves oktatásban még használják az 1. és a 7. osztályban a 2003-ban kiadott és érvényben levő tankönyveket. A legújabb tankönyvek a munkafüzetek, amelyeket nemrég fordítottak magyar nyelvre, például: a történelem és a földrajz munkafüzete a 6. és 7. osztályban. Szlovén nyelvűek még mindig azok a tankönyvek és munkafüzetek, amelyeket még nem fordí-

tottak le magyar nyelvre, például: a felső tagozatosok zene- és képzőművészet tankönyvei. (Valószínű, hogy ezeket a tankönyveket használják a többi kétnyelvű általános iskolában is. Megyjegyzés: V. J.)

Az iskola részére könyveket ajándékozó intézmények és magánszemélyek:

Gazdag könyvajándékban részesítette az iskolát Zdenka Cerar asszony, amikor a Legfelsőbb Bíróság Könyvtárában leltári válogatást végeztek. Majdnem hiánytalanul megkapta az intézmény az irodalmi Nobel-díjasok díszkiadású köteteit.

Területi és Tanulmányi Könyvtár, Muraszombat

Előfordult, hogy magánszemélyek (költők, írók, politikusok és más közéleti személyek stb.) is ajándékoztak könyveket az iskola könyvtárának, például: dr. Varga József.

Az iskola néhány legrégibb könyve:

Gail, Otto Vili: Paberki is fizike. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1950

Twain, Mark: Koldus és királyfi. Izdavačko poduzeće Bratstvo–Jedinstvo, Novi Sad, 1958

Verne, Jules: Kétévi vakáció. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1960

Az iskola könyvtárának legújabb könyvei:

Varga József: Kétnyelvű oktatás Szlovéniában – Tanulmánykötet. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga Jzsef: Esszék könyvekről. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Életem mozaikkövei. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Varga József: Bennem a Muravidék – Esszék, tanulmányok. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Szerk. Kolláth Anna és Gróf Annamária: Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Maribor, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Az iskolába és a könyvtárába látogató jeles személyek, csoportok:

Jókai Anna, Weöres Sándor, Szunyog Sándor, Varga József; szlovéniai és magyarországi politikusok és miniszterek, valamint pedagógusok.

Az iskola életében történt néhány fontos esemény:

Az iskola könyvtári tevékenységével és helyiségeivel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy 2008-ban a könyvtár új helyiségben működik multimédiás tanteremmel és olvasóteremmel.

Kétnyelvű középiskola, Lendva

Könyvtárának állománya a 2010/11-es iskolaévben 24 277 darab könyv. Ebből selejtezve (de nyilvántartva, megőrizve 6 985 darab). Így az intézmény kölcsönzési könyvállománya 2010-ben 17 292 darab: 16 585 darab könyv és 707 darab információs hordozó (CD, DVD, VIDEÓ stb.)

A 17 292 darab könyv közül 8 148 szlovén nyelvű, 7 315 magyar nyelvű, 1829 pedig egyéb.

Az iskola könyvállományának tartalmi megoszlása:

Szépirodalom: 5 397 darab (3 441 cím),
Szakirodalom: 11 895:
Filozófia és pszichológia: 424 darab (364 cím),
Vallás: 123 darab (87 cím),
Társadalomtudomány: 1245 darab (925 cím),
Általános enciklopédia: 168 darab (146 cím),
Természettudomány: 1748 darab (1131 cím)
Orvostudomány, technika: 1867 darab (1125 cím),
Művészetek, sport: 545 darab (427 cím),
Nyelvészet, nyelvtudomány: 2 769 darab (1400 cím),
Irodalomelmélet, -történet: 1270 darab (772 cím),
Földrajz, történelem: 1736 darab (1272 cím).

Az olvasók száma a 2010/11-es iskolaévben:

Diákok: 382, felnőttek (tanárok, volt diákok és mások): 384. Összesen: 766 olvasó.

Ajándékozó és az iskola könyvtárát szakmailag is támogató szlovéniai és magyarországi intézmények, valamint magánszemélyek az 1985–2010-es évek között:

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
Galéria és Vármúzeum, Lendva
Muravidéki Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva
Ledvai Község Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség
Dobronaki Község Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség
Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg
Szakszervezeti Könyvtár, Zalaegerszeg
Városi Könyvtár, Szentgotthárd
Területi és Tanulmányi Könyvtár, Muraszombat
Városi Könyvtár, Lendva
Ljubljanai Magyar Nagykövetség
Gimnázium, Lenti
Nemzeti Könyvtár, Budapest
Szakközépiskola, Lenti
Városi Könyvtár, Nagykanizsa
Megyei Könyvtár, Szombathely
Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Magyar Iskolai Könyvtárak Egyesülete
Szlovén Iskolai Könyvtárak Egyesülete
Dr. Varga József, Göntérháza
Hóbor Magda, Lendva

Néhány régebbi könyvérdekesség az iskola könyvtárában:

Jókai Mór: Az elátkozott család. Révai testvérek, Budapest, 1895
Kupa Árpád: A napszámosok. Magyar Kereskedelmi Közlöny, Budapest, 1895
Arany János: Balladái Zichy Mihály rajzaival. Ráth Mór, Budapest, 1896
Molnár Ferenc: Egy pesti lány története. Magyar Kereskedelmi Közlöny, Bp., 1905

Ouida de la Romée: Szeretve a sírig. Magyar Kereskedelmi Közlöny, Budapest, 1905

Szomaházy István: A mélóságos asszony. Singer és Wolfner, Budapest, 1909

Móricz Zsigmon: Vérben, vasban – Kis népek a nagy háborúból. Atheneum, Budapest, 1927

Az iskolai könyvtár legújabb könyvei:

Szerk. Kolláth Anna és Gróf Annamária: Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Maribor, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2010

Kersztury Dezső: Dedikál. Keresztury Könyvtári Alapítvány, Budapest, 2008

Fedezze fel az ezeréves Zalát! Zala megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg, 2009

A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezettségének 35 éve. Magyar Nemzetiségi Tájékoztató Intézet, Lendva, 2010

Anna Gabolda: Kis kiruccanás. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2009

Varga József: Kétnyelvű oktatás Szlovéniában – Tanulmánykötet. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Esszék könyvekről. NAP Alapítvény, Dunaharaszti, 2009

Varga József: Életem mozaikkövei. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Varga József: Bennem a Muravidék. NAP Alapítvány, Dunaharaszti, 2010

Az iskola életében történt néhány fontos esemény:

„Nemzetközi karácsonyi könyvfesztivál" címmel az iskola előcsarnokában minden év decemberében könyvkiadók, könyvesboltok, könyvtárak, írók és költők Szlovéniából, Magyarországról és Horvátországból részt vesznek ezen a rendezvényen. Kiállítják és promoválják könyveiket. Az iskola diákjai szervezetten két iskolai órában megtekintik e könyvvásárt.

A Dobronaki Népkönyvtár

A Dobronaki Népkönyvtár (Ljudska knjižnica Dobrovnik) 1963-ban kezdte meg missziós működését. Az induláshoz szükséges könyveket a Dobronaki Petőfi Sándor Kultúregyesület biztosította, azaz saját könyveit ajándékozta a megnyítandó falusi könyvtárnak. Az igazi érdem Gaál Péter tanítóé, aki odaadó lelkesedéssel, társadalmi munkával gondoskodott a könyvtár fejlesztéséről, könyvállományának a gazdagításáról. Persze a községi költségvetésből kevés jutott a korszerűsítésre. Az 1960-as évek végén az anyagi támogatás valamit javult, amikor a Lendvai Kultúrközösség biztosította az új könyvek vásárlását. 1976-ban a könyvtár állománya már 3 808 darab könyv, amelyből 864 darab a szlovén és 2 944 darab a magyar nyelvű.

A Dobronaki Népkönyvtár Dobronak (Dobrovnik), Strehovci (Őrszentvid) és Zsitkóc (Žitkovci) települések lakosságát látja el szellemi táplálékkal – szépirodalmi és egyéb jellegű könyvekkel.

Ma a Dobronaki Fiókkönyvtár a Lendvai Könyvtárhoz (Knjižnica Lendava) tartozik.

2009-ben a Dobronaki Könyvtárban, az év végén, 11 080 darab könyv volt. Ebből 6 012 szlovén nyelvű, 5 063 magyar nyelvű és 5 idegen nyelvű.

A Göntérházi Népkönyvtár

Hetés második falusi Népkönyvtárát Göntérházán (Ljudska knjižnica Genterovci) Varga József magyar szakos tanár és Varga Sándor alapította meg 1967-ben. A megnyításhoz szükséges 301 darab könyvet – hogy önálló könyvtárként működhessen – főleg Varga József, magyartanár (kb. 250 darab), Varga Sándor, bírósági alkalmazott (kb. 25 darab), Füle Vendel, göntérházi földműves (kb.15 darab) és Hajós Ferenc, a Lendvai Bíróság vezetője (kb. 5 darab) biztosították. A könyvtár vezetését Varga József végezte vasárnaponként társadalmi munkával.

A Göntérházi Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége helyi szervezete kérvénye alapján a Ljubljanai NUK (Narodna univerzitetna knjižnica – Nemzeti Egyetemes Könyvtár) hivatalosan is beiktatta az intézmnyt: Ljudska knjižnica Genterovci/ Göntérházi Népkönyvtár címmel, mint önállóan működő intézményt. Néhány évig még anyagilag is támogatta a Lendvai Kultúrközösségnek dotált pénzösszeggel. Úgy tudom, hasonló anyagi támogatásban részesült a Dobronaki Népkönyvtár is; hiszen Gaál Péterrel együtt rendeltük meg a magyar nyelvű könyveket az Újvidéki „Fórum" Könyvkiadótól. Ezt az úgynevezett „könyvbuszuk" szállította le évente néhányszor. Ilyenkor még magánszemélyek is vásárolhattak magyar nyelvű könyveket a göcseji, hetési és őrségi falvakban. Persze ott, ahol erre igény volt, és a könybusz is megjelent. Többször előfordult, hogy egy-egy vidék lakossága már az érdekesebb könyveket megvásárolta, ezért nem jutott mindenkinek olyan könyv, amit szeretett volna; így várniuk kellett az újabb szállításig.

1976-ban a könyvek száma a könyvtárban 2 691 darab. Ebből 275 darab szlovén nyelvű, 2 116 pedig magyar nyelvű.

1977-ben a Lendvai Kultúrközösség és a Magyar Nemzetiségi Érdekközösség anyagi támogatásával megtörtént a Göntérházi Népkönyvtár adaptálása új bútorzattal, könyválványokkal és olvasóteremmel.

A Göntérházi Népkönyvtár a bánutai, göntérházi, hídvégi, kámaházi és radamosi lakosságnak, gyermekeknek és felnőtteknek, valamint a Vlaj Lajos Általános Iskola tanulóinak és pedagógusainak biztosította olvasásigényükhöz a könyveket.

Ma a Göntérházi Fiókkönyvtár a Lendvai Könyvtárhoz (Knjižnica Lendvava) tartozik.

A 2009-es év végén a Göntérházi Könyvtárban 6 400 darab könyv volt. Ebből 4 050 szlovén nyelvű, 2 329 magyar nyelvű és 21 idegen nyelvű.

A Gyertyánosi Könyvtárban 2009-ben, az év végén, 5 288 darab könyv volt. Ebből 3 453 szlovén nyelvű, 1831 magyar nyelvű és 4 idegen nyelvű.

A Petesházi Könyvtárban 2009-ben, az év végén, 5 158 darab könyv volt. Ebből 3 217 szlovén nyelvű, 1936 magyar nyelvű és 5 idegen nyelvű.

A Völgyifalui Könyvtárban 2009-ben, az év végén, 6 823 darab könyv volt. Ebből 4 282 szlovén nyelvű, 2 527 magyar nyelvű és 14 idegen nyelvű.

(Szubjektív okok miatt a falusi könyvtárakról csak ennyi adatot sikerült lejegyeznem.)

Összefoglalás

A négy Kétnyelvű Általános Iskola, a Kétnyelvű Középiskola és az öt falusi Könyvtárban összesen 104 412 darab könyv van a 2010/11-es évben.

Az iskolai könyvtárakban 69 663 darab könyv van. Ebből a szlovén nyelvű 36 958 darab, a magyar nyelvű 29 630 darab, az idegen nyelvű 3 075 darab.

Az öt falusi könyvtárban 34 749 könyv van. Ebből a szlovén nyelvű 21 014 darab, a magyar nyelvű 13 686 darab, az idegen nyelvű 49 darab.

A 104 412 darab könyv közül a szlovén nyelvű 57 972 darab, a magyar nyelvű 43 316 darab, az idegen nyelvű pedig 3 124 darab.

A szépirodalmi könyvek száma (durván) 72 956 darab, a szakkönyveké 30 414 darab, az ún. Tankönyvalapban pedig 1042 darab könyv van.

Az iskolák könyvtárának néhány legrégibb (értékes) könyve:

A Dobronaki Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárának legrégibb könyve – gróf Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása című 1790-ből. Egyébként ez az iskolai könyvtárak legrégibb, legértékesebb könyve.

A Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárának legrégibb könyve – Dezső Lipót kir tanfelügyelő: Magyar nyelvgyakorló- és olvasókönyv – A kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák számára – Vendvidéki szójegyzékkel. Kiadó: Franklin-Társulat, Budapest, 1926.

A Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárának legrébibb könyve –Simon Jenko: Pesmi. Kiadó: Tiskovna zadruga Ljubljana, Ljubljana, 1920.

A Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárának legrégibb könyve – Mark Twain: Koldus és királyfi. Kiadó: Izdavačko poduzeće Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad, 1958.

A Lendvai Kétnyelvű Középiskola könyvtárának négy legrégibb könyve – Jókai Mór: Az elátkozott család. Kiadó: Révai testvérek, Budapest, 1895. Arany János: Balladái Zichy Mihály rajzaival. Kiadó: Ráth Mór, Budapest, 1896. Molnár Ferenc: Egy pesti lány története. Kiadó: Magyar Kereskedelmi Közlöny, Budapest, 1905. Móricz Zsigmond: Vérben, vasban – Kis népek a nagy háborúból. Kiadó: Atheneum, Budapest, 1927.

Megjegyzem, hogy az általam elképzelt adatgyűjtés és annak megszerkesztése, rögzítése nem minden »kutatási« tételnél valósult meg teljes mértékben. (Ennek okát nincs szándékomban ismertetni.) Mindennek ellenére a lényeg minden intézmény bemutatásánál megtalálható.

A második világháború után a hetési, muravidéki könyvtárak úgy az iskolákban, mint a falvakban – ahol persze működtek könyvtárak a tanulók és a lakosság részére – eléggé szegényesek voltak. Jól emlékszem, hogy a Göntérházi Elemi Iskolában levő könyvállományt a német katonák és a partizánok tűzgyújtásra használták. A könyvek zömét pedig elégették az iskolaudvaron. Így történt más falusi iskolában is. Alsólendván és Muraszombatban az el nem égetett könyveket a lakosság vitte el, vagy zúzdába kerültek. Hasonlóan, mint az »inkvizició« idején, de később is.

Ma már megelégedéssel állíthatjuk, hogy jut olvasnivaló egy-egy olvasóra, szinte minden igényt kielégítő érdeklődőre, mert gazdagok az iskolai és a falusi könyvtárak. Ingyenes a könyvkölcsönzés, csak olvasni, olvasni kell.

Itt köszönöm meg mindenkinek a pozitív hozzáállását, akik szívesen segítettek, hogy ez az írás megszülethetett!

Göntérházán, 2011 februárjában

Biblioteche delle scuole e dei villaggi

L'autore presenta le biblioteche che operano nella cosidetta area bilingue. Nell'articolo vengono descritte le biblioteche di quattro scuole elementari bilingui (Scuola Elementare Bilingue di Dobronak, Scuola Elementare Bilingue di Göntérháza, Scuola Elementare Bilingue di Lendva, Scuola Elementare Bilingue di Pártosfalva), e una di una scuola secondaria a Lendva (Scuola Secondaria Bilingue di Lendva). Inoltre sono menzionate le biblioteche dei villaggi di Dobronak, Göntérháza, Gyertyános, Petesháza e Völgyifalu.

Školské a obecné knižnice

Autor vo svojom príspevku približuje knižnice štyroch základných škôl z takzvaných dvojjazyčných oblastí (Dobronaki Kétnyelvű Általános Iskola/ Dvojezična osnovna šola Dobrovnik/Dvojjazyčná základná škola v Dobrovniku, Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola/ Dvojezična osnovna šola Genterovci/ Dvojjazyčná základná škola v Genterovciach, Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola/ Dvojezična osnovna šola Lendava, Dvojjazyčná základná škola v Lendave, Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskola /Dvojezična osnovna šola Prosenjakovci, Dvojjazyčná základná škola v Prosenjakovciach), ako i knižnicu strednej školy v Lendave (Lendvai Kétnyelvű Középiskola/ Dvojezična srednja šola Lendava/ Dvojjazyčná stredná škola v Lendave) a nasledovné obecné knižnice: Dobronaki Könyvtár/ Knjižnica Dobrovník/ Knižnica v Dobrovníku, Göntérházi Könyvtár/ Knjižnica Genterovci/ Knižnica v Genterovciach/ Gyertyánosi Könyvtár/ Knjižnica Gaberje/ Knižnica v Gaberje, Petesházi Könyvtár/ Knjižnica Petišovci/ Knižnica v Petišovci a Völgyifalui Könyvtár/ Knjižnica Dolina/ Knižnica v Doline.

Šolske in vaške knjižnice

Avtor predstavlja šolske knjižnice naslednih osnovnih šol, ki delujejo na t. i. dvojezičnem prostoru: Dvojezična osnovna šola Dobrovnik, Dvojezična osnovna šola Genterovci, Dvojezična osnovna šola Lendava in Dvojezična osnovna šola Prosenjakovci. Od srednjih šol predstavlja knjižnico Dvojezične srednje šole Lendava, od vaških pa Knjižnico Dobrovnik, Knjižnico Genterovci, Knjižnico Gaberje, Knjižnico Petišovci in Knjižnico Dolina.

Elizabeta BERNJAK

A muravidéki kétirányú kétnyelvű oktatás hiányosságai

1. Bevezetés

A kétnyelvű oktatás muravidéki típusa az anyanyelvtámogató programok közé sorolható (Skutnabb-Kangas 1997). A mindkét nemzet számára egyaránt kötelező kétnyelvű oktatás a szlovéniai szakemberek a két nyelv megőrzésének kétirányú modelljeként tartják számon (Nećak-Lük 1989), de nevezhetnék kétutas immerziós oktatásnak is (Cathomas 2005), hiszen a benne részt vevő két célcsoport nemcsak az osztályban találkozik a másik nyelvével, hanem a környezetében születésétől kezdve lehetősége van belemerülni a másik nyelvbe és kultúrába.

A muravidéki kétnyelvű oktatás mindkét nemzeti közösségé, a kisebbségé és a többségé egyaránt, tehát eredményeit és hiányosságait csak ebben a kontextusban értelmezhetjük hitelesen (Kolláth 2009: 37). A Muravidéken elvileg kétirányú kétnyelvűségről lehetne beszélni, hiszen az oktatási modell lehetőséget és alkalmat is biztosíthatna a tényleges kétirányú kétnyelvűségnek az élet valamennyi színterén. A muravidéki kétnyelvűség a nyelvelsajátítás indítéka szerint természetes kétnyelvűség, ugyanakkor elrendelt kétnyelvűség is a magyar- és szlovéndomináns családból származó gyermekek esetében, amikor a második nyelvet intézményben sajátítják el, kötelezően. Az iskolai és a közéleti gyakorlat azt mutatja, hogy a szlovén anyanyelvi és a szlovén-magyar vegyes házasságokból származó tanulók nem válnak funkcionálisan kétnyelvűvé az oktatásban, és ez a tény meghatározza az intézményi kétnyelvűség aszimmetriáját. A muravidéki kétnyelvű oktatási modell elvileg kétirányú, a nemzetiségileg vegyesen lakott területen élő két nemzeti közösség két nyelvének megőrzésére és fejlesztésére irányuló modell. Tapasztalataink és a tanulók kommunikatív kompetenciájának eddigi kutatása alapján elmondható, hogy másodnyelvükben, de az első nyelvükben is hiányos a kommunikatív kompetenciájuk, amely hátrányt jelent az ismeretszerző folyamatban és a formális kommunikációban való részvétel szempontjából. A kilencosztályos általános iskolába való beiratkozáskor a szülők döntik el, hogy gyermekük milyen szinten tanulja a kisebbségi nyelvet, anyanyelvi (magyar 1) vagy környezetnyelvi (magyar 2) szinten. Ennek a döntésnek sokszor negatív következménye az, hogy a kétnyelvű családból származó, de gyakran magyar családból származó gyerekeket is a magyar 2-re íratják. Nagyon fontos lenne, ha a nyelvválasztásban a szakma is dönthetne, hogy így az első osztályban, vagy akár az első harmadban, a tanulók heterogén csoportban, nyelvi fürdő-modell keretében, kezdjék tanulni, sajátítsák el a többségi és a kisebbségi nyelvet, majd a pedagógusok javaslatára döntenének a szülők a nyelvválasztásról a második osztályban, illetve a második harmadban. A kilencosztályos általános iskola első harmadában a személyre kötött nyelvoktatási modell került alkalmazásra a szaktantárgyaknál is. Ez a modell lehetővé tehetné, hogy a tanulók az oktatási-nevelési célokat túlnyomórészt anyanyelvükön sajátítsák el, a két nyelv között ne történjen keveredés, és a tanulóknak lehetősége legyen a kódváltás speciális formáinak elsajátítására, amely lehetővé tenné a nyelvek váltakozásának alkalmazását a későbbi közéleti szférában. Azonban az elvben ideális módszer általában fordításos módszerré alakult, ahelyett, hogy az anyanyelven történ-

ne a tananyag túlnyomó részének a tanítása és elmélyítése. A magyar 2-es csoporthoz iratkozott magyar, illetve domináns szlovén-magyar kétnyelvű tanulók szaktantárgyi ismeretszerzése is túlnyomórészt a többségi nyelven történik. A felső tagozatokban a kétnyelvű oktatás a két nyelv párhuzamos, célirányú módszere alapján folyik, ami azt jelenti, hogy a tananyagot többnyire a többségi nyelven tanulják a tanulók, a kisebbség nyelven csak kivonatszerű sűrített tananyaggal találkoznak, amelyet a pedagógusok nem kérhetnek számon. Így a kisebbségi nyelvhasználat a 4. osztálytól a 9. osztályig erősen csökken. A meglévő kétnyelvű modell, amely egyre kevésbé kétirányú, azaz többnyire csak a kisebbségi tanulók számára kétnyelvű, nem szavatolja a két nyelv egyenrangú megőrzését és fejlesztését, nem tud kellőképpen hozzájárulni a kisebbségi nyelvi identitás megőrzéséhez, a két nyelv egyenrangú gyakorlásához a közéletben. Egyrészt azért, mert képtelen megfelelően fejleszteni a tanulók kisebbségi nyelvi kompetenciáját, kiküszöbölni a környezetből adódó nyelvi hiányosságok következményeit, másrészt a kisebbségi nyelv tanítását csak célként tervezik, háttérbe szorul azonban a nyelv kommunikációs és ismeretszerző funkciója. Harmadszor pedig azért, mert a kisebbségi anya- és másodnyelv tervezésénél, tanításánál a kontaktusos helyzetnek nem megfelelő didaktikai és módszertani eljárások érvényesülnek.

A vizsgálat tanulságainak elemzését fontosnak tartom, remélem, hogy segítheti az elfogadott oktatási stratégia megvalósításában a magyar nemzeti közösség társadalmi létezésének minden szintjét érintő megújulások reális formába öntését. Azt elsősorban, hogy szembenézzünk a konkrét gyakorlat tényeivel, s olyanná alakítsuk az oktatási modellt, amely emeli a kisebbségi nyelv presztízsét a gyakorlatban is. Elméletileg a modell nyelvmegőrző program, amelynek célja a funkcionális kétnyelvűség elérése is. Azonban a problémát a két tannyelv nem azonos státusza jelenti a gyakorlatban, ugyanis a kisebbségi nyelv nem egyenrangú a többségi nyelvvel, amelynek nagyobb a használati köre, s ez eleve meghatározza a többségi nyelv dominanciáját az oktatásban. Kétnyelvű oktatás inkább a magyarok számára jut érvényre, amelyben az anyanyelvnek egyre kevesebb szerep és színtér marad. Ennek negatív következménye a kisebbségi szakterminológia teljes hiánya. Az elmúlt ötven év alatt a kétnyelvű oktatásban a többségi tanulók is valamiképp kétnyelvűsödhettek, de a többségi csoportra inkább a receptív, vagy reproduktív kétnyelvűség jellemző. A kétnyelvű oktatás egyik hiányossága a módszertani kidolgozatlanság és a tanárok módszertani alulképzettsége, továbbá a magyar 2 heterogén csoportban való tanítása egységes tanterv alapján, nem megfelelő tankönyvek és munkafüzetek alkalmazása, a kontaktusosság, a kontrasztívitás és a szelektívitás teljes igénybevétele nélkül. A kisebbségi nyelv mint anya- és környezetnyelv tanításánál nem érvényesülnek a kontaktusos helyzetre releváns didaktikai és módszertani eljárások. A kisebbségi anyanyelv tanításának a legnagyobb problémája az egynyelvűség elvén alapuló hozzáállás és a nyelvi variánsok iránti érzéktelenség. A kisebbségi tanulóknak olyan módszerekkel tanítják az anyanyelvet, mint az egynyelvű tanulóknak az anyaországban, illetve mint a többségi nemzeti nyelvet, s nagyon ritkán veszik igénybe a tanulók kétnyelvűségét. A kontaktusos variáns csak az elmélet szintjén szerepel, az iskolai gyakorlatban kevésbé érvényesül. Így nehéz tudatosítani a kontaktusos nyelvi variáns, amelyet a tanulók anyanyelvként sajátítanak el, és a standard variáns közti különbségeket, amelyet a tanulók az iskolában tanulnak meg.

Az elmúlt egy-két évtizedben zajló szakmai fórumokon és egyéb eszmecseréken rendszeresen megfogalmazódott, hogy a kétnyelvű oktatás terén bizonyos változások szükségszerűek. A szaktantárgyak oktatásánál a magyar nyelv szerepe és súlya jelentős mértékben visszaesett, azért a probléma jelenleg a modell minőségi javításának egyik fő kihívását jelenti. Pillanatnyilag reális és hatékony útnak tekintem a jelenlegi modell megreformálását, azon belül főként a magyar nyelvnek a jelenlegi szintnél sokkal erőteljesebb érvényesülését a szaktantárgyak tanításánál és a középiskolai programokban, a pedagóguskáder színvonalasabb felkészítését a kétnyelvű oktatásra, a magyar nyelv következetesebb megkövetelését a szakemberek munkába helyezésénél és – a tényleges minőségi javítás érdekében – további differenciálódást az évfolyami csoportokban, főleg a magyar 2-nél. A kétnyelvű oktatás megreformálását tűzte ki célul nemrég a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösségen elfogadott oktatási stratégia, ezzel párhuzamosan a ljubljanai Pedagógiai Intézet keretében alakult egy kutatási csoport, amely feladata felmérni a kétnyelvű oktatás hatékonyságát. A kétnyelvű oktatási modell módosítása szempontjából fontos eleve meghatározni a nyelvtervezés területeit. Ez a következőket jelenti: (a) a kisebbségi nyelv társtanítási státuszának meghatározását a kétnyelvű és a nyelvcsoporti tantárgyaknál, (b) a kisebbségi másodnyelv tantervének újratervezését, párhuzamosan a tankönyvek, munkafüzetek módosítását, (c) a magyar anyanyelv tananyagának a tervezését a kontaktusos szituáció, a kontrasztivitás igénybevételével, (d) korpusztervezést, a kisebbségi szaknyelvek elsajátításának tervezését.

2. A kétnyelvű oktatás hatékonyságáról szóló evalvációs tanulmány

2. 1. Általános célok

A kétnyelvű oktatás felméréses tanulmánya a kivitelezett és teljesített tantervek adatainak elemzésével megállapítja a tervezett és teljesített tantervek közti átfedéseket és hiányosságokat. Emellett elemzi a tudás minőségét a kisebbségi nyelvnél, amelyhez azon követelmények kötődnek, amelyeket a kétnyelvű tanulók elé állítanak a kétnyelvű általános és középiskola tantervei. A tanulmány elemzi, mely tartalmakat tanítják a tervezett tantervekből a kiválasztott tanulópopulációnak a kontaktusos szituáció igénybevételével, milyen követelményi szinten, és milyenek a tanárok és a szülők elvárásai ezen eredményekkel szemben. Minden egyes elemnél elemzi a tudás kognitív szintjét is, a reproduktív tudástól az igényesebb tudásig. Egyben adatokat szerzünk a tanulók eredményeiről ezen feladatoknál és összehasonlítjuk azokat a tanárok válaszával. Az evalvációs tanulmányban összehasonlítjuk és elemezzük a tervezett és teljesített tantervek közti összefüggéseket a magyar 1-nél, a magyar 2-nél és a kétnyelvű tantárgyaknál a kétnyelvű általános iskola 3., 6. és 9. osztályában, valamint a kétnyelvű középiskola 1. és 3. évfolyamában.

Hipotézis: a kisebbségi nyelv mint anya- és környezetnyelv tudásának tartalma és minősége – mint ahogy ezt meghatározzák a kétnyelvű iskolák kurrikulumai és tantervei – pozitív korrelációban kell hogy legyen a tanulók elért nyelvi tudásának tartalmával és minőségével.

A felméréses tanulmány kutatási modellje a kisebbségi anya- és környezetnyelv tanterveinek és tanítási problémáinak megoldására és a nem nyelvi tantárgyak két nyelven történő tanításának módosítására vonatkozik.

2. 2. Konkrét célok:

- a tanulmány felülvizsgálja a kisebbségi anya- és környezetnyelv szerepét a kétnyelvű oktatásban, a kisebbségi társtanítási nyelv hatékonyságát a kétnyelvű tantárgyaknál a tanítási eredmények szempontjából a magyar és a szlovén ajkú tanulóknál;
- a tanulmány ellenőrzi, hogy a magyar 1 (anyanyelv), a magyar 2 (környezetnyelv) és a kétnyelvű tantárgyak tantervei úgy vannak-e a felállítva, ahogy ezt a kétnyelvű tanulók taneredményeiről szóló értékelési kutatások alapján lehetséges meghatározni;
- felülvizsgálja, hogy a kisebbségi nyelv tényleges használati aránya az oktatási folyamatban biztosítja-e a funkcionális kétnyelvűség megvalósítását a kommunikációs és ismeretszerző folyamatban;
- megállapítja, hogy a nyelvtanítás a heterogén csoportokban (magyar és szlovén ajkú tanulók) a magyar 2-nél lehetővé teszi-e a nyelvi kompetenciák optimális fejlesztését az aktív részvételre a kétnyelvű tantárgyaknál a kommunikációs és ismeretszerző folyamatban;
- összehasonlítja a két tannyelv közötti viszonyokat más kétnyelvű oktatási modellekkel az általános és középiskolai szinten, a kisebbségi nyelv tanításának hatékonyságát az elért eredmények és más adatok alapján a nemzetközi kutatásokban.

A tanulmány specifikus céljai:

- a kétnyelvű oktatási modell kivitelezési állapotának megállapítása és javaslattételek a hatékonyságának a javítására;
- tantervek, tankönyvek, munkafüzetek módosítása a magyar 1-nél, a nyelvi tudásszint akkomodálása a specifikus kontaktusos helyzethez, a kiegyensúlyozott kétnyelvűség megcélzása, a két nyelv ismeretének megfelelő magas szintre való emelése;
- a magyar 2-nél szükséges a tantervek, í tananyag, a tankönyvek, a munkafüzetek módosítása, a környezetnyelv tanításánál a kommunikációs megközelítés igénybevétele, homogén tancsoportok létrehozása a környezetnyelv ismeretszintjének alapján, a minimális nyelvtudási küszöb meghatározása a szlovén származású tanulóknál és az optimális nyelvtudás meghatározása a domináns szlovén–magyar, illetve magyar–szlovén kétnyelvű tanulóknál;
- új modellek bevezetése a kétnyelvű tantárgyak tanításánál, mindkét tanítási nyelv egyenrangú használatának a biztosítása, az anyanyelv dominanciájának erősítése a nyelvi tancsoportokban, legalább egy társadalomtudományi és egy természettudományi tantárgynál, az „egy nyelv, egy személy” módszertani eljárás módosítása az első harmadban, a komplementáris nyelvhasználat igénybevételével a gyakorlatban meghonosodott fordításos kétnyelvűség helyett, kísérletként bevezetni a két tanítási nyelv váltakozását, kódváltást témaként, óránként, naponként, illetve a belemerítési modell továbbfejlesztése;
- a tanítási tartalmak tervezésénél szükséges igénye venni a kontaktusosság, a kontrasztivitás és a szelektivitás elvét;
- biztosítani a nyelvtanárok és a kétnyelvű tantárgyakat tanító pedagógusok megfelelő szakmai és nyelvi képzését az anyanyelv és a környezetnyelv megfelelő didaktikája alapján, a kétnyelvű tantárgyak módszertani útmutatásainak kidolgozása;
- a tanulmány megállapítja, miként szerepelnek a magyar 1-es, a magyar 2-es és a kétnyelvű tantárgyak tanterveiben megtervezett tartalmak, célok és tudásszintek a

feladatgyűjteményekben, hogyan vannak ezek bevonva a kivitelezési kurrikulumba a kiválasztott kétnyelvű tagozatokban;

- megállapítja, milyen a pedagógusok véleménye a tanulók elsajátított tudásáról a meghatározott tartalmaknál és céloknál a kiválasztott tagozatokban;
- megállapítja, milyen eredményeket érnek el a kétnyelvű oktatási intézet tanulói a kiválasztott feladatoknál;
- megállapítja, milyen korreláció létezik a tanítás, a pedagógusok követelményei, elvárásai és a tanulók tényelegesen kimutatott tudása között;
- megkérdezi, milyen a szülők véleménye a kétnyelvű oktatásról, a kisebbségi anya- és környezetnyelv tanításáról;
- tudásfelmérő tesztet készítünk a magyar 1-nél és a magyar 2-nél, kérdőívet a tanulók, pedagógusok és szülők számára, amellyel adatot gyűjtünk a jelenlegi kétnyelvű modellről, a hatékonyságáról, az résztvevők álláspontjáról és a modell kivitelezésének tényleges lehetőségeiről;
- az elméletben, de empirikusan is támaszkodni fogunk a már meglévő kutatások megállapításaira, bizonyos szempontból megkíséreljük a trendek áttekintését is. Az adatgyűjtésben négy kétnyelvű általános iskola és egy kétnyelvű középiskola szerepel.

2. 3. Az evalvációs tanulmány három fázisban történik. Az első fázisban elemezzük a magyar 1 és a magyar 2 tanterveinek tartalmát, és összevetjük a tankönyvekben, munkafüzetekben szereplő tartalmakkal, a kontaktusosság, a kontrasztivitás és a szelektivitás elvének igénybevétele alapján, és a tervezett tartalmak kivitelezhetőségének szemszögéből. A második fázisban felülvizsgáljuk a kétnyelvű társadalomtudományi és természettudományi tantárgyak tankönyveit, munkafüzeteit, és összehasonlítjuk őket a meglévő tantervekkel, megállapítjuk, milyen mértékben szerepel bennük a kisebbségi nyelv mint társtanítási nyelv, a kisebbségi szakterminológia, két nyelven megjelenő feladat és a két nyelven történő számonkérés. A harmadik fázisban a magyar 1 és a magyar 2 nyelvtudásának felmérésére kerül sor nyelvi tesztekkel, a hatályban lévő tantervek alapján, majd kérdőívet készítünk a tanulók, a pedagógusok és a szülők részére, amelyben vizsgáljuk a kisebbségi nyelv használatát, érvényesülését a kétnyelvű tantárgyaknál. Majd következik a tesztek, a kérdőívek feldolgozása és kiértékelése.

3. Zárógondolat

Az összegyűjtött adatok és vélemények alapján megállapítjuk a jelenlegi kétnyelvű oktatás hiányosságait, a tanulmány kiindulópontot és egyben alapot jelenthet a kétnyelvű oktatási modell minőségi javítására, amit magában foglal a Muravidéki Magyar Önkormányzati Közösség Oktatási Stratégiája is.

Irodalom

BERNJAK, E. 2004. *Slovenščina in madžarščina v stiku*. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 29).

BERNJAK, E. 2010. A muravidéki kétirányú kétnyelvű oktatási modell hatékonysága (problémafelvetés). In RUDA, Gábor (szerk.): *Muravidéki iskolák és könyvtárak az*

anyanyelv megmaradásért / Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika. Pilisvörosvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–HETÉS Kultúregyesület. 25–29.
CATHOMAS R. M. 2005. *Schule und Zweisprachigkeit*. Waxmann Münster / New York / München / Berlin.
KOLLÁTH, A. 2009. Két nyelv és oktatás. In Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél százada*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba. (Zora, 68). 36–59.
KOLLÁTH, A. 2011. A kétnyelvű tankönyvek és hasznuk a kétnyelvű oktatásban. In Kolláth Anna (szerk.), Gróf Annamária (szerk.): *Szépbe szőtt szó… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére*. Maribor–Lendva. 138–150.
NEĆAK LÜK, A. 1989. *Vzgoja in izobraževanje v večjezičnih okoljih*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
SKUTNABB-KANGAS, T. 1997. *Nyelv, oktatás, kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány Könyvtára. (Kisebbségi adattár VIII.)

Le carenze dell'insegnamento bilingue bidirezionale nell'Oltremura

L'articolo tratta delle carenze dell'insegnamento bilingue bidirezionale (cioè quando entrambi i gruppi etnici usano entrambe le lingue), nell'Oltremura, soprattutto dal punto di vista della poca efficienza del bilinguismo funzionale. L'autore menziona le carenze dei programmi didattici dell'ungherese come seconda lingua, cioè il fatto che sono stati trascurati due fattori importanti: la contrastività e la contattività. Inoltre l'articolo fa riferimento allo scarso uso della lingua minoritaria nell'insegnamento delle discipline bilingui. Per conoscere meglio i casi menzionati cerchiamo di confermare tali considerazioni con un'indagine empirica sull'efficienza dell'insegnamento bilingue.

Nedostatky dvojsmerného dvojjazyčného vyučovania na Pomurí

Príspevok sa zaoberá nedostatkami obojsmerného dvojjazyčného vyučovania na Pomurí z aspektu málo účinnej funkčnej dvojjazyčnosti: neadekvátne učebné osnovy pre maďarčinu 2., ignorovanie princípov kontrastivity a kontaktovosti, skromný podiel národnostného jazyka pri predmetoch vyučovaných dvojjazyčne. Uvedené hypotézy sme sa snažili overiť empirickým výskumom zameraným na efektívnosť dvojjazyčného vyučovania.

Pomanjkljivosti dvosmernega dvojezičnega izobraževanja v Prekmurju

Prispevek obravnava pomanjkljivosti dvosmernega dvojezičnega izobraževanja v Prekmurju predvsem z vidika neučinkovite funkcionalne dvojezičnosti: neustrezni učni načrti za madžarščino 2, neupoštevanje kontrastivnosti in stičnosti, nizek delež manjšinskega jezika pri dvojezičnih predmetih. Omenjene hipoteze želimo potrditi z empirično raziskavo učinkovitosti dvojezičnega izobraževanja, ki je v teku.

BOKOR József

A muravidéki magyaroktatás gondjaihoz és újító törekvéseihez

1. Azt sokan tudjuk, s a 90-es évek közepétől mind többen be is merjük már vallani: súlyos gondok vannak a mai muravidéki magyarok anyanyelvével, nemzeti kultúrájával és identitástudatával. E három ponton ezért a szlovéniai magyarság mára sajnos a veszélyeztetett közösségek sorsára jutott. Beszűkült anyanyelvhasználata, veszendőben vannak harmadfél évezredes kultúrájának értékei, meggyengült eredendő közösségéhez való tartozásának érzete. Úgy tűnik, hogy Trianon után tulajdonképpen három emberöltőnyi idő[1] elég volt ahhoz, hogy a szlovéniai magyarok zömének már ne fűződjék különösebb érdeke nyelvéhez, kultúrájához, önazonosságához. Az ismert demográfiai lemorzsolódás[2] mellé ugyanis mára egy olyan fokú szellemi lemorzsolódás is társult, amely miatt a maradék magyarság egyre kevésbé tudja vagy akarja működtetni az anyanyelv és a nemzeti kultúra megtartó erőit, funkcióit. Pedig a kisebbségi sorsot elviselni, sőt vállalni – hosszabb távon – csak a nemzettudat birtokában lehet. A kérdés tehát itt most már nemcsak az, hogy hány magyar is van a szlovéniai Muravidéken, hanem az is, hogy milyen magyar, mennyire magyar, aki még magyar nemzetiségűnek vagy legalább magyar anyanyelvűnek tudja, vallja magát.

De azt is egyre többen ismerik fel, és sokan hangoztatják is már, hogy a kétnyelvű oktatás a magyar nyelv és kultúra, illetve az identitás megőrzése szempontjából nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A magyar nyelv nem úgy funkcionál, a nemzeti kultúra nem úgy érvényesül, nem úgy hat, az önazonosság tudata sem annyira eleven, erős és hatékony az itteni közoktatásban, mint több más, határainkon túli közösség egynyelvű iskoláiban. Sokáig – tévesen – úgy gondoltuk, hogy a sikertelenségnek kizárólag az iskola az oka. Magam is vélekedtem úgy korábban több helyütt is, hogy az eredménytelenségben eltúloztam az oktató-nevelő munka, a pedagógusok szerepét, felelősségét. Pedig a legnagyobb baj, ma már tudom, a történetileg alakult társadalmi-politikai körülményekben, illetve azok ártó, tudatromboló erejében van. A gyökerek – tetszik, nem tetszik – Trianonig nyúlnak vissza. Ennek a mai kis referátumomnak ezért bevallottan kettős a célja. Egyfelől szeretné véglegesen elhárítani a felelősség teljességét a kétnyelvű iskoláról, a pedagógusokról, arányosan megosztva annak nehéz súlyát az egyéni és közösségi tudat, az oktatáspolitika és a napi pedagógiai gyakorlat között. Másfelől azonban rá kíván mutatni a kétnyelvű oktatást kísérő változtatásoknak, biztató újításoknak részint az előremutató vonásaira, részint a neuralgikus pontjaira is.

2. Trianon egy megalázott nemzettest duplán megalázott testrészeit szakította az új határok mögé. Mennél kisebbre sikeredett a rész, annál súlyosabban érintette

[1] Az *emberöltő* szónak többféle értelmezése van. Én szűkebb értelmében használom. Így kb. 25–35 évet, átlagosan tehát mintegy 30 esztendőt jelent.

[2] A muravidéki magyarokra vonatkozó adatok a 2002-es népszámlálás és az előrebecslések alapján (Ruda 2009: 57).
A legfrissebb információk szerint egyébként Szlovéniában nem lesz ún. hagyományos népszámlálás.

magyarok		fogyás	
év	fő	fő	%
2002	**6 243**	2 260	26,58%
előrebecslés			
2011	**4 429**	1 814	29,06%
2021	**3 463**	966	21,81%

a trauma. A muravidéki magyarság is kisebbségi létre, s vele együtt kishitűségre kényszerült. Őshonos volta ellenére alárendeltségi helyzetbe került, jórészt jogfosztottá, szinte földönfutóvá vált. Alacsony lélekszáma végzetszerűen vetítette előre jövendő sorsát. Sérült emberi méltósága, sőt közösségmegtartó ereje is. Egyre erősebb asszimilációs nyomás nehezedett rá. Néhány évig sajnos még állampolgári jogait sem gyakorolhatta. A sorozatos és céltudatos betelepítések megkeverték az itteni lakosságot, megbontották korábbi tömbszerűségét, megszakították jól működő regionális kapcsolatait. A magyarok nem hozhattak létre még kulturális szervezeteket sem. A hűségesküt megtagadó tisztségviselők (pl. a katonatisztek) elbocsátásával, az értelmiségiek, a bírák, ügyészek, tanítók, tanárok kiutasításával vagy áttelepítésével a Muravidék maradék magyarsága „fej nélkül" maradt: öntudatában megtört, megtéveszthetővé vált (pl. a földreformmal). Megszűnt a két ország közötti vasúti összeköttetés, ellehetetlenedett a dunántúli nagybirtokokon végezhető idénymunka. Megélhetés hiányában a szegényebb lakosság nyugati kivándorlásokra kényszerült. A békeszerződésbeli tiltások ellenére legott megkezdődött a magyar iskolahálózat leépítése. Sokkal gyorsabban, mint eddig tudtuk (Göncz 2010). A magyar nemzeti tantárgyaknak a minimumát is eltörölték. Mire az újabb háború kitört, jóformán már nem is folyt – a hittant kivéve – magyar nyelvű oktatás a Muravidéken. A magyar nyelv és kultúra egy szűk emberöltő alatt – hátország nélkül, sőt ellenhatások közepette – visszafejlődésre kárhoztatott. Trianonban a nemzet esett szét. A nemzet, amely a francia teológus és filozófus, Ernest Renan szerint nem más, mint „... közös emlék a múltból és közös terv a jövőre". Nos, itt és akkor a *közös* jelző értelme veszett el.

A magyar nyelvnek és kultúrának a két háború közt megtépázott tekintélyét a második világégés után már az ellene tudatosan gerjesztett ellenérzések is rombolták. Előidézték ezt a visszacsatolás éveinek túlkapásai, a magyar közszolgák (hivatalnokok, jegyzők, csendőrök, tanítók stb.) elfogultsága, de közrejátszottak benne az ide-oda csatolást kísérő kölcsönös kitelepítések, megfélemlítések, majd pedig a kiteljesedő magyar–jugoszláv ellentétek is. A hidegháború, a vasfüggöny és a „láncos kutya" időszaka hermetikusan elzárta a kis lélekszámú muravidéki magyarságot anyanemzetétől. A gazdaságilag, infrastrukturálisan hátrányos, elszegényedő határmenti falvakból egy-két évtized alatt sok magyar fiatal költözött szlovén többségű városokba, majd Nyugatra is hosszabb-rövidebb vendégmunkára. Akik maradtak, fizikai munkából, jórészt mezőgazdaságból tengették életüket. A jugoszláv nemzetiségi politika újraélesztette ugyan az elemi iskolák magyar tagozatait, de a magyar nyelvű oktatás színvonala – nem kis részben épp a magyar nemzetiségű pedagógusok alacsony létszáma és alulképzettsége miatt is – csökkent. Hiányzott a magyar nyelvű középiskola, nem létezett anyanyelvű felsőoktatás sem, egyre kilátástalanabb lett a magyarság iskoláztatása, s mind több szülő adta gyermekét modern, jól felszerelt szlovén iskolákba. Így új magyar anyanyelvű értelmiség évtizedekig nem alakulhatott ki. A magyarság immár érzelmileg is eltávolodott gyökereitől. Anyanyelvében ugyanis érvényesülésének, jövőjének gátját kezdte látni. Amíg Trianonban még csak a nemzet hullott szét, addig a jugoszláviai (szlovéniai) Muravidékén az '50-es–'60-as évek fordulójára már a magyarságtudat omlott össze. Erőt vett magán a lojalitás, a szükséges integrációs elvárásokat az asszimilációs igyekezet váltotta fel: megroggyant a magyar nemzettudat képe. Nagyban hozzájá-

rult ehhez persze Magyarország népszerűtlen politikai berendezkedése is. Fokozatosan csökken azoknak a száma, akik őszintén vállalják a magyarságot, akik a szívük mélyén magukénak érzik és értéknek tekintik még a magyar kultúrát, akik készek őrizni, gyarapítani és továbbörökíteni azt. Úgy tűnik, az anyanyelv felmondta a muravidéki magyar nemzettestrész vérkeringésének biztosítását.

Nem magától jött persze mindez. Elég ennek bizonyítására egy futó pillantás az oktatás múltjára. A mai legidősebb nemzedék (nagyjából az 55–60 év felettiek) zöme, gerince ugyan megérte még a háború után visszaállított magyar nyelvű elemi iskolai oktatást, de annak sajnos a legviszontagságosabb, legreménytelenebb éveit. E nemzedék fiatalabb évjáratai pedig, akik az 1950-es évek elején születtek, a kétnyelvű iskoláztatás legkritikusabb időszakában lettek iskolakötelesek. Ők már a mai nagyszülők. Sok örömet, sikerélményt nem hozott nekik magyar nyelven az iskola. – Akik viszont náluk is fiatalabbak, azok közül pedig már senki sem járt egynyelvű iskolába. Vagyis a mai középső és legfiatalabb nemzedék tagjai (azaz az 55 év alattiak) már teljes egészében kétnyelvűségben nőttek fel, abban iskolázódtak. Ők azok, akiknek magyarságtudatból csak nagyon kevés vagy szinte már semmi sem jutott, pedig nagy- vagy dédszüleik még ugyanannak a sikeres, reményteli monarchiának voltak a polgárai, mint mai szlovén sors- és kortársaik felmenői. – E tényekből könnyen kiszámítható, hogy a mai legfiatalabb nemzedéknek (kb. a 30 éves korig) jóformán viszont már az egésze Szlovénia függetlenedése után végezte/végzi tanulmányait mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban. Ők – jórészt önhibájukon kívül – többségükben – tisztelet a mindenkori kivételeknek – már sokkal kevésbé fogékonyak a magyar nyelv, a magyar kultúra értékeire, kincseire, illetve a magyar önazonosságtudatra, mint őseik vagy anyaországbeli nemzet- vagy kortársaik. Ebben tudniillik nem tudta már őket hatékonyan támogatni sem az elsődleges szocializáció, sem a kétnyelvű oktatás. Amit ugyanis körülöttük látnak, tapasztalnak, abban Szlovénia sok tekintetben jobb fényben tűnik fel, mint Magyarország. Jogosan. Erre tulajdonképpen büszkék is lehetnek. Ezért nekik Pozsony már Bratislava, az 1941 és ’45 közötti időszak simán megszállás, s nem mond nekik többet, felemelőbbet Szent István, Hunyadi Mátyás, Arany János, Erkel, Liszt, Szentgyörgyi Albert, Teller Ede vagy Vass Albert neve, mint mondjuk Pribináé, Shakespeare-é vagy La Fontaine-é. Nehéz róluk tudni, hogy adott esetben egy magyar vagy szlovén olimpiai aranyéremnek dobban-e nagyobbat a szívük. S kötve hiszem, hogy valaha is sorban fognak majd állni a könnyített eljárásban megszerezhető új magyar állampolgárságért.

Ezen a tervszerűen és folyamatosan előidézett magyarságtudat-vesztésen sajnos sem a ’60–’70-es évek fordulójától megélénkült szlovén nemzetiségpolitika, sem az immár 50 éves kétnyelvű iskoláztatás nem tudott érdemben változtatni. Hiába ruházta fel a szlovén többség kisebbségeit a pozitív diszkrimináció elvén nyugvó különjogokkal, amelyekkel lényegében a a nemzetiségek kívánatos kulturális-közigazgatási autonómiáját próbálták meg helyettesíteni, a magyar nyelv, a kultúra és az identitás terén a megkésett intézkedések csupán részleges eredményekre vezethettek. E területeken sajnos a kétnyelvű oktatás is csak igen töredékesen teljesítette feladatát, de lényegében a szlovén anyanyelvűeknek sem nyújtotta azt, amit ígért. A szlovén tanulók nagy többsége ugyanis – több egyenlőtlen engedmény ellenére is – mind a mai napig csak igen gyenge hatékonysággal és kényszeredetten

tanulja a magyar nyelvet. Sőt mára őszintén ki is mondatik már, hogy a szlovén tanulóknak elegendő az ún. receptív magyartudás, s csak a legambíciózusabbaktól várható el mintegy kiegészítő lehetőségként az aktív magyarnyelv-ismeret is (Nećak Lük 2010: 18–9; Kolláth 2009: 41).

3. Amikor tehát nyomatékosan megállapítjuk, hogy a muravidéki magyarság jelen helyzetéért nem tehető egyetlen felelőssé az iskola, a kétnyelvű oktatás, azt is keményen ki kell mondanunk azonban, hogy a kétnyelvűségben élő szlovéniai magyarság nyelvének sorsa és létének jövője, megmaradásának alapja mégis igen-igen nagy mértékben valóban az iskolán múlik. Az oktatáspolitikán, az oktatást vezérlő dokumentumokon és a pedagógiai munka színvonalas napi gyakorlatán. A kétnyelvű iskola eredményessége is természetesen ugyanúgy erősen pedagógusfüggő, mint minden más iskoláé. A tudatformálás feladataival is tervszerűen, huzamosan és rendíthetetlenül foglalkozni csak az iskola képes. A pedagógusnak mintának kell lennie!

A kétnyelvű oktatás maga bizonyára nem eleve kudarc. Ezt példák bizonyítják a nagyvilágból. De a muravidéki modellje aligha mondható szerencsésnek. Itt csak politikai hozadékot és kommunikációs alapvetést tulajdonítottak neki. A magyar nemzeti tudat szempontjából szinte semmit sem nyújtott (Göncz 2009: 103–5). Félresiklott gyakorlata az évek során kihullatta magából az eredeti elveket, még a jó előírásokat is. Célja lett volna az asszimiláció megakadályozása, de helyette annak melegágya lett. Elfelejtette például „... az anyanyelv dominanciájának elvét. Azt az egyszerű szabályt, hogy a tanulóknak mindig az anya- vagy elsődleges (erősebb) nyelvükön kell egy jóakaratnyival többet nyújtani az iskolában is a kezdetektől a legutolsó tanítási órákig. Ez bizony mindkét fél számára az anyanyelv favorizálását jelenti, a megkülönböztetett figyelmet, a tudatos erőfeszítést mindkét anyanyelv esetében, de a kisebbségi magyar érdekében mindenekelőtt" (Bokor 2010: 20).

A szlovéniai kétnyelvű oktatás modellje az első 25 esztendejében érintetlennek tűnt. A politika soha nem, a szakma viszont előbb-utóbb észrevette, hogy – a változó társadalmi igények következtében is – módosítani kell rajta. Minden változtatása, újító törekvése több, jobb persze, mint a változatlanba, változtathatatlanba való belenyugvás. Csakhogy minden jobbító szándék egy kicsit megkésve érkezett, s sajnos nemegyszer felemásra is sikeredett. A hibák jórészt a kétnyelvűség sikertelenségeiből adódtak. Csoda-e hát, hogy csaknem minden újítása valamilyen módon az egynyelvűség irányába mozdította el az eredetibb modellt? Így van ez, akár a két nyelv egyes-kettes csoportbontására gondolunk, akár újabban egyes meghatározott tantárgyaknak az egynyelvű óráira (nyelvi csoportjaira) vagy épp az egy tanár – egy nyelv didaktikai elvére az alsóbb évfolyamokon.

Az első, igazi újdonságnak az számított, amikor az 1992/93-as tanévtől fokozatosan kezdetét vette a két anyanyelvnek, a szlovénnek és a magyarnak homogén, két-két külön nyelvi csoportban való tanítása (anyanyelvi, ún. 1-es csoportokban, illetőleg környezetnyelvi, azaz 2-es csoportokban) (Nećak Lük 1989, 1995). Ezt az újítást nagy lelkesedéssel fogadta a szakma: az első tényleges előrelépés volt a színvonalas magyaroktatás felé, hiszen legalább a magyar anyanyelvűek csoportjában fegyelmezettebb körülmények között valóban jóval többet lehetett tenni a tanórákon a magyar nyelv és kultúra fejlesztése, illetőleg a magyar identitástudat formálásáért. És az sem véletlen persze, hogy egyúttal újabb engedményeket tett a szlovén anyanyelvűeknek is. Nekik ugyanis még a kilencosztályos általános isko-

la is megőrizte minden évfolyamán a környezetnyelvi szintű magyart, míg a magyaroknak a szlovén nyelvet már a 4. osztálytól kezdve a magasabb szinten, a szlovén anyanyelvűekkel együtt kell tanulniuk. Mégsem elsősorban ezért nem váltotta be ez a homogén csoportokban folyó nyelvoktatási forma sem a hozzá fűzött reményeket. Hanem azért nem, mert az öntudatukban tovább gyengülő magyar szülők is – a könnyebb ellenállás elvét követve – gyermekeiket hovatovább rendre magyar 2-re kezdték íratni, csökkentve, sőt gátolva ezzel a magasabb szintű magyar nyelvoktatás lehetőségét.

Újabb két, reményt keltő újdonságot a magyar nyelvű oktatás szempontjából a 2002/03-as tanévtől bevezetett kilencéves általános iskola hozott magával. Az egyik, hogy az első harmad mindhárom évfolyamában a nem nyelvi órákon két-két pedagógus dolgozik (ráadásul az első osztályban egyikük óvónő). A másik újítás pedig az, hogy a felsőbb évfolyamokon a szaktárgyi órákon – bizonyos keretek között – lehetőség kínálkozik nyelvi csoportbontásra.

Az első újításnak az a lényege, hogy a pedagógusok egyike mindig szlovénül, a másika mindig magyarul tanít. Így az egyik nyelv az egyik, a másik a másik pedagógushoz kötődik mindenfajta más kommunikációs szituációban is. Ez az „egy személy – egy nyelv" pedagógiai-didaktikai elve egyelőre jó megoldásnak látszik. A két pedagógus személyes kapcsolata, amely permanens közös szakmai tervezésen alapszik, a minta erejével hat a kisdiákokra a másság elfogadásában. Érezteti a vegyes kommunikációs környezet állandó jelenlétét, hiszen a két pedagógus egymással is „saját" nyelvén beszél. De nincs könnyű dolguk, mert ez az újítás is rejteget veszélyt. Annak a veszélyét, hogy megszaporodnak az órán a kontaktusjelenségeket előidéző ide-oda fordítások. Igen magas szintű, nagyon tudatos nyelvismeretet feltételez tehát ez a praxis mindkét pedagógus részéről, sőt a magyar nyelvű tanítótól még legalább a regionális magyar standarddal[3] való felvértezettséget is elvárja. A tanulók nyelvi hiányosságainak csökkentése, illetve megszüntetése nélkül ugyanis a felsőbb harmadokban kínálkozó magyar nyelvű szakórák eredményessége elé gördülhetnek nehéz akadályok.

A második újítás lényege pedig az, hogy az iskola a nyelvi készségek hatékonyabb fejlesztése érdekében egyes meghatározott tantárgyakból külön olyan tanulói csoportokat alakíthat ki, amelyekben a tanítás szinte teljesen, mintegy 80%-ban anyanyelven folyik. Ezt a lehetőséget egyébként már egy-két évvel korábban is feszegette a szakma. Ilyen órát a tanterv a 2. harmadban heti 3, a 3. harmadban pedig heti 4 órában enged. Ez a lehetőség – a helyi adottságoktól függően – többféle módon használható ki. Most a gyakoribb megoldás szerint 3, illetve 4 tantárgyból heti egy-egy órában csaknem színtiszta magyar nyelvű órák valósulnak meg pl. matematikából, történelemből, földrajzból stb. homogén nyelvű tanulói csoportokban (Varga István Štefan 2009: 51). Ez a modell nagyban erősítheti a közoktatásnak a magyar nyelv szempontjából a leggyengébb láncszemét, a szakmai kommunikációt, amelyben a magyar anyanyelvet már a gondolkodás és a szövegalkotás eszközeként lehet használni. Itt is a pedagógusi hozzáálláson és szakértelmen múlik szinte minden. Én a fordításon nyugvó kétnyelvű tankönyvek valós értékét is csak eb-

[3] Sajnos a regionális magyar standard ismeretével és használatával még az értelmiségiek körében is gond van. Szerves folyománya ez az iskolai magyaroktatás alacsony színvonalának is.

ben az összefüggésben tudom úgy-ahogy elfogadni. Mert egyébként attól tartok, hogy kevés tanuló fogja a másik nyelven is rendre megtanulni ugyanazt a tananyagot, amelyiket az erősebb nyelvén egyszer már megtanulta, lett légyenek a kétnyelvű tankönyvek bármily vonzó, igényes kivitelezésűek, ha magyar oldalaik egy az egyben való fordításai az eredetibb szlovén szövegeknek. Ebbéli hitemben megerősít Kolláth Anna friss tanulmánya a lendvai középiskolások körében végzett felmérésről, amely a kétnyelvű tankönyvek szükségességéről és hasznosításáról elmélkedik (Kolláth 2010). De a két nyelven zajló tanulás kétségeit támasztja alá az olvasással kapcsolatosan Láng Gusztáv irodalomtörténész is, akit az ezredforduló táján – tanszékvezetőként – magam hívtam meg Mariborba néhány szemeszterre Szombathelyről az irodalomtörténet tanítására. Láng tanár úr így ír: „... tanítványaim a maribori egyetemen a világirodalmat szlovén fordításban olvasták, mert a szlovén irodalmi nyelvet az iskolában megtanulták, a magyart azonban ... jóval kevésbé." (Lángot idézi Ruda: 2002: 5).[4]

4. Mostanában – nagy örömömre – egy kicsit mintha újra megéledni látnám a magyar nyelv és a magyar nyelvű oktatás ügye melletti határozottabb szakmai és politikai kiállást a Muravidéken. Ennek a legegyértelműbb bizonyítéka a kétnyelvű oktatás új magyar stratégiájának a kidolgozása, illetőleg várható elfogadása, amelylyel a minisztérium is foglalkozott már Ljubljanában 2010. nov. 24-én. Késve jött, de égetően nagy szükség van rá, ezért támogatandó. Az egyik utolsó komoly esélyét látom benne annak, hogy még egyszer megelevenedjék a Muravidéken a magyar nyelvi és magyar nyelvű oktatás a kétnyelvűségen belül. Jó magam ugyanis most is úgy látom, hogy az egynyelvű iskoláztatás visszaállításának a lehetőségét a szlovéniai Muravidéken eljátszotta már az idő, noha jól tudom, hogy ma is hallatszanak még mellette szóló határozott vélemények (l. pl. Hagymás 2010: 74–6).

Nagyot fordult tudniillik egy ideje a kocka. Elnéptelenedőben vannak már a magyar 1-es csoportok is. Amíg ugyanis a kétnyelvű iskoláztatás kezdetén a magyar gyerekek szlovénnyelv-ismeretének az erősítése volt a ki nem mondott cél, a legfőbb napi teendő, addig mára mintha már a magyar nyelv megmentése, a magyar nyelvi csoportokba való toborzás vált volna kiemelt céllá, rendszeres feladattá. Ezért most megint igen nagy nyelvpolitikai kihívás előtt áll a nemzetiség irányítása, önigazgatása az oktatásszervezés terén. A szülőkre kellene hatást gyakorolnia akár közvetlen propagandával, akár a pedagógusok közvetítésével. Sajnos azonban nem könnyű elhitetni a szülőkkel két alapvető dolgot. Azt, hogy biztos anyanyelvi alapok nélkül nincs eredményes másodnyelvi kompetencia. S azt, hogy lehetséges olyan kétnyelvű oktatás is, amelyben az egyik nyelv fejlesztése nem a másik rovására megy végbe (Kolláth–Varga–Göncz 2009: 116–20). Az iskolában tanult új nyelv ugyanis egy jó ideig nem hordozza azokat a funkciókat, kulturális értékeket, amelyek egy adott közösséget annak hagyományaira építve működtetnek. Itt a szülők szerepe és felelőssége tehát elvitathatatlan. Egyetértek Bernjak Elizabetával, amikor azt írja, hogy „.. ha a családban a kisebbségi nyelv háttérbe szorul, akkor legyen

[4] Idestova 50 esztendős emlékeimet hozza elő ez a megjegyzés. Az 1960-as évek közepén ugyanis orosz szakos főiskolai hallgatókként mi is úgy könnyítettünk a sorsunkon, hogy az orosz irodalom klasszikusait – a szótározás nehéz munkáját kiküszöbölvén – részben magyarul olvastuk el kötelező irodalomként. Nekünk persze az orosz nyelv idegen nyelv volt, s nem az anyanyelvünk.

bármilyen kiváló iskolai program, legyen bármilyen jogi támogatottság, a nyelvi asszimiláció folyamatát megállítani az iskola vagy a jog nem képes" (2007: 125).

Most tehát még egyszer, mindenkinek, minden erővel arra kell törekedni, hogy megvalósulhasson a kétnyelvű oktatásnak az a magyar stratégiája, amelyet az MMÖNK Oktatási Bizottsága állított össze Varga István Štefan bizottsági elnök vezetésével. Jó javaslatok vannak benne a kétnyelvűségen belüli magyar nyelvű képzés fejlesztésére az óvodától a pedagógusképzésig. Beszél a magyar nyelv presztízsének fokozásáról, az anyanyelv dominanciájának megvalósításáról, az óvodai kötelező iskolaelőkészítő év szükségességéről, a szaktanácsadás megerősítéséről, de szól a tantervek, tankönyvek, végrehajtási utasítások módosításának fontosságáról és a kétnyelvű oktatási modell egészének szakmai-módszertani koordinálásáról is. (Kiderítendő annak az oka is, hogy miért nem találja meg több magyarországi szaktanácsos sem Lendván a helyét.) Remek ötlete a stratégiának a különbségtevés a bizonyítványban a nyelvi kompetencia alap-, közép- és anyanyelvi szintje között. Jónak tartom azt az elképzelést is, amely szerint az első osztály végén történne meg – a pedagógusok szakmai javaslatára – a tanulóknak az egyes és kettes nyelvi csoportokba sorolása. A szerzők annak sem látják akadályát, hogy a legrátermettebbek akár mindkét nyelvből az egyes csoportba kerüljenek. Egy kicsit hiányolom azonban a stratégiából a nemzeti tartalmaknak a határozottabb megjelenítésére való utalást. A nyelv a kultúra nélkül nem funkcionál. Nyelv és kultúra nélkül pedig nincs nemzettudat. Úgy vélem továbbá, hogy a 2. és a 3. harmad szakóráin a magyar anyanyelv életképessége végett tovább kell növelni a magyar 1-es csoportokban a magyar nyelvű óravezetés színvonalát és arányait, továbbá a számonkérés alkalmait. Ezek múlhatatlan föltételei a muravidéki magyaroktatás sikeresebb jövőjének.

Felhasznált és hivatkozott irodalom

Bernjak, Elizabeta 2007. Néhány kérdés a kisebbségi nyelvhasználatról a Muravdék-régióban. Ruda Gábor (szerk.): *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár. 124–32.

Bokor József 2010. Üzenet a kétnyelvű iskolákba. *Népújság*, 2010. ápr. 15. 20.

Bokor József 2011. Újdonságok, újítások a szlovéniai kétnyelvű oktatásban. Sajtó alatt. Megjelenőben Sándor Anna köszöntő kötetében Szlovákiában.

Göncz László 2009. A muravidéki kétnyelvű oktatás bevezetésének előzményei és körülményei. Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Zora 68. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha. 97–111.

Göncz László 2010. Oktatás a Muravidéken – Ahogy egykori tanulók és tanítók megélték.

Kolláth Anna–Gróf Annamária (szerk.): *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére*. Maribor–Lendva. Muratáj, 2010/1–2. 77–102.

Hagymás István 2010. Néhány gondolat az anyanyelvünkről. Ruda Gábor (szerk.): *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért. – Šola in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Hetés Kultúregyesület. Pilisvörösvár–Göntérháza. 71–7.

Király M. Jutka 2002. Nagyobb hangsúly a magyar tannyelv használatán. *Népújság*, 2002. máj. 30. 11.

Kolláth Anna 2009. Két nyelv és oktatás. Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki* .... Zora 68.
Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha. 36–59.
Kolláth Anna 2010. Kétnyelvű tankönyvek és hasznuk a kétnyelvű oktatásban. Kolláth Anna–Gróf Annamária (szerk.): *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére*. Maribor–Lendva. Muratáj, 2010/1–2. 138–49.
Kolláth Anna–Varga István Štefan–Göncz Lajos 2009. Magyar1 vagy magyar2?
Tannyelvválasztás a Muravidéken. Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki*.... Zora 68. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha. 115–20.
Nećak Lük, Albina 1989. *Vzgoja in izobra evanje v večjezičnem okolju: motivacija za učenje maternega in drugega jezika v dvojezični·oli v Prekmurju*. Ljubljana, Pedago·ki in·titut.
Nećak Lük, Albina 1995. Kétnyelvű oktatás Szlovéniában. *Új Pedagógiai Szemle* 8: 97–101.
Nećak Lük, Albina 2010. Iz preteklosti za prihodnost: pol stoletja dvojezičnega šolstva v
Prekmurju. – A múltból a jövőért: a kétnyelvű oktatás fél évszázada a Muravidéken. Jožefa Herman–Tatjana Sabo (szerk.): *Drug z drugim – Együtt egymásért*. Lendva. 14–27.
Ruda Gábor 2002. Előszó. Ruda Gábor (szerk.): *Az iskola mint asszimilációs gépezet.–Šola kot asimilacijski mehanizem*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár. 3–14.
Ruda Gábor 2009. Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk? Kolláth Anna (szerk.): *A muravidéki* .... Zora 68. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha. 149–58.
Varga István Štefan 2009. A kilencosztályos kétnyelvű általános iskola és az új kétnyelvű oktatási modellek (didaktikai és módszertani útmutató). Zágorec-Csuka Judit (szerk.): *Lét és nyelv. – Nyelv, identitás, irodalom*. Lendva Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség. Lendva. 37–54.
Varga István Štefan 2009. A kilencosztályos kétnyelvű általános iskola és az új kétnyelvű oktatási modellek (didaktikai és módszertani útmutató). Zágorec-Csuka Judit (szerk.): *Lét és nyelv. – Nyelv, identitás, irodalom*. Lendva Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség. Lendva. 37–54.
Varga József 1996. Kétnyelvű oktatásunk csődje?! I–III. *Népújság*, 1996. febr. 15. 11; febr. 22. 11; febr. 29. 11.
Tomka Tibor 2010. Elfogadták a kétnyelvű oktatás magyar stratégiáját. *Népújság*, 2010. szept. 30. 2–3.

Contributo ai problemi e agli sforzi di innovazione in merito all'istruzione degli ungheresi nell'Oltremura

La presente relazione ha un doppio scopo. Da un lato intende liberare le scuole bilingui e i pedagoghi dalla responsabilità totale, in quanto cerca di spartire il peso grave dell'insuccesso tra la coscienza individuale e quella collettiva, e tra la politica dell'educazione e la pratica quotidiana dell'insegnamento. Inoltre accentua il ruolo

delle sfavorevoli circostanze storico-politiche del XX secolo con la contrazione dell'insegnamento dell'ungherese e degli ungheresi in Slovenia. Dall'altro lato, però, il saggio intende così evidenziare sia le caratteristiche incoraggianti e promettenti, ma anche i punti nevralgici ancora soggetti a discussione dei cambiamenti progettati e già ottenuti nell'ambito dell'insegnamento bilingue.

Problémy a novátorské snahy vo vyučovaní maďarčiny na Pomurí

Príspevok sleduje dvojaký cieľ. Autor jednak chce poukázať na to, že zodpovednosť dvojjazyčných škôl a učiteľov nie je absolútna, preto sa snaží o úmerné rozloženie ťažkého bremena neúspešnosti medzi osobné a spoločenské vedomie, edukačnú politiku a každodennú pedagogickú prax. Poukazuje pritom na to, akú úlohu zohrávali niektoré nepriaznivé historicko-politické udalostí 20. storočia v úpadku maďarského jazyka v Slovinsku a vo vyučovaní maďarčiny. Zároveň chce však poukázať aj na povzbudzujúce, perspektívne javy a na diskutabilné, neuralgické body realizovaných a plánovaných zmien v dvojjazyčnom vyučovaní.

O problemih in razvojnih prizadevanjih poučevanja madžarščine v Pomurju

Referat ima dvojni cilj. Po eni strani želi osvoboditi dvojezično šolo in pedagoge od celotne odgovornosti, skuša sorazmerno razporediti težko breme neuspešnosti med individualno in kolektivno zavestjo, politiko izobraževanja in dnevno pedagoško prakso. Poudarja vlogo nesrečnih zgodovinsko-političnih okoliščin dvajsetega stoletja pri tem, da sta madžarščina in poučevanje madžarščine potisnjena v ozadje. Po drugi strani pa opozarja tako na obetavne in perspektivne značilnosti uresničenih in načrtovanih sprememb v dvojezičnem izobraževanju kakor tudi na njihove šibke točke, ki zahtevajo javni premislek.

ZÁGOREC-CSUKA Judit

A muravidéki nemzetiségi könyvtárak pályázati lehetőségei az Európai Uniónál. Összefogás a fejlődésért.

1. Bevezető

A kétnyelvűség és általában a kétnyelvű kultúra azokban a közösségekben sikeres, ahol a nemzetiség nyelve és kultúrája is *többletértéknek* számít, hiszen a nemzetiségi nyelv a szomszédos ország nyelve is egyben (Čok, 2009, 16). Tehát a nemzeti kisebbség nyelve fontos tényező a határon átívelő kereskedelem és a gazdasági tevékenységek lebonyolításában. Mindez hozzásegít az egyén és a közössége társadalmi-közgazdasági helyzetének a javításához. Mi a helyzet ezzel kapcsolatosan a Muravidéken 2011-ben? Nincsenek már határok. Az Európai Unió terében mennyire sikeres a nemzetiségileg vegyesen lakott régió, a határmenti sáv Hodostól Pincéig, mennyire sikeresek az ezen a területen működő kétnyelvű iskolai, városi és helyi könyvtárak? Milyen *lehetőségeket* látnak az Európai Unió keretein belül?

Európa mindig is az etnikai sokszínűségen alapult. Az Európai Unió is nemzeti állomokból tevődik össze. A modern embernek tisztában kell lenni azzal, hogy ha sikeres egyén szeretne lenni, megfelelő történelmi és földrajzi tudással kell, hogy rendelkezzen, amely által megérősíti az identitását és a történeti emlékezetét. A többnyelvűség, és a kétnyelvűség is a különböző nemzetek és nemzetiségek demokratikus együttélését szorgalmazza. A nyelv a kultúraközi kommunikáció eszköze. A könyvek és a dokumentumok is a nyelvileg leírt formában közvetítik az információt.

A könyveket pedig a könyvtárak szervezett formában gyűjtik és dolgozzák fel. És ebben a nemzetiségi könyvtárak sem kivételek. A modern tudományokban egyre jobban megjelenik a kutatások *holisztikus paradigmája*, amely a jelenségek *interdiszciplináris* kutatását követeli meg.

2. Nemzetiségi könyvtárak az EU-s integrációban

A nemzetiségi könyvtárügyben folyó kutatásokat is holisztikusan kellne megközelíteni, mivel kétnyelvű könyvtárakról és gyűjteményekről van szó. Ezért *interdiszciplináris* hozzáállással kutathatók. Ebből kifolyólag is fontos, hogy a muravidéki kétnyelvű, nemzetiségi könyvtárak főleg entitásukból és etnocitásukból eredendően keressék az EU-s együttműködéseket, kapcsolatrendszereket, és nem utolsósorban a pályázati forrásokat. Sajnos, erre közvetlen példákkal nem szolgálhatok, mert eddig sem a muraszombati Tanulmányi és Területi Könyvtár, sem a Könyvtár Lendva mint városi könyvtár nem élt ezzel a lehetőséggel. Kivéve az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola kétnyelvű könyvtára, amely részt vett 2009-ben és 2010-ben a Európai Unió Bizottsága által meghirdetett Drogprevenciós projektben, amelyet dr. Zágorec-Csuka Judit koordinált és vitelezett ki projektcsoportjával. Hogyan lehet megakadályozni a szenvedélybetegségek kialakulást (drogfüggőség, alkoholizmus stb.) a könyvek segítségével? Ez volt a projekt fő irányelve. Zágorec-Csuka Judit könyvtári projektjét az Európa Unió Bizottsága Brüsszelben kitűnőnek

minősítette, a projektet országos szinten is előnyben részesítették, így Szlovéniát ez a projekt képviselte Brüsszelben a nemzetközi Drogprevenciós konferencián 2010 májusában, ahol a koordinátornak be is kellett mutatnia a programját. Ez nem volt nemzetiségi program, csak egy célcsoport olvasáskultúráját és annak is prevencióval foglalkozó szakirodalmát ölelte fel a kétnyelvű iskolai könyvtárban. A brüsszeli út Zágorec-Csuka Judit számára meghatározó tapasztalatokkal és élményekkel szolgált, nevezetesen, hogy kis könyvtárból jó szakmai felkészültséggel akár Brüsszelig is el lehet jutni. Mi a problémája a nemzetiségi könyvtárügynek a Muravidéken? Hiányzik belőle az innovativitás és a szakmaiság megmutatásának az igénye! 2010-ben az Európai Unió meghirdetett szlogenje és programja az innováció volt.

Múltunk közös értékei – élő örökségünk címmel szerveztek olvasótábort 2010. július 24–29 között a Csicsergő Szabadidőközpontban Novánban, amelyen szlovén és magyar anyanyelvű gyerekek vettek részt. A projektet a Városi Könyvtár Lenti vitelezte ki, Német Józsefné könyvtárigazgató vezetésével a *Szlovénia–Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007–2013 keretében*, amely az *Európai Regionális Fejlesztési Alap* társfinanszírozásával valósult meg. Az olvasótáborban 8 muravidéki tanuló vett részt az 1. Számű Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolából dr. Zágorec-Csuka Judit könyvtáros vezetésével. A nemzetközi olvasótábor főszervezője és pályázati felelőse Zala Megye Önkormányzata volt. Az olvasótábor nemzetközi, európai uniós projektnek minősült, amelyben a két határmenti magyar régió (Zala megye és a Muravidék) tanulói és könyvtárosai vettek részt.

„A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió terültén című nemzetközi konferencián a szervezők meghívásának eleget téve részt vettünk és bemutattuk a dLib.si szlovén digitális könyvtár portálját. A vitában az olasz és a magyar nemzetiség képviselőivel megbeszéltük, hogy a digitális könyvtár portáljába be fogjuk vonni az említett nemzetiségek kiválasztott műveit, amelyek a Szlovén Köztársaság területén keltkeznek.” – ez hír volt olvasható a dLib.si Szlovén Digitális Könyvtár weboldalánt 2008. 4. 8-án. S ezt követően, a legutóbbi három évben mi történt ezen a területen, mennyire zárkóztak fel a muravidéki nemzetiségi könyvtárak a Szlovén Digitális Könyvtár adatbázisaihoz? A helyzet változatlan, nincsen előrelépés ezen a téren.

Hogy miért nem tudja a nemzetiségi könyvtárügy, vagy a muravidéki könyvtárügy kihasználni az Európai Unió nyújtotta lehetőségeket? Miért nem tud hatékonyabban élni a kétnyelvű kultúrával és a határmenti együttműködésekkel? Miért nem vagyunk kezdeményezőek, mint inkább passzív elszenvedői ennek a folyamatnak? Erre keresem a választ.

3. Az Európai Könyvtár (The Europeana Library) és hatása

Az Európai Könyvtár (angolul *The European Library*, TEL) a világhálón keresztül elérhető szolgáltatás, amely 47 európai nemzeti könyvtár állományához nyújt hozzáférést (ilyenek pl. a Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár – NUK és a magyar Országos Széchényi Könyvtár – OSZK). A források közt digitális és hagyományos, papíralapú tartalmakat is találunk, például könyveket, magazinokat, folyóiratokat, hangfelvételeket és számos egyéb dokumentumtípust. Az Európai Könyvtár portálja ingyenes keresőfunkciót kínál, aminek segítségével metaadatokat és digitális tartalmakat is szolgáltat,

némelyeket ingyenesen, másokat térítés ellenében. Az Európai Könyvtár működése és fejlesztése 23 európai nemzeti könyvtár összefogásán alapul. Mit támogat az EU? A nemzeti könyvtárak összefogását és a regionális szinten működő könyvtárak csatlakozását az országos szinteken is megszervezett munkához.

Állományfejlesztés

Az EU pályázati filozófiája szerint a könyvtári állományok fejlesztése fenntartói feladat, így könyvek és más dokumentumok vásárlására sem önállóan, sem pályázatok részeként nem lehet majd pályázni.

Digitalizálás

Nem az elsősorban kulturálisan értékes dokumentumok digitalizálását fogják támogatni, hanem azokat, amelyek az oktatás számára fontosak.

Olvasásfejlesztés

- Támogatást nyújt többek között a könyvtárhasználók digitális és információkeresési készségeit és az olvasáskultúrát fejlesztő programok kialakítására.
- A könyvtári pályázatokon cél minden korosztály és réteg olvasáskultúrájának fejlesztése.
- Nemzetközi példákat megismertetni.

4. Közös digitalizációs, könyvtári és múzeumpedagógiai programok, valamint internetes portálok kialakítása

Közös digitalizációs, könyvtári és múzeumpedagógiai programokat, valamint internetes portálok kialakítását is lehetne EU-s pályázati pénzekből kivitelezni, de erre *erős összefogásra* volna szükség. Minden közgyűjtemény (múzeum, könyvtár, levéltár) csak gazdagodhatna attól, ha közös digitalizálási, vagy könyvtárpedagógiai és múzeumpedagógia programokban vehetne részt. A projektszerű gondolkodás az elsődleges fetétele annak, hogy közös EU-s pályázatokon vegyünk részt. Mindig abból kell kiindulnunk, hogy milyen helyzetben vagyunk, és hova szeretnénk eljutni. Elképzelhetőnek tartom a jövőben, hogy Lendván összefog a Könyvtár Lendva (városi könyvtár) és a lendvai Galéria-Múzeum egy közös digitalizálási projektben, amelyben közös módszerek alapján végezik el a munkát. Természetesen helyi forrásokra is szükséges lesz, de ez elenyésző ahhoz, amit a pályázati támogatásként kapni lehet az Európai Uniótól.

A digitalizát dokumentumok alapján jöhetnek létre idővel a *digitális gyűjtemények*, amelyek a nyilvánosság számára hozzáférhető digitális tartalmak rendezett gyűjteményei. Tartalmazhatnak digitalizált anyagokat, pl. könyveknek, illetve könyvtárak vagy archívumok más „fizikai" termékeinek a másolatait. Ugyanakkor eleve digitális formátumban előállított információn is alapulhatnak. Ez egyre inkább jellemző a tudományos információ világában, ahol a digitális publikációkat és a rendkívüli mennyiségű információt digitális tárhelyeken tárolják. A kezdeményezés mind a digitalizált, mind pedig az eleve digitális úton előállított anyagokra kiterjed.

A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak nem működhetnek megfelelő *könyvtári stratégia* nélkül, jövőjük pedig elsősorban a *digitális könyvtári adatbázisok* elérhetőségeitől, építésétől és szolgáltatásaik cseréjétől is függ, mindenképpen be kell épülniük a **Magyar Elektronikus Könyvtár** hálózati rendszerébe. A könyvtári stratégia építené a magyar–magyar kapcsolatokat és a digitális utak

kiépítését is tervszerűbbé tenné. A nemzetiségi könyvtáraknak a jövőben mint intézményeknek a pályázatok területén is újabb partnerkapcsolatokat kell létrehozniuk és hatékonyabbá tenniük a *projektorientált* könyvtári munkát. A nemzetiségi könyvtárak fő célja az egész életen át tartó tanulás feltételeinek fejlesztése, amely a könyvtár és a kétnyelvű oktatási intézmények közötti együttműködés megalapozását célozná meg. A magyar nyelv oktatását erősíthetné közéleti szinten.

5. Mit kellene megcélozni az EU-s pályázatok által?

Az iskolai és középiskolai könyvtárakban a nemzetiségileg vegyesen lakott területen

A tanulási kultúrában bekövetkezett változások a társadalomban:

· megváltoztak a tudással és a tanulással kapcsolatos elvárások;
· megváltozott a tanulás és a tanítás közötti viszony;
· sokkal több információ áll rendelkezésre a tanulási stratégiákról;
· tanúi lehetünk a tanulási környezet expanziójának;
· a közösségi érzés erősödése is új kihívásokat jelent az iskolának.

A tantervi reform által előidézett változások nyomán:

· értékelés tárgya lett a tanulók munkamódszere is;
· szükségessé vált az információkezelés és az együttműködés képességének elsajátítása is, és erre a könyvtári munka jó alkalmat kínál;
· egyéni tanulási pályát, valamint személyes tanulási programot kell minden tanuló számára kialakítani;
· meg kell teremteni a szülők bekapcsolódásának lehetőségét az iskolai nevelőmunkába;
· növelni kell az anyanyelvi, történelmi és társadalomtudományi ismeretek oktatáson belüli arányát;
· a könyvtárak révén egy-egy iskola lehetőséget kaphat egyéni profil kialakítására is.

Az iskoláktól újabban elvárt speciális feladatok teljesítésének kötelezettsége:

· a bevándorló családok külön segítségre szoruló gyerekeinek ellátása;
· az idegen nyelvek tanítása iránti igény növekedése;
· a sajátos nevelési igényű gyerekek számának növekedése, integrációjuk minden eszközzel való segítése;
· az iskolában tartandó délutáni foglalkozások lehetőségeinek bővítése.

A városi és regionális szinten működő nemzetiségi és nemzetiségi programokkal működő könyvtárakban (Lendva, Murska Sobota)

· az információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférés biztosításának növelése a demokrácia és az esélyegyenlőség elveinek érvényesítése;
· a hazai és nemzetközi információhoz és tudásanyaghoz történő szabad és korlátlan hozzáférés biztosítása;
· az oktatás különböző szintjein résztvevők segítése;
· az egész életen át tartó tanulás támogatása;
· a könyvtár a tudás, az ismeret és a kultúra hozzáférhetőségének helye;
· a könyvtár az esélyegyenlőség megteremthetőségének a helyszíne;
· a könyvtár a szolgáltatásait mindenki számára nyújtja és mindenki számára hozzáférhetővé teszi;

· a könyvtáron keresztül a társadalom minden tagja részesülhet képzésben, távoktatásban;

· az információs társadalom, a tudás alapú társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézmény: a könyvtár;

· A nemzetiségi könyvtárak fő célja az egész életen át tartó tanulás feltételeinek fejlesztése, amely a könyvtár és a kétnyelvű oktatási intézmények közötti együttműködés megalapozását célozná meg. A magyar nyelv oktatását erősíthetné közéleti szinten. Új szolgáltatásokat nyújthatna EU-s támogatással, pl. segíthetné a magyar nyelv oktatását megfelelően beszerzett magyar nyelvkönyvek, segédkönyvek és audivizuális eszközök által, főleg azoknak, akik igénylik, és a nemzetiségi program bővítésével (nem csak olvasásnépszerűsítő író–olvasó találkozók szervezésével).

6. A nemzetiségi könyvárügy SWOT elemzése

Erősségek

- Megfelelő szakmai felkészültség és végzettség: sokféle nyelvi adottsággal, és a könyvtárosi szakterületen kívül – különféle egyéb képzettséggel (történész, nyelvész, tanár, irodalomtörténész, szociológus, újságíró stb.) rendelkező munkatársi gárda;
- pozitív, lelkes hozzáállás minden szakmai feladat végzéséhez;
- évente 4-5 alkalommal nemzetiségi vagy a nemzetiségekkel kapcsolatos rendezvényeket, kiállításokat szervezünk s bonyolítunk le, amelyek a kisebbségek és a médiumok körében is kedvező visszhangra találnak (például: Nemzetközi Könyvfesztivál, a hagyománnyá vált decemberi konferenciák, a zenés irodalmi ankétok stb.).

Gyengeségek

Összességében: az igen sokrétű és időigényes feladatok maximális szintű ellátásához a nemzetiségi könyvtárosok létszáma nem elegendő, mégis felvállalunk minden olyan munkát, ami a könyvtárat szolgálja, még gyakran a kifejezetten fizikai segédmunkát is (építkezés, berendezés, pakolás stb.).

Lehetőségek

- A kutatóintézetekkel, egyetemekkel s rokon intézményekkel az eddigieknél még szorosabb együttműködést kell kiépíteni a szakmai színvonal, valamint a használói kör létszámának emelése érdekében (Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, PAZU, Lendva Tudományos Fejlődésért Egyesület, Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszék stb.);
- szükséges a szakmai és nyelvi továbbképzések mindenkori igénybevétele és hasznosítása;
- a gyűjteményfejlesztési szabályzat módosításakor még jobban pontosítani kell a nemzetiségi dokumentumok és a nemzetiségi adatbázis létrehozását minden könyvtárban külön-külön;
- továbbra is minden lehetőséget kihasználva pályázni kell, sőt lehetséges lenne, hogy a könyvtár „a nemzeti kisebbségek anyanyelvi fejlesztése érdekében” létrehozzon akár egy alapítványt, amely a továbbiakban lehetővé tenné a civil szervezetként történő pályázást, sőt pályázatok kiírását is;

- adatbázisaink – az eddigieknél nagyobb mértékű – népszerűsítése és CD-ROM-ok rendszeres kiadása;
- a nemzetiségi könyvtárellátási folyamatok felgyorsítása új, megbízhatóbb, gyorsabb kiszolgálást nyújtó beszerzési források felkutatásával;
- a teljes nemzetiségi szakterületen és a könyvkiadásban el kell érnünk, hogy minden esetben a hazai nemzetiségek kiadványaiból, könyveiből mintapéldányokat kapjunk, valamint a megyei könyvtárak helyi vonatkozású, kisebbségi kérdéseket érintő szemlézéseit is megkaphassuk;
- kutatókönyvtáros munkahelyek kialakítása, amelyek az eddigieknél jobban biztosítanák, hogy a kisebbségkutatók, valamint a nemzetiségi önkormányzatok szakemberei könyvtárunkat látogassák.

Veszélyek

Munkánkra, az irántunk támasztott követelményekre rendkívül erős és negatív hatást gyakorolhatnak a mindenkori *politikai változások*, majd az ebből adódó személyi változások a kisebbségekkel foglalkozó intézményeknél, a kisebbségi népcsoportokon belüli széthúzások, ellentétek kialakulása, a nemzetiségi önkormányzatok szétesése, az EU-tagság következményeként csak az emberi jogokkal kapcsolatos szabályzók érvényesítése és a kisebbségi politika háttérbe szorulása.

7. A nemzetiségi terület könyvtárügyének stratégiai terve: új városi könyvtár építése Lendván, a közeljövőben

Kezdjük a könyvtárügyet Lendván feltérképezni a kezdetektől napjainkig, történetiségében:

1. Gróf Bánffy Miklós könyvgyűjteménye – 1572-ben tevékenykedik Hoffhalter Rudolf vándornyomdász az udvarában;
2. 1871 – lendvai Polgári Olvasókör 673 kötettel, könyvtári gyűjteménnyel;
3. 1890-ben Balkányi Ernő könyvnyomdája, könyvkereskedése és kölcsönkönyvtára Lendván;
4. 1901 Alsólendvai Iparos Olvasókör könyvtára, egyesületi könyvtár;
5. 1910 – ingyenes népkönyvtár a polgári iskolában;
6. 1919–21 – népkönyvtár, könyvégetések a SZHSZ Királyság oldaláról;
7. 1921–1941 – nincsenek írásos dokumentumok a népkönyvtár létezéséről;
8. 1941–1945 – polgári iskola könyvtára, könyvégetés 1945-ben a jugoszláv hatalom oldaláról;
9. 1952 – az INA Nafta szakszervezeti könyvtára egyesül a városi könyvtárral – kétnyelvű gyűjtemény;
10. 1960 – Lendvai Népkönyvtár, 1971 – a Központi Könyvtár a Községi Kultúrintézet egységeként működik 1996-ig;
11. 1996–2010 – Kétnyelvű Könyvtár Lendva, nemzetiségi programmal.

Épülete: a könyvtár a Laubhaimer királyi közjegyző magánvillája volt 1921-ig, aztán nacionalizálták. Magyar ügyvéd építette polgári, arisztokratikus stílusban, amely ma is kiegyensúlyozott életet sugall, amelynek megvoltak az értékei 100 év távlatából is. És ma? *Lendván sosem építettek közösségi összefogással könyvtárat,* ezt igazolja könyvtártörténeti kutatásom is. Miért nem? Nem tudom, talán nem volt

rá gazdasági és szakmai összefogás sem. Szerintem *most eljött az ideje – szlovének, magyarok, horvátok, albánok és romák közös összefogásával, valamint politikai erővel és határozattal kellene ezt megvalósítani a 21. században.* Miért? Mert megfelelő infrastruktúra nélkül nincsen szellemi fejlődés sem. A szakma, a káderpolitika is elengedhetetlen, de a gyűjtemény elhelyezése és a szolgáltatás minősége is fontos – enélkül nincsen könyvtárügy.

Bővebb információ található *Szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* című monográfiámban (Lendva, 2007) a *Könyvtári tevékenység Lendván* elnevezésű fejezetben, a 329–356. oldalakon.

8. Összegzés

Ha a nemzetiségi (kétnyelvű) könyvtárügy nehézségeit vettük elemzésünk tárgyául – hangsúlyt fektetve az EU-s pályázatok lehetőségére, amely lehetőséggel a nemzetiségi könyvtárügy nemigen él a gyakorlatban – szólni kell ennek a könyvtárügynek a sikereiről is. Melyek ezek? A határmenti együttműködések. A Lenti Városi Könyvtár, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár, valamint a szentgotthárdi Városi Könyvtár és a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és a muravidéki nemzetiségi könyvtárak közt, főleg a lendvai városi könyvtár és a muraszombati regionális könyvtár együttműködésére gondolva, de a programokban a kétnyelvű iskolai könyvtárak is részt vesznek. Ami regionális szinten évtizedekig alakult ki, az működőképes, hiszen vannak hagyományai, kijárt útjai. Ami új jelenség, pl. az Európai Könyvtár, amely nemzetekfeletti erővel bír, még csak elméleti szinten sem ismert, gyakorlati hatása hozzánk nem ér el.

A digitalizálási folyamatok kiterjeszthetők volnának EU-s támogatással európai szinten is, közös összefogással a nemzetiségi és a magyarországi Zala és Vas megyei könyvtárak közt mint interrégiós projektek. A lehetőség az EU által adva van, mi nem tudunk eléggé élni vele. Miért? Mert ez több munkát, szakmaiságot, másféle szemléletet és hozzáállást igényelne, egyszóval – *változást a nemzetiségi könyvtárügy területén*.

Irodalom

IZOBRAŽEVANJE za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov. Zbrala in uredila: Lucija Čok. *Evropska dimenzija izobraževanja za dvojezičnost. Zaščita posebnosti v skupnem.* Koper, založba Annales, 2009, str.16.

PREDSTAVITEV PORTALA DLIB.SI na mednarodni konferenci v Lendavai, 8.4.2008.dLib.si

www. Szlovénia–Magyarország Határon Átnyúló Együttműködés Operatív Program. Európai területi együttműködés. Európa Regionális Fejlesztési Alap.

Zágorec-Csuka Judit: Szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig.*Könyvtári tevékenység Lendván.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 329-356 o.

WWW.EVROPSKI razpisi

Possibilità per le biblioteche delle minoranze linguistiche dell'Oltremura di accedere ai finanziamenti dell'UE. Cooperazione per lo sviluppo

Le difficoltà e i successi della politica bibliotecaria (bilingue) delle minoranze sono l'oggetto dell'analisi, che mette in rilievo le possibilità di accedere ai finanziamenti dell'UE, possibilità di cui in pratica le bibilioteche delle minoranze non fanno effettivo uso.

Una felice collaborazione si è formata tra le seguenti biblioteche della zona di confine: Biblioteca comunale di Lenti, Biblioteca regionale "Deák Ferenc" di Zalaegerszeg, Biblioteca comunale "Halasi István" di Nagykanizsa, Biblioteca comunale di Szentgotthárd, Biblioteca regionale "Berzsenyi Dániel" e le biblioteche delle minoranze nell'Oltremura, e anche tra la Biblioteca comunale di Lendva e quella regionale di Muraszombat. Anche le biblioteche delle scuole bilingui partecipanno ai diversi programmi.

Un fenomeno nuovo è quello della Biblioteca Europea, un tipo di biblioteca internazionale, purtroppo ancora poco noto. È possibile ottenere un sostegno dall'UE, nel quadro di un progetto interregionale a livello europeo per l'allargamento della digitalizzazione, se le biblioteche ungheresi e quelle delle minoranze delle regioni di Zala e Vas collaborano tra di loro. Quest'iniziativa però richiederebbe maggior impegno, più professionalità, una prospettiva e un approccio diversi, in somma un cambiamento nel campo della politica delle biblioteche minoritarie.

Národnostné knižnice na Pomurí a možnosti získania finančnej podpory z fondov EÚ. Spojenie za rozvoj

Predmetom analýzy sú ťažkosti a úspechy národnostného (dvojjazyčného) knihovníctva, pričom autorka zdôrazňuje možnosti získania finančnej podpory zo zdrojov EÚ, ktoré národnostné knižnice využívajú len málo.

Úspešná cezhraničná spolupráca sa rozvíja medzi knižnicami v Maďarsku – Mestskou knižnicou v meste Lenti (Lenti Városi Könyvtár), Župnou knižnicou Deáka Ferenca v meste Zalaegerszeg (Deák Ferenc Megyei Könyvtár), Mestskou knižnicou Halisa Istvána v meste Nagykanizsa (Halis István Városi Könyvtár), Mestskou knižnicou v meste Szentgotthárd (Városi Könyvtár), Župnou knižnicou Berzsenyiho Dániela v meste Szombathely (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár) – a národnostnými knižnicami na Pomurí, predovšetkým mestskou knižnicou v Lendave a regionálnou knižnicou v Murskej Sobote, do programov sa však zapájajú aj dvojjazyčné školské knižnice.

Novým javom je nadnárodná Európska knižnica (Library Europeana), ktorá je žiaľ ešte málo známa. Finančnou podporou zo zdrojov EÚ a to formou medziregionálneho projektu na európskej úrovni je možné pokračovať v digitalizácii fondov. Do projektu sa môžu zapojiť národnostné knižnice zo Slovinska a knižnice v maďarských župách Zala a Vas. To však vyžaduje viac práce, viac odbornosti, iný prístup, jedným slovom – *zmenu v oblasti národnostných knižníc.*

Možnosti narodnostnih knjižnic v Prekmurju na natečajih v Evropski uniji. Povezovanje za razvoj

Predmet analize so težave in uspehi narodnostnih (dvojezičnih) knjižnic, poudarek je na možnostih za pridobivanje sredstev preko natečajev Evropske unije, ki jih narodnostne knjižnice na žalost ne izkoristijo dovolj.

Izoblikovalo se je uspešno čezmejno sodelovanje med narodnostnimi knjižnicami iz Prekmurja ter knjižnicami na Madžarskem: iz Lentija (Városi Könyvtár), Zalaegerszega (Deák Ferenc Megyei Könyvtár), Nagykanizse (Halis István Városi Könyvtár), Monoštra (Városi Könyvtár) in Szombathelya (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár). Omenjeno sodelovanje vodita Pokrajinska in študijska knjižnica iz Murske Sobote ter Knjižnica-Könyvtár Lendva iz Lendave, sodelujejo pa tudi dvojezične šolske knjižnice.

Nov pojav je Evropska knjižnica (Library Europeana), ki je še premalo znana. S pomočjo evropskih natečajev je dana možnost za digitalizacijo knjižničnega gradiva, znani so tudi interregijski projekti na nivoju Evropske unije, ki temeljijo na povezovanju narodnostnih knjižnic v Prekmurju s knjižnicami v županijah Zala in Vas. Prijave na omenjene projekte zahtevajo več dela, strokovnosti in drugačno razmišljanje ter pristop, torej – *spremembe na področju narodnostnega knjižničarstva!*

Zágorec-Csuka Judit *A muravidéki magyar könyvek világa* című kötetét Bence Lajos irodalomtörténész mutatta be
Lo storico della letteratura Lajos Bence ha presentato il libro con il titolo "Il mondo dei libri ungheresi dell'Oltremura"scritto da Judit Zagorec-Csuka
Knihu Judity Zágorec-Csuka *A muravidéki magyar könyvek világa* (Svet maďarských kníh z Pomuria) predstavil literárny historik Lajos Bence
Knjigo Judit Zágorec-Csuka *A muravidéki magyar könyvek világa* (Svet prekmurskih madžarskih knjig) je predstavil literarni zgodovinar Lajos Bence

SIMON Márta

A Lendvai Kétnyelvű Középiskola és a lenti Lámfalussy Sándor Szakközépiskola elmúlt negyed évszázados oktatási kapcsolata és a jövőbeni együttműködése

Az együttműködés elvi alapjai

A környező országok közül a legkisebb nemzeti közösség a szlovéniai Muravidéken élő magyar nemzetiség, létszáma az 1991-es népszámlálási adatok szerint még 8 500 volt, 2002-ben már csak mintegy 6 500-an vallották magukat magyarnak. A muravidéki magyarok száma csökkenésének leggyakrabban megjelölt okai között szerepel a külső-belső migráció, a gyorsuló asszimiláció, a vegyes házasságok számának növekedése éppúgy, mint a kedvezőtlen népszaporulat és a lakosság elöregedése, vagy az anyanemzet elszakadása (külpolitikája) a szórványság szempontjából. Bár számuk megdöbbentő módon, drasztikusan csökken, a szomszédos országokban élő magyar közösségekkel összehasonlítva a muravidéki magyarság építette ki a legteljesebb mértékben a maga kulturális autonómiáját.

A Muravidéken a magyar nemzetiségi lét reprezentálása leginkább a művelődés, a kultúra területén valósul meg. Ez azonban napjainkban nem merül ki az amatőr művelődési lehetőségekben, a hagyományőrzésben, megnyilvánul az élénk irodalmi életben is, amely a magyar nemzettudat legfontosabb szellemi és erkölcsi intézménye. Nemzet és irodalom fogalma a magyar történelemben, s főleg annak sorsfordító időszakaiban, mindig szoros kapcsolatban állt. Az irodalom küldetése, feladata a nemzeti kulturális egység megteremtésén túl kisebbségi léthelyzetben a nemzeti identitás, az összetartozástudat létrehozása, megerősítése. Ami a szlovéniai magyar irodalmat illeti, az a megmaradás egyik fontos szellemi, stratégiai pontja a magyar nemzeti közösség szempontjából. Van-e helye a muravidéki magyar irodalomnak az összmagyar irodalmon belül? Ez nem is lehet kérdés. A nemzeti önismeret csorbulna azáltal, ha a kisebbségi léthelyzetben élő szórványmagyarság irodalom által közvetített dimenzióit nem tartanánk számon nemzeti értékünk, a magyar irodalom részeként. A szellemi összetartozás vállalása nyilvánul meg ezekben a művekben, a közös sors, a közös érdek, a közös történelem, a hagyomány, az otthonosság-érzet, a kultúrnemzet eszmeisége.

A pozitív diszkrimináció elvén alapuló szlovén kisebbségi politika értelmében amagyar nyelv egyenrangú a szlovén nyelvvel azokon a területeken, ahol magyar nemzetiségűek is élnek. A kulturális autonómia értelmében a magyar nemzeti közösség tagjait különjogaik feljogosítják arra, hogy éljenek a szabad nyelvhasználat jogával. Az őshonos nemzetiséget megilleti az a jog, hogy ápolja saját kultúráját, szabadon használhassa nemzeti szimbólumait. Ugyancsak jogában áll a saját nyelvén való oktatás kialakítására és fejlesztésére. Az azonosságtudat legfontosabb eleme, szimbólumrendszere az anyanyelv. A muravidéki magyarok nyelvhasználatára a kétnyelvűség jellemző. Kisebbségi léthelyzetben az anyanyelv megőrzése egyszerre egyéni és közösségi felelősség is. A szlovéniai magyarok körében az anyanyelv presztízsvesztesége, leértékelődése egyértelműen érzékelhető a többségi, szlovén nyelvvel szemben. A nyelvhasználat gyakorlata ugyanis nem áll összhangban a jog által nyújtott lehetőségekkel. Ez pedig

a magyar nemzettudat megőrzése szempontjából kényes pontot jelent, s nem kedvez az asszimiláció elleni küzdelemnek sem. Megoldást mindenképpen egy olyan oktatási rendszer megteremtése, vagy a jelenlegi olyanná történő átalakítása jelentené, amely képes biztosítani a feltételeket az anyanyelv funkcionális elsajátításához.

A nemzeti kisebbségek identitásának legfontosabb tényezői az anyanyelv, a nemzeti kultúra, és a hagyományok, amelyek hármas egysége kisebbségi létben a nemzeti önazonosság legkarakteresebb kifejezői. A megőrzésükre, s egyben a nemzettudat fenntartására, megerősítésére irányuló törekvések a muravidéki magyarság közösségteremtő tevékenységében tudatosan jelennek meg, s kifejezik azt a küldetést, azt a célt, amely szerint az anyanemzet e kis közösséget ne a jog által megfogalmazottak alapján, hanem értékhordozó funkciója miatt fogadja el.

A kisebbségi kétnyelvűség veszélye abban rejlik, hogy a többségi nyelv válik meghatározóvá, míg az anyanyelv háttérbe szorul, elveszíti dominanciáját mind az egyén, mind a közösség szintjén. Az oktatás tekintetében is alapvető kiindulási pontnak azt kellene tekinteni, hogy a nemzeti identitás megőrzése a cél, nem az identitásváltás, s ennek egyik eszköze az anyanyelv státuszának megerősítése.

A két középiskola vezetősége, dolgozói és tanulóifjúsága sajátos küldetést teljesít.

A kapcsolat kialakításának fő szempontjai

- Multikulturális környezet
- Történelmi és személyes identitástudat erősítése
- Tapasztalatcsere
- Nyelvhasználat
- Közösségteremtő erősítő szándék
- Értéktudatos szemlélet kialakítása
- Közös élettér
- Gazdag kulturális hagyományok
- Kultúrák közötti párbeszéd
- Intézmények és polgárok közötti kommunikáció

Operatív, gyakorlati megvalósítás

Negyed évszázaddal ezelőtt a két középiskola igazgatója úgy gondolta, hogy az együttműködés, a kapcsolatrendszer kiépítése és ápolása nem szorítkozhat pusztán az államközi egyezmények megkötésére. A határ mentén élő, emberi kapcsolatok megszületésére, interkulturális kompetencia fejlesztésére, a multikulturális szemlélet kialakítására és tudatosítására is szükség van. A múltunk közös értékei – élő örökségünk.

A nemzeti azonosságtudat az anyanyelv, a kultúra és a hagyomány hármas egységére épül.

Nagy kihívás, nagy lehetőség, nagy felelősség a határokon átnyúló kulturális nemzeti egységek, az európai nemzeti kulturális közösségek megteremtése az európai integráció során.

A kultúra, sport, oktatás terén negyed évszázada tartja a kapcsolatot a két középiskola.

Mi nem elégedtünk meg azzal, hogy beleszülettünk egy adott nemzeti kultúrába, tettünk is azért, hogy részesévé váljunk. Kiemelten fontosnak tartottuk megkeresni és tudatosítani a határ menti ifjúsággal a múlttal való kapcsolódási pontokat, az emlékezés kultúrájának kialakítását. Az együttműködés a középiskolás tanuló ifjúságban és a tanárokban is fokozta a magyarságtudatot, megismerték egymás mindennapjait.

Tehát a határ menti együttműködés jegyében számtalan programot, programsorozatot bonyolítottunk le közösen az elmúlt évek során.

Távlati cél egy olyan ifjúság kinevelése, aki a továbbiakban is szívügyének, értéknek tekinti mindezt.

Időrendi áttekintés

Első lépések, a kapcsolat felvétele 1989–1991. Sabján Sándor (Lenti) és Füle Tibor (Lendva) közötti megbeszélések, magyar nyelvű szakkönyvek átadása a Lendvai Kétnyelvű Középiskolában

1992. nov. 26. Füle Tibor igazgató és Sabján Sándor igazgató az együttműködésről szóló ütemtervet készít Lentiben, a szlovén és magyar minisztérium szakképzéssel foglalkozó vezető tisztségviselőknek találkozóját készítik elő

1993. máj. 12. Budapest, a két fél (Szlovénia és Magyarország) szándéknyilatkozatot fogad el a Munkaügyi Minisztériummal

1993 – Zalaegerszeg, Művelődési Osztály Lenti – Lendva középiskolák igazgatóinak közös eszmecseréje, a 2 napos szakmai program Lenti-hegyen ér véget, kötetlen beszélgetéssel

1993. okt.11–13. Ljubljana, Füle Tibor és Sabján Sándor is rész vett a két ország Munkaügyi ill. Oktatás Minisztériuma szándéknyilatkozatának aláírásán

1994. szept. 14–16. Két ország szakképzésével foglalkoznak, a Lámfalussy Kétnyelvű Középiskola igazgatóinak részvételével. Pozsonec Máriával történő megbeszélés. Skofia Loka, szakképzés megtekintése

1994. dec. 9. Zalaegerszeg Alpok-Adria, valamint a „Vándorlegény" nemzetközi szakmai versenyek szervezetének megbeszélése, Füle Tibor igazgató és Sabján Sándor igazgató is jelen volt. Szakmák versenye (lendvai és lenti középiskolák részvételével)

1997 – Lentiben Lámfalussy Sándor díjban részesült mag. Füle Tibor

2004. febr. 19. Zalaegerszeg, „Szakképzés határok nélkül" elnevezésű konferencia, Füle Tibor és Sabján Sándor is részt vettek

2004. nov. 24. Lendva megvendégel: Tótiván Endre és Tóth Edit a „Kultúrák Közötti Kommunikáció a Kárpát-medencében" c. projekthez kapcsolódóan

2004. dec. 11. Budapest – Educatio Szakkiállítás, a Lendvai Középiskola és a Lámfalussy Szakközépiskola együtt képviselteti magát.

2007. márc. 15. Lendva – Lenti Középiskola diákjainak közös nemzeti ünnep

2007. december, Könyvfesztivál könyvtárak és kultúrák közötti közeledésről (kultúrák közötti, Európa érdekében szervezett közös programon)

2008. ápr. 8. a Lenti Lámfalussy SZKI Reneszánsz Emlékverseny. Közös történelmi vetélkedő a két ország határ menti kétnyelvű általános és középiskolás tanulóinak részvételével.

2008. április, a Lenti Lámfalussy diáknapokon részt vett 15 lendvai középiskolás.

2008. nov. 21. Kuršanec – koronázás a „költő és hadvezér" horvát bán, Zrínyi Miklós emlékművénél

2008. nov. 26. „Lendva múltja és jelene" tanulmányi kirándulás a lendvai és Lámfalussy szakközépiskolás tanulók részvételével, Kepe Klári és Patyi Zoltán kalauzolásával

2008. december Lendva-diákszínpad Páratlan Páros előadása a két középiskola tanulóinak részvételével

2009. júni. 14. Lenti – Lámfalussy SZKI és a kétnyelvű középiskola közös autóbuszos kirándulása Zalavárra, Zala megye történetének 1000 éves évfordulójára.

2009. nov. 6. Lenti, Nemzetközi sport találkozó a lendvai és a Lámfalussy középiskola közötti labdarúgó mérkőzés.

2009. november, multikulturális rendezvény, lenti és lendvai középiskolás diákok közös szereplése.

2009. dec. 3. a Lámfalussy és a Lendvai Középiskola megtekinti a szájjal és lábbal festők műhelymunkáját.

2009. dec1., 15. muravidéki általános és középiskolások magyar történelem versenye. Zsűri elnök: Simon Márta tanárnő

2010. április, Lenti, Lámfalussy SZKI, „ Egy vihartépett élet" címmel konferencia II. Rákóczi Ferenc életéről és koráról lendvai középiskolások részvételével

2010. júni. 4. Lendvakecskés határkő, közös megemlékezés a Trianoni békediktátum 90. évfordulójáról

2010. szept. 30. PÁLYÁZAT beadása a Szlovénia-Magyarország Operatív Program 2007–2013 második pályázati felhívása alapján. „Kézfogás" a határ mentén címmel, az Oral History módszer használatával

2010. november, Lendva, általános és középiskolai magyar történelem versenyen zsűri elnök: Simon Márta tanárnő

2010. dec. 22. Lendvai Középiskola, Könyvfesztivál, részt vett a Lámfalussy SZKI is.

Megállapítható, hogy fejlődés tapasztalható a kapcsolatokban, azok egyre szélesebbé váltak az utóbbi időben. A kapcsolatokban a jövőt a lehetőségek határozzák meg, amelyekkel közösen éltünk, közösen gazdálkodtunk.

Jövőbeni együttműködés

- Diáknapok keretében a két közösség baráti szálainak erősítése
- Szlovén-magyar pályázat: „Kézfogás" a határmentén
- További együttműködési és pályázati lehetőségek keresése

Cooperazione, nell'ultimo quarto del secolo scorso, e collaborazione futura tra la Scuola Media bilingue di Lendva e l'Istituto Tecnico Professionale „Sándor Lámfalssy" di Lenti

L'Autore fa una panoramica storica e nello stesso tempo enumera i fondamenti della cooperazione teorica constatando che l'obiettivo finale dovrebbe essere l'educazione atta a conservare l'identità nazionale mantenendo intatta la madre lingua. Cataloga

e specifica i criteri fondamentali e arriva a disquisire sulla effettiva realizzazione operativa. Come prospettiva futura menziona poi alcuni aspetti di possibile collaborazione.

25 rokov spolupráce medzi Dvojjazyčnou strednou školou v Lendave a Odbornou strednou školou Sándora Lámfalussyho v meste Lenti v oblasti vzdelávania a možnosti budúcej spolupráce

V rámci historickej retrospektívy sa autorka podrobnejšie zaoberá principiálnymi základmi spolupráce, konštatuje pričom, že aj v oblasti vzdelávania sa má vychádzať z toho, že cieľom je zachovanie národnej identity a nie jej zmena. Jedným z nástrojov na dosiahnutie tohto cieľa je posilnenie postavenia materinského jazyka. V príspevku sa spomínajú hlavné aspekty nadviazania kontaktov, potom sa podávajú výsledky ich aplikácie v praxi. Na konci sa spomínajú niektoré aspekty ďalšej spolupráce.

25-letno sodelovanje na področju vzgoje in izobraževanja med Dvojezično srednjo šolo v Lendavi in Srednjo strokovno šolo Sándorja Lámfalussyja v Lentiju ter njegova

Avtor poda zgodovinski pregled o osnovi načel sodelovanja in ugotavlja, da je v vzgoji in izobraževanju osnovna izhodiščna točka ohranjanje narodne identitete, ne pa njeno spreminjanje, pri tem pa je pomembno sredstvo krepitev statusa maternega jezika. Našteva osnovne vidike oblikovanja sodelovanja, potem pa analizira operativne in praktične vidike njegove uresničitve. Poda tudi vidike sodelovanja, ki so načrtovani za prihodnost.

RUDA Gábor

Az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellről[1]

„…a kimondott szótól, mennyire / más lesz, mire odaér a tett…”
(Banka Gabriella: Ha mindent lehet, ha mindent szabad[2])

A muravidéki kétnyelvű oktatás története két korszakra osztható. Az 1959-től 1991-ig tartó pártállami érára, és az ezt követő, önálló és demokratikus Szlovénia időszakára. Kitekintésként mérlegelhetjük, hogy milyen lehetőségek közül választhat a Muravidék kétnyelvű területének lakossága. A muravidéki kétnyelvű oktatási és nevelési modellt – a deklarációk szerint – azért hozták létre, hogy biztosítsák a muravidéki magyar kisebbség megmaradását. Kiderült azonban, hogy a magyar népesség folyamatos csökkenésének egyik oka a kétnyelvű modell hiányosságaiban keresendő. Ha a magyar kisebbség beletörődik ebbe a helyzetbe (és a szlovén többség tétlenül szemléli ezt – ide sorolhatók talán még az identitásváltás küszöbén állók is), akkor a magyar kisebbség létszámának további gyors csökkenése várható. A szlovéniai magyarok számának alakulás a Szlovén Statisztikai Hivatal adatai szerint: 1981-ben 9496 fő, 1991-ben 8503 fő (-10,46% az 1981-es népszámlálás adataihoz képest), 2002-ben 6243 fő (-26,58% az 1991-es népszámláláshoz képest). Előrebecslések szerint (HABLICSEK) 2011-ben 4429 személy vallja magát magyar nemzetiségűnek Szlovéniában (-29,06% 2002. évhez képest). (1. táblázat) A kétnyelvű oktatás elvi megalapozása és a kialakult gyakorlat között kezdettől fogva ellentmondások voltak tapasztalhatók, amelyek időnként különböző ellenkezésekhez vezettek.

1. Előzmények

1. 1. Elvi alapok: a kommunista párt meghatározó szerepe

„Az 1945 után létrejött Jugoszlávia államberendezésének és működésének meghatározó tényezője a Jugoszláv Kommunista Párt (később Jugoszláv Kommunista Szövetség) volt. Alkotmányban rögzített szerepe döntő befolyással volt az állampolitika meghatározására valamennyi tevékenység terén, a gazdaságtól kezdve a kultúra alakításáig. A pártállam, valamint az állampárt politikai uralma ugyan ingamozgást mutatott a hatalom monopóliumán alapuló teljes totalitarizmustól (diktatúrától) a pszeudo-liberalizmusig – lényege azonban nem változott: ahhoz a célhoz igazodott, hogy a kommunista eszmeiség döntően kell meghatározza a politikai viszonyokat, a politikai tudatot és a politikai közvéleményt. (…) Jugoszláviában voltak közviták (az alkotmány- és törvénytervezetekről) és voltak különböző »követelések« is. Valamennyit azonban a párt vagy az őt kiszolgáló szervezetek szervezték. Ebből kifolyólag mindig csak azzal az eredménnyel járhatott, amit már jóval minden »alulról jövő« vita és követelés előtt elvárt és megkövetelt a pártoligarchia akarata. (…) Nincs rá eset, hogy alulról, a társadalom különböző szféráiból, rétegeiből érkeztek volna olyan csoportos és szervezett megmozdulások,

[1] Kolláth Anna (szerk.): A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada című kötetben megjelent „Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?” című tanulmány módosított változata
[2] Banka 2010: 94

követelések, amelyek előzőleg ne hangzottak volna el a párt első embere vagy a pártelnökség tagjai szájából." (MIRNICS 1999) A nép (pláne a nemzeti kisebbség) tehát (általában) azt akarta, azt hangoztatta, amit előzőleg az adott pártfunkcionáriusok a szájába adtak. Különösen érvényes ez azokra az országrészekre, régiókra, ahol alacsony a lakosság képzettségi szintje, amilyen a muravidéki magyar lakosságé is (volt). Ugyanakkor „a kisebbségek helyzete, viszonya a többséghez és az anyaországhoz (…) Szlovéniában is (bel)biztonság kérdése volt". (ARDAY 2008: 5) Csak óvatos elnyomás, beolvadás pedig csak a „természetes asszimiláció" útján volt megengedett.

1. 2. Automatizmus

Milyen jövőt szánt a párt a kisebbségeknek? „Ahhoz, hogy érvényt szerezzenek az »eszménnyé« nyilvánított jövőképnek, szükséges volt a meglévő nemzeti azonosságtudat folytonos üldözése és rombolása, mindenekelőtt a nemzeti tartalmaknak a nemzeti nyelvről való leválasztása. A Jugoszláviát alkotó nemzeteknek teljes egészében, a nemzeti kisebbségeknek pedig részben engedélyezték anyanyelvük használatát nemzeti tartalmak nélkül, azzal a távlati elvárással, hogy idővel úgyis megtörik a hozzájuk fűződő ragaszkodás." (MIRNICS i. m.)

Gyakran hallani, hogy a kisebbség nem tud élni a jogaival. Erre a szerepre nem is készítették fel a kisebbséghez tartozókat, mivel a pártállam „úgyis minden jogot a nemzetközi mércéknél magasabb szinten alkotott meg, és igyekszik érvényt szerezni neki. Ennek következtében minden önszerveződés szükségtelenné válik. A mindenható állam és a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak, mint maga a kisebbség." (i. m.)

A nemzetiségi kérdéshez kapcsolódó automatizmus a volt kelet-európai „szocialista" országok (pártállamok) felfogása (irányelve), miszerint a nemzetiségi kérdést a szocialista társadalom már megoldotta, illetve a nemzeti kisebbségek problémái automatikusan megoldódnak a szocialista társadalom keretein belül, „mégpedig az etnikai határvonalak elmosódásával, a kisebbségi közösségek beolvadásával a többségi társadalomba. A partikuláris identitásokat tehát [az automatizmus – RG] nem megőrzendő értékeknek, hanem elhalásra ítélt formációknak tartotta, és csak a legszükségesebb – oktatási, művelődési – igények kielégítését tette lehetővé – miközben folyamatosan fenntartotta az előzékeny nemzetiségpolitika látszatát, a teljes egyenjogúság permanens deklarálását." (DOBOS 2006) Ennek szellemében kezdték meg az 50-es évek végén és a 60-as évek elején a nemzetiségi iskolák átalakítását kétnyelvű iskolákká (egyre több tantárgy tanítása az államnyelven), amely a szocialista társadalom követelményeinek jobban megfelelő iskolatípust jelent.

1. 3. Első lépések az oktatás kétnyelvűsítésére

A Muravidéken már az 50-es évek közepén bevezették két természettudományos tárgy szlovén nyelvű oktatását a magyar iskolákban (tagozatokon) (SZÉKELY 2008: 78). A jugoszláv példa átgyűrűzött Szlovákiára is, ahol viszont egyes magyar nemzetiségű pártvezetők ellenállásába ütközött (CSICSAY 2002).

1. 4. A kétnyelvű oktatás bevezetése

A speciális („hipp-hopp", azaz a nyelveket egy tanítási órán belül is váltogató)

modell bevezetésére az 1959/60-as tanévben került sor, nem végleges megoldásként, hanem ideiglenes, kísérleti jelleggel, a funkcionális kétnyelvűség megvalósításának érdekében, a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetősége Végrehajtó Bizottságának a nemzeti kisebbségekről szóló 1959. március 24-i határozata eszmei-politikai irányelveire hivatkozva (VARGA S. 2005: 34–35; vö. HAJÓS 1985: 32; vö: REHÁK 1967: 428–429). A határozat viszont konkrétan nem utasít, csak megállapítja, hogy „igen jó eredménnyel járt a különböző tannyelvű párhuzamos tagozatok megszervezése közös iskolák keretében. Ahol megvannak rá a feltételek, még egy lépéssel tovább kell menni a kétnyelvű tanítás megszervezésében…" (REHÁK i. m. 434) E határozat szerint az állam „minden nemzetiséggel szemben azonos állásfoglalást tanúsít" (VARGA i. m. 35), mégis kialakult egy nem azonos bánásmód: a szlovéniai olasz nemzetiségi iskolák megmaradtak, csak a Muravidéken vezették be a kétnyelvű oktatást, amelyet a szlovén képviselőházban 1962. április 9-én elfogadott, A kétnyelvű iskolákról és a nemzetiségi iskolákról szóló törvény szabályozott.

1. 5. Petíciók a kétnyelvű oktatás ellen.

Már az 1959-es bevezetésnél is meg kellett győzni (főleg) a (szlovén) szülőket (OREŠNIK 1978: 50; vö. RUDA 2002a: 71) ennek az oktatási modellnek a helyességéről, „a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak" (lásd fent) irányelv szerint. Számos szlovén szülő azonban később úgy látta, hogy a magyar nyelv kényszerű tanulása és a számos szakmai hiányosság hátrányos helyzetbe hozza gyermekét, és egyáltalán, a kétnyelvű oktatást a megkérdezésük és beleegyezésük nélkül vezették be (BENCE 2002: 102). 1968-ban Lendva Községben 681 szülő írta alá a kétnyelvű oktatás elleni beadványt (SZÉKELY i. m. 81). Varga Sándor közlése szerint a szlovén alkotmánybíróság 1971-ben döntött. „A tárgyaláson a muravidéki magyaroknak lényegében semmilyen feladatuk nem volt (…) a párt, a szocialista szövetség, a különböző tudományos intézetek, a képviselőház szakemberei hosszasan kifejtették a véleményüket. (…) az ügy nyert, de (…) éppen hogy csak nyert…" (i. m. 82–83), mert a bíróságon belül öten voltak mellette, négyen ellene. A kezdeményezők ezután a szövetségi alkotmánybírósághoz fordultak, ismét sikertelenül (i. m. 84; vö. BENCE i. m. 102). A petíció következtében „azonban a hatalom meghátrált, s olyan engedményeket tett, amelyek a kétnyelvű iskolamodell lassú, de következetes leépülését idézték elő" (BENCE i. m. 102). Azaz a szlovén nyelv dominanciája egyre inkább fokozódott.

1996-ban szlovén oldalról volt egy újabb, ismét eredménytelen petíció a kétnyelvű oktatás ellen (SZÉKELY i m. 84; vö. RUDA 2002b: 152). Magyar részről viszont idáig nem tudunk kritikáról, pláne nem alulról jövőről.

1. 6. Az oktatás helyzete a 70-es és a 80-as években

Idézzünk egy felülről jövő bírálatot: „1978-ban (…) az oktatás kérdését alaposan megtárgyaltuk. Akkor megállapítottuk, hogy ha a nemzetiségi kétnyelvű oktatást magasabb anyanyelvi szinten akarjuk végezni, képzettebb oktatói gárda szükséges. (…) A társadalomnak olyan kétnyelvűkáder-oktatási feltételeket kellene teremtenie, amelyek biztosítják az oktatás magasabb szintre emelkedését. Ettől még messze vagyunk" – emlékszik vissza Varga Sándor a 70-es évekre (SZÉKELY i. m. 151–152).

1981-ben a lendvai kétnyelvű középiskola megnyitása teljessé tette a kétnyelvű közoktatási rendszert.

1984-ben a ljubljanai Etnikai Kutatóintézet és a budapesti Állami Gorkij Könyvtár (ma: Országos Idegennyelvű Könyvtár) nemzetiségi kutatócsoportja egy egyedülálló, komplex vizsgálatot folytatott 5-5 szlovéniai, illetve magyarországi kutató részvételével a magyarlakta muravidéki Dobronakon és a szlovének lakta, rábavidéki Felsőszölnökön (ARDAY–JOÓ–TARJÁN G. 1987). Ez a kutatás már tudományos szinten fogalmazta meg a kétnyelvű modell hiányosságait, de a döntéshozók lényegében figyelmen kívül hagyták ezeket a kutatási eredményeket.

1. 7. A pártállam végső évei

A lendvai magyar vezetés bírálatának erősödését tapasztalhatjuk: „Ha az alkotmányt és a jelenlegi helyzetet összevetem, nagyon nagy űrt látok. Erről mi az utóbbi 10-15 év valamennyi oktatásügyi miniszterét tájékoztattuk, de nem sokat tettek" – nyilatkozik Varga Sándor 1990-ben, Szlovénia önállósulásának előestéjén (SZÉKELY i. m. 152).

2. A jelenlegi helyzet

A kétnyelvű oktatási modell hiányosságai megmaradtak Szlovénia 1991-es függetlenné válása[3] után is, a kritika pedig – a pártállami diktatúra megszűnésével – fokozódott. Varga József 1996-ban a kétnyelvű oktatás csődjéről ír (VARGA J 2002: 63),[4] alapos megreformálást, újraértékelést sürget: „Alapjaiban kell megváltoztatni azokat a megközelítési elveket, amelyeket az induláskor még biztató következmények értelmében fogalmaztunk és fogadtunk el a különböző szakmai-módszertani és nemzetiségi-politikai írásokban. Hozzáértő elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával kell reális kétnyelvű oktatási rendszert kidolgoznunk!" (VARGA J i. m. 64) 13 év telt el azóta…

2. 1. Legújabb kutatások

Bartha Csillának a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel 2001 és 2004 között végzett szociolingvisztikai kutatásából nyilvánvalóvá vált, hogy nyelvcsere zajlik a muravidéki magyar közösségben (BARTHA 2007: 110).

Elizabeta Bernjak beszámol a 2004–2006 közötti, a magyarnyelv tudásának és használatának felmérése és a kétnyelvű modell értékelése érdekében végzett kutatásokról (BERNJAK 2007: 114–129). Megállapítja, hogy a nyelvhasználathoz való jog csak akkor érvényesíthető, „ha azok a funkciók, nyelvhasználati színterek, regiszterek, amelyek nem visszaszorultak, hanem létre sem jöhettek, minél teljesebben kiépülhetnek" (BERNJAK i. m. 128).

Kolláth Anna szerint fontos azoknak az ellentmondásoknak a feltárása, amelyek „a hibátlannak tűnő elmélet (az elfogadott elvek) és a gyakorlat (tényleges

[3] Június 25. a szlovén állam ünnepe, a függetlenség 1991-es kikiáltásának emléknapja. December 26. a függetlenség napja, az 1990-es, függetlenségről tartott népszavazás eredményhirdetésének emléknapja.

[4] Kétnyelvű oktatásunk csődje?! című cikksorozatként megjelent a lendvai Népújság 1996. február 15-i, 22-i és 29-i számában, rendre a 11. oldalon.

megvalósulás) között feszülnek (KOLLÁTH 2005: 241; 2007a: 113). Abszurdum, „hogy a magyar anyanyelv megmaradása érdekében egy alapvetően elhibázott iskolatípushoz kell ragaszkodni…" (KOLLÁTH 2007: 138).

Gasparics Judit az anyanyelvi kompetenciáról készített felmérést lendvai diákok körében. Ebből a felmérésből látszik, „hogy a lányok nagyon szépen fogalmaznak magyarul (…) A fiúk röviden, sokszor egy-két szavas mondatban válaszolnak. Néhányan üresen hagyták a papírt…" (RUDA 2007: 102).

3. Jövőkép

A nyelvcsere folyamata megfelelő programokkal lassítható, és felépíthető egy revitalizációs stratégia (BARTHA 2007: 112). Az identitás-megőrzésben (aminek része az anyanyelv is) „az anyanyelv oktatása játssza a legfontosabb szerepet. (…) hatékony nyelvstratégiát kidolgozni és következetesen alkalmazni (ennek legfontosabb eleme az anyanyelv megtartása, a nyelvvisszaszorulás, a nyelvvesztés/ nyelvcsere megállítása, s ha lehet, visszafordítása) csak a többség és a kisebbség aktív párbeszédével, valamint a szocializáció összes lehetséges színterének (a család, az iskola, a munkahely, a társadalom) harmonikus kölcsönhatásával lehet (KOLLÁTH 2007: 142). Így széleskörűen tudatosítani kellene – főként szlovéniai körökben – azt is, hogy a magyar nemzeti kisebbség beolvadásával nemcsak a magyar nyelvet, a magyar kultúrát, hanem Szlovéniát is éri vesztesség (RUDA 2002: 4–5; vö. Ó RIAGÁIN 1998). Szlovénia kulturális sokszínűsége is végzetesen sérül, ha elveszti (ráadásul nagyobbik) nemzeti kisebbségét.

A kisebbséghez tartozók határozottabb fellépésére van szükség, mert „a mi kétnyelvűségünkben addig őrizzük meg eredeti nyelvünket, a magyar nyelvet, amíg az értéktulajdonításnak értelmét látjuk a magyar nyelv által. És akkor fog igazán megmaradni, ha fejleszteni is tudjuk (nyelvújításokkal) és kiépítjük a *szaknyelvünket.* Félelem? Éberség? Kockázat? Mindhárom ismérv benne van. A kis nyelvek és kultúrák nem kellenek a nagy piacon, csak *belső, kisebb* vagy *kicsi piacokon."* (Zágorec-Csuka 2010: 76) Ugyanakkor azzal is tisztában kell lennünk, hogy a magyar nyelv csak kisebbségi helyzetben „kicsi", de már nem Közép-Európában, és pláne nem a Kárkát-medencében!

A folyamatos borúlátás, annak hangoztatása, hogy a nyelvvesztés már visszafordíthatatlan folyamat, nem kedvez semmilyen revitalizációs program esélyeinek sem. Ha figyelembe vesszük, hogy „500 beszélő még esélyt ad egy nyelvnek a kihalás elkerülésére" (KOZMÁCS 2007: 137), akkor a muravidéki magyar nyelv helyzete távolról sem reménytelen, nagyon is feloldható lenne a fent említett abszurd állapot. Számos elemzésre méltó, adott esetben követendő példa lenne, legközelebbi a szlovéniai olaszok oktatásszervezése. (A szlovéniai olaszok száma sokkal kevésbé csökken, mint a muravidéki magyaroké, pontosabban hol csökken, hol növekszik – 1. táblázat, 1–2. ábra.) Továbbmenve, figyelemre méltó az olaszországi és a finnországi kisebbségi oktatás (GYŐRI Sz. 1999), és általában a finn iskolarendszer (KOZMÁCS 2007a). Gondolkozni kellene egy módosított, többrétű kétnyelvű oktatási modell kidolgozásán (RUDA 2002a. 2002b.), mert egyértelművé vált, hogy a modellen belül „differenciált stratégiákra van szükség" (BERNJAK 2007). A kétnyelvű modellt nem elszigetelten kellene vizsgálni, hanem nagyobb

mértékben kellene figyelembe venni a fejlődésben lévő határmenti kapcsolatokat, építve az azokban meglévő lehetőségekre. Gasparics Judit konkrét elképzeléseket vázol a Lendva–Lenti együttműködést illetően (RUDA 2007: 103–104). Ezeket mindenképpen be kellene vonni a modell jövőjére vonatkozó tervekbe. A kétnyelvű modell eddigi alakulásából ugyanis az a sejtés fogalmazható meg, hogy szélesebb körű nemzetközi összefogásra építő módosítás nélkül egyre kevésbé lesz alkalmas vállat feladata, a funkcionális kétnyelvűség elérésének teljesítésére.

1. táblázat: **A szlovéniai magyarok és olaszok számának alakulása 1961–2021**

	Magyarok			Olaszok		
Év	Fő	Fogyás		Fő	Fogyás	
1961	10 498			3 072		
1971	9 785	713	6,79%	2 987	85	2,77%
1981	9 496	289	2,95%	2 138	849	28,42%
1991	8 503	993	10,46%	2 959	-821	-38,40%
2002	6 243	2 260	26,58%	2 258	701	23,69%
Előrebecslés						
2011	4 429	1 814	29,06%			
2021	3 463	966	21,81%			

1. ábra: **A szlovéniai olaszok az összlakosság százalékában 1961–2002**

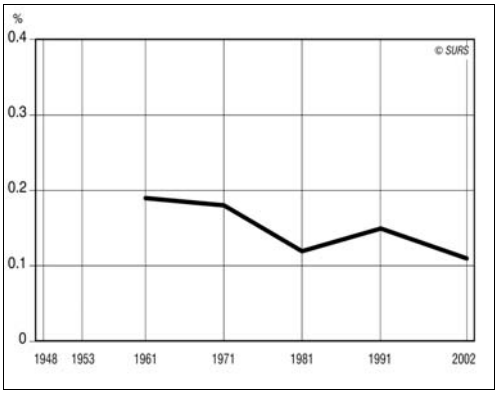

2. ábra: **A szlovéniai magyarok az összlakosság százalékában 1948–2002**

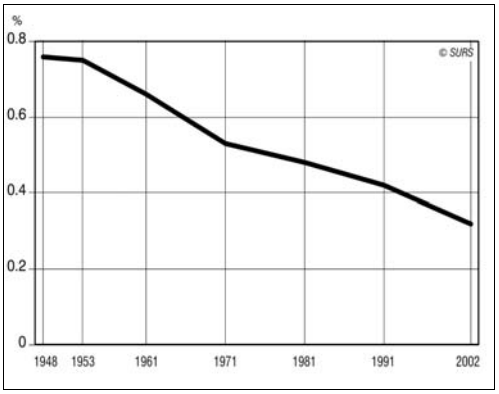

Hivatkozások

ARDAY Lajos–JOÓ Rudolf–TARJÁN G. Gábor (szerk.) 1987: Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén, Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.

ARDAY Lajos 2008: Előszó. SZÉKELY András Bertalan (szerk.): Varga Sándor

emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században, 5–7. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE).

BANKA Gabriella 2010. Délvidéki imádságok. Pilisvörösvár–Csúza: MBKKE–Protestáns Művelődési Társaság.

BARTHA Csilla 2007: Kétnyelvűség a Muravidéken. Muratáj (Lendva) ’06/1–2, 2007. 79–113.

BENCE Lajos 2002: A kétnyelvű oktatás szlovéniai tapasztalatai. Ruda Gábor (szerk.): Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem, 98–104. Pilisvörösvár: MBKKE.

BERNJAK, Elizabeta 2007: A kisebbségi nyelv helyzete a muravidéki kétnyelvű oktatásban. Muratáj (Lendva) ’06/1–2, 2007. 114–129.

CSICSAY Alajos 2002. Iskolatörténet, Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

DOBOS Balázs 2006: A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája. Kisebbségkutatás 2006. 3. szám (http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/kk_2006_03/cikk.php?id=1415)

GYŐRI Szabó Róbert 1999: Kisebbségi oktatási rendszerek a példaértékű kisebbségpolitikai gyakorlatú európai államokban – Finnországban és Olaszországban. Magyar Kisebbség – nemzetpolitikai szemle. V. évf. – 1999. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpolitika (http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/index.php?action=cimek&lapid=13&cikk=m990427.html)

HABLICSEK László: A Kárpát-medencei magyarság előreszámítása 2021-ig. Hablicsek László–Tóth Pál Péter–Veres Valér: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021, Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. sz.

HAJÓS Ferenc–VARGA József–VARGA Sándor (szerk.) 1978: Nemzetiségi politika, nemzetiségi jog, Lendva: Lendvai és Muraszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség.

HAJÓS Ferenc 1985: A kétnyelvűség és a nemzetiség, Naptár (Lendva) 1985. 27–36.

KOLLÁTH Anna 2005: Magyarul a Muravidéken, Maribor: Slavistično društvo Maribor.

KOLLÁTH Anna 2007: A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. Muratáj (Lendva) ’06/1–2, 2007. 130–145.

KOLLÁTH Anna 2007a: Muravidéki magyar nyelv és nyelvhasználat. RUDA Gábor (szerk.): Kisebbségek és népcsoportok Európája, 113–123. Pilisvörösvár: MBKKE.

KOLLÁTH Anna (szerk.) 2009: A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. ZORA 68.

KOZMÁCS István 2007: Kis nyelvek – kis népek. RUDA Gábor (szerk.): Kisebbségek és… 133–143.

KOZMÁCS István 2007a: Finn társadalom – finn oktatás. RUDA Gábor (szerk.): Kisebbségek és… 180–182.

MIRNICS Károly 1999: A magyar kisebbség ellenzéki magatartása, mint az alakuló civil társadalom tényezője Jugoszláviában. Magyar Kisebbség – nemzetpoli-

tikai szemle. V. évf. – 1999. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpolitika (http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/index.php?action=lsz&lapid=13)
REHÁK László 1967: A kisebbségek Jugoszláviában, Újvidék: Forum.
RUDA Gábor 2002: Előszó. RUDA Gábor (szerk.): Az iskola mint… 3–9.
RUDA Gábor 2002a: Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről.[5] RUDA Gábor (szerk.): Az iskola mint…71–85.
RUDA Gábor 2002b: Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez. Ruda Gábor (szerk.): Az iskola mint… 149–153.
RUDA Gábor 2007: Nyelvi kompetencia a Muravidéken. Beszélgetés Gasparics Judittal, szlovéniai kutatómunkájáról, Muravidék 12–13 (Pilisvörösvár) 2007. 102–104.
RUDA Gábor 2009: „Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?" Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez. KOLLÁTH Anna (szerk.) 2009: *A muravidéki…* 149–158.
SZÉKELY András Bertalan (szerk.) 2008: Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században, Pilisvörösvár: MBKKE.
VARGA József 2002: Kétnyelvű oktatásunk csődje?! Ruda Gábor (szerk.): Az iskola mint… 63–66.
VARGA Sándor 2005: A muravidéki magyarok sorsa 1920–1985. Lendva: kézirat, 2005.
ZÁGOREC-CSUKA Judit 2010: A muravidéki magyar könyvek világa. Pilisvörösvár–Lendva: MBKKE–Muravidéki Magyar Tudományos Társaság.

Il modello dell'educazione bilingue nell'Oltremura ha 50 anni

Già all'inizio, 50 anni fa, gli organi competenti si resero conto, avviando l'educazione bilingue nell'Oltremura, che il modello aveva dei difetti ed era evidente la differenza fra teoria e pratica. Nel corso del tempo apportarono ad esso piccole modifiche, ma questo determinò l'allontanarsi dagli obiettivi prefissati con il risultato della preminenza della lingua slovena. Nell'Oltremura l'uniformazione linguistica era così conseguenza dell'insufficienza del modello bilingue. Per bloccare il fenomeno occorreva riformare il modello fin lì seguito, ma, affinché i diretti interessati potessero iniziare una fattiva riforma, sarebbe stata necessaria una ben più ampia integrazione sociale non solo sul piano teorico, ma anche sul piano pratico, nell'ambito di una cooperazione internazionale e soprattutto nell'area di confine.

50 rokov dvojjazyčného vzdelávania na Pomurí

Na základe príkazu vyšších orgánov bolo pred 50 rokmi zavedené dvojjazyčné vzdelávanie v Slovinsku, na Pomurí. Nedostatky tohto modelu boli známe kompetentným miestam už od začiatku. Menšie korekcie, ktoré boli na tomto

[5] A tanulmány azonos címmel megjelent: Kétnyelvűség (Szada) 1998/4. 2–16., Muratáj (Lendva) '98/2. 47–65.

modeli vykonané počas uplynulého obdobia, mali za následok vzdialenie sa od pôvodných zámerov a posilnenie dominancie slovinského jazyka. Prebiehajúci proces výmeny jazyka u Maďarov na Pomurí úzko súvisí s nedostatkami tohto modelu dvojjazyčného vyučovania. K spomaleniu (zastaveniu, resp. zvráteniu) tohto procesu je potrebné čo najskôr zásadne zreformovať model dvojjazyčného vyučovania. Keďže zainteresovaní doteraz neboli schopní naštartovať spomínaný proces, je žiaduca oveľa širšia spoločenská spolupráca a to nielen na teoretickej úrovni, ale aj v praxi v rámci medzinárodnej, prihraničnej kooperácie.

O 50-letnemu dvojezičnemu izobraževalnemu modelu v Prekmurju

Pomanjkljivosti, ki izhajajo predvsem iz pomembnih razhajanj med teorijo in prakso pred petdesetimi leti po navodilih od zgoraj uvedenega dvojezičnega šolstva v Prekmurju, so bili pristojnim zname že od samega začetka. Manjše spremembre, ki so bile sčasoma vnešene v model so povzročile oddaljevanje od izvirnih ciljev ter povečanje dominantnosti slovenskega jezika. Zamenjava jezika v Prekmurju je povezana s pomanjkljivostmi dvojezičnega modela. Za upočasnitev procesa zamenjave jezika (za njeno ustavitev, oziroma obrnitev procesa) je potrebna čimprejšnja temeljita reforma (sprememba) dvojezičnega modela. Ker dosedanji akterji niso mogli zagnati omenjenih reform, je potrebno veliko širše družbeno sodelovanje, ne samo na teoretični, temveč tudi na praktični ravni, v obliki mednarodnih, zlasti obmejnih sodelovanj.

Zágorec-Csuka Judit bemutatta a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és az MBKKE két- ill. többnyelvű kiadványait
Judit Zagorec-Csuka ha presentato le pubblicazioni in due o più lingue dell' „Istituto di Cultura della Nazionalità Ungherese" di Lendva e della MBKKE
Judit Zágorec-Csuka predstavuje dvoj-a viacjazyčné publikácie Maďarského kultúrneho inštitútu v Lendave a združenia MBKKE
Judit Zágorec-Csuka je prikazala dvo- in večjezične knjige Zavoda za kulturo madžarske narodnosti in KDKPP

IV. SZLOVÉNIAI OLASZ ISKOLÁK / LE SCUOLE ITALIANE IN SLOVENIA / ŠKOLY S VYUČOVACÍM JAZYKOM TALIANSKYM V SLOVINSKU / ITALJANSKE ŠOLE V SLOVENIJI

SZÉKELY András Bertalan

Magyar–szlovén több- és kétoldalú kapcsolatok az elmúlt két évtizedben, különös tekintettel a nemzetiségekre

Nyitó előadás a szlovéniai Koperben, a „Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában” című konferenciasorozat záró rendezvényén, 2011. március 18-án

Magyarországnak szomszédai közül a legzökkenőmentesebb, példaértékű kapcsolatai, már a 70-es évektől kezdve, az akkor még jugoszláv tagköztársaság Szlovéniával alakultak ki. E kapcsolatok jelentős szegmense a határ két oldalán élő magyar és szlovén nemzetiség önazonosság-őrzését szolgáló anyanemzeti gondoskodás. Ellentétben azon országokkal, amelyek az ilyen típusú segítségnyújtást a belügyekbe való beavatkozásként értékelik, magyar–szlovén relációban kölcsönösen kívánatosnak és támogatandónak tartják a kisebbség–anyanemzeti együttműködést.

Mivel a magyar–szlovén határ két oldalán élő két nemzeti kisebbséggel összefüggő, szerteágazó együttműködés egy tágabb, kontinentális kontextus részeként zajlik, célszerű először azt a nemzetközi környezetet bemutatni, amelyben ez megvalósul. Ezt követően a kétoldalú, államközi kapcsolatok fejlődésének az áttekintésére vállalkozom. Amire a mai előadásom – terjedelmi korlátok miatt –, nem fog kitérni, az a kooperáció harmadik szintje: a határ menti, regionális együttműködés, amely rendelkezik átfogóbb és közvetlenül a kisebbségeket érintő vetülettel is. Végül pedig léteznek települési, intézményi meg civilszervezeti kontaktusok, amelyek szintén igen szerteágazóak a magyar–szlovén viszonylatban.

1. A két országot érintő, többoldalú nemzetközi kooperáció legfontosabb formái

Az EU-csatlakozás éveiben (2004-2006 között) a térség határ menti, transznacionális és interregionális együttműködése nagyrészt az INTERREG Közösségi Kezdeményezés keretében valósultak meg. A 2007-2013 közötti időszakban az Európai Területi Együttműködés (ETE) a regionális politika önálló célkitűzésévé vált, így az említett három programtípus jelentősége megnőtt. A transznacionális együttműködési programokban Magyarország 2006-ig a CADSES (Central Adriatic Danubian South-Eastern Eurepean Space = közép-európai – adriai – dunai – délkelet-európai) térséghez tartozott, 2007-2013 között – EU-s és az Unión kívüli tagok-

kal –, két utód program került kialakításra: a Délkelet-Európai és a Közép-európai Térség. Hazánk teljes területével nem csupán mindkét térségnek lett a tagja, hanem a Délkelet-európai Térség 16 országának a közös intézményrendszere is nálunk került felállításra. Az évente kiírandó térségi pályázati felhívások az innováció, a városfejlesztés, a környezetvédelem és a megközelíthetőség fejlesztését tűzik ki célul, az EU Strukturális és Kohéziós Alapján keresztül elérhető forrásokból. (http://www.vati.hu/main.php?folderID=830&articleID=10812&ctag=articlelist&iid=1)

Hasonlóképp többoldalú kooperáció a Quadrilaterale, amely 1996-ban, szlovén kezdeményezésre indult. A kezdetben magyar – olasz – szlovén relációra kiterjedő összehangolás célja a szlovén NATO-csatlakozás elősegítése volt. Miután ez teljesült, Horvátország bevonásával négyoldalúvá bővült az együttműködés. Eredményes területei közül kiemelkedik a közlekedés (közvetlen vasúti összeköttetés Magyarország – Szlovénia között és a Budapest–Fiume autópálya részeként, a Murán átívelő határhíd megépítése), a honvédelem (magyar – olasz – szlovén közös szárazföldi dandár és harccsoport, amely pl. félévig békefenntartó feladatot is ellátott Koszovóban) és a belügy (bűnügyi szakértői egyeztetések formájában). (http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulugyminiszterium/A_Kulugyminiszteriumrol/...)

A Visegrádi Együttműködés 1991-ben Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország összefogásaként valósult meg a kulturális, szellemi értékek és közös gyökerek, a közép-európai régió stabilitásának az erősítésére. A Szlovákia önállósodásával négyoldalúvá lett együttműködés bővítésének a keretében (V4+) bizonyos területeken (pl. a balkáni régió kiemelt biztonságpolitikai jelentőségű euroatlanti integrációja elősegítésében) Szlovénia is részt vesz. [Marosi Gábor: A Magyar Köztársaság kül- és biztonságpolitikája és a V4-együttműködés (Internet)]

2. A magyar–szlovén kétoldalú, államközi politikai kapcsolatok fejlődése

A Magyar Köztársaság – az önálló Szlovénia kikiáltását követően az elsők között – 1992. január 15-én elismerte a Szlovén Köztársaságot és egyidejűleg diplomáciai kapcsolatot létesített vele. Fél év múlva egymás fővárosaiban megnyílottak a nagykövetségeink (Szlovénia baráti gesztusként az alsólendvai bíróság addigi tanácselnökét, dr. Hajós Ferencet nevezte ki első magyarországi nagykövetévé), 1998-ban pedig a szentgotthárdi szlovén főkonzulátus.

Még 1992-ben barátsági és együttműködési szerződést (alapszerződést) írt alá a két ország. A dokumentum többek között leszögezi, hogy a Szlovén Köztársaságban élő magyar és a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzetiség „ tagjainak joguk van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezésre juttassák, megőrizzék és továbbfejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akaratuk ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek és azokhoz szabadon hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy emberi jogaikat és alapvető szabadságjogaikat teljes mértékben és hatékonyan, mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.” (http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbség/print.php?action=cimek&lapid=5&cikk=m...)

Szintén 1992-ben született meg a magyar–szlovén kisebbségvédelmi keretegyezmény, amely parlamenti jóváhagyás után két év múlva emelkedett jogerőre. A később más relációkkal megkötött, hasonló megállapodások számára is példaként szolgáló dokumentumban – amelynek kidolgozásában személyesen is volt szerencsém részt venni – a két ország kötelezettséget vállal egymás kisebbségei számára az egyéni és közösségi külön jogok széles tárházának a biztosítására. E jogok a kultúra, a nyelv, a vallás, a teljes magyar és szlovén identitás megőrzésének az érdekében, főként az oktatás, a kultúra, a tömegtájékoztatás, a kiadói és tudományos kutatói tevékenység, valamint a gazdaság területére terjednek ki.

A szerződő felek külön kormányközi kisebbségi vegyes bizottságot is létrehoztak, amely azóta is figyelemmel kíséri az egyezmény rendelkezéseinek a megvalósítását, és ajánlásokat fogalmaz meg a saját kormányaik számára. A bizottság magyar tagozatának a hazai szlovénség, a szlovénnak pedig a muravidéki magyarság küldöttei is a tagjai. A testület felváltva ülésezik egymás országaiban, általában a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. 2009. novemberében immár a XI. ülését tartotta Alsólendván. Többek között szorgalmazták, hogy a magyarországi nemzetiségek – közöttük a szlovénség – országgyűlési képviselete oldódjék meg, Felsőszölnök és Kétvölgy között kezdődjék el a közút építése, a határ mindkét oldalán érvényesüljön jobban a gyakorlatban a kétnyelvű közigazgatás, ill. Magyarországon több személyi okmány készülhessen a kisebbségek nyelvén is. Uniós források igénybevételével tervezik a ma határral elválasztott települések összekötő útjainak az újra megnyitását, valamint megvizsgálják a Rédics–Lendva vasútvonal visszaállításának a lehetőségét. Az anyanyelven folyó oktatás minőségének a javítása, a szentgotthárdi szlovén rádió stúdiójának a korszerűsítése, a kisebbségi hetilapok finanszírozása visszatérő témaként szerepel az ülések jegyzőkönyveiben.

1992-ben – az alapszerződés évében – sor került a kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről szóló államközi egyezmény aláírására is. A 91/1994. (VI. 10.) Kormányrendelettel kihirdetett dokumentum sokoldalúan támogatja és ösztönzi a felölelt humán területeken az együttműködést, a szakemberek, intézmények, szervezetek, önkormányzatok, akadémiák, műsorok, publikációk stb. cseréjét. Szorgalmazzák a másik ország nyelvének az oktatását, a diplomák, tudományos fokozatok kölcsönös elismerését, lehetővé teszik egymás kutatói számára a tudományos intézményekben, közgyűjteményekben való búvárkodást. Részét képezi a megállapodásnak a műszaki tudományos, a sport és az ifjúság területén való kooperáció is. A 10. cikk leszögezi, hogy „a Felek biztosítják egymás nemzeti kisebbségei számára a külön jogok megvalósításának feltételeit a nevelés, az oktatás és a kulturális identitás megőrzése és fejlesztése területén."

Az egyezmény alapján munkatervekben, hároméves együttműködési programokban konkretizálják a tennivalókat. A kulturális megállapodásban pl. tételesen felsorolják azokat a fesztiválokat, vendégszerepléseket, kiállításokat, rendezvényeket, ahová meghívják egymás művészeit, csoportjait, de a műemlékvédelmi, irodalmi, film- és színházszakmai együttműködés sem hiányzik a felölelt tematikából. Jelentős helyet foglalnak el a kisebbségi vonatkozások a dokumentumokban, hisz azok egyben keretet nyújtanak a nemzetiség–anyanemzeti kapcsolatok ápolásához is. Így pl. a muraszombati és szombathelyi, továbbá a zalaegerszegi és alsólendvai könyvtárak anyanyelvű kiadványokat cserélnek, a szlovén fél autóbuszos mozgó-

könyvtárakból kölcsönöz a rábavidéki nemzettestvérei számára. Cserekeretet hoztak létre egymás kulturális munkatársainak, hogy anyaországi kurzusokon vehessenek részt. Támogatják a szlovéniai magyarság és a magyarországi szlovénség olyan kulturális alapintézményeit, mint a tanácskozásunknak otthont adó szentgotthárdi Szlovén Kulturális és Információs Központ, az ugyanitt dolgozó szlovén rádió, a lendvai művelődési központ, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Bánffy Központ, valamint a tájházak, művelődési otthonok munkáját.

A jószomszédi viszony jegyében 2007-től együttes kormányüléseket is tartanak, hasonlóképpen más relációkhoz. Az államközi egyezmények, tárcaközi megállapodások száma meghaladja a 60-at, de az Interparlamentáris Uniónak (IPU) is van magyar–szlovén baráti csoportja, a házelnöki, államfői, szakminiszteri, bírósági, ügyészségi, számvevőszéki találkozók hasonlóképp rendszeresek a két ország hatalmi szervei között. (http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kSEsmJkJq5UJ:www.mfa.g...)

A fent vázolt, többszintű együttműködés ténye remélhetőleg meggyőzően igazolja az előadás elején tett megállapítást, miszerint a Kárpát-medencében a magyar–szlovén együttműködés tekinthetőbb a legsokoldalúbbnak, legharmonikusabbnak. Mindez igaz akkor is, ha pl. a kisebbségi vegyes bizottsági ülések egyikemásikán feszültségek, nézeteltérések mutatkoznak, nem minden ajánlás teljesül időben és a megkívánt mértékben. Őszintén kívánjuk azonban, hogy a szomszéd népek mindegyikével ilyen gazdag és baráti viszonyról számolhassunk be.

Le relazioni multilaterali e bilaterali sloveno–ungheresi negli ultimi due decenni con particolare riferimento alla questione delle

Discorso d'apertura del convegno di Capodistria in Slovenia, tenuto il 18 marzo 2011. Momento conclusivo della serie di conferenze "Le scuole delle comunità nazionali in Ungheria, Slovacchia e Slovenia"

In Ungheria vivono alcune migliaia di sloveni ed in Slovenia un numero equivalente di cittadini ungheresi. Queste comunità rappresentano un legame linguistico e culturale tra i due paesi a causa della loro posizione geografica confinante.

Poiché la cooperazione con le minoranze nazionali, stanziate su entrambi i lati del confine sloveno–ungherese, si svolge come parte di un più ampio contesto internazionale, è utile presentare dapprima tale ambito all'interno del quale essa si concretizza.

Successivamente, l'Autore ripercorre le fasi dello sviluppo nelle relazioni tra i due Stati, con relativo sviluppo dell'imprenditoria. Per motivi di spazio e di tempo, trattandosi di temi molto ampi, si accenna alle cooperazioni regionali transfrontaliere che possono dare un significato diretto alle minoranze. Infine ci sono pure i contatti comunali e istituzionali con le ONG che possono essere diversi così come nel caso sloveno–ungherese.

Viac- a dvojstranné maďarsko–slovinské kontakty v uplynulých dvoch desaťročiach s osobitným zreteľom na národnosti

Úvodná prednáška na záverečnej konferencii projektu "Národnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku", ktorá sa konala 18 marca 2011 v slovinskom Koperi

V Maďarsku žije niekoľko tisíc občanov slovinskej národnosti, počet občanov maďarskej národnosti v Slovinsku je podobný. Vďaka svojej zemepisnej polohe popri hraniciach, vďaka svojej dvojjazyčnosti a bikultúrnosti tvoria tieto komunity zároveň spojivo medzi oboma štátmi.

Pretože kontakty, rozvetvená spolupráca spojená s týmito dvoma národnostnými menšinami žijúcimi na oboch stranách maďarsko–slovinských hraníc sa realizujú ako súčasť širšieho kontextu v rámci Európy, odporúča sa najprv predstaviť medzinárodné prostredie týchto aktivít.

V ďalšej časti autor podáva prehľad o rozvoji dvojstranných medzištátnych kontaktov. Z rozsahových dôvodov sa v príspevku menej pozornosti venuje tretej úrovni kooperácie: je to pohraničná, regionálna spolupráca, ktorá zahŕňa obsiahlejšiu činnosť, bezprostredne adresovaná menšinám. Nakoniec existujú miestne, inštitucionálne kontakty aj kontakty občianskych organizácií, ktoré v maďarsko-slovinskej relácii sú taktiež mnohorozmerné.

Dvosmerni ali večsmerni madžarsko–slovenski odnosi v zadnjih dveh desetletjih glede na poseben pogled na narodnosti

Uvodno predavanje v Kopru na mednarodni konferenci,dne 18. 03. 2011 z naslovom: Narodnostne šole na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji

Na Madžarskem živi nekaj tisoč prebivalecev slovenske narodnosti, v Sloveniji živi tudi podobno število prebivalcev madžarske narodnosti. Omenjeni narodni skupnosti pomenita hkrati spone povezovanja med obema državama glede na obmejno geografsko lego, na dvojezičnost in dvojno kulturo.

Na obeh straneh madžarsko–slovenske meje, kjer živita obe narodnosti in imata koherentno in hkrati razvejano sodelovanje v širšem, kontinentalnem kontekstu, je smotrno predstaviti odnose med državama v mednarodnem okolju, kjer se vse omenjeno uresničuje.

Avtor nato predstavi razvoj dvosmernih meddržavnih odnosov. Predavanje – zaradi dogovora je omejeno po obsegu – ne more dati dovolj pozornosti tretji ravni sodelovanja: gre za obmejno, regionalno sodelovanje, ki ima tudi pregledne in neposredne atribute, ki se nanašajo na manjšine. Na koncu pa lahko omenimo še sodelovanje med naselji, institucijami in civilnimi pobudami, ki imajo tudi razvejano dejavnost v okviru madžarsko–slovenskih odnosov.

Flavio FORLANI

La scuola della minoranza

Gentili ospiti, spettabile pubblico, un saluto da parte mia e da parte della Comunità autogestita costiera della nazionalità italiana della quale sono presidente. Ho accettato di buon grado l'invito dei colleghi ungheresi ad entrare come partner nel progetto europeo perché ci dà la possibilità di parlare e far conoscere ad un uditorio più ampio le specificità delle scuole della minoranza linguistica italiana anche attraverso gli atti dei vari dibattiti che si sono svolti all'interno di questo progetto dei quali questo nostro è l'ultimo.

L'istruzione degli alunni nella propria lingua madre è basilare per la formazione dell'individuo ma anche al tempo stesso per il mantenimento della lingua e della cultura per una minoranza autoctona da sempre presente sul territorio. Minoranza divenuta tale circa sessant'anni fa, dopo che la seconda guerra mondiale in un batter d'occhio ha trasformato la nostra situazione da popolo di maggioranza a minoranza.

In tutti questi anni l'attività educativa e culturale della nostra comunità nazionale ha potuto operare soprattutto grazie all'impegno morale e professionale degli insegnanti e dei docenti.

La loro opera è stata fondamentale soprattutto nel saper ostinatamente superare tutti gli ostacoli e gli sgambetti che venivano loro posti dalle autorità politiche del paese. Paletti che venivano posti ciclicamente, in barba anche agli accordi internazionali firmati dalla Jugoslavia prima e fatti propri dalla Slovenia poi, per ridurre al minimo indispensabile l'influenza e l'impatto della nostra presenza scolastica sulla popolazione dell'intero territorio dell'Istria slovena.

Tra l'altro, tra le molte questioni che la legge sui diritti particolari delle comunità nazionali nel settore dell'educazione e dell'istruzione non risolve vi è proprio quello che è stato per decenni il vanto della politica slovena nei confronti delle minoranze nazionali: le scuole dei territori a nazionalità mista quali strumento di convivenza e di conoscenza delle due lingue, che la stessa Costituzione definisce ufficiali. Problema che per le scuole slovene viene risonto nell'ambito di un quadro orario molto più tollerante, nel quale l'insegnamento della lingua minoritaria quale lingua d'ambiente sta diventando sempre più un optional, visto il numero sempre più ridotto di ore che le viene dedicato.

Dieci anni fa, la Comunità autogestita comunale di Isola ha organizzato un dibattito dal titolo „Scuola italiana in Slovenia:oggi e domani" al quale sono stati invitati sia gli operatori scolastici che i rappresentanti dellla Comunità italiana e dal quale è stato poi dato alle stampe un volume contenente gli atti del convegno. Analizzando i numerosi interventi di allora scaturisce che tutti i problemi delle nostre scuole sono tuttora presenti. In un decennio non si è riusciti a trovare rimedi ai problemi posti. Da parte del governo sloveno non c'è volontà politica per accogliere le nostre istanze. Anche per questo sia la comunità italiana che quella ungherese sono unite nella richiesta di una legge quadro che comprenda anche l'impegno del governo a trovare soluzioni per rilanciare l'attività educativa delle nostre istituzioni.

Oggi come allora, spesso troviamo un muro invalicabile quando contattiamo il ministero all'istruzione o quello alla cultura.

Le riflessioni che abbiamo fatto alcuni mesi fa ricalcano quindi quelle svolte nel 2000 e cioè:

- Preoccupa il fatto che le scuole della nazionalità italiana si trovino nuovamente in una fase di regressione delle iscrizioni, nonostante si assista ad una massiccia (e crescente) frequenza nelle scuole materne. L'anello di congiunzione tra gli asili e le scuole elementari è molto debole, non esiste continuità di scolarizzazione tra queste due istituzioni. Ci si chiede quali siano le cause e cosa si possa fare per migliorare tale situazione. Ha senso aumentare le capacità degli asili e investire quando si assiste ad una vera emorragia al momento del passaggio alla scuola elementare? Sarebbe opportuno fare un'indagine approfondita sulle cause di tale situazione, preparare un questionario per i genitori e un altro per le educatrici e poi, dallo studio dei dati, mettere in atto delle iniziative, delle scelte politiche per rimediare e migliorare questo stato di cose.
- Oggi la maggior parte degli operatori scolastici delle nostre scuole, anche se non del tutto (per la maggior parte), non si identifica come appartenente alla Naz. Italiana: arrivano dall'Italia oppure sono di madrelingua e nazionalità slovena e vengono volentieri a insegnare nelle nostre scuole per una serie di vantaggi (esiguo numero di allievi, redditi personali più alti rispetto a quelli nelle scuole slovene, ecc.), ma questo fatto accelera la „snazionalizzazione" di queste istituzioni. Gli insegnanti provenienti dall'Italia non sempre si rivelano degli „acquisti felici" e comunque non sentono di appartenere alla nostra Comunità, si inseriscono nel nostro sistema con difficoltà ed i presidi investono parecchio per avvicinarli al sistema. Non conoscendo la lingua non possono fare formazione in Slovenia e non sono radicati sul territorio.
- Oggi la scuola in Slovenia ha fatto passi da gigante: edifici moderni e funzionali, attrezzature e tecnologia didattica d'avanguardia, variegata scelta di libri di testo attraenti (proliferano le case editrici). Le scuole della maggioranza linguistica sono diventate molto più appetibili rispetto alle nostre istituzioni, in cui i libri provenienti dall'Italia non sono quasi più gratis e le attrezzature didattiche arrivano dalla Nazione Madre con ritardi di anni. Tutto ciò rende le nostre scuole meno „attraenti". L'unico vantaggio rimane quello del numero di allievi, che, risultando esiguo, dovrebbe garantire una migliore formazione, differenziazione e recupero dei soggetti più deboli. Però ormai anche le scuole della maggioranza non sono più così „affollate" e le normative in questo senso si sono già adeguate.
- Oggi bisogna prender atto che ormai da tempo le scuole di lingua italiana in Slovenia hanno perso la connotazione di scuole della nazionalità italiana, perché buona parte degli alunni, ma anche degli insegnanti, non appartiene alla Comunità italiana.
- Quale scuola di lingua italiana oggi soddisfa le esigenze del territorio in cui viviamo?
- Come suscitare interesse sul territorio ed offrire qualcosa di diverso e di valido che le altre scuole non possono offrire?
- Cosa si aspettano operatori didattici, presidi, insegnanti dalle nostre istituzioni politiche?
- Come vedono gli operatori didattici il futuro di queste scuole?

Queste sono le domande principali a cui dovremmo saper dare una risposta.

Per gran parte di queste domande le risposte vanno cercate all'interno del Ministero della Pubblica Istruzione o del governo.

Per mantenere la scuola italiana attiva e vivace su tutto il territorio com'è stata finora, occorrerà cogliere le sfide del rinnovamento. Per continuare ad essere un serbatoio di future forze intellettuali di lingua e cultura italiana la scuola deve diventare sempre più competitiva ed offrire ai nostri allievi almeno le stesse opportunità che ci sono nelle scuole della maggioranza linguistica. Questi obiettivi si possono raggiungere quando la società in cui ci si trova ad operare è favorevole al suo sviluppo ed è pronta a sostenerla nel suo cammino.

Ci rendiamo conto purtroppo che non è così. Le scuole delle minoranze, ma non solo, anche le altre istituzioni politiche e culturali delle comunità nazionali, vengono viste sempre come un peso, una voce di bilancio che molti vedrebbero con piacere sparire dai documenti finanziari.

L'atteggiamento menefreghista di chi è chiamato in prima persona a dare una mano allo sviluppo e alla crescita delle istituzioni scolastiche minoritarie, è presente anche oggi. Le nostre richieste vengono puntualmente respinte se non addirittura ignorate. Basti fare l'esempio del restauro dell'edificio che ospita la scuola elementare italiana "Pier Paolo Vergerio il Vechio" ed il Ginnasio "Gian Rinaldo Carli" a Capodistria, intervento finalizzato ad ampliare gli spazi necessari per un istruzione moderna. La comunità italiana assieme al Comune, disposto a finanziare una buona parte del restauro, ha più volte incontrato i funzionari del Ministero della Pubblica Istruzione che hanno fatto di tutto per non dover spendere nemmeno un soldo nel progetto.

Da parte nostra comunque dobbiamo urgentemente sederci atttorno ad un tavolo per analizzare e trovare adeguate soluzioni a tutti i quesiti sopraindicati per dare realmente un rilancio alle nostre istituzioni scolastiche. Non basta svolgere dibattiti e tavole rotonde, produrre degli atti e delle pubblicazioni che contengono le preoccupazioni e le riflessioni senza proporre una strategia, un progetto esecutivo sulle azioni da intraprendere.

E'necessario riunire tutte le forze sia professionali (docenti, presidi, insegnanti, consulenti) che rappresentative (Comunità autogestite, Unione Italiana, UPT, ecc) della comunità nazionale per giungere ad un accordo condiviso da tutti sulle linee di sviluppo da realizzare.

Urge un contatto diretto ed una maggiore sensibilità soprattutto da parte della Nazione Madre, l'Italia, che dovrebbe trovare i modi di mantenere una collaborazione più intensa (non solamente attreaverso l'UPT o tramite il consulente pedagogico) per sostenere (anche finanziariamente e materialmente), promuovere e realizzare azioni significative per il rilancio delle nostre scuole.

Nei confronti della Slovenia invece va rafforzata l'attività verso il Ministero della Pubblica Istruzione per costringerlo, termine duro ma oggi come oggi appropriato, a mantenere l'impegno e rispettare gli atti normativi che tutelano le nostre istituzioni.

Šola manjšine

Prispevek za seminar govori o statusu italijanskih šol v slovenski Istri in predvsem v zadnje desetletje, oziroma od zadnje okrogle mize o položajih in problemih italijanskih šol ki je bila organizirana leta 2000 s strani Autonomne skupnosti italijanov il Izole.
V tem periodu situacija se bistveno ni spremenila. Kvečjemu bi rekli da stanje italijanskih šol v Sloveniji se poslabšalo, in je skrajni čas da vsi skupaj, predvsem pa Vlada in ministrstvo za šolstvo razumejo nevarno situacijo s katerem se soočajo naše šole.

A nemzetiségi iskola

A beszámoló az Isztria szlovéniai területén található olasz nemzetiségi iskolák helyzetéről szól, elsősorban az utolsó évtizedre vonatkozóan. Az izolai Autonóm Olasz Közösség 2000-ben kerekasztal-beszélgetést szervezett az olasz nemzetiségi iskolák problémáinak feltárása érdekében. Ebben a tíz évben a helyzet nem változott, hanem inkább romlott, így eljött az ideje annak, hogy összefogjunk az ügy megoldása érdekében, elsősorban a szlovén kormányra és az Oktatási és Sportminisztériumra támaszkodva.

Národnostná škola

Témou príspevku je situácia talianskych národnostných škôl na Istrii s osobitným zreteľom na posledné desaťročie. V roku 2000 sa pod záštitou Talianskej autonómnej komunity konala diskusia za okrúhlym stolom, témou ktorej boli problémy talianskych národnostných škôl. V poslednom desaťročí sa situácia nezmenila, ba sa skôr zhoršila, je preto čas spojiť si sily na riešenie tohto problému a to v súčinnosti s vládou a Ministerstvom školstva a športu Slovinskej republiky.

Amalia PETRONIO

La biblioteconomia della nazionalità italiana nelle biblioteche pubbliche sul territorio bilingue della Repubblica di Slovenia

Una caratteristica per il Comune Città di Capodistria, ma anche per l'Istria intera, è la multiculturalità della popolazione, storicamente determinata e presente nella quotidianità.

Accanto agli Sloveni vive la comunità autoctona italiana ed anche altre nazionalità provenienti dalle repubbliche della ex-Jugoslavia. Indubbiamente le caratteristiche ambientali influiscono sul lavoro della biblioteca. La biblioteca pubblica, nella pianificazione a lungo termine della sua attività, comprende sia un servizio di biloteconomia destinato alla comunità nazionale italiana in Slovenia sia la costruzione di raccolte librarie particolari, cerca quindi di considerare le caratteristiche geografiche, storiche, economiche e demografiche del suo territorio.

La Biblioteca centrale "Srečko Vilhar" di Capodistria (in seguito userò solo Biblioteca) opera in un ambiente bilingue, questo si concretizza nel lavoro del settore italiano, che si occupa delle necessità biblioteconomiche ed informative degli apparteneti alla nazionalità italiana.

Breve cenno storico sull'attività della Biblioteca destinata alla nazionalità italiana

Nell'ambito della Biblioteca, nell'anno 1986, su proposta della Comunità autogestita costiera della nazionalità, ha incominciato ad essere operativo un servizio biblioteconomico destinato agli Italiani di Capodistria. All'epoca venne costatato che il libro italiano, le novità letterarie erano poco presenti sul territorio dell'Istria slovena e che, con l'assunzione di un bibliotecario italiano, attivo presso la biblioteca pubblica di Capodistria, si poteva in qualche modo soddisfare le necessità biblioteconomiche della nazionalità italiana.

Alla Biblioteca venne assunto un bibliotecario sociologo con il compito di svolgere il lavoro di

- consulente ed informatore per le sei biblioteche scolastiche e le tre biblioteche delle società delle Comunità degli italiani di Capodistria, Isola e Pirano;
- per l'acquisto del materiale librario in lingua italiana;
- per la socializzazione della lingua e cultura italiana;
- per il recupero e la valorizzazione del materiale librario antico.

La bibliotecaria responsabile del settore italiano ha contribuito, con la sua intensa attività di presentazioni di autori, di libri, con l'allestimento di mostre e con altre manifestazioni varie, alla realizzazione di un clima multiculturale reale ed ad un maggiore avvicinamento del libro italiano sul territorio dell'Istria slovena. Un contributo ventennale di educazione al libro ed alla lettura del libro italiano.

Acquisto ed elaborazione dei libri italiani nella Biblioteca

In questo ultimo ventennio, con una politica degli acquisti mirata sono state costruite delle raccolte molto valide; raccolte che ben esprimono le peculiarità del

territorio, quindi testi di storia locale con riferimento alla nazionalità italiana, testi storici su Trieste, Venezia ed il Mediterraneo; e pure una buona raccolta di testi di letteratura e linguistica italiana. Grazie alla regolarità dei mezzi finanziari provenienti dal Ministero per la Cultura della Slovenia sono state acquistate novità librarie ed aggiornamenti di carattere scientifico.

Nel sistema bibliografico partecipato sloveno Cobiss, troviamo inserite ed inventariate, dal 01.01.1984 fino al 11.02.2011, 23.729 iscrizioni o schede di pubblicazioni seriali o monografiche in lingua italiana. Tale materiale librario è suddiviso nei vari settori della Biblioteca centrale di Capodistria: nel settore di storia patria, sono elaborati 5.382 titoli. Questo materiale librario conservato come materiale d'archivio viene prestato solo in sala di lettura, in quanto si tratta spesso di libri prestigiosi che devono venir conservati nel tempo. Il settore studi ed il settore italiano offrono in prestito agli utenti circa 12.188 libri; nel settore italiano dislocato ci sono circa 5.000 libri di cui circa 2000 da consultare in sala di lettura. Il Bibliobus o biblioteca circolante, nelle sue fermate nei piccoli centri abitati, offre anche i libri italiani, 1005 unità. I settori di Semedella e Colle S. Marco dispongono insieme di 782 unità. La biblioteca dei ragazzi di Capodistria offre una buona raccolta di libri italiani anche per i più piccoli, complessivamente 4.348 unità librarie in lingua italiana. Dati concreti che soddisfano le necessità del territorio.

La lettura come strumento di comprensione reciproca e di incontro tra culture diverse

Nell'ultimo ventennio il numero dei libri e periodici italiani nella Biblioteca è aumentato notevolmente, vengono acquistati annualmente circa 1000 titoli e 51 titoli di periodici italiani, questo rappresenta circa il 10 % dell'acquisto complessivo della Biblioteca.

I settori della biblioteca, in particolar modo il settore di storia patria, hanno arricchito notevolmente la loro offerta con libri italiani, libri interessanti non solo per il territorio bilingue ma per tutta la Slovenia, infatti molto spesso i libri dalla biblioteca di Capodistria sono richiesti e vengono prestati tramite il prestito interbibliotecario ad altri centri sloveni.

L'UNESCO raccomanda alle biblioteche pubbliche di un territorio bilingue la presenza, sui loro scaffali, di libri nella lingua d'ambiente, della minoranza etnica; la legge slovena del 2001 prevede e richiede alle biblioteche del Litorale sloveno, dove vivono anche gli Italiani accanto agli Sloveni, così come a quelle di Lendava e Murska Sabota, dove vivono invece gli Ungheresi, oltre all'acquisto di libri italiani anche l'educazione al libro ed alla lettura. L'acquisto dei libri è la prima fase di un servizio biblioteconomico, importante è poi l'attività svolta per la diffusione del libro e dell'autore, in quanto il messaggio culturale deve arrivare al singolo ed influire sul suo processo evolutivo. I libri sono ponti che aiutano a superare le barriere linguistiche e culturali, creando un'atmosfera di collaborazione, servono a superare i conflitti e le incomprensioni tra popoli diversi. L'UNESCO investe nel mondo molti mezzi finanziari per la promozione e la diffusione della lettura e dei libri, per educare le genti al rispetto delle diversità di

religione, di cultura e di civiltà. Il Ministero per la Cultura di Lubiana ha capito l'importanza di creare in una biblioteca, con i libri e con un'attività culturale, un clima multiculturale ed ha finanziato regolarmente progetti molto validi e mirati.

La bibliotecaria responsabile per il settore italiano si è prodigata nella Biblioteca per una comunicazione bilingue tra i fruitori e tra i lavoratori stessi. L'ora del racconto in lingua italiana è una piccola goccia che aiuta ad aumentare il numero degli utenti ed ad avvicinare ai bambini la lingua italiana a quella slovena e viceversa. Non è sempre facile stimolare alla lettura il bambino o l'adulto ed ancora meno prepararlo ad accettare un'altra cultura, il lavoro del bibliotecario educatore diventa così impegnativo ed importante.

Le biblioteche pubbliche in ambito bilingue si devono impegnare maggiormente nelle diverse manifestazioni dove si incontrano genti che parlano lingue diverse, devono sondare l'atmosfera e trovare spunti per l'attività sucessiva. Ogni piccolo tassello diventa importante, come la preparazione di elenchi di autori italiani, elenchi sulle novità librarie e proposte di lettura per ragazzi ed adulti. La Biblioteca centrale ha realizzato numerose manifestazioni con le scuole ed altre istituzioni culturali. Molto interessanti sono i concorsi di lettura con l'incontro con l'autore ed i laboratori.

Non vi posso elencare tutte le manifestazioni nate in questo contesto in Biblioteca, vi elenco solo alcune mostre e conferenze realizzate:

- Presentazione dello scrittore per ragazzi Gianni Rodari
- Illustratori e scrittori del Friuli Venezia Giulia
- Mostra dei periodici italiani
- Dante Alighieri nelle illustrazioni
- I paesi mediterranei nei libri per i ragazzi
- Trieste nella letteratura
- La scrittrice ed illustratrice per ragazzi Nicoletta Costa (laboratorio e presentazione del personaggio Giulio Coniglio)
- Lo scultore triestino Marcello Mascherini e l'arte della scultura viene presentato in un laboratorio creativo ai ragazzi della IV, V, VI classe
- mostra dedicata all'opera di Fulvio Tomizza (scrittore italiano istriano tradotto in moltissime lingue straniere), a lui intitoliamo la sala di lettura del settore italiano.

Per la popolazione scolastica va molto bene l'allestimento di mostre, anche preparate in collaborazione con istituzioni. Il settore italiano ha realizzato insieme al Centro per la letteratura giovanile "A. Alberti" di Trieste mostre ed incontri con illustratori e scrittori. In collaborazione con il Centro polivalente di Ronchi-Monfalcone e con l'Unione italiana di Fiume, è stata realizzta una pubblicazione, "Il Territorio", dedicata alla minoranza italiana in Istria ed edita a Monfalcone.

Accanto alle mostre il bibliotecario responsabile per il settore italiano ha organizzato tantissimi incontri con autori per ragazzi ed adulti. Gli incontri, i simposi, le serate dibattito rappresentano un arricchimento culturale, personale e sociale. Tra i numerosi incontri con autori italiani vorrei nominare quello con la scrittrice Dacia Maraini, con l'astrofisica Margherita Hack, con lo scrittore Fulvio Tomizza e di recente è stato nostro gradito ospite lo scrittore triestino Claudio Magris.

Per incentivare la lettura il bibliotecario responsabile del settore italiano ha organizzato vari quiz, proposto autori e libri da leggere, spesso coinvolgendo tutte

le scuole e tutte le biblioteche di Capodistria, Isola e Pirano. Molto interesse ha suscitato il libro "Isabel" della scrittrice svedese Mecka Lind. Il racconto tratta dei bambini di Rio de Janeiro che vivono nelle favelas, tra droga e prostituzione. I ragazzi del Capodistriano hanno scritto dei componimenti, da cui traspare una grande sensibilità per i problemi nel mondo, come la fame e il razzismo. Un compito di responsabilità per il bibliotecario è quello di scegliere dei libri che aiutino a crescere nella multiculturalità, nell'impegno di creare dei rapporti sociali più giusti e nel rispetto della diversità, qualsiasi essa sia. Creare in biblioteca un clima o almeno dei momenti di interculturalità è un grande postulato.

Conservazione, tutela e valorizzazione del patrimonio culturale della ex "Biblioteca civica" di Capodistria

Il bibliotecario responsabile per il settore italiano si occupa anche del fondo librario antico della Biblioteca, importante patrimonio storico della nazionalità italiana, ereditato dalla Biblioteca attuale di Capodistria. Negli anni ottanta circa, infatti diventava urgente salvare, dalla giacenza in un magazzino inadeguato, materiale librario anche prezioso, appartenuto alla ex "Biblioteca civica" di Capodistria ed anche preservare i libri confiscati sul territorio dall'amministrazione jugoslava subito dopo la guerra di liberazione, nel 1946. Una breve spiegazione per capire: a Portorose erano stati ammassati, in un centro di raccolta, libri italiani appartenuti a famiglie, personaggi illustri, intellettuali, monasteri e conventi; una parte di questi libri vennero presi in tutela dalla biblioteca di Capodistria, un'altra parte dalla Biblioteca Nazionale di Lubiana, una parte venne dispersa. La biblioteca di Capodistria ebbe in tutela un buon numero di libri antichi che collocò a Scoffie negli spazi della ex-scuola. Col passare degli anni gli spazi a Scoffie erano diventati fatiscenti ed inadeguati per i libri. Furono allora richiesti i finanziamenti per un progetto di recupero del patrimonio librario italiano, che il Ministero per la Cultura di Lubiana concesse, così il bibliotecario responsabile del settore italiano mise in atto l'attività di recupero.

Il materiale librario venne ripulito, elaborato e sistemato adeguatamente. Venne realizzata una bibliografia, una ricerca storica, e successivamente vennero pubblicate tre monografie sulle biblioteche personali, su quelle monastiche e sulla Biblioteca civica di Capodistria.

1. Biblioteca civica. Fondo antiquario – Antikvarni fond, 1996
2. La biblioteca Besenghi, 1999
3. Fondi librari e biblioteche a Capodistria, 2002

In questo modo, libri dimenticati sono stati rivalutati, restaurati e sono diventati parte importante del patrimonio culturale storico sloveno (e non solo della comunità italiana).

I progetti sono stati finanziati dal Ministero per la Cultura della Repubblica di Slovenia.

Finanziamenti

Agli inizi i finanziamenti destinati alle necessità biblioteconomiche degli appartenenti alla nazionalità italiana erano minimi, poi, man mano che venivano presentati progetti interessanti, anche i finanziamenti sono aumentati, ponendo le condizioni per passare alla fase esecutiva dei progetti. Ci sono state istituzioni comunali e della nazionalità di Capodistria che si sono impegnate veramente per ottenere dal Ministero repubblicano i mezzi necessari per portare a termine importanti progetti. Nei primi tempi di attività il settore italiano ha seguito le biblioteche scolastiche e delle comunità degli italiani aiutando a sistemare professionalmente i libri, e si è riusciti a far accettare ai Ministeri l'assunzione di un bibliotecario a tempo pieno per ogni scuola elementare e media superiore. Anche le Comunità degli italiani hanno rivalutato il ruolo delle loro bibliotechine sociali.

Finanziamenti del settore italiano dal 1991 al 2011

1991	423.000,00	sit
1992	1.086.145,00	sit
1993	4.402.970,70	sit
1994	3.880.000,00	sit
1995	5.401.471,50	sit
1996	5.840.772,00	sit
1997	7.100.000,00	sit
1998	7.402.855,00	sit
1999	8.558.140,00	sit
2000	5.734.000,00	sit
2001	4.749.300,00	sit
2002	5.001.100,00	sit
2003	8.346,00	EUR
2004	19.327,00	EUR
2005	21.728,00	EUR
2006	30.383,00	EUR
2007	24.000,00	EUR
2008	29.000,00	EUR
2009	30.570,00	EUR
2010	33.250,00	EUR
2011	26.740,00	EUR

I dati parlano da soli, dopo una decina di anni di un proficuo lavoro, i finanziamenti da parte del Ministero subiscono un calo, dal 2000 al 2004 il programma destinato alla nazionalità italiana viene ridotto nell' ambito della Biblioteca. L'acquisto dei libri e periodici non subisce variazioni, vengono però ridimensionate le attività culturali. Successivamente il programma destinato alla nazionalità viene finanziato in parte anche dal Comune Città di Capodistria. Le Biblioteche cittadine di Isola e Pirano vengono pure finanziate dal Ministero e dal proprio comune per un acquisto autonomo di libri e periodici italiani. Oggi tutte

e tre le biblioteche cittadine di Capodistria, Isola e Pirano sono finanziate dal Ministero per la Cultura della Repubblica di Slovenia e dai rispettivi Comuni per svolgere un programma biblioteconomico destinato alla nazionalità italiana.

Il settore italiano presso la Biblioteca centrale "Srečko Vilhar" di Capodistria svolge la propria attività in spazi autonomi

Dal 2006 il settore italiano della Biblioteca centrale svolge la sua attività per la comunità italiana e per tutti gli interessati alla lingua e cultura italiana, negli spazi finalizzati all'attività, circa 100 m2, comprendenti una saletta di ricevimento degli utenti, una sala di lettura intitolata a "Fulvio Tomizza", una sala per le manifestazioni ed un piccolo laboratorio linguistico.

Dicitura completa:	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper Biblioteca centrale "Srečko Vilhar" Capodistria Oddelek za italijaniko / Settore italiano Informacijski center za italijansko narodnost Centro informativo per la nazionalità italiana
Indirizzo:	Čevljarska 22, 6000 Koper Calegaria 22, 6000 Capodistria
Orario:	Lunedì,martedì,mercoldì,giovedì dalle 9.00 alle 14.00 (venerdì e sabato chiuso)
Attività:	1. Servizio di biblioteca per la nazionalità italiana 2. Centro informativo per la nazionalità italiana
Quadri:	1 bibliotecario

Il bibliotecario coordina ed esegue l'attività libraria per la nazionalità italiana. Collabora con la Comunità costiera autogestita della nazionalità italiana di Capodistria, con le Comunità degli Italiani di Capodistria, Isola e Pirano, con le scuole italiane e slovene dei tre comuni costieri e con le istituzioni culturali di Slovenia, Croazia ed Italia.

Programma del settore italiano:

- Acquisto del materiale librario per le necessità della comunità nazionale. Il bibliotecario acquista annualmente presso le librerie italiane circa 1000 titoli di materiale librario monografico e 51 titoli di pubblicazioni periodiche. Si costruiscono le raccolte del settore italiano, del settore di storia patria, del settore ragazzi, del settore degli studi e della biblioteca circolante.
- L'elaborazione del materiale librario italiano si svolge regolarmente con il sistema informativo COBISS, a disposizione degli utenti.
- Si garantisce la comunicazione nella lingua della nazionalità; la biblioteca è un'istutuzione bilingue, i bibliotecari comunicano nelle due lingue d'ambiente, il bibliotecario responsabile del settore italiano è a disposizione degli utenti con un orario predisposto, le manifestazioni e le mostre sono bilingui, il nostro sito internet è bilingue.
- Il sistema informativo degli utenti appartenenti alla nazionalità italiana avviene tramite telefono, per posta elettronica, con visite individuali o di gruppo.

- Aggiornamento professionale di coloro che lavorano con gli appartenenti alla nazionalità italiana. Si seguono le fiere del libro in Italia ed i convegni per aggiornare il sapere e la lingua italiana.
- Educazione al libro ed alla cultura per la nazionalità italiana. Concorsi per ragazzi, presentazioni di autori. Si dedicano molti incontri agli scrittori italiani, sloveni e croati. Frequentemente si scelgono tematiche legate al mare, si viaggia insieme alla fantasia degli autori. Il settore dedica anche una particolare attenzione alle donne ed ai giovani.
- Collaborazione con la patria d'origine. C'è una collaborazione con la Società dei bibliotecari italiani del Friuli Venezia Giulia, con l'Istituto italiano di cultura di Lubiana , con il Centro di ricerche storiche di Rovigno e la casa editrice »Edit« di Fiume.
- Altre attività. Un progetto di digitalizzazione del fondo librario antico. Intensa collaborazione del bibliotecario responsabile del settore italiano con la nazionalità ungherese presente a Lendava e Murska Sobota sul servizio biblioteconomico, libri ed editoria in Slovenia.

Dal 2006 l'attività indirizzata alla nazionalità italiana e a tutti i fruitori della biblioteca è stata ampliata sottolineando il ruolo del settore italiano come centro informativo. Quindi un aiuto consistente nella ricerca delle informazioni sulle questioni inerenti la comunità italiana in Istria.

Materiale librario ed informazioni

Il centro informativo della nazionalità italiana raccoglie, conserva e trasmette informazioni sulla nazionalità italiana:
- informazioni bibliografiche,
- informazioni per alunni, studenti ed insegnanti delle scuole elementari e medie,
- informazioni sulla nazionalità italiana: struttura e organizzazione.

Il settore italiano come centro informativo offre delle raccolte librarie scelte:
- libri italiani di bibioteconomia, documentalistica, bibliologia, e di bibliopedagogia,
- libri italiani di linguistica italiana, filologia, sociolinguistica, psicologia,
- letteratura contemporanea,
- edizioni informative anche periodiche sulla nazionalità italiana in Istria.

Centro per l'apprendimento della lingua italiana

Alla Biblioteca di Capodistria si è giunti alla conclusione che il livello di conoscenza della lingua italiana negli asili, nelle scuole, nelle istituzioni pubbliche, nei negozi è diversificato e si è anche constatato che la lingua italiana come lingua parlata viene usata sempre meno. Si è pensato allora di potenziare l'acquisto di libri, di materiale multimediale, sussidiari per l'apprendimento della lingua italiana. Molti sono i prestiti del materiale multimediale e quindi tanti utenti imparano l'italiano individualmente a casa.

Socializzazione della lingua e cultura italiana

La Biblioteca centrale soddisfa le necessità biblioteconomiche della nazionalità italiana tramite il bibliotecario responsabile ed anche tramite il lavoro di altri bibbliotecari in sede.

Già da anni socializza la lingua e la cultura italiana
- con un attività mirata a comprendere i contenuti culturali della nazionalità italiana,
- con letture guidate, presentazioni di autori ed allestimenti di mostre,
- cercando di realizzare dei rapporti inteculturali reali.

Voglio ancora dire che, in armonia con l'atto costitutivo della Biblioteca, fa parte del consiglio della biblioteca un rappresentante della nazionalità italiana e che il programmma biblioteconomico destinato agli italiani viene prima approvato dalla Comunità autogestita costiera della nazionalità italiana di Capodistria e poi dal Consiglio di biblioteca.

Knjižničarstvo Italijanske narodnosti v splošno izobraževalni knjižnici na dvojezičnem območju Republike Slovenije

Dolgoročni cilji knjižnice v okviru nalog splošnih knjižnic za pripadnike narodnih skupnosti so namenjeni zagotavljanju osnovnih knjižničarskih uslug in storitev za pripadnike italijanske narodne skupnosti v Sloveniji.

Posebnosti okolja vplivajo tudi na delo knjižnice. Pri oblikovanju zbirk, dejavnosti in storitev skušamo upoštevati geografske, gospodarske in demografske značilnosti svojega okolja.

Kot knjižnica na dvojezičnem območju ima Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper ustanovljen Oddelek za italijaniko in bibliotekarja, ki skrbi za knjižnične in informacijske potrebe pripadnikov italijanske narodne skupnosti.

Zgodovinski oris in pregled delovanja

Oddelek za italijaniko v Osrednji knjižnici S. Vilharja Koper je začel uradno delovati leta 1986 na pobudo Obalne samoupravne interesne skupnosti pripadnikov italijanske narodnosti v Kopru. Ugotovljeno je bilo, da je bila prisotnost italijanskih knjig v slovenski Istri zelo šibka in da je treba zaposliti bibliotekarja, da bi skrbel za knjižničarske potrebe pripadnikov narodnosti.

V Osrednji knjižnici so zaposlili bibliotekarko sociologinjo italijanske narodnosti za izvajanje matične dejavnosti, za informiranje italijanskih šolskih in društvenih knjižnic v okviru Italijanske skupnosti, za nakupovanje knjižnega in neknjižnega gradiva v italijanskem jeziku ter za socializacijo italijanske kulture. S tem namenom je bibliotekarka organizirala srečanja s pisatelji, predstavitve knjig, pripravljala je knjižne razstave in številne druge prireditve. Več kot dvajset let je izvajala knjižno in knjižnično vzgojo ter s ciljno nabavno politiko ustvarjala večkulturno vzdušje.

Az olasz közösség könyvtárügye, nyilvános könyvtárak a Szlovén Köztársaság kétnyelvű területén

A koperi Srečko Vilhar Központi Könyvtár a kétnyelvű területen működő könyvtárként Olasz Nemzetiségi Könyvtári Részleggel is rendelkezik, amelynek egy olasz nemzetiségű könyvtárosa is van, aki az olasz nemzetiség könyvtári és tájékoztatási szolgáltatá-

saiért felelős. A részleg hivatalosan 1986-ba kezdett el működni a tengermelléki olasz nemzeti önkormányzati közösségek kezdeményezésére Koperben, 2006-tól pedig önálló egységet képez a Čevljarska utca 22 szám alatt, a könyvtári szolgáltatások mellett az olasz nemzetiség kulturális és nyelvi igényeit is kielégítve. A Szlovén Köztársaság Kulturális Minisztériuma kezdettől fogva támogatja az olasz nemzetiség projektjeit és tevékenységeit a Srečko Vilhar Központi Könyvtárban.

Az olasz könyvtáros egyben koordinátor is. Az olasz nemzetiség könyvtári szolgáltatásai mellett figyelemmel kíséri az olasz nemzeti közösségek egyesületi könyvtárainak tevékenységét, beszerzi az olasz könyveket, és szorgalmazza az olasz kultúra ápolását könyvbemutatók, kiállítások és más rendezvények útján.

A koperi könyvtár évente 1000 olasz nyelvű monográfiát és 51 időszaki kiadványt, továbbá néhány nem dokumentum jellegű publikációt is vásárol. Ez mindössze 10%-a a könyvbeszerzésnek.

Mivel az ún. „Biblioteche civice" régi koperi könyvtár gyűjteményének az anyagát nem megfelelően tárolták, őrizték, a nemzetiségi könyvtáros a könyvtári anyag megfelelő feldolgozása, a kulturális örökség megőrzése céljából megvalósított egy revalizációs projektet, amelyet a Szlovén Köztársaság Kulturális Minisztériuma is támogatott.

Talianske knihovníctvo v Slovinsku, verejné knižnice na dvojjazyčných územiach v Slovinsku

Ústredná knižnica Vilhara Srečku v Koperi ako knižnica na dvojjazyčnom území má aj samostatné oddelenie pre taliansku národnostnú menšinu, kde pracuje aj taliansky knihovník, ktorý zabezpečuje knižničné a informačné služby na tomto úseku. Talianske oddelenie oficiálne začalo svoju činnosť na podnet talianskej národnostnej samosprávy v roku 1986 v Koperi, od roku 2006 funguje ako samostatné oddelenie na adrese Čevljarska ulica 22. Na tomto oddelení sa okrem knižničných služieb uspokojujú aj kultúrne a jazykové potreby príslušníkov talianskej menšiny. Ministerstvo kultúry Slovinskej republiky od samého začiatku podporuje projekty a aktivity talianskeho oddelenia Ústrednej knižnice Vilhara Srečku.

Taliansky bibliotekár je zároveň aj koordinátorom: okrem zabezpečenia knižničných služieb na talianskom oddelení sleduje činnosť knižníc talianskych spolkov, má na starosti zaobstarávanie talianskych publikácií, vystupuje ako iniciátor talianskych kultúrnych aktivít, organizuje prezentácie kníh, výstavy a iné podujatia.

Koperská knižnica každoročne kúpi 1000 knižných a 51 časopiseckých titulov, ako aj niekoľko iných publikácií. Tieto talianske publikácie predstavujú 10% prírastku za príslušný rok.

Vzhľadom na to, že fondy starej koperskej knižnice, tzv. Biblioteche civice neboli vhodne spravované a uskladňované, za cieľom primeraného spracovania týchto fondov a zachovania kultúrneho dedičstva taliansky spolupracovník oddelenia realizoval revitalizačný projekt, ktorá bol podporovaný ak Ministerstvom kultúry Slovinskej republiky.

Silvio FORZA

L’editoria minoritaria tra cultura e identità

L’EDIT di Fiume (Rijeka – Croazia) è l’editore dei prodotti giornalistico – editoriali in lingua italiana rivolti in primo luogo alla Comunità Nazionale Italiana di Croazia e Slovenia, residente nell’Istria e nel Quarnero (le città e cittadine di Capodistria, Isola, Pirano, Portorose, Salvore, Umago, Torre, Parenzo, Rovigno, Valle, Dignano, Gallesano, Pola, Albona, Fiume, le isole di Cherso e Lussino), in alcune realtà urbane della Dalmazia quali Zara e Spalato e qualche centro rurale della Slavonia (Kutina, Lipik, Ploštine). In quest’area oggi vivono circa 25.000 italiani che alla fine della II Guerra mondiale, quando in queste zone cambiarono i confini, decisero di rimanere a casa propria anche sotto una diversa sovranità (l’Italia cedeva queste terre alla Jugoslavia). Da allora, cioè da oltre sessant’anni, gli Italiani dell’Istria e del Quarnero operano al fine di conservare e sviluppare l’identità, la lingua e la memoria collettiva italiana in queste terre. Strumenti fondamentali di questa missione sono, accanto alla scuola, l’informazione e l’editoria delle quali si è fatta carico l’EDIT. Infatti, è principalmente con l’attività dell’EDIT che si realizza il diritto costituzionale degli Italiani di Croazia e Slovenia all’informazione nella propria madrelingua: l’italiano.

L’EDIT è un ente privato ma d’interesse pubblico e per questa ragione gode delle dotazioni permanenti dei Governi di Croazia e Slovenia e dei contributi “a progetto” o derivanti da leggi d’interesse più ampio (e dunque non regolati in via particolare e permanente) dello Stato italiano. Il suo fondatore è l’Unione Italiana, l’organizzazione centrale e unitaria degli Italiani di Croazia e Slovenia, con sedi a Fiume e Capodistria, preposta alla conservazione, tutela e sviluppo dei diritti che scaturiscono dall’appartenenza nazionale (italiana) dei suoi affiliati.

Nata nel 1952, l’EDIT ha raccolto “nel luogo d’origine” (poiché altri soggetti lo fanno in modo alquanto pregevole e appassionato a Trieste e in Italia, in un contesto diverso, legato alla triste vicenda dell’esodo) quel che è rimasto della ricca e vivace tradizione giornalistica in lingua italiana di quest’area: infatti la stampa periodica italiana in Istria nasce nel lontano 1807 con il “Foglio periodico istriano”, settimanale pubblicato a Capodistria, e prosegue con importanti testate quali le riviste culturali “L’Istria” dello storico Pietro Kandler (Trieste / Parenzo, 1846), “La provincia dell’Istria” (Capodistria, 1867), “La penna” (Rovigno, 1886) “Il popolo istriano” (Pola, 1898), “Pagine Istriane” (Capodistria, 1902). C’è inoltre la vicenda della stampa quotidiana in lingua italiana che, oggi, dopo i grandi mutamenti storici del secolo scorso, continua a vivere nelle pagine de “La Voce del Popolo”, il quotidiano di Fiume nato nel 1944 e nel quale alla fine della II Guerra mondiale è andata a fondersi l’ultima testata quotidiana superstite, “Il nostro giornale” che si pubblicava a Pola contemporaneamente al settimanale dell’ex zona B “La nostra lotta”. Acquisendo “La Voce” nel 1959, l’EDIT, nata sette anni prima, si configurava e si configura attualmente quale luogo centrale della produzione giornalistico – editoriale italiana in Istria e nel Quarnero.

Oltre ad aver avuto l’onore di raccogliere l’eredità del giornalismo italiano di queste terre di confine, l’EDIT ha dovuto contestualmente “inventarsi” quale

editore in grado di rivolgersi ad un gruppo umano che nasceva ex novo: quello degli Italiani dell'Istria e di Fiume quali minoranza. E in uno scambio reciproco, l'EDIT e i suoi lettori hanno insegnato ed imparato ad essere minoranza. Infatti, il ruolo e, soprattutto, le possibilità di sviluppo della Comunità nazionale italiana sono sempre stati indissolubilmente legati a quelle dei suoi mezzi di informazione o, meglio, alla capacità della minoranza di diventare "soggetto", "e "gestore" di informazione in lingua italiana. Un'informazione "in" italiano, fatta "dagli" Italiani, "sugli" Italiani e, in primo luogo seppur non in maniera esclusiva, "per" gli Italiani di queste terre.

La realtà della minoranza oggi si riflette puntualmente nella presenza e l'azione quotidiana delle testate dell'Edit: il quotidiano "La Voce del Popolo", il quindicinale d'approfondimento politico e sociale "Panorama", il mensile per ragazzi "Arcobaleno", l'importante e longeva rivista letteraria e di cultura "La Battana", i manuali ed i libri per le scuole italiane e altre pubblicazioni per la Comunità ed in generale per i lettori italiani o "italofoni" della regione. In ultima analisi, la Casa editrice EDIT è l'unico editore di libri, giornali (tra i quali un quotidiano) e riviste in lingua italiana in Croazia e Slovenia, e specificatamente in Istria, Fiume e Dalmazia. È dunque intuibile quale sia la sua importanza non solo per lo sviluppo e l'affermazione della comunità autoctona dell'Istria e di Fiume, ma anche per la diffusione della cultura e della lingua italiane in una vasta area a cavallo tra Italia, Slovenia, Croazia e oltre.

Uno dei segmenti portanti dell'Edit, accanto all'informazione, è l'attività editoriale, cioè la pubblicazione di libri. L'Edit fa, dunque, editoria minoritaria.

Fare editoria minoritaria significa in primo luogo compiere una chiara scelta programmatica sulla quale fondare il proprio operato. La prima cosa da non fare è tradire la valenza semantica di un sintagma in cui "editoria" va letto anche come settorialità disciplinare *tout court* (nel nostro caso letteraria e di manualistica scolastica) che deve fondarsi su criteri artistici ed estetici e in cui "minoritaria" vuole dire sostanzialmente presenza etnica. In altre parole, nel caso dell'Edit, non si può essere editori di una letteratura fine a se stessa, svincolata dal territorio e dai destini umani – cioè dall'impellenza etica di "dire il luogo", né si può fare soltanto opera di pubblicata certificazione nazionale che non sa né vuole distinguere tra "scrittori" e "scriventi".

Dato per ovvio che pubblicando manuali scolastici l'Edit rende un'effettiva, legittima e utile operazione editoriale a favore dell'istruzione minoritaria, dato per scontato che, visto il "target" esiguo, non può fare "editoria letteraria" per ragioni di mercato e dato per buono che lo faccia invece nella convinzione che la letteratura consente una fruizione culturale (linguistica, sociale, simbolica e più in generale "di pensiero", ma anche di nobilissimo "piacere della lettura") fondamentale nella costruzione e nel consolidamento della personalità dell'Uomo (Rossana Rossanda dice bene che "non è obbligatorio morire di Google"), resta da vedere più da vicino il significato dell'attributo di "minoritaria".

Dal punto di vista della legittimazione etnica, tra le varie sfumature che si possono individuare all'interno di un ventaglio che si snoda tra l'impotenza della ghettizzazione e la castrazione dell'integrazione, l'Edit ha scelto di usare lo "strumento libro" come veicolo di una letteratura che si presenta (anche, ma non

solo) come uno dei tasselli fondamentali del mosaico dell'identità nazionale degli Italiani dell'Istria, di Fiume e della Dalmazia. Ma, a proposito di questa missione, che ha per sfondo il tempo (inteso sia come passato-ancora, sia come futuro-vela), va specificato subito il suo significato ultimo: il senso di appartenenza nazionale, da raggiungere anche per via letteraria, non è l'autoconsolatorio porto d'arrivo, è invece il molo di partenza dal quale imbarcarsi per le rotte socioculturali della convivenza interetnica, del dialogo e della scambio, della reciproca conoscenza tra i popoli che storicamente risiedono in questi lidi alto e transadriatici. E lo si può fare proprio ora, quando, per dirla con Betizza, i risentimenti e i contrasti nazionali non sono più "l'acido pane quotidiano" di cui si nutrivano gli abitanti di queste terre.

È chiaro che il fondare la propria presenza su termini anacronistici e sospetti quali "identità" e "nazione" (per non dire di quell'autoctonia in vago odor di razzismo) coincide con il rischio di vedersi affibbiare la logora e logorante etichetta di periferici e marginali: ma chi muove queste accuse spesso non tiene conto del fatto che, se identità e nazione sono punti d'orientamento pericolosi se mal metabolizzati all'interno delle maggioranze (per le quali il libero uso di lingua e la misurata espressione d'identità non trovano oggettivi ostacoli di libera espressione e non sono dunque un problema esistenziale quotidiano), le stesse identità, nazione e lingua sono i marker capitali tramite i quali una minoranza si autoriconosce e viene riconosciuta; sono le condizioni affinché essa possa "essere di fatto". Di ciò va tenuto conto quando si parla di convivenza e di multiculturalismo, i quali non sottintendono disinibita integrazione o forzata assimilazione, bensì ricchezza culturale che scaturisce tra identità che comunicano e allargano le proprie frontiere senza per questo perdere il proprio "territorio".

All'interno della Comunità nazionale italiana di Croazia e Slovenia, dopo la fine della seconda guerra mondiale, il passaggio dell'Istria e di Fiume alla Jugoslavia e il conseguente esodo della gran parte degli italiani locali, è sopraggiunto effettivamente un problema di sopravvivenza identitaria, dovuto anche al fatto che la lingua, in pochi anni, da strumento di comunicazione nei luoghi di lavoro e dell'amministrazione è stata costretta prima agli spazi del dopolavoro, poi a quelli del ristretto ambiente famigliare o comunque privato. Mancando una lingua viene a mancare anche l'identità nazionale: in questo contesto è molto pertinente la nota osservazione di Antonio Gramsci per il quale "non si dà una nazione senza una letteratura". E in Istria, dopo il 1944–47–54, bisognava davvero dar vita ad una nuova "nazione", quella degli italiani rimasti che in alcune località d'insediamento storico si ritrovavano per la prima volta nella condizione di minoranza. Ecco allora che in Istria e nel Quarnero la letteratura in lingua italiana acquistava un nuovo mandato sociale, non potendo più limitarsi ad essere mera preoccupazione artistica. C'era di mezzo un confronto con un'identità da mantenere in vita, a partire dal ripristino della lingua. E la letteratura è stata davvero un veicolo importante a molti livelli perché, come spiega Giuseppe Rinaldi in "Letteratura e identità", essa "è strettamente connessa con il linguaggio (…) offre un repertorio inesauribile di materiali simbolici (...) che possiamo interiorizzare continuamente, producendo l'integrazione continua della nostra identità". Ed è qui che nasce la letterartura della memoria.

La letteratura della memoria, così diffusa all'interno della nostra Comunità nazionale, si fa carico in primo luogo della necessità di ripristinare, per via letteraria, la sintesi mancata, ovvero di ricomporre i quadri rimossi della secolare sequenza storica istriana in queste terre. Ciò vuol dire che il "senso" del testo si individua nel rapporto che le opere tentano di (ri)stabilire tra passato e presente, ben sapendo che solo essendo coscienti del nostro passato possiamo essere noi stessi. Ed è qui che si nasconde la maggior frustrazione – nell'impossibilità di replicare al racconto monco della storia istriana proposto per vie istituzionali nel cinquantennio jugoslavo - di tutti i prosatori memorialisti – Ester Barlessi, Gianna Dallemulle Ausenak, Mario Schiavato, Claudio Ugussi e per molti versi pure i "particolari" Nelida Milani Kruljac, Osvaldo Ramous ed Ezio Mestrovich – degli Italiani rimasti in Istria, Fiume e Dalmazia dopo il 1945.

Le ragioni che stanno alla base di questa frustrazione si possono sintetizzare in questo modo: punto primo – italiani, croati e sloveni oggi vivono gli uni accanto agli altri in varie località dell'istroquarnerino; punto secondo - queste località, indipendentemente dalle origini dei loro abitanti odierni, sono figlie di un passato in cui la presenza italiana è stata fondamentale; punto terzo – nel corso del cinquantennio nazionalcomunista jugoslavo, questi "segni italiani" sono stati negati, cancellati, stigmatizzati, cacciati con gli esuli; punto quarto – causa le rimozioni di cui al punto terzo, gli attuali abitanti di quelle località poco o nulla sanno di quel passato contrassegnato da "storia" anche italiana e dunque il loro atteggiamento dei confronti della storia dei luoghi in cui si ritrovano a vivere è fortemente contaminato da pregiudizi contaminati e contaminanti; punto quinto – in assenza di strategie didattiche e mediatiche di ripristino, la letteratura, oltre ad essere valvola di sfogo, zona franca in cui avviene il riscatto, pratica lenitiva di perduranti frustrazioni, può diventare strumento di recupero storico. Ecco perché, in quest'operazione, complice fedele del letterato è la memoria.

E veniamo, al termine, ai modi e alle ragioni del fare editoria alla luce delle considerazioni precedenti. Rispetto ad un panorama letterario che è stato davvero bandiera identitaria (oltre che genericamente culturale) ma che per decenni non trovava se non occasionali e fortuiti sbocchi editoriali, nell'ultimo periodo il settore di editoria libraria dell'Edit, (guidato da Liliana Venucci Stefan e composto inoltre da Doris Ottaviani e Tiziana Raspor supportate, per quel che riguarda la grafica, dall'Art director Daria Vlahov Horvat e dalla designer Željka Kovači), ha voluto sostituire la "casualità" con la "causalità" ed ha dato via ad un progetto editoriale organico allo scopo di ritrovare, sistemare e sistematizzare, pubblicare, diffondere e promuovere non soltanto il meglio ma anche il grosso della creatività letteraria degli appartenenti alla Comunità nazionale italiana di Croazia e Slovenia.

Le minoranze nazionali si distinguono in primo luogo per la loro dimensione culturale (sono lingua e cultura, seppure e proprio perché quantitativamente ridotte sul territorio, a renderle "minoranze") e il libro stampato nella loro lingua diventa una delle loro espressioni culturali più autentiche. Proprio in ragione del fatto che la cultura del libro consente di dare visibilità e creare spessore, l'Edit ha deciso di proporre in campo editoriale – ovvero mediatico e pertanto certificatorio – un preciso discorso culturale e dunque autentico rispetto alla fisiologia stessa della minoranza. Un libro, specialmente se buono e ben promosso, consente di

raggiungere visibilità, di trasmettere tenuta culturale, di modellare personaggi e piccoli miti, di creare comunità, insomma. Ecco allora che un'editoria minoritaria deve esistere proprio affinché una minoranza possa essere connotata, affinché possa, come dicevamo in apertura, essere di fatto.

Sulla scorta di queste convinzioni sono state avviate alcune nuove collane, nate per dar risposta ai vari capitoli della missione dell'Edit: promuovere il patrimonio letterario storico della CNI (La collana "Altre lettere italiane"), lanciare i nuovi autori svincolandoli dal freno del "qui e ieri" per lasciarli cimentare con "il mondo e oggi" ("Lo scampo gigante"), ristabilire la prossimità con il destino ed il sentire degli esuli ("Richiami") presentandoli anche in traduzione croata ("Egzodika"), predisporre strumenti di dialogo e scambio tra il mondo letterario italiano e quello croato e sloveno ("A porte aperte"), rivolgersi all'infanzia, cioè alla comunità nazionale italiana che si rinnova ("La fionda"). Deve essere ancora avviata una collana dedicata alle traduzione in croato e sloveno degli autori CNI e un'altra ancora, sempre di traduzioni croate e slovene, di autori italiani classici e contemporanei. È invece già viva, con quattro titoli, la collana "Passaggi", realizzata in coedizione con "Il ramo d'oro" di Trieste, che presenta gli autori italiani dell'Alto Adriatico; in sintesi, un unico contenitore per i migliori letterati operanti tra gli italiani rimasti e tra gli esuli. Sul versante saggistico l'Edit si presenta con la collana "L'identità dentro" e su questo versante si affida ad una preziosa collaborazione con la Società di ricerche "Pietas Julia" di Pola. Molto significative sono pure le edizioni d'occasione, quale quella dedicata al "Moretto fiumano" di Erna Toncinich. Non è di secondaria importanza il supporto professionale che l'Edit offre ad altri soggetti della CNI in funzione della pubblicazione di titoli oltremodo degni di nota quali la monografia "Italiani a Fiume" oppure le pubblicazioni su problemi didattici.

È chiaro che la pubblicazione di un libro, se non supportata da una buona veicolazione, può ridursi ad un'operazione fine a se stessa. Per questa ragione uno dei compiti fondamentali è l'oliatura della distribuzione: da poco i libri dell'Edit sono reperibili anche in una cinquantina di librerie in varie città d'Italia. Seguiranno tentativi di maggior capillarizzazione (capilarizzazione), con presenze anche a Fiere, incontri letterari e varie giornate dedicate al libro in Croazia, Slovenia, Italia e all'estero.

Le buone reazioni da parte del pubblico non si sono fatte attendere: manca ancora una maggior attenzione da parte della critica italiana, storicamente poco disposta ad allargare alle nostre sponde lo spazio culturale italiano per considerare anche gli autori CNI all'interno della geografia letteraria italiana. Eppure anche la letteratura CNI – proprio come quella dell'immigrazione in Italia, che invece si sta studiando – si presta a letture interdisciplinari che vanno dall'analisi stilistico-narrativa all'approccio filosofico, da quello storico a quello sociologico, da quello pedagogico a quello antropologico. Possiamo citare tranquillamente quanto Paola Cardellicchio, nel suo saggio "Vite sospese: letteratura e identità nell'esperienza del migrante", scrive a proposito della letteratura degli immigrati in Italia: le narrazioni "hanno una duplice funzione: una è quella di mostrare che si possono vivere molte vite in una vita, che il mondo di oggi spinge gli uomini, volenti o nolenti, a ripensarsi. L'altra è quella di avvicinare i lettori al tema del diverso da

me, non solo di avvicinarlo, ma di penetrare nelle pieghe più intime della sua esistenza, con il risultato che il diverso diviene più uguale a me". Ma è da citare specialmente il passo seguente: "è una letteratura che merita attenzione, non fosse altro come coscienza storica degli italiani". Ancora una volta, dunque, dobbiamo superare le frontiere geografiche e simboliche che ci separano.

Manjšinsko založništvo med kulturo in identiteto

EDIT z Reke (Hrvaška) deluje kot založnik v okviru novinarsko-založniških publikacij v italijanskem jeziku, ki so namenjene predvsem narodnostni skupnosti Italijanov na Hrvaškem in v Sloveniji. EDIT je nastal leta 1952 in na »kraju nastanka« zbral tisto, kar je na tem področju preostalo od bogate novinarske tradicije v italijanskem jeziku. S prevzemom dediščine italijanskega novinarstva na teh zamejskih področjih nudi Edit danes bralcem dnevni list »La Voce del Popolo«, štirinajstdnevnik »Panorama«, ki se ukvarja s političnimi in družbenimi temami, mesečni magazin za mlade »Arcobaleno« ter pomemben in »dolgoživ« književni in kulturni list »La Battana«.

Založniška hiša EDIT se ukvarja tudi z izdajanjem knjig, in sicer z izdajo učbenikov za šole, kjer poteka pouk v italijanskem jeziku, in z drugimi publikacijami za skupnost Italijanov ter čtivo za italijanske bralce in za vse tiste, ki uporabljajo v regiji italijanski jezik.

EDIT se torej ukvarja z založništvom, usmerjenim k manjšinam, ter uporablja knjigo kot instrument književnosti, posebno tiste, vezane na spomin, ki predstavlja mozaik nacionalne identitete Italijanov v Istri, na Reki in v Dalmaciji, vendar ne gre izključno samo za temelj tega mozaika. Končni pomen njegove misije, in sicer utrjevanje zavesti nacionalne pripadnosti, katero želi doseči preko književnosti, ni pristan, v katerem se išče tolažba, je pomol, kjer se začne potovanje po družbeno-kulturnih rutah medetničnega sobivanja, dialoga in izmenjave, medsebojnega poznavanja ljudi, ki so se zgodovinsko nastanili na teh področjih ob Jadranu in nad njim.

Glede na književno panoramo, ki je predstavljala eno identiteto, je EDIT začel združeni založniški projekt, temelječ na različnih izdajah, ki bi omogočal ponovno iskanje, razporeditev in sistematiziranje, izdajanje, širjenje in promoviranje ne samo najboljših del, ampak tudi druge književne kreativnosti pripadnikov italijanske narodnostne skupnosti na Hrvaškem in v Sloveniji.

Narodnostne manjšine so drugačne predvsem zaradi svoje kulturne dimenzije (jezik in kultura sta kvantitativno »zmanjšana« znotraj področja, zaradi česar so njuni uporabniki manjšina) in knjiga, tiskana v jeziku manjšine, postane eden najboljših načinov avtentičnega kulturnega izražanja.

Prav zaradi tega, ker književna kultura omogoča vidnost in uveljavljenost manjšine, EDIT v okvirih založništva, in sicer posredništva in s tem potrjevanja navedenega, predlaga kulturni dialog, ki postane avtentičen v odnosu na samo fiziologijo manjšine.

Knjiga, še posebej, če gre za dobro knjigo, ki je tudi dobro promovirana, omogoča vidnost kulture, prenašanje kulture, oblikovanje likov in majhnih mitov, ustvarjanje skupnosti. Prav zato mora obstajati založništvo, usmerjeno k manjšinam, da bi le-te lahko bile obeležene in da bi lahko obstajale.

A nemzetiségi könyvkiadás a kultúra és az identitás közötti viszonyrendszerben

A horvátországi olasz nyelvű EDIT Könyvkiadó Ház az újságírók könyvkiadási szervezeti egységén belül működik Rijekában, többnyire a horvátországi és a szlovéniai olasz nemzeti közösség könyvkiadási igényeit elégíti ki. 1952-ben jött létre, a fenti területek olasz nyelvű, kulturális örökség témájú publicisztikáiból táplálkozott. A „La Voce del Popolo" című napilapot és kéthetente a „Panorama" című olasz nyelvű, társadalmi-politikai lapot is megjelentetik itt. Havonta adják ki a fiataloknak szóló „Arcobaleno", valamint az erős hagyományokkal rendelkező „La Battan" című kulturális folyóiratot. Tankönyvkiadással is foglalkoznak, főleg az olasz tannyelvű iskolákat látják el.

Az EDIT Kiadó az olasz nemzetiség olvasói igényeit elégíti ki, a könyvet az irodalom, a történeti emlékezet, és általában az identitás megőrzése eszközként tekinti. Ennek a küldetésnek a hosszú távú célja, hogy a könyvkiadás által erősödjön a nemzeti hovatartozás érzése és a népek közötti kölcsönös egyetértés, amelynek hagyományai vannak ezen a vidéken, az Adria térségében.

Az EDIT Kiadó igyekszik a legjobb műveket kiadni, és azokat szisztematikusan terjeszteni a horvátországi és a szlovéniai olasz közösség kreativitásának támogatása céljából. Ezek a közösségek más kulturális és nyelvi dimenzióban élnek, az anyanyelvű könyvkiadás autentikus létezésüknek az egyik leghatásosabb kifejezőeszköze.

Vydávanie národnostných kníh z hľadiska vzťahu medzi kultúrou a identitou

Talianske vydavateľstvo Edit v Chorvátsku organizačne patrí pod organizáciu vydavateľstva novinárov a funguje v meste Rijeka. So svojimi publikáciami uspokojuje potreby talianskej menšiny v Slovinsku a v Chorvátsku v tejto oblasti. Vydavateľstvo bolo založené v roku 1952 a opieralo sa o publicistické diela s tematikou kultúrneho dedičstva. V tomto vydavateľstve vychádzajú denník La Voce de Popolo a spoločensko-politický dvojtýždenník Panorama. Mesačnú periodicitu má mládežnícky časopis Arcobaleno, ako aj kultúrny časopis s bohatou tradíciou La Battan.

Vydavateľstvo EDIT uspokojuje čitateľské potreby príslušníkov talianskej menšiny; pracovníci vydavateľstva pokladajú knihu za nástroj zachovania literatúry, historickej pamäte a identity vôbec. Dlhodobým cieľom inštitúcie je to, aby sa prostredníctvom edičnej činnosti posilnil pocit národnej spolupatričnosti, ako aj vzájomné porozumenie medzi národmi, ktoré má v tejto oblasti, pri Jadrane hlboké korene.

Vydavateľstvo EDIT sa snaží vydať a systematicky šíriť najlepšie diela s cieľom podporovať kreativitu talianskych komunít v Chorvátsku a v Slovinsku. Tieto spoločenstvá žijú v odlišnej kultúrnej a jazykovej dimenzii, vydávanie kníh v ich materinskom jazyku je najeklatantnejším prejavom ich autentickej existencie.

Andrej BERTOK

“Storia e patria” della Comunità Nazionale Italiana

L’attività libraria della Comunità nazionale italiana in Slovenia e Croazia si articola in diversi settori e campi. Esistono biblioteche scolastiche, biblioteche delle Comunità degli Italiani di Istituti di ricerca, quali il Centro di ricerche storiche di Rovigno, che offrono sia ai connazionali, sia al pubblico interessato pubblicazioni prevalentemente di carattere locale. Si tratta di materiale, librario e non, di rilevante importanza e di un inestimabile valore culturale, che testimonia il ricco retaggio storico della Comunità nazionale italiana di Slovenia e Croazia e del territorio nazionalmente misto dove essa vive. Un territorio che ha avuto una storia molto travagliata e ha, soprattutto nell’ultimo secolo, vissuto i traumi provocati in primo luogo dallo spostamento del confine. Confine che è stato oggetto di molti studi e polemiche, le quali sussistono tuttora e provocano non pochi attriti tra la popolazione che vive e opera nel territorio confinario tra Italia, Slovenia e Croazia. Si tratta, quindi, di un lembo di terra che molte realtà statali hanno voluto soggiogare affermando il loro dominio su di esso anche in senso culturale. Proprio per questo motivo, probabilmente, siamo eredi di ricche testimonianze storiche conservate sul nostro territorio. Trattasi di documenti scritti, quali libri, fondi librari, ecc. e anche di tradizioni preservate nel tempo che, più che nel recente passato, sono ora soggette a rievocazioni storiche a scopi turistici e non.

Il patrimonio culturale raccolto, elemento chiave della “Storia e patria”, ossia della raccolta di materiale librario e non legato ad un territorio specifico di riferimento, rappresenta ai giorni nostri una ricchezza preziosissima, alla quale non è mai stata data così tanta importanza. I motivi per il recente interesse a tale tipologia di materiale sono probabilmente soprattutto legati ai processi di globalizzazione, ossia ai processi di distruzione dell’identità locale econtemporaneamente alla volontà di preservare ciò che di autoctono ancora rimane in un mondo globale quale il nostro. Possiamo quindi affermare che, se da una parte la globalizzazione rimane un punto fermo nella nostra epoca, persiste una volontà comune di mantenere forti le proprie radici e di coltivare ciò che di autentico e unico vive in un dato territorio.

Non da sottovalutare è anche l’aspetto economico di tale patrimonio che per le comunità locali può significare pure un punto forte della propria economia. Pensiamo solamente al turismo, soprattutto quello culturale, e a cosa può voler dire offrire al visitatore, sempre più in ricerca dell’autenticità e della particolarità, l’opportunità di conoscere una cultura autoctona con le sue tradizioni e la sua storia specifica. In questo senso le raccolte di “Storia e patria” possono giocare un ruolo fondamentale sotto diversi aspetti, soprattutto parlando di una Comunità minoritaria quale la nostra, in balia dei processi della globalizzazione e della sempre più frequente e assillante assimilazione degli appartenenti alla minoranza.

Il ruolo del Centro italiano “Carlo Combi” di Capodistria

Il Centro italiano di promozione, cultura, formazione e sviluppo “Carlo Combi” di Capodistria è stato istituito nel 2005 da parte della Comunità Autogestita Costiera

della Nazionalità Italiana di Capodistria. Tra le sue missioni e attività risulta esserci anche quella legata alla biblioteconomia e alla produzione libraria legata alla Comunità nazionale italiana.Il Centro italiano "Carlo Combi" ha durante la sua breve vita organizzato diversi eventi volti alla promozione sia della produzione letteraria di autori appartenenti alla Comunità nazionale italiana sia della produzione legata alla specificità del territorio in cui essa vive. Il progetto di istituire una biblioteca o raccolta di pubblicazioni di "Storia e patria", ossia di documenti e testi specializzati in una specifica area geografica, renderebbe l'offerta libraria della nostra Comunità ancor più organica e sistematica.

Il materiale raccolto in questo tipo di biblioteche, infatti, offre la possibilità di attuare una ricerca di tipo locale da più punti di vista: storico, geografico, sociale, delle tradizioni, ecc. incentrata, quindi, su una realtà geografica ben definita, e nel caso della Comunità nazionale italiana, anche socialmente ben delineata, trattandosi di tematiche specifiche legate alla realtà italiana dei luoghi in cui essa vive.

Il fondo librario conservato da tali raccolte rappresenta un monumento di particolare importanza dal punto di vista storico e culturale. Tanto più importante sarebbe il ruolo svolto dalla raccolta di "Storia e patria" della Comunità nazionale italiana in termini di mantenimento dell'identità e delle tradizioni italiane del territorio a nazionalità mista.

Esistono diversi tipi di materiale "Storia e patria":

1. materiale "Storia e patria" primario: dal punto di vista contenutistico legato al territorio locale.
2. materiale "Storia e patria" secondario: si tratta di materiale di autori nostrani che può venir selezionato in base a:

a. autori che con la loro produzione nel campo geografico, storico, etnologico, letterario, archeologico, sociologico e biografico contribuiscono alla promozione del territorio;
b. lavori di autori famosi che vivono od operano sul territorio di riferimento;
c. lavori di autori che operano e sono conosciuti nel proprio territorio di riferimento.

3. materiale, realizzato sul territorio di riferimento.

La catalogazione del materiale bibliotecario dovrebbe venir eseguita secondo una logica ben definita che tenga conto di diversi aspetti/fattori. Pertanto si distinguono:

- monografie (anche in versione digitale),
- pubblicazioni in serie (anche in versione digitale),
- manoscritti di autori conosciuti del territorio di riferimento,
- spartiti musicali,
- materiale cartografico,
- materiale audio/video,
- materiale fotografico (anche in versione digitale, quali foto e cartoline),
- materiale semiedito (con contenuti scientifici, lavori di ricerca, contenuti pratici, quali cataloghi, elenchi, ecc.),
- altro materiale minore (manifesti, inviti, biglietti d'entrata, ecc.)

Il valore sociale della biblioteca supera quelli che sono i meri scopi didattici e di ricerca, in quanto essa diventa sempre più luogo di scambio di idee, di ritrovo e di

socializzazione. Nell'era telematica nella quale stiamo vivendo, luoghi di aggregazione, quali sono le biblioteche, potrebbero rappresentare un importante sviluppo dell'identità della nostra Comunità nazionale italiana, in quanto diventano luoghi in cui l'individuo può coltivare i propri interessi, imparare nuove nozioni e coltivare la propria lingua e cultura. In sostanza un luogo dove poter socializzare oltre che ottenere documenti, materiali di studio o libri.

Il Progetto Strategico Lingua–Jezik: Plurilinguismo quale ricchezza e valore dell'area transfrontaliera italo–slovena

Il Progetto Lingua–Jezik: "Plurilinguismo quale ricchezza e valore dell'area transfrontaliera italo–slovena" viene finanziato dal Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013 (acronimo del progetto: *Jezik*Lingua). Si tratta di un progetto strategico che vuole in maniera organica promuovere la lingua e cultura italiana in Slovenia e quella slovena in Italia. Lo strumento utilizzato per promuovere tali lingue e culture è quello rappresentato dalla risorsa della "minoranza" nei due stati. Le due comunità nazionali, infatti, già da anni collaborano in seno alla cooperazione transfrontaliera tra Italia e Slovenia, ottenendo ottimi risultati in diversi campi: da quello turistico, alla promozione della diversità culturale, alla formazione, ecc.

Per quanto riguarda l'aspetto linguistico, il progetto strategico sopraccitato rappresenta una novità, anche dal punto di vista della sua ampiezza, dato che prevede attività pari a 3.000.000 di euro in poco più di 3 anni. Partner del progetto sono le organizzazioni maggiormente rappresentative della Comunità nazionale italiana in Slovenia e quelle della Comunità nazionale slovena in Italia, con l'intento comune di diffondere la conoscenza delle due lingue e culture minoritarie tra la popolazione del territorio di confine italo-sloveno. Tale obiettivo verrà raggiunto con una serie di attività che spaziano dalla letteratura, alle attività didattiche e a quelle linguistiche, con la realizzazione di corsi di lingua italiana rivolta ai dipendenti degli enti pubblici del territorio confinario in Slovenia.

Dal punto di vista librario, un'attività che vuole in maniera organica dare centralità agli antichi fondi librari italiani conservati presso la Biblioteca centrale "Srečko Vilhar« di Capodistria è quella relativa all'istituzione della "Stanza Ricordo". Presso tale biblioteca, partner del progetto *Jezik*Lingua, è stata a dicembre 2010 allestita una stanza nella quale vengono conservati parte dei fondi librari di valore inestimabile che la Biblioteca centrale "Srečko Vilhar« possiede. Tale materiale librario è stato proclamato monumento di importanza nazionale ed è stato ereditato dalla vecchia biblioteca civica di Capodistria. I fondi conservati dalla Biblioteca sono:

1. Il Fondo Grisoni: comprende circa 5.000 volumi. Considerato il fondo librario più consistente della biblioteca, faceva parte della biblioteca personale del conte Santo Grisoni, personaggio illustre capodistriano di origine nobile, vissuto nel XIX secolo. Il Grisoni è conosciuto a Capodistria anche come mecenate e finanziatore di molte istituzioni cittadine quali l'orfanotrofio cittadino, il Pio Istituto Grisoni. La passione più grande di Santo Grisoni erano i libri, che si procurava durante i suoi viaggi in Francia e soprattutto Italia. Fiore all'occhiello

di tale raccolta sono pubblicazioni e opere di autori classici greci e latini, di letteratura, arte, storia e storia patria.

2. Il fondo Besenghi: si tratta di volumi appartenenti al poeta istriano Pasquale Besenghi degli Ughi (Isola d'Istria 1797 – Trieste 1849). Il fondo è ubicato presso Palazzo Besenghi di Isola, edificio storico del periodo barocco, casa natale del poeta e un rempo sede della Comunità degli Italiani. Comprende complessivamente 2.968 volumi.
3. Il fondo librario della Biblioteca civica, ubicato presso la sede della Comunità degli Italiani "Santorio Santorio" di Capodistria, nel salone di Palazzo Gravisi in pieno centro storico della città. Conta 811 volumi appartenuti all'ex Biblioteca Civica di Capodistria, precursore diretto dell'odierna Biblioteca centrale "S.Vilhar".
4. Il fondo Rara: è il fondo più prezioso conservato dalla Biblioteca, in quanto comprende tra le altre cose anche quattro incunaboli (i primi libri a stampa) e parecchi manoscritti, tra i quali ricorderemo un elenco dei possedimenti del convento di S. Nicolò d'Oltra ad Ancarano (1558) e la Regula Beatissimi Patris Francisci ovvero il regolamento del convento francescano di Capodistria. Pregevoli anche i 15 antifonari del convento di S. Anna di Capodistria, la Bibbia nella traduzione di Jurij Dalmatin (1584), una delle opere più importanti del protestantesimo sloveno nonché la prima edizione (1847) delle poesie del sommo poeta sloveno France Prešeren.

I sopraelencati fondi librari rappresentano una notevole testimonianza della ricca vita culturale di Capodistria, soprattutto durante il periodo veneziano quando la città era sede di importanti istituzioni scolastiche, quali il Collegio dei nobili, oggi sede della Scuola Elementare Italiana "Pier Paolo Vergerio il Vecchio" e del Ginnasio "Gian Rinaldo Carli" di Capodistria.

Info-libro della Comunità Autogestita della Nazionalità Italiana di Capodistria

La Comunità Autogestita della Nazionalità Italiana di Capodistria, partner del progetto *Jezik*Lingua, ha, tra le sue attività, anche quella dell'istituzione del "Salotto del libro italiano" nel pieno centro storico di Capodistria. Si tratta di uno spazio che vuole, oltre a raccogliere opere italiane (o slovene tradotte in italiano), anche fornire ai visitatori e alla cittadinanza un luogo di ritrovo e di socializzazione.

Il recente allestimento (2010) dell'Info-libro o "Salotto del libro italiano" a Capodistria rappresenta un ottimo inizio di una raccolta di "Storia e patria" italiana, ai fini di una strutturata collezione di materiale, librario e non, del territorio d'insediamento storico della minoranza italiana. Pertanto esso potrà divenire una raccolta di "Storia e patria", con eventualmente anche possibilità di vendita di alcune pubblicazioni della Comunità nazionale italiana. Oggi rappresenta un punto informativo ben fornito di pubblicazioni in lingua italiana difficilmente reperibile nel Capodistriano e vuole essere anche una sorta di vetrina della Comunità nazionale italiana per tutta l'utenza. Infatti, essendo ubicato in pieno centro storico di Capodistria, il Salotto ospita numerosi visitatori della città alla scoperta di quanto ancora di italiano vi rimane. Oltre, quindi, a rappresentare una prima vetrina della Comunità nazionale italiana sul nostro

territorio (infatti il Salotto si presta come un esercizio commerciale) potrà rappresentare una fonte di pubblicazioni edite dalle Istituzioni della Comunità nazionale italiana sia di Slovenia sia di Croazia anche per ricercatori e studiosi in cerca di materiale "Storia e patria".

Conclusioni

Come sottolinea Pieraldo Lietti nel suo contributo al 52° Congresso dell'Associazione italiana biblioteche "la biblioteca rappresenta indubbiamente uno dei principali soggetti delle politiche pubbliche finalizzate a promuovere il benessere degli individui attraverso l'attivazione di una rete territoriale di servizi e di opportunità. Dalla promozione della lettura, strumento di progresso della comunità, strategia di lotta contro l'analfabetismo di ritorno e di contrasto all'emarginazione, al ruolo di sostegno alla formazione permanente, l'attività della biblioteca deve essere collocata nel quadro di più ampie politiche pubbliche di sviluppo sociale e deve poter essere osservata in relazione agli effetti sulla comunità e agli obiettivi di utilità sociale che persegue."

Le biblioteche risultano essere, al giorno d'oggi, sempre più luoghi di ritrovo, di socializzazione e di diffusione della cultura intesa in senso lato, quindi non soltanto quella libraria, dato che al loro interno vengono organizzate presentazioni di pubblicazioni, eventi musicali e attività per bambini. Sono, in definitiva, luoghi di ritrovo dove viene coltivata l'identità locale e non soltanto. Selezionare, valutare e diffondere le migliori informazioni nel migliore formato possibile per rispondere ai bisogni degli utenti: questa è la missione fondamentale delle biblioteche che, con l'avanzare dei processi di eliminazione dell'identità locale, avranno un ruolo sempre più centrale nella preservazione della cultura di un territorio.

Sarà pertanto importante anche in seno alla nostra Comunità nazionale italiana poter contare su un luogo di ritrovo, dove, oltre a poter reperire materiale attinente alla nostra realtà per scopi didattici o di ricerca, si potrà coltivare la propria identità italiana in un territorio nazionalmente misto quale il nostro.

Bibliografia

1. Kurnik Zaupnič, S.; Stavbar, V.; Praznik V. (1996), Uporabniki v domoznanskem informacijskem centru Univerzitetne knjižnice Maribor, Univerzitetna knjižnica Maribor.
2. Kurnik Zaupnič, S.; Stavbar, V.; Praznik V. (1997), »Specifičnost kadrov v domoznanski dejavnosti«, Univerzitetna knjižnica Maribor, Enota za Domoznanstvo.
3. Lietti, P. (2005), Il bilancio sociale della biblioteca, 52° Congresso dell'Associazione Italiana Biblioteche (a cura della Commissione Nazionale Biblioteche Pubbliche).
4. Maček, S. (2006), »Pridobivanje domoznanskega gradiva v splošnih knjižnicah«, Tim osrednjih območnih knjižnic-Delovna skupina za domoznanstvo.
5. Marković, I. (2001), »Pol stoletja, mezzo secolo«, Zbornik ob jubileju Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper/Almanacco per il giubileo della Biblioteca centrale Srečko Vilhar Capodistria, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper.
6. Štoka, P. (2009), Domfest, 1. festival domoznanstva, NUK.

Domoznanska zbirka italijanske narodne skupnosti

V obdobju globalizacije in posledičnem uničevanju lokalne identite, knjižnice igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju lokalne kulture in tradicije. Tovrstne ustanove so toliko bolj pomembne za manjšinske skupnosti, saj so še posebej podvržene asimilacijskim porcesom.

Italijanska narodna skupnost živeča v Sloveniji in na Hrvaškem se lahko pohvali z zelo bogato knjižno produkcijo in knjižno ponudbo, saj vse večje manjšinske ustanove hranijo pomembne knjižne fonde. Kultura branja oziroma kulturna dediščina je v takem socialnem kontekstu, v katerem živi manjšina, toliko bolj pomembna pri oblikovanju identitete pripadnikov skupnosti.

Že vrsto let različne ustanove italijanske narodne skupnosti sodelujejo pri projektih čezmejnega sodelovanja. Gre za projekte, ki spadajo v Evropski sklad za regionalni razvoj in želijo na različne načine ter na različnih področjih družbenega življenja botrovati k odpravi posledic ločevanja narodov zaradi ločitev, ki so nastale ob nastanku meja. Zadnji pomemben projekt, ki vključuje najpomembnejše ustanove italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske narodne skupnosti v Italiji je Jezik-Lingua: Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja, v katerem sodeluje tudi Italijansko središče "Carlo Combi" iz Kopra, ki že od leta svoje ustanovitve prireja aktivnosti vezane na promocijo knjižne produkcije in kulturne dediščine. V sklopu zgorajomenjenega projekta je bila decembra 2010 ustanovljena točka Info-knjiga v strogem središču Kopra. Gre za zelo dobro založen in opremljen kotiček italijanske knjige, ki privabi tako raziskovalce, kakor tudi mimoidoče. Gre za začetek domoznanske zbirke italijanske produkcije na narodnostno mešanem območju, ki želi pripomoči pri promociji in ohranjanju italijanske kulturne identitete na obmejnem in širšem območju.

Az olasz közösség helyismereti gyűjteménye

A globalizáció korszakában a könyvtárak fontos szerepet töltenek be a helyi kultúra a hagyományok és az identitás megőrzésében.

A horvátországi és a szlovéniai olasz nemzeti közösség gazdag könyvtári gyűjteménnyel rendelkezik, szinte mindegyik olasz nemzetiségi intézménynek van a saját könyvtára is. Az olvasási szokásoknak és a kulturális örökségnek nagyon fontos szerepe van az adott nemzeti közösség identitásának a megőrzésében.

Az olasz nemzeti közösségek intézményei már több éve együttműködnek a határ-menti régiók intézményeivel. Ide tartoznak azok az Európai Uniós projektek, amelyek elősegítik a regionális fejlődést a társadalom szinte minden területén, enyhítve azokat a nehézségeket, amelyeket a határok meghúzása okozott a határ menti térségben élő nemzeteknek, nemzetiségeknek. A „Jezik–Lingua" (Nyelv–Nyelv) stratégiai projekt volt a legújabb ilyen jellegű, amely összefogta a szlovéniai olasz nemzeti közösség és az olaszországi szlovén nemzetiség intézményeit, azzal a céllal, hogy többnyelvűség érték legyen a határ menti együttműködés folyamatában.

A projekt résztvevője a koperi olasz „Carlo Combi" Kultúrközpont is. A „Carlo Combi" tevékenysége a könyvek népszerűsítésére és a kulturális örökség megóvá-

sára is vonatkozik. A projekt keretében 2010-ben felállították az Info-Könyv Pontot Koper központjában. Ezt a Pontot feltöltötték olasz könyvekkel, amelyek vonzzák mind a kutatókat, mind az olvasókat, mind pedig a járókelőket. Ez a bázisa az olasz nemzetiségi terület helyismereti gyűjteményének, segítve az olasz nemzetiség könyvkultúrájának népszerűsítését és megőrzését, valamint az olasz nemzetiség identitásának megőrzését is, helyi és szélesebb közegben.

Vlastivedná zbierka talianskej komunity

V epoche globalizácie miestne knižnice zohrávajú dôležitú úlohu v zachovaní lokálnej kultúry, lokálnych tradícií a identity.

Talianske menšinové komunity v Chorvátsku a v Slovinsku disponujú bohatými knižnými fondmi, knižničnými zbierkami, skoro každá talianska národnostná inštitúcia má vlastnú knižnicu. V zachovaní vlastnej identity každej národnostnej komunity hrajú významnú úlohu čitateľské zvyky a kultúrne dedičstvo.

Inštitúcie talianskej národnostnej komunity už viaceré roky spolupracujú s rôznymi inými inštitúciami v prihraničných regiónoch. Sem možno zaradiť projekty v rámci Európskej únie na podporu regionálneho rozvoja v rôznych oblastiach spoločenského života s cieľom zmierniť negatívne dôsledky rozdelenia pôvodne jednotných regiónov hranicami pre tamojších ľudí. Najnovším spoločným strategickým projektom inštitúcií talianskej menšiny v Slovinsku a slovinskej menšiny v Taliansku bol program s názvom Jezik–Lingva (Jazyk–Jazyk). Cieľom projektu bolo poukázať na prednosti viacjazyčnosti v procese prihraničnej spolupráce.

Do projektu bolo zapojené aj kultúrne stredisko Carlo Combi v Koperi. V rámci svojej činnosti sa stredisko zameriava aj na popularizáciu literatúry a ochranu kultúrneho dedičstva. V rámci projektu bol v centre mesta vytvorený informačný bod Kniha, kde sú k dispozícii talianske knihy. Informačný bod priťahuje nielen bádateľov, ale aj čitateľov a okoloidúcich. Tento bod slúži ako základňa pre vlastivednú zbierku talianskej národnostnej oblasti, takým spôsobom prispieva k popularizácii a zachovaniu knižnej kultúry talianskej menšiny, ako aj k zachovaniu národnej identity príslušníkov talianskej menšiny nielen na lokálnej, ale aj na regionálnej úrovni.

Bruno ORLANDO

Biblioteca di prestito della Comunità Italiana di Isola – Biblioteca "Domenico Lovisato"

La biblioteca della Comunità italiana di Isola ha una lunga tradizione di attività. Nell' ambito alla Comunità degli Italiani „Giordano Bruno" tale biblioteca ha lungamente perseguito il ruolo di assicurare agli appartenenti al gruppo nazionale un luogo tranquillo dove poter leggere giornali e riviste nella lingua madre, dove poter seguire le notizie sfogliando le pubblicazioni dall'Italia ma soprattutto il quotidiano storico della minoranza italiana in Jugoslavia "La Voce del Popolo" di Fiume. Essa aveva però anche un proprio fondo librario che era stato ereditato dal "Circolo di cultura popolare" di Isola, organizzazione facente parte dell'Unione degli Italiani – circondario dell'Istria.

Le biblioteche a Isola, intese soprattutto come servizio di pubblica utilità e come contributo allo sviluppo culturale di tutta la cittadinanza, hanno lunga tradizione. Oltre a quelle private degli Isolani più abbienti (vedi l'ancor oggi presente Fondo librario intestato a Pasquale Besenghi degli Ughi) e a quelle canoniche, le prime notizie di una biblioteca pubblica italiana si hanno nel lontano 1895, quando venne costituito il "Gabinetto Operaio di Lettura di Isola", mentre risale al 1902 una "Biblioteca Circolante Popolare" con un fondo librario di 500 volumi.

Ricca, soprattutto di letteratura tecnica, era la Biblioteca del Dopolavoro Arrigoni e Ampelea, funzionante nel periodo tra la prima e la seconda guerra mondiale. Debitamente sfoltito per motivi ideologici, tale fondo librario dopo il 1945 entra a far parte della Biblioteca del Circolo Popolare di Cultura. Anche questa biblioteca fu smantellata dopo il 1948. Nei decenni successivi, nell'ambito del Circolo Italiano di Cultura, viene nuovamente ripristinata la biblioteca in funzione della comunità italiana, diventata nel frattempo minoranza nazionale.

Il fondo librario attuale conta circa 4.656 volumi, quasi tutti di data più recente, con sezioni dedicate alla storia patria, alla consultazione, alla narrativa e alla letteratura per l'infanzia e viene costantemente ampliato. La biblioteca è particolarmente visitata da alunni e studenti delle scuole italiane di Isola. Dispone inoltre di una sala di lettura con giornali e riviste in lingua italiana oltre ad alcune copie delle pubblicazioni della nostra Comunità.

A quanto risulta dagli iscritti abbiamo ad oggi 211 utenti di cui 22 nuovi (11 conn. + 11 non conn.). Di tutti gli iscritti all'incirca 1/3 non sono registrati negli elenchi della nostra comunità italiana di Isola, di questi circa la metà non sono italiani.

Nell'anno 2010 i titoli prestati sono stati 347 di cui di autori italiani 77, di autori stranieri 144, per ragazzi BR blu (fascia di età 11-13) 3, ragazzi BR pl (fascia di età 2-5) 21, ragazzi BR rosso (fascia di età 6-10) 24, ragazzi BR verde (fascia di età 14-15) 5, gialli 52 e altro genere 21.

L'orario di apertura della biblioteca è dalle 15.00 alle 18.00 al mercoledì e venerdì, e dalle 10.00 alle 13.00 il lunedì, martedì e giovedì.

La sala di consultazione (1. piano) è stata visitata perlopiù da utenti, che avevano bisogno di materiale particolare per ricerche specialistiche di documentazione e storia delle terre istriane.

I titoli di questa raccolta non vengono dati in prestito esterno, tranne in casi particolari (insegnanti o ricercatori di materia storica).

L'affluenza in biblioteca vede la prevalenza di bambini e ragazzi. Il pubblico di utenti adulti invece è minore. Tra gli adulti però ci sono degli utenti molto regolari ed assidui.

Sulla scorta dei dati aggiornati in merito alla frequenza e prestito dei titoli, si cerca di introdurre l'uso di programmi informatici esistenti con l'emissione di tessere con codice a barra. In collaborazione con la biblioteca civica di Isola si potrà sicuramente giungere a risultati di modernizzazione del sistema di catalogazione ed evidenziazione nelle pratiche bibliotecarie appropriate.

La sala di lettura è aperta ogni giorno feriale dalle 17.00 alle 21.00 ed è frequentata giornalmente in primo luogo da connazionali.

Aaula informatica

Nell'aula informatica l'affluenza non è ancora soddisfacente. Solo alcuni connazionali fruiscono della possibilità di usare i computer ed hanno poco bisogno di assistenza, tranne che per la stampa dei lavori di ricerca che eseguono.

L'accesso all'aula informatica è possibile previo accordo, ogni giorno feriale.

Considerazioni

L'aggiornamento professionale del curatore della biblioteca tornerà utile anche nell'eventualità di una nostra prossima apertura di un centro di documentazione di storia e cronaca istriana, con l'accento posto sulle tre cittadine del litorale sloveno.

A tale scopo prevedo la necessità di consultare la responsabile del reparto di italianistica della biblioteca degli studi di Capodistria e di vari docenti di storia patria delle nostre istituzioni scolastiche e del centro di ricerca del litorale.

Accanto ai materiali stampati, è partita anche l'attività di raccolta di quelli video delle attività che si svolgono in sede.

Notevole successo ha riscontrato l'iniziativa di organizzare corsi di italiano per la popolazione non bilingue di Isola. L'interesse è superiore alle aspettative e la frequenza è ottima.

Fondo Librario Intestato a Pasquale Besenghi degli Ughi

Alla fine del 1996 la Comunità Autogestita Costiera della Nazionalità Italiana e la Sezione di italianistica presso la Biblioteca centrale di Capodistria, dopo un lavoro di sistemazione e di elaborazione durato un paio d'anni, hanno pubblicato il Catalogo del fondo librario della Biblioteca civica di Capodistria. Al termine del lavoro di recupero e di elaborazione di ogni singolo volume, durato pure qualche anno, è stato pubblicato il Catalogo della biblioteca intitolata a Pasquale Besenghi degli Ughi di Isola.

La biblioteca Besenghi, pur se ancora bisognosa di un'opera di restauro onde rallentare l'opera eroditrice del tempo e dell'incuria cui i volumi erano stati abbandonati per lunghi decenni, è sistemata secondo tutti i criteri della moderna

biblioteconomia, nella sua sede naturale, in una stanza del piano nobile di Palazzo Besenghi e viene conservata in quanto patrimonio culturale della Comunità nazionale italiana di Isola e della Repubblica di Slovenia.

Quale rilevanza assuma questo aspetto è facilmente dimostrabile proprio dalla nostra esperienza di minoranza nazionale, giunta a questo traguardo non per propria volontà, quanto come conseguenza degli avvenimenti di quest'ultimo mezzo secolo. Cinquant'anni, nel corso dei quali si è tentato di privarci della nostra memoria storica e delle nostre radici culturali e nazionali. Vuoi perché travolti da ideologie e pedagogie che, in nome di superiori interessi, mal sopportavano identificazioni diverse da quelle ufficialmente riconosciute, vuoi perché le testimonianze concrete del nostro essere storico – quelle che avrebbero potuto o dovuto legittimarci sul territorio del nostro secolare insediamento (gli archivi, le biblioteche, le opere d'arte) – per buona parte hanno inseguito le divisioni confinarie che via via venivano configurandosi.I risultati della ricerca condotta dal prof. Ivan Marković sulle vicende della biblioteca Besenghi, rappresentano una dimostrazione esemplare su come i nuovi ordinamenti politici avevano affrontato nei singoli periodi le testimonianze culturali che avrebbero potuto mettere in forse l'orientamento politico del momento.

Quindi, inseguendo l'ultima ideologia della fine del secolo appena conclusosi e di questo inizio del terzo millennio, che si richiama all'abbattimento di tutti i muri e di tutte le barriere, portare il libro alla libera circolazione, arrivare alle biblioteche senza frontiere, garantire una cultura senza confini, disporre di informazioni senza limiti, è il compito primario delle nostre comunità e delle biblioteche delle minoranze autoctone presenti sul territorio.

Il fondo librario intitolato a Pasquale Besenghi degli Ughi è certamente patrimonio della città di Isola, come lo è di tutta l'Istria e di tutta la Slovenia, ma, in particolare, è testimonianza della presenza storica della cultura italiana in tutta quest'area. E a questo aspetto che le comunità nazionali dovranno anche in futuro dedicare la massima attenzione: alla conservazione e alla tutela di questo patrimonio ereditato dai secoli scorsi, ma che mantiene intatto il suo valore per il presente e per il futuro.

Il fondo Besenghi è sicuramente un patrimonio librario oltremodo interessante e prezioso. A parte l'intrinseco valore di reperto bibliografico monumentale (libri del '500, '600, '700, manoscritti ecc.), la biblioteca Besenghi è tradizionalmente considerata il primo cavallo di battaglia di uno dei i più grandi poeti istriani, Pasquale Besenghi degli Ughi.

Purtroppo il fondo librario, attualmente custodito presso la biblioteca della Comunità italiana di Isola sotto il nome di fondo o biblioteca Besenghi, è formato da libri che mai sono appartenuti (se non in minima parte) alla famiglia Besenghi.

La vera biblioteca Besenghi non esiste più poiché la raccolta libraria appartenuta alla famiglia andò irrimediabilmente perduta alla morte del poeta Pasquale Besenghi. Alla perdita andarono sottratti soltanto pochissimi volumi grazie alla cura dei vicini parroci isolani. Il poderoso fondo di quasi 3.000 volumi, comunemente ritenuto fondo Besenghi si è invece costituito soltanto nel 1952 quando una commissione incaricata di inventariare i fondi librari privati, credette fondo Besenghi i libri del vicino ufficio parrocchiale di Isola.

Nelle seguenti pagine di introduzione al catalogo della Biblioteca Besenghi sono esposti la storia ed i fatti più importanti relativi al fondo Besenghi. In particolar modo abbiamo cercato di evidenziare e, per quanto possibile, comprendere e spiegare, le ragioni che hanno portato al travisamento della reale sorte della biblioteca Besenghi.

La biblioteca

Nel 1854, biblioteca e palazzo, visto che non v'erano eredi, passavano sotto la tutela parrocchiale.

Nel 1894 "il chiarissimo dott. Michele Depangher, notaio a Pirano, acquistava gli ultimi resti della biblioteca Besenghi, consistenti in una quarantina di volumi, alcuni dei quali rarissimi e importanti. Di questi giorni l'egregio patriota regalava quei preziosi avanzi al nostro Municipio, dando così ansa alla formazione d'una biblioteca che dovrebbe intitolarsi dal nome del nostro poeta..." (Venturini, 1899)

Nel 1952, un'apposita commissione nominata dal Comitato popolare cittadino di Isola, riceveva l'incarico di indagare sui beni della famiglia Besenghi.

La commissione (nella seguente formazione: il prof. Miroslav Pahor, gli scultori accademici Oreste Dequel e Jože Pohlen, i legali dott. Oscar Hudales e dott. Božidar Zega e Italo Dellore) svolgeva le proprie operazioni di accertamento nel Palazzo Besenghi e nella contigua biblioteca della chiesa parrocchiale di Isola.

La commissione arrivava alla seguente conclusione: "quasi tutta la biblioteca della chiesa parrocchiale di Isola è di provenienza dal palazzo Besenghi, ove circa cento anni fa formava la biblioteca della nobile famiglia" e constatava inoltre che dal 1854 in poi la raccolta non era stata più aggiornata.

In quegli anni il fondo librario veniva anche catalogato, inventariato sotto il nome "Biblioteca Besenghi Isola" e sistemato in una nuova sala del palazzo Besenghi.

Ma le disavventure dei libri erano appena incominciate: con gli anni dell'esodo, il bibliotecario incaricato di custodire la raccolta si trasferiva e Trieste ed anche il vecchio palazzo si presentava ormai inadatto alla custodia di una biblioteca. Sembra comunque, e qui in mancanza di documenti chiarificatori ci basiamo sulle informazioni personali non scritte dateci dai bibliotecari più anziani della Biblioteca centrale „S. Vilhar" di Capodistria, che i libri siano stati in un primo momento collocati in un magazzino dell'attuale Casa di Cultura di Isola, di lì a Scoffie, in uno squallido deposito per libri vecchi quindi ancora a Capodistria in un deposito della Biblioteca centrale „S. Vilhar" dislocato a Semedella.

Il fondo Besenghi andò così disperso e dimenticato per la seconda volta.

Finalmente, grazie all'abnegazione della dott.essa Amalia Petronio, bibliotecaria responsabile della sezione italiana presso la Biblioteca centrale „Srečko Vilhar" di Capodistria, è stato possibile effettuare il recupero dei testi inventariati nel 1953/54 come biblioteca Besenghi e collocarli nel palazzo Besenghi a Isola.

Il 28 ottobre del 1993 al palazzo Besenghi di Isola aveva luogo una cerimonia con la quale si solennizzava il ritorno, in quella sede (lo stupendo palazzo Besenghi, allora sede della Comunità italiana di Isola) di quanto rimasto, creduto e/o ritenuto fondo Besenghi.

Il fondo Besenghi conta oggi 2986 unità. Oltre la metà sono libri che trattano di tematiche religiose (1327 unità) più 165 bibbie, oltre 400 sono libri di medicina, quasi 300 i libri di storia, seguono poi libri di letteratura italiana, latina, filosofia, biografie, dizionari, storia patria, scienze ecc. Oltre alle opere pubblicate vi sono inoltre anche 17 manoscritti inediti, ed un mazzo di lettere e fogli sparsi, non catalogati.

È evidente il grande numero di volumi di religione e l'esiguità dei tomi di belle lettere o di nomi della grande letteratura, ed in particolare di quella italiana.

Molto probabilmente il grande numero di testi religiosi è dovuto al fatto che per lunghi anni i resti della biblioteca Besenghi sono stati ospitati dalla contigua biblioteca parrocchiale.

Negli anni del primo recupero (1953/54) più di qualche libro della biblioteca parrocchiale sarà probabilmente andato a finire nell'inventario Besenghi.

Ma il problema della strana composizione del fondo potrebbe venir posto e risolto anche nei seguenti termini: da anni la biblioteca Basenghi non esiste più, nel 1894 il dott. Depangher ne acquistava gli ultimi resti, e quello che dal 1953 in poi si considera Biblioteca Besenghi non è altro che la Biblioteca parrocchiale di Isola, peraltro arricchita di pochi tomi (comunque non più di 5 !) che i preti isolani erano riusciti a salvare al grande naufragio del fondo Besenghi!

L'inventariazione condotta negli anni 1953/54 ed unico dato certo a nostra conoscenza circa la reale consistenza del „fondo Basenghi" almeno in quegli anni (facilmente identificabile per l'uso spropositato del timbro triangolare con la scritta Biblioteca Besenghi Isola), indica la presenza di 3.523 unità, ma anche tale numero non rispecchia quello reale dei tomi visto che molti di essi possiedono due o più numeri d'inventario nel caso in cui si compongano di due o più parti (parte prima, seconda ecc.).

La catalogazione condotta in seno al reparto di italianistica della Biblioteca centrale „S. Vilhar" effettuata su personal computer, raggiunge cifra 2.968 e tale è l'effettivo numero dei tomi oggi presenti nel fondo. Possiamo avere quindi un'idea dei libri perduti dal 1953/54 in poi, ma non sappiamo nulla in merito al periodo 1854–1953, né conosciamo la consistenza della raccolta al tempo dei Besenghi.

L'eredità libraria dei Besenghi andò purtroppo dispersa ed è oggi praticamente impossibile reperirne le tracce con esattezza. Il periodo più oscuro sono gli anni 1894–1953. Lo stesso dott. Depangher, che ne avrebbe acquistato gli ultimi resti per farne dono al Comune di Trieste, finì, stando alla testimonianza del Quarantotto, per restituirli al Comune di Isola. Si ignora da dove vennero recuperate, si è riusciti però a recuperare il testamento autografo del Besenghi, che era "custodito" presso l'archivio regionale di Capodistria e che per caso è stato ritrovato alcuni anni fa.

Visto che non si è in grado di seguire le tracce delle carte besenghiane, ridotte, stando alle ultime testimonianze, ad "una quarantina di libri, piccolo gruppo, ecc.", da dove allora provengono realmente i quasi tremila (3000) volumi custoditi oggi al palazzo Besenghi di Isola.

La risposta è insita nella Relazione di lavoro svolta dalla Commissione nel 1952. Da essa risulta evidente come, quando ed in che modo, la biblioteca parrocchiale di Isola è "diventata" fondo Besenghi.

Una volta presa visione della biblioteca parrocchiale, la commissione, operante in base all'ordinanza della Delegazione Circondariale per la Cultura secondo la quale si dovevano fare gli elenchi di tutte le biblioteche esistenti nel circondario istriano, viste anche le ultime resistenze del parroco, decide di fare l'elenco dei libri della parrocchia di Isola e dichiararlo fondo Besenghi con la motivazione che sicuramente una nobile e ricca famiglia come quella dei Besenghi, che si permette di fabbricare un prezioso palazzo nello stile di allora, non poteva non possedere una biblioteca ben fornita. Il lavoro venne eseguito e portato a termine in data 18.2.1952 dal bibliotecario della Biblioteca civica di Capodistria, il prof. Miroslav Pahor. Vano risultò anche l'ultimo tentativo del parroco di salvare i propri libri...

La raccolta libraria dei Besenghi, e soprattutto quella del poeta Pasquale, andò irrimediabilmente perduta alla morte di quest'ultimo. Ciò risulta più che evidente dallo stesso testamento di Pasquale Besenghi nonché dalle dichiarazioni del notaio Depangher, che ne acquistò gli ultimi resti, e da quelle successive del Quarantotto, che più di ogni altro studiò i fatti e le vicende relative ai Besenghi. Alla perdita andarono sottratti soltanto pochi volumi firmati (e comunque in numero mai superiore alle cinque unità) e questo grazie soltanto alla cura dei vicini parroci isolani, che nel loro archivio avevano salvato le ultime carte besenghiane (i pochi libri firmati dai Besenghi insieme ad alcune lettere ed al testamento dell'ultimo Besenghi erano infatti custodite, come si rileva nel già citato documento, nell'archivio della Chiesa parrocchiale di Isola).

Forse fu semplice ignoranza ad offuscare le menti dei membri della commissione che "sostituirono" la biblioteca parrocchiale alla biblioteca Besenghi della quale avevano pur sentito parlare, e che, dopo aver toccato con mano le prove tangibili di una sua esistenza, emisero il verdetto finale.

Bibliografia

De Hassek, Oscare: Besenghi degli Ughi, Prose e poesie, Trieste, Tipografia G. Balestra e. C. 1884

Venturini, Domenico: Conferenza su Pasquale Besenghi degli Ughi tenuta dal prof. Paolo Tedeschi nella famiglia triestina a Milano, Capodistria 1899

Venturini, Domenico: I resti della biblioteca Besenghi , ne „L'Indipendente", Trieste, 3 giugno 1899

Morteani, Luigi: Isola ed i suoi statuti, Parenzo, Stab. tip. Gaetano Coana 1888

Quarantotto, Giovanni: Ricerche e studi intorno a Pasquale Besenghi degli Ughi, Parenzo 1908 e 1909, voll. 2

Quarantotto, Giovanni: La cultura letteraria di Trieste e dell'Istria, Vittorio Vascotto, Stab. Tip. Carlo Priora, Capodistria 1914

Quarantotto, Giovanni: Nuovi studi sul poeta e patriota Istriano Pasquale Besenghi degli Ughi, Parenzo, Tipografia G. Coana e figli, 1928

Relazione della visita fatta dalla Commissione al Palazzo Besenghi di Isola e della elencazione della biblioteca della Chiesa Parrocchiale di Isola, 22 febbraio 1952, conservata presso la Biblioteca centrale „Srečko Vilhar" di Capodistria).

Rinaldi, E.: L'opera di Pasquale Besenghi degli Ughi, Trieste 1966

Radossi, Giovanni: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Isola d'Istria, in „Atti

del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno" vol. XVII, Trieste–Rovigno 1986–87, pp. 303–357
Cervani, Giulio: Trieste-Cucibrech nella satira di Pasquale Besenghi degli Ughi, in „Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno" vol. XIII, Trieste–Rovigno 1982–83, pp. 333–352
Maier, Bruno: Profilo di Pasquale Besenghi degli Ughi, in „Il Banco di Lettura" n.1, Trieste 1988
Dallemulle Ausenak, Gianna: Rivisitando Pasquale Besenghi degli Ughi, in „La Battana", pp. 67/88, anno XXIX dicembre 1992 n. 106
Marković, Ivan: Ciò che si sa e rimane della biblioteca appartenuta alla famiglia Besenghi di Isola, in „Annales: Annali di studi istriani e mediterranei", n. 8, 1996, pp. 325–330
Siljan, Gianfranco: Pasquale Besenghi degli Ughi: un poeta controcorrente, Isola, Il Mandracchio, 1997
Sau Silvano: prefazione al catalogo »La Biblioteca Besenghi«, Isola, Il Mandracchio 1999

Izposojevalna knjižnica italijanske skupnosti iz Izole – Knjižnica "Domenico Lovisato"

Knjižnica italijanske narodne skupnosti v Izoli ima dolgoletno tradicijo. V sklopu Skupnosti Italijanov »Giordano Bruno« je dolgo zagotavljala pripadnikom italijanske skupnosti primerne prostore, kjer je bilo možno v miru brati časopise in revije v italijanskem jeziku, slediti novicam iz Italije in sveta, predvsem pa listati časopis italijanske narodne skupnosti »La Voce del Popolo«, ki izhaja na Reki na Hrvaškem. Knjižnica je seveda imela tudi svoj knjižni fond, ki ga je skupnost podedovala od po vojni delujočega ljudskega kulturnega krožka (Circolo di cultura popolare di Isola), ki je bil del Unije Italijanov iz istrskega okrožja.

Knjižnice v Izoli imajo zelo dolgo tradicijo. Delovale so kot javne ustanove z namenom, da kulturno vzgajajo celotno prebivalstvo. Bolj premožne izolske družine so imele svoje knjižnice (še danes obstaja knjižni fond družine Besenghi degli Ughi), duhovniki so imeli svojo knjižnico, o javni italijanski knjižnici pa obstaja zapis iz leta 1895. Takrat je bil ustanovljen »izolski delavski bralni kabinet«. Leta 1902 pa je bila ustanovljena prva »ljudska potujoča knjižnica iz Izole«, ki je imela v svojem fondu 500 naslovov.

Tudi tovarne so imele svoje knjižnice. Bogat s tehnično literaturo je bil prostočasni krožek Arrigonija in Ampeleje, ki je deloval med dvema svetovnima vojnama. Primerno »očiščen« iz ideoloških razlogov je leta 1945 knjižni fond postal del knjižnice Ljudskega kulturnega krožka. Vendar so tudi to knjižnico leta 1948 uničili.

Po tem letu pa se v sklopu Italijanskega kulturnega krožka znova ustanovi knjižnica za potrebe italijanske skupnosti, ki je medtem postala narodna manjšina.

Sedanji knjižni fond šteje približno 4.656 knjig. Večina teh knjig je bila nabavljena v nam bližnjem času. Veliko je domoznanskih naslovov, knjig za raziskovalne namene, pripovedništva in mladinske literature. Fond se redno

dopolnjuje z nakupi iz sredstev Ministrstva za kulturo RS in iz knjižnih skladov, ki nam jih zagotavlja Republika Italija. Najbolj redni so obiskovalci iz naših manjšinskih šol. V sklopu knjižnice je na razpolago tudi čitalnica s časopisi in revijami v italijanskem jeziku ter s knjigami, ki jih samozaložniško izdaja naša skupnost.

Knjižnica je odprta vsak dan, in sicer ob ponedeljkih, torkih in četrtkih od 9.00 do 13., ob sredah in petkih pa od 15.00 do 19.00 ure.

Eden od prostorov knjižnice je namenjen strokovni literaturi, kjer so na ogled predvsem publikacije o istrski zgodovini. Te knjige so v glavnem na ogled le v naših prostorih in se ponavadi ne izposojajo, razen za posebne potrebe strokovnjakov in raziskovalcev.

Čitalnico obiskujejo pretežno naši sonarodnjaki in je odprta vsak dan od 15.00 do 20.30.

Računalniška učilnica

Računalniška učilnica je namenjena vsem obiskovalcem za prosto uporabo (pripravo dokumentov, deskanje po spletu, raziskovalne naloge). Tiskanje gradiva je omogočeno ob prisotnosti knjižničarja, da ne bi prišlo do zlorab oz. do nepotrebnega trošenja papirja in drugega tiskarskega materiala.

Dostop do računalniške učilnice je mogoč po predčasnem dogovoru vsak delavnik.

Az izolai Olasz Nemzeti Közösség könyvtára
A „Domenico Lovisato” könyvtár

A könyvtárának sokéves hagyománya van. A „Giordano Bruno” Olasz Közösség által az olasz nemzetiség számára megfelelő helyiségek állnak rendelkezésre. A könyvtárnak saját gyűjteménye is van, amelyet a háború után működő, népi kultúrát ápoló művelődési szakkörtől („Circolo di cultura popolare” di Isola) örökölt.

A vagyonos izolai polgároknak is voltak magánkönyvtáraik (ma is létezik a Besenghi degli Ughi család könyvgyűjteménye), a papságnak is volt saját könyvgyűjteménye. 1895-ből származik az a hivatalos okirat, amely az izolai könyvtárakat említi. Ekkor alapították az izolai „munkások által létrehozott olvasókört”, amelynek 500 dokumentuma volt a gyűjteményében.

A gyáraknak is voltak saját könyvtáraik. Gazdag műszaki könyvanyaga volt az Arrigonija és az Ampeleje irodalmi körének, amely a két világháború közt működött. Ideológiai szempontok szerint válogatott anyaga volt a Népkönyvtárnak 1945-ben, amelyet 1948-ban meg is szűntettek. Ezt követően alapították meg az Olasz Nemzetiség Kultúrköre keretében az olasz nemzetiség könyvtárát.

A jelenlegi könyvállomány 4 656 könyv. Ennek zömét nemrégen szerezték be. Sok a honismereti anyag, és számos, kutatásra szánt könyv is található itt, de ezenkívül van szépirodalom és ifjúsági irodalom is. A gyűjteményt a Szlovén Kulturális Minisztérium és az Olasz Köztársaság támogatásából bővítik. A leggyakrabban az olasz nemzetiségi iskolák tanulói látogatják a könyvtárat. Az olvasóteremben olasz

nyelvű időszaki kiadványok (pl. a Rijekában megjelenő „La Voce del Popolo” napilap), folyóiratok és az olasz közösség önerőből kiadott könyvei találhatók.

A könyvtár egyik helyiségében – többnyire Isztria története témájú – szakirodalom található, amely csak kivételes esetekben, kutatási célra kölcsönözhető.

A számítástechnikai termet munkanapokon mindenki használhatja (szakirodalom gyűjtésre, böngészésre az interneten, kutatómunkára), előzetes bejelentkezés is lehetséges, de nyomtatni csak a könyvtáros jelenlétében lehet.

Knižnica talianskej národnej komunity v meste Izola
Knižnica „Domenico Lovisato”

Knižnica má dlhoročnú tradíciu, vďaka združeniu Giordano Bruno sú tu pre taliansku komunitu vytvorené vhodné priestory. Knižnica disponuje aj vlastným knižničným fondom, ktorý pôvodne patril ľudovému kultúrnemu spolku Circolo di cultura populare di Isola.

Aj majetní mešťania disponovali vlastnými súkromnými knižnicami (doteraz existuje zbierka rodiny Besenghi degli Ughi), podobne ako aj cirkev, resp. kňažstvo. V listine z roku 1895 sa spomínajú viaceré knižnice v Izole. V tom období bol založený robotnícky čitateľský krúžok s 500 titulmi.

Aj v továrne mali vlastné knižnice. Bohatou zbierkou technickej literatúry disponovali v medzivojnovom období literárne krúžky Arragonija a Ampeleje. Do fondov Ľudovej knižnice v roku 1945 boli jednotlivé diela vyberané na základe ideologických kritérií, knižnica bola zrušená v roku 1948. Následne bola vytvorená talianska národnostná knižnica ako súčasť Talianskeho národnostného kultúrneho krúžku.

V súčasnosti sa v zbierke nachádza 4 656 titulov, ide väčšinou o novšie prírastky. Sú to najmä vlastivedné, menej vedecké publikácie, ako aj beletria a mládežnícka literatúra. Nové tituly sa kupujú najmä finančnej podpore Ministerstva kultúry Slovinska a Talianskej republiky. Medzi návštevníkmi prevažujú žiaci škôl s talianskym vyučovacím jazykom. V čitárni sú k dispozícii talianske periodiká (napr. denník La Voce del Popolo z Rijeky), rôzne časopisy a publikácie.

V odbornej čitárni sú umiestnené odborné publikácie – najmä k dejinám Istrie –, tieto publikácie sú určené k prezenčnému štúdiu, vypožičať ich možno len na výskumné účely.

Počítačová miestnosť je k dispozícii cez pracovné dni. Návštevníci môžu techniku využívať na hľadanie literatúry a na výskumné účely. Tlačiť materiály možno len za prítomnosti bibliotekára.

Marco APOLLONIO

La biblioteca del Ginnasio “Gian Rinaldo Carli” di Capodistria

“I libri hanno gli stessi nemici che l’uomo: il fuoco, l’umido, le bestie, il tempo e il loro stesso contenuto.” Scriveva Paul Valéry. Un’affermazione condivisibile, perché è da tempi immemorabili, da quando l’uomo ha una storia, la sua storia, che il libro lo accompagna, lo descrive, lo seduce e, inevitabilmente, gli somiglia. Vi è, infatti, una similitudine particolare, profonda, tra il libro e l’uomo. Corpo e spirito, carta e parola. Simmetrie, metafore, simbologie. Avendo così tanto in comune, i libri si sono appropriati dei gesti, delle abitudini, di quei rischi che, accompagnando la vita di un uomo, fatalmente accompagnano anche la sua creazione più grande, accomunando al creatore il loro stesso destino. Attirando, così, su di loro, il pericolo brutale provocato dal fuoco, dall’umido, dalle bestie, dal tempo e da loro stessi. La prima condizione che non concede rinvii, proroghe, rimandi, quel timore di morte e di oblio, accompagna nel medesimo ordine sia l’uomo che il libro: gli stessi nemici, lo stesso pericolo che li sovrasta nell’estenuante quanto illusoria velleità di dominare e descrivere il mondo. Di fare opera di discriminazione, preferire e sopprimere, creare e distruggere, desiderando fino allo sfinimento di imporre una visione, una narrazione dell’universo.

Tanti i nemici, tante le immagini. L’elemento che contraddistingue entrambi è la storia. La storia dell’uomo e l’uomo nella storia, nel libro, nelle parole che lo raccontano, il suo pensiero, le sue gesta, le sue vittorie e le sue sconfitte. Perché il libro è un testimone che teme gli stessi nemici e teme se stesso, la sua presunta attendibilità, quel temerario inseguimento lungo sentieri invisibili, alla ricerca di parole e significati, di idee che diano un senso alla ricerca, alla storia, alla condizione e alla vita umana. In concreto il libro ci gratifica moltiplicando le opportunità, le esperienze e i sentimenti della nostra vita. Grazie ai libri abbiamo la possibilità di vivere in altri tempi e in altri luoghi. In altre culture e in altri pensieri diversi dal nostro. Possiamo viaggiare lontano, a nostro piacimento, lo spazio-tempo si dilata nelle possibilità che offre e poi si comprime in una particolare storia, viviamo di più, viviamo meglio, viviamo altrove. Le barriere e i confini scompaiono, possiamo essere uomo o donna, a nostro piacimento, seguire il ragionamento di un vampiro, vedere il *boudoir* di una cortigiana del Settecento, percepire il fremito di un animale, partecipare a un banchetto nella Roma imperiale. Le possibilità sono virtualmente infinite, nel breve tempo del libro viviamo esperienze, pensieri, sentimenti, visioni, che si estendono per anni e per migliaia di chilometri. Con Proust assaggiamo delicatamente la *madeleine*, assaporando i ricordi e il piacere, e l’esperienza di questo fenomeno, di questo avvenimento narrante e in qualche modo, per certi versi, indicibile, quel vivere e sentire, quel provare ricordi e sensazioni di un attimo, il piacere di noi stessi e delle parole che lo fanno rivivere in altri tempi e in altri luoghi. Con Joyce possiamo seguire i pensieri di Molly Bloom, parole come flusso di coscienza, l’ininterrotto riflettere sulle cose del mondo come pensiero composto da parole vive e il cui senso, il loro ordine interno, non è più limitato dalla grammatica o dall’ortografia. Con Dostojevskij ci possiamo calare nel più profondo dell’animo umano, scoprire

l'angoscia e la gioia, la disperazione e l'ingenua felicità dei suoi personaggi. Con Rabelais scopriamo un Cinquecento dal sapore popolare, giocoso, un'esplosione di fantasia e immaginazione, perfino il sapore dei cibi, descritti, citati, rappresentati in tutti i modi possibili.

Ma gli esempi sono potenzialmente inesauribili. Quello che conta è che il libro è un'anticamera del paradiso, un mondo di possibilità e creazione. Naturalmente, in quanto tale, vi possiamo scorgere anche, come del resto nell'uomo, la sua controparte oscura, nascosta, e parafrasando il borgesiano eresiarca di Uqbar affermare che i libri al pari degli specchi e della copula sono abominevoli, poiché moltiplicando il numero degli uomini, moltiplicano all'infinito, oltre che la sua immagine, le sue storie e il suo pensiero.

Il luogo tradizionale deputato alla salvaguardia di questi mondi possibili che sono i libri è la biblioteca e in questo mio intervento parlerò di una biblioteca in particolare, della biblioteca scolastica del Ginnasio "Gian Rinaldo Carli" di Capodistria nella quale io lavoro come bibliotecario. Una biblioteca scolastica particolare, specifica, in quanto pur essendo ufficialmente una biblioteca scolastica, oltre ad avere un ricco fondo librario di carattere generale e quindi indirizzato a un pubblico più ampio ma con particolare attenzione a quello scolastico, la nostra biblioteca conserva numerosi volumi antichi, tra i quali, come vedremo, figurano alcuni libri particolarmente preziosi. La storia della biblioteca coincide, così, con la storia plurisecolare del nostro Istituto. Il Ginnasio, che oggi porta il nome di Gian Rinaldo Carli, è stato fondato come seminario da una patente ducale nel 1610. I primi anni furono difficili, sia per la guerra di Gradisca del 1617, sia per la peste che dilagava nella regione, tanto che la scuola dovette chiudere i battenti. Ricordiamo che il flagello della peste ridusse la popolazione di Capodistria da 5000 a 1500 anime. Nel 1675 Venezia finalmente diede il permesso di riaprire il Collegio, il che avvenne nell'anno successivo, nel 1676, mentre nel 1683 quest'ultimo si trasferì nel nuovo edificio che tuttora adempie alla sua funzione originale.

L'istruzione era affidata ai padri Somaschi e, verso il 1700, ai padri delle Scuole Pie, gli Scolopi. La caduta di Venezia e l'instaurazione del governo austriaco non apportarono grosse novità. Pesante fu invece l'ingerenza della nuova amministrazione francese che trasformò il Collegio in Liceo e affidò l'istruzione anche a professori laici. La restaurazione del governo austriaco ripropose il vecchio Collegio che successivamente venne convertito in Ginnasio in conformità con la legge sull'istruzione austriaca. Tale modifica segna anche il cambiamento di denominazione, l'istituto verrà chiamato "Imperial Regio Ginnasio Giustinopolitano". L'insegnamento avveniva quindi in latino e in italiano, su testi in italiano sottoposti all'approvazione del governo austriaco. Motivi politici, tra i quali il lento ma inesorabile intedescamento della scuola, che nell'anno 1824–1825 di fatto diventava ginnasio tedesco senza cattedra di lingua italiana, determinarono lo spopolamento scolastico, così nell'anno 1841–1842 il Ginnasio con tutto il corpo insegnanti venne trasferito a Trieste. Capodistria accusò il colpo ma seppe riprendersi prontamente, aprendo nel 1848 un ginnasio italiano con cattedra in lingua tedesca.

Con ordinanza ministeriale del 4 maggio 1868 l'italiano veniva riconfermato lingua d'istruzione obbligatoria per tutte le materie e a un tempo materia d'obbligo

per tutti gli alunni; mentre il tedesco e lo slavo restavano d'obbligo solo per i tedeschi e gli slavi. Dopo la Grande guerra il Ginnasio ritornava sotto la piena giurisdizione italiana assumendo il nome del letterato istriano Carlo Combi. Negli anni settanta del secolo scorso una nuova riforma scolastica trasformava i ginnasi in scuole indirizzate. Il Ginnasio di Capodistria diventava così "Scuola Media con lingua d'insegnamento italiana di indirizzo sociolinguistico". Con l'indipendenza della Slovenia, infine, e la nuova riforma scolastica che, di fatto, ripristinava i ginnasi, l'istituto assunse il nome attuale e cioè quello dell'illuminista e poligrafo capodistriano Gian Rinaldo Carli.

Nel *Primo programma dell'Imperial Regio Ginnasio di Capodistria* del 1858, l'allora direttore ginnasiale Giovanni Löser scriveva: "il Collegio dei Nobili possedeva preziosa raccolta di libri." Sulla reale consistenza di tale raccolta, che rappresenta il primo nucleo della biblioteca, non si possono che fare congetture in quanto il Löser cita documenti ora scomparsi. Attualmente solo pochi volumi con la scritta *Ex bibliotheca scholarum Piarum* testimoniano il fatto che il Collegio dei Nobili possedesse una biblioteca. Una parte fondamentale, per valore e antichità, del fondo antiquario presente nella biblioteca del nostro Ginnasio apparteneva invece all'Accademia dei Risorti di Capodistria e fu da questa ceduta alla nostra biblioteca dopo il 1806, quindi alla chiusura dell'Accademia stessa Ricordiamo brevemente che il merito di aver creato la biblioteca dell'Accademia spetta a due personaggi illustri della storia della nostra città: Girolamo Gravisi e Gian Rinaldo Carli, dal quale il nostro Istituto prende, come abbiamo visto, anche il nome. I due studiosi realizzarono, in pieno spirito illuministico, una vera e propria libreria pubblica che, sempre grazie al loro interessamento, alla chiusura dell'Accademia passò al Collegio dei Nobili e quindi al Ginnasio. Di questo fondo, al quale si aggiungono i libri della biblioteca personale del fratello di Gian Rinaldo Carli, Girolamo, citiamo alcune opere, *in primis* due opere autografate dal Carli, la traduzione della *Teogonia* di Esiodo e il terzo tomo *Delle monete e dell'instituzione delle zecche d'Italia*, che l'autore dedica all'Accademia dei Risorti, poi la monumentale *Rerum italicarum scriptores* del Muratori, 28 volumi in folio e, sempre in folio, i 20 volumi del *Thesaurus antiquitatum graecarum* del filologo tedesco Johann Georg Graeve.

Una data cruciale nella storia del nostro Ginnasio, ma anche della biblioteca, è rappresentata dall'anno scolastico 1841–1842 quando il Ginnasio con tutto il corpo insegnanti venne trasferito a Trieste. Tale avvenimento è per noi importante perché venne trasferita, nell'odierno capoluogo giuliano, anche la nostra biblioteca.

Fortunatamente, nel 1848 venne riaperto il Ginnasio a Capodistria e l'intera biblioteca fece ritorno da Trieste.

Quest'ultima fu, di fatto, restituita al Comune il quale la affidò al Ginnasio dichiarandola Biblioteca Civica ovvero di proprietà del Comune. Questa decisione fu probabilmente presa per impedire che un eventuale trasferimento futuro del Ginnasio comportasse anche il trasferimento della biblioteca. Una scelta politica per evitare che il prezioso fondo di libri finisse altrove. Nell'anno scolastico 1850–51 esistevano quindi due biblioteche ben distinte nell'ambito del Ginnasio: la Biblioteca Civica di proprietà del Comune che comprendeva in pratica tutti i libri dell'ex Ginnasio, e quindi quelli dei piaristi, dell'Accademia e di varie donazioni

private, e quella erariale, quella cioè scolastica, agli inizi quasi inesistente e negli anni arricchita con fondi statali e costituita soprattutto da volumi in tedesco, di appartenenza del Ginnasio e quindi statale.

A riprova di tale tesi, della volontà quindi politica del Comune di tutelarsi per quanto riguarda la proprietà dei volumi del Ginnasio, e del fatto che eventi analoghi si erano già verificati, è la richiesta fatta nel 1870 da parte del podestà Domenico Madonizza alla Luogotenenza di Trieste affinché intercedesse a far ritornare a Capodistria i volumi che sarebbero stati trasportati a Gorizia in seguito alla soppressione del Liceo (quest'ultimo era nato nel 1814 quando il Collegio fu trasformato in due istituti: Liceo e Ginnasio) nell'anno scolastico 1817–1818. Richiesta alla quale non si diede seguito perché i volumi non furono rintracciati.

Negli Annuari del Ginnasio la Biblioteca Civica e la Biblioteca Erariale sono menzionate almeno fino al 1863. Negli anni successivi è riportato semplicemente il termine Biblioteca mentre dall'anno scolastico 1869–70 il fondo della Biblioteca Civica divenne di fatto fondo ginnasiale in quanto nel frattempo si andava formando una nuova biblioteca cittadina in altra sede. La Biblioteca Civica e quella Erariale, ambedue al Ginnasio, si trasformano così, la prima in Biblioteca dei Professori, il cui fondo comprendeva le opere più preziose e la seconda in Biblioteca degli Studenti con le opere prevalentemente in tedesco e altre di argomento didattico. Questo tipo di denominazione proseguirà ininterrottamente almeno fino alla stesura dell'ultimo annuario scolastico nel 1928–29.

Attualmente l'unica distinzione all'interno della biblioteca viene fatta tra i libri destinati agli utenti e il fondo antiquario.

I libri antichi, quelli cioè pubblicati prima del 1800 sono complessivamente circa un migliaio. Le cinquecentine sono 37. Di queste, possiamo citarne alcune per il loro considerevole valore. Iniziamo subito con il libro più antico. Si tratta di un volume del Bembo risalente al 1512. La biblioteca possiede poi tre aldine, e qui non mi soffermo sul valore intrinseco a tutti conosciuto dei volumi pubblicati dalla tipografia di Aldo Manuzio, libri risalenti alla prima metà del Cinquecento, opere rispettivamente di Polibio, Plinio il Vecchio e Cicerone.

Ma il libro senz'altro più prezioso, che viene custodito con cura particolare è un'edizione del 1580 dell'*Orlando Furioso* dell'Ariosto con bellissime incisioni a colori e pubblicato a Venezia dalla tipografia di Vincenzo Valgrisi.

Passando ai libri del Seicento, la biblioteca possiede lo Statuto della_città di Capodistria del 1668, un vocabolario arabo-latino-italiano della prima metà del Seicento e un altro sempre dello stesso periodo comprendente ben sette lingue: italiano, latino, greco, ebraico, francese, tedesco e spagnolo; inoltre, sempre del Seicento, un erbario raffigurante piante europee e delle Indie orientali e occidentali.

Del Settecento sono i già menzionati volumi in folio del *Rerum italicarum scriptores* del Muratori, e il *Thesaurus antiquitatum graecarum* del Graeve, abbiamo poi l'atlante del De L'Isle e il *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, tutti della prima metà del secolo, nonché le opere complete di Gian Rinaldo Carli. Un altro volume che riveste un interesse non soltanto tra i bibliofili è la prima edizione del libro *Ilios* del celebre archeologo Heinrich Schliemann del 1881, nel quale viene descritta la scoperta di Troia. Sempre dell'800, di particolare importanza per la cultura slovena la ristampa della *Slava vojvodine Kranjske* del Valvazor.

Questi libri naturalmente rappresentano soltanto una minima parte dell'intero fondo librario che complessivamente ammonta a circa 18 mila volumi. Libri quasi tutti di argomento umanistico. Sono volumi in gran parte di letteratura, storia, filosofia e arte.

Il fondo è sistemato in due locali attigui dalla superficie complessiva di circa 100 metri quadrati, secondo il sistema della Classificazione Decimale Universale e il libero accesso. La prima sala funge anche da sala di consultazione e lettura, ed è attrezzata per essere un luogo di studio e di ricerca. Nell'altra sala, quella maggiore, si trovano i libri antichi, sistemati in armadi chiusi, mentre tutti gli altri libri sono invece disposti sugli scaffali e sono direttamente accessibili al pubblico.

Nonostante si tratti di una biblioteca scolastica, quindi in primo luogo una struttura didattica finalizzata agli studenti dell'istituto, grazie al suo ricco e prezioso fondo librario viene frequentata anche da utenti e studiosi esterni. Soprattutto interessante la cospicua raccolta di volumi riguardanti la Storia Patria, con libri originali del sunnominato Carli, dello Stancovich, del Kandler, del Quarantotto, del Caprin, del Semi e di altri studiosi anche minori delle nostre regioni.

Bibliografia

Annuari del R. Liceo-Ginnasio C. Combi di Capodistria, preceduti prima del 1918 dai: *Programmi dell'I.R. Ginnasio superiore di Capodistria* (dal 1858 in poi).

Benussi, Bernardo: *La coltura generale ed il ginnasio*, Capodistria 1871.

Cherini, Aldo: *Il Ginnasio*, in *La Sveglia* 1989, 95.

Fusilli, Leo: *Liceo Combi, centro di Cultura*, in: *Il Territorio*, n. 26 maggio-agosto 1989.

Löser, Giovanni: *Alcune notizie intorno la pubblica educazione a Capodistria raccolte dal direttore ginnasiale*, in: *Primo programma dell'I.R. Ginnasio di Capodistria*, Trieste 1858.

Majer, Francesco: *L'I.R. Ginnasio superiore di Capodistria 1848–1900*, in: *Programma dell'I.R. Ginnasio superiore di Capodistria - 1901*, Capodistria 1901.

Marković, Ivan: *Il Ginnasio Italiano di Capodistria, dal Collegio dei Nobili al Gian Rinaldo Carli, quattro secoli di tradizione*, in: *La Battana*, n. 107, 1993, pp. 48-67.

Marković, Ivan: *Štiri stoletja nepretrgane tradicije, "zakladi" knjižnice Gimnazije Gian Rinaldo Carli v Kopru*, in: *Knjižnica*, 37, n. 1/2 (1993), pp. 163–168.

Marković, Ivan: *Gibanja šolske populacije na C. K. gimnaziji v Kopru med leti 1858–1919*, in: *Annales*, anno 6, n. 8 (1996), pp. 207–212.

Marković, Ivan: *Fondi librari e biblioteche a Capodistria*, Capodistria 2000.

Quarantotto, Giovanni: *Il R. Ginnasio-liceo "Carlo Combi" di Capodistria per gli antichi alunni caduti nelle guerre del risorgimento*, Capodistria 1922.

Quarantotto, Giovanni: *C. Combi e il liceo-ginnasio di Capodistria*, in: *Porta Orientale*, 1935, pp. 513–23.

Quarantotto, Giovanni: *Nel CX anniversario dalla fondazione del Liceo-ginnasio Carlo Combi di Capodistria*, in: *AMI*, 1958 n.s. VI.

Tommasich, Andrea: *Storia dell'educazione pubblica in Capodistria*, 1872, ms. Archivio Municipale di Capodistria, 1630–1872.

L'Unione, 9 maggio 1879, nn. 15 e 16.

Knjižnica Gimnazije »Gian Rinaldo Carli« iz Kopra

Knjižnica Gimnazije Gian Rinaldo Carli iz Kopra je izredno zanimiva in bogata. Njena zgodovina se prepleta z zgodovino same gimnazije, ki je bila ustanovljena že v začetku 17. stoletja. Knjižnica skrbno hrani okoli 18.000 knjig, med katerimi je veliko starih in dragocenih publikacij z nesporno antikvarno vrednostjo. Knjižni fond je v veliki meri dediščina starega Kolegija plemičev, veliko pa je tudi publikacij iz avstrijskega obdobja. Šola tako danes hrani nadvse izjemno in dragoceno knjižno zbirko ter publikacije, ki jih v navadnih šolskih knjižnicah običajno ni najti. Navedimo samo nekatere: dragocen primerek prve tiskane izdaje *Statuta mesta Koper* (1668); prva *folio* izdaja knjige *Rerum italicarum scriptores* velikega italijanskega enciklopedista, zgodovinarja in polihistorja Ludovica Antonia Muratorija (v kar 28 zvezkih); 20 zvezkov *folio* izdaje knjige nemškega filologa Jacobusa Gronoviusa. Iz istega obdobja je ena izmed prvih izdaj italijanskega slovarja *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, ki ga je leta 1741 v Benetkah izdala istoimenska italijanska akademija. Ne smemo prezreti tudi dragocene in barvno ilustrirane mojstrovine enega izmed največjih italijanskih pesnikov, Ludovica Ariosta, izjemnega primerka *Besnega Orlanda*, ki je bil izdan v Benetkah leta 1580. Od novejših publikacij pa omenimo le prvo izdajo avtobiografije znamenitega arheologa Heinricha Schliemanna z naslovom *Ilios* (Leipzig, 1881) in štiri izredno lepo vezane zvezke *Slave vojvodine Kranjske* Janeza Vajkarda Valvasorja iz let 1877–79. Navedene publikacije predstavljajo le delček bogate dediščine, ki nam jo je v čast hraniti v knjižnici Gimnazije Gian Rinaldo Carli.

A koperi Gian Rinaldo Carli Gimnáizum könyvtára

A könyvtár rendkívülien gazdag anyaggal rendelkezik, története összefonódik a 17. században alapított gimnázium történetével. A könyvtár 18 000 dokumentumot őriz, köztük számos régi, értékes könyvet az egykori arisztokraták ún. kollégiumi a hagyatékából, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia korszakából. Itt található pl. Koper város statútuma (1668), a Rerum italicarum scriptores nagy olasz enciklopédia első fóliója, amelyet Ludovic Antonio Muratori polihisztor és történész 28 füzetben adott ki, valamint a német filológus, Jacobus Gronovius 20 füzetének fólió kiadása. Ebből a korszakból való az ún. Vocabolario degli Accademici della Crusca elnevezésű olasz szótár 1741-es velencei első kiadása. Nem szabad figyelmen kívül hagyni Ludovico Ariosto Örjöngő Loránd című, színesen illusztrált könyvét, amelyet 1580-ban adtak ki Velencében. Az újabb keletkezésű könyvek közül érdemes megemlíteni Heinrich Schliemann neves régész Ilios. Stadt und Land der Trojaner című művének első kiadását (Leipzig, 1881), valamint Janez Vajkard Valvasor: Slave Vojvodine Kranjske című könyvének négy szépen kötött példányát az 1877–79. közötti időszakból.

Knižnica Gymnázia Gian Rinaldo Carli v Koperi

Knižnica disponuje mimoriadne bohatými fondmi, čo možno vysvetliť históriou gymnázia, ktoré bolo založené v 17. storočí. V knižnici sa nachádza 18 000 dokumentov, medzi nimi mnohé vzácne knihy z fondov tzv. kolégia aristokratov, ako aj z obdobia Rakúsko-uhorskej monarchie. Nachádza sa tu štatút mesta Koper (1668), prvý zväzok veľkej talianskej encyklopédie Rerum italicarum scriptores, ktorú publikoval polyhistor a historik Ludovico Antonio Muratori v 28 zväzkoch, ako 20 zošitov diela nemeckého filológa Jacobusa Gronoviusa vo fóliovom vydaní. Z tohto obdobia pochádza prvé vydanie talianskeho slovníka Vocabolario degli Accademici della Crusca (Benátky, 1741). Nemožno nechať bez povšimnutia ani bohato ilustrované vydanie diela Ludovica Ariosta Orlando Furioso, ktoré bolo vydané v Benátkach v roku 1580. Z novších kníh treba spomenúť prvé vydanie knihy známeho nemeckého archeológa Heinricha Schliemanna Ilios. Stadt und Land der Trojaner (Lipsko, 1881), ako aj štyri pekne ozdobené exempláre knihy Janeza Vajkarda Valvasora Slave vojvodine Kranjske z rokov 1877–79.

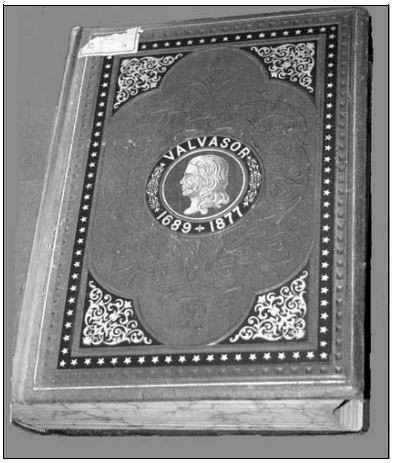

TARTALOMJEGYZÉK / INDICE / OBSAH / VSEBINA

RUDA Gábor....3
Előszó....3
Indice....4
Predslov....5
Predgovor....6
SZÉKELY András Bertalan....7
A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kisebbségikonferencia-sorozatának margójára....7
Considerazioni a margine della conferenza sulle minoranze a cura dell'Associazione Culturale degli Amici dell'Oltremura (Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, MBKKE)....9
Na margo série konferencií o menšinách organizovaných Kultúrnym spolkom kruhu priateľov Pomuria (MBKKE)....11
Ciklusu manjšinskih konferenc KDPKP-a na rob....13
I. MAGYAR–SZLOVÁK VISZONY / RELAZIONE UNGHERESE–SLOVACCA / MAĎARSKO–SLOVENSKÉ VZŤAHY / MADŽARSKO–SLOVAŠKI ODNOSI....17
VANČÓNÉ KREMMER Ildikó....17
Az oktatáspolitika és a kisebbségi nyelvek viszonya....17
Rapporto tra politica dell'educazione e lingue minoritarie....20
Edukačná politika a menšinové jazyky....21
Odnos med politiko izobraževanja in manjšinskih jezikih....21
PÉNZES István....22
Egy vegyes lakosságú – magyarok, szlovákok által lakott – járás kulturális életének látlelete (különös tekintettel az iskolaügyre)....22
Quadro della vita culturale di un'area plurilingue abitata da ungheresi e slovacchi con particolare riguardo....27
Sonda do kultúrneho života okresu so zmiešaným maďarsko–slovenským obyvateľstvom (s osobitným zreteľom na školstvo)....28
Diagnoza kulturnega življenja neke županije z mešanim – slovaško–madžarskim – prebivalstvom (s posebnim obzirom na šolstvo)....28
KÓRÖSI Mária....29
Oktatás és/vagy nevelés?....29
Istruzione e/o educazione....35
Vzdelávanie a/alebo výchova....35
Izobraževanje in/ali vzgoja....36
KÖRTVÉLYESI Klaudia....37
Egy európai formátumú közvetítő a szlovákiai magyar irodalomban – Fábry Zoltán közírói munkássága....37
Un mediatore europeo nella letteratura ungherese in Slovacchia – L'attività pubblicistica di Zoltán Fábry....43
Sprostredkovateľ európskeho formátu v maďarskej literatúre na Slovensku – publicistická činnosť Zoltána Fábryho....44
Posrednik evropskega formata v madžarski literaturi na Slovaškem – Publicistično delo Zoltána Fábryja....45

CSICSAY Alajos 46
A szlovákiai magyar iskolák és a tanulók szabadidős tevékenysége 46
Le scuole ungheresi in Slovacchia e le attività extrascolastiche degli studenti 53
Školy s vyučovacím jazykom na Slovensku a voľnočasové aktivity žiakov 53
Madžarske šole na Slovaškem in dejavnosti učencev v prostem času 53
SZABÓ Mónika 54
A magyarországi szlovák írásbeliség 1918-tól napjainkig 54
La produzione letteraria degli slovacchi in Ungheria dal 1918 ai nostri giorni 68
Slovenské písomníctvo v Maďarsku od 1918 až po súčasnosť 69
Zapisana slovaška beseda na Madžarskem od leta 1918 do danes 69
UHRIN Erzsébet 70
A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete az oktatás szolgálatában 70
L'Istituto di Ricerca degli Slovacchi in Ungheria al serivzio dell'educazione 75
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku v službách vzdelávania 75
Raziskovalni inštitut Slovakov na Madžarskem v službi izobraževanja 75
Gregor PAPUČEK 77
Magyarországi szlovák gyermekirodalom 77
La letteratura infantile slovacca in Ungheria 81
Detská literatúra Slovákov v Maďarsku 81
Slovaška otroška literatura na Madžarskem 82
HORVÁTHNÉ FARKAS Éva 83
Szlovák nemzetiségi iskola – nyelvhasználat 83
Ordinamento scolastico della minoranza nazionale slovacca – Uso della lingua 91
Slovenská národnostná škola – používanje jazyka 91
Slovaška narodnostna šola – uporaba jezika 91
FAZEKAS Sándorné 92
Nemzetiségi tanító a szlovák nemzetiségi iskolában 92
Insegnante della minoranza linguistica nelle scuole della minoranza slovacca 96
Národnostný učiteľ v slovenskej národnostnej škole 96
Narodnostni učitelj v slovaški narodnostni šoli 96
HORVÁTH Gáborné 97
A mesék összekötő szerepe a népek közeledésében 97
Il ruolo delle fiabe nell'avvicinamento tra i popoli 99
Rozprávky ako spájací článok v procese zbližovania národov 99
Povezovalna vloga pravljic pri zbliževanju narodov 99
CSICSAY Alajos 100
A szlovákiai magyar iskolák és a nyelvtanítás kérdése 100
Le scuole ungheresi in Slovacchia e la questione dell'insegnamento della madrelingua 104
Školy s vyučovacím na Slovensku a otázka výučby jazyka 104
Madžarske šole na Slovaškem in vprašanje poučevanja jezika 104
CZAFRANGÓ Sylvia 105
Természetes anyagok felhasználása a képzőművészetben 105
L'uso di materiali naturali nell'arte figurativa 112
Používanie prírodných materiálov vo výtvarnej výchove 112
Uporaba naravnih materialov v likovni umetnosti 113
PÉNZES István 114
Nyitra megye magyar tanítási nyelvű kisegítő iskoláinak hálózata 114
La rete delle scuole speciali della regione di Nitra con lingua d'insegnamento ungherese 119
Sieť špeciálnych škôl s vyučovacím jazykom madarským v Nitrianskom samosprávnom kraji 119
Mreža madžarskih šol za otroke s posebnimi potrebami v županiji Nitra 120

II. IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK A SZLOVÁKIAI KISEBBSÉGI OKTATÁSÜGYBEN / DOMANDE DI ATTUALITA NELL'EDUCAZIONE DELLE MINORANZE IN SLOVACCHIA / AKTUÁLNE OTÁZKY NÁRODNOSTNÉHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU / AKTUALNA VPRAŠANJA O MANJŠINSKEM ŠOLSTVU NA SLOVAŠKEM 121
GYURGYÍK László 121
A szlovákiai magyarok számának változásai és várható alakulása a 2011. évi népszámlálás időpontjában 121
Dinamiche demografiche della popolazione ungherese in Slovacchia e la loro prevedibile percentuale nel periodo del censimento 2011 128
Vývoj počtu Maďarov na Slovensku a predpokladaný stav ku dňu sčítania obyvateľstva v roku 2011 129
Spremembe v številčnem stanju Madžarov na Slovaškem in napoved za čas popisa leta 2011 129
SZARKA László 130
Magyar tannyelvű közoktatás és felsőoktatás Szlovákiában 130
L'istruzione pubblica e l'istruzione superiore con lingua d'insegnamento ungherese in Slovacchia 136
Maďarské základné, stredné a vysoké školstvo na Slovensku 136
Splošno in višje izobraževanje v madžarskem jeziku na Slovaškem 136
SZABÓMIHÁLY Gizella 137
Fordított tankönyvek értékelési szempontjai és adaptálási lehetőségei 137
Criteri di valutazione e possibilità di adattamento dei libri scolastici tradotti in ungherese 142
Kritériá hodnotenia učebníc – prekladov a ich adaptačné možnosti 143
Merila ocenitve in prilagoditvene možnosti prevedenih učbenikov 143
JOBBÁGY István 144
A kisebbségi nyelvi jogok alakulása Szlovákiában (1990–2010) 144
L'evoluzione dei diritti linguistici in Slovacchia (1990–2010) 160
Vývoj jazykových práv menšín na Slovensku (1990–2010) 160
Razvoj manjšinskih jezikovnih pravic na Slovaškem (1990–2010) 160
NAGY Melinda 161
A kislétszámú kisebbségek anyanyelvi képzésének lehetőségei Szlovákiában 161
Possibilità d'istruzione della lingua materna per le minoranze poco numerose in Slovacchia 168
Vzdelávanie príslušníkov málopočetných národnostných menšín v materinskom jazyku na Slovensku 168
Možnosti izobraževanja pripadnikov maloštevilnejših manjšin v maternem jeziku na Slovaškem 169
PÉNZES István 170
Roma lakosság, illetve roma nyelvű kiadványok Szlovákiában 170
Il popolo rom e pubblicazioni in lingua rom in Slovacchia 175
Rómske obyvateľstvo, resp. rómske publikácie na Slovensku 176
Romsko prebivalstvo in publikacije v romskem jeziku na Slovaškem 176
III. MAGYAROKTATÁS SZLOVÉNIÁBAN / INSEGNAMENTO UNGHERESE IN SLOVENIA / VYUČOVANIE V MAĎARSKOM JAZYK V SLOVINSKU / POUČEVANJE MADŽARSKEGA JEZIKA V SLOVENIJI 177
HALÁSZ Albert 177
A nemzetiségi iskolák lehetséges irányelvei 177
Possibili prospettive per le scuole di minoranze linguistiche 180
Potenciálne smernice pre národnostné školy 181
Smernice narodnostnih šol 181

VARGA József 182
Iskolai és falusi könyvtárak 182
Biblioteche delle scuole e dei villaggi 193
Školské a obecné knižnice 193
Šolske in vaške knjižnice 193
Elizabeta BERNJAK 194
A muravidéki kétirányú kétnyelvű oktatás hiányosságai 194
Le carenze dell'insegnamento bilingue bidirezionale nell'Oltremura 199
Nedostatky dvojsmerného dvojjazyčného vyučovania na Pomurí 199
Pomanjkljivosti dvosmernega dvojezičnega izobraževanja v Prekmurju 199
BOKOR József 200
A muravidéki magyaroktatás gondjaihoz és újító törekvéseihez 200
Contributo ai problemi e agli sforzi di innovazione in merito all'istruzione degli ungheresi nell'Oltremura 207
Problémy a novátorské snahy vo vyučovaní maďarčiny na Pomurí 208
O problemih in razvojnih prizadevanjih poučevanja madžarščine v Pomurju 208
ZÁGOREC-CSUKA Judit 209
A muravidéki nemzetiségi könyvtárak pályázati lehetőségei az Európai Uniónál. Összefogás a fejlődésért. 209
Possibilità per le biblioteche delle minoranze linguistiche dell'Oltremura di accedere ai finanziamenti dell'UE. Cooperazione per lo sviluppo 216
Národnostné knižnice na Pomurí a možnosti získania finančnej podpory z fondov EÚ. Spojenie za rozvoj 216
Možnosti narodnostnih knjižnic v Prekmurju na natečajih v Evropski uniji. Povezovanje za razvoj 217
SIMON Márta 218
A Lendvai Kétnyelvű Középiskola és a lenti Lámfalussy Sándor Szakközépiskola elmúlt negyed évszázados oktatási kapcsolata és a jövőbeni együttműködése 218
Cooperazione, nell'ultimo quarto del secolo scorso, e collaborazione futura tra la Scuola Media bilingue di Lendva e l'Istituto Tecnico Professionale „Sándor Lámfalssy" di Lenti ... 221
25 rokov spolupráce medzi Dvojjazyčnou strednou školou v Lendave a Odbornou strednou školou Sándora Lámfalussyho v meste Lenti v oblasti vzdelávania a možnosti budúcej spolupráce 222
25-letno sodelovanje na področju vzgoje in izobraževanja med Dvojezično srednjo šolo v Lendavi in Srednjo strokovno šolo Sándorja Lámfalussyja v Lentiju ter njegova 222
RUDA Gábor 223
Az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellről 223
Il modello dell'educazione bilingue nell'Oltremura ha 50 anni 230
50 rokov dvojjazyčného vzdelávania na Pomurí 230
O 50-letnemu dvojezičnemu izobraževalnemu modelu v Prekmurju 231
IV. SZLOVÉNIAI OLASZ ISKOLÁK / LE SCUOLE ITALIANE IN SLOVENIA / ŠKOLY S VYUČOVACÍM JAZYKOM TALIANSKYM V SLOVINSKU / ITALJANSKE ŠOLE V SLOVENIJI 233
SZÉKELY András Bertalan 233
Magyar–szlovén több- és kétoldalú kapcsolatok az elmúlt két évtizedben, különös tekintettel a nemzetiségekre 233
Le relazioni multilaterali e bilaterali sloveno–ungheresi negli ultimi due decenni con particolare riferimento alla questione delle 236
Viac- a dvojstranné maďarsko–slovinské kontakty v uplynulých dvoch desaťročiach s osobitným zreteľom na národnosti 237

Dvosmerni ali večsmerni madžarsko–slovenski odnosi v zadnjih dveh desetletjih glede na poseben pogled na narodnosti 237
Flavio FORLANI 238
La scuola della minoranza 238
Šola manjšine 241
A nemzetiségi iskola 241
Národnostná škola 241
Amalia PETRONIO 242
La biblioteconomia della nazionalità italiana nelle biblioteche pubbliche sul territorio bilingue della Repubblica di Slovenia 242
Knjižničarstvo Italijanske narodnosti v splošno izobraževalni knjižnici na dvojezičnem območju Republike Slovenije 249
Az olasz közösség könyvtárügye, nyilvános könyvtárak a Szlovén Köztársaság kétnyelvű területén 249
Talianske knihovníctvo v Slovinsku, verejné knižnice na dvojjazyčných územiach v Slovinsku 250
Silvio FORZA 251
L'editoria minoritaria tra cultura e identità 251
Manjšinsko založništvo med kulturo in identiteto 256
A nemzetiségi könyvkiadás a kultúra és az identitás közötti viszonyrendszerben 257
Vydávanie národnostných kníh z hľadiska vzťahu medzi kultúrou a identitou 257
Andrej BERTOK 258
"Storia e patria" della Comunità Nazionale Italiana 258
Domoznanska zbirka italijanske narodne skupnosti 263
Az olasz közösség helyismereti gyűjteménye 263
Vlastivedná zbierka talianskej komunity 264
Bruno ORLANDO 265
Biblioteca di prestito della Comunità Italiana di Isola – Biblioteca "Domenico Lovisato" 265
Izposojevalna knjižnica italijanske skupnosti iz Izole – Knjižnica "Domenico Lovisato" 271
Az izolai Olasz Nemzeti Közösség könyvtára 272
Knižnica talianskej národnej komunity v meste Izola 273
Marco APOLLONIO 274
La biblioteca del Ginnasio "Gian Rinaldo Carli" di Capodistria 274
Knjižnica Gimnazije »Gian Rinaldo Carli« iz Kopra 279
A koperi Gian Rinaldo Carli Gimnáizum könyvtára 279
Knižnica Gymnázia Gian Rinaldo Carli v Koperi 280

Támogatók / Col sostegno di / Podporovatelia / Sponzorji

Európai Unió „Európa a polgárokért” program / Programma „Europa per i cittadini” / Program celoživotného vzdelávania / Program „Evropa za državljane”

Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány / La Fondazione „Pro Renovanda Cultura Hungariae” / Nadácia Pro Renovanda Cultura Hungariae / Sklad Pro Renovanda Cultura Hungariae

Szlovák Intézet, Budapest / L’„Istituto slovacco” / Slovenský Inštitút / Slovaški inštitut

Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában

Le scuole delle comunità nazionali in Ungheria, Slovacchia e Slovenia

Národnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku

Narodnostne šole na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji

Szerkesztő / Curatore / Editor / Urednik: Ruda Gábor

Kiadó / Casa editrice / Vydavateľ / Založba:
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár, 2011

Borító, fényképek / Copertina, fotografie / Obal, fotografie / Oblikoval, fotografije: Ruda Gábor

Nyomda / Stampa / Tlačiareň / Tisk: APOSZTROF, Budapest

Példányszám / Copie / Náklad / Naklada: 1000

ISBN 978-615-5026-09-6 (nyomtatott)
ISBN 978-615-5026-08-9 (online)
ISBN 978-615-5026-07-2 (CD)